

ГЛОБАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА
АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В. А. ЛІПКАН, М. І. ДІМЧОГЛО

**КОНСОЛІДАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ**

Монографія

За загальною редакцією В. А. Ліпкана

Київ
ФОП О. С. Ліпкан
2014

УДК 354.42/.44

ББК Х621

Л 613

Рецензенти:

Р.А. Калюжний — доктор юридичних наук, професор, заступник директора Юридичного інституту Національного авіаційного університету

А.М. Новицький — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник НДЦ з проблем оподаткування Національного університету Державної податкової служби України

М.Я. Швець — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ

В.С. Цимбалюк — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України

Ліпкан В.А.

Л 613 Консолідація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2014. — 416 с.

ISBN 978–966–2439–47–2

Монографію присвячено теоретичним і правовим засадам консолідації інформаційного законодавства України. У роботі визначено такі поняття: «інформація», «інформаційне законодавство», «правове регулювання інформаційних відносин в Україні», «систематизація інформаційного законодавства», «консолідація інформаційного законодавства». Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини та міжнародне інформаційне законодавство.

Враховуючи значну кількість аспектів, пов'язаних із підвищенням ефективності інформаційного законодавства України, інтеграції його до стандартів міжнародного права, у монографії детально розглянуто консолідацію конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві; особливості застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України тощо. Акцентовано увагу на питанні консолідації не тільки як на етапі систематизації інформаційного законодавства, але і як на процесі, методології, методиці, методах, способах, засобах уніфікації, інтеграції, гармонізації його у загальній системі законодавства України як важливої складової системи національного права.

Монографія є логічним продовженням серії «ORDO ORDINANS» наукової школи В.А. Ліпкана і стане в пригоді аспірантам, науково-практичним працівникам та усім, хто цікавиться питаннями систематизації інформаційного законодавства.

УДК 354.42/.44

ББК Х621

ISBN 978–966–2439–47–2

© ФОРМ О.С. Ліпкан, 2014.

© В.А. Ліпкан, М.І. Дімчогло, 2014

GLOBAL ORGANIZATION OF ALLIED LEADERSHIP
ACADEMY OF OPEN SOCIETY SECURITY
ACADEMY OF SCIENCE OF HIGH EDUCATION
OF UKRAINE

V. A. LIPKAN, M. I. DIMCHOGLO

**CONSOLIDATION
OF INFORMATION LEGISLATION
OF UKRAINE**

Monography

Edited by V. A. Lipkan

Kyiv
Publisher O. S. Lipkan
2014

Publisher O. S. Lipkan

Consolidation of Information Legislation of Ukraine

V. A. Lipkan, M. I. Dimchoglo

Development Editor: Mykola Shwetz
Assistant Editor: Rostislav Kaluzny
Aditorial Assitant: Vitaliy Tymbalyuk
Technology Project Manager: Catrin Boyko
Marketing Manager: Irina Mychaylenko
Marketing Communication Manager: Olena Lipkan
Art Director: Olexander Novikov
Print Buyer: Dmytro Lepeshin

Permission Editor: Olga Mashkova
Text Designer: Volodymyr Lipkan
Photo researcher: Galina Lipkan
Copy Editor: Olena Lipkan
Illustrator: Olexander Novikov
Cover Printer: Dorado Druk
Printer: Dorado Druk
Pro Bono Advisor: Alexander Mitroff

© 2014, O. S. Lipkan.

© V. A. Lipkan, M. I. Dimchoglo

ALL RIGHTS RESERVED. No part of this work covered by the copyright hereon may be reproduced or used in any form or my any means — graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, Web distribution, information storage and retrieval systems, or in any other manner — without the written permission of publisher/

Printed in Ukraine

ISBN 978–966–2439–47–2

For more information about our products, contact us at:

www.natsecurity.com.ua; www.goal-int.org

For permission to use material from this text or product, submit a request at:

wacademic@gmail.com

Any additional questions about permissions can be submitted by email to

goalleadership@gmail.com

Lipkan V. A.

L 613 Consolidation of Information Legislation of Ukraine : [monography] /
V. A. Lipkan, M. I. Dimchoglo / Edited by V. A. Lipkan. – K. : O. S. Lipkan, 2013. – 416 p.
ISBN 978–966–2439–47–2

The monograph is devoted to theoretical and legal problems of consolidation of information legislation of Ukraine. The work defines such definitions as information, information legislation, law regulation of information relations, systematization of information legislation, consolidation of information legislation. The state of the domestic normative and legal acts that regulate informational relations and international information legislation is analyzed.

Due to large number of aspects related to the increasing efficiency of information legislation of Ukraine, its integration to the standards of international law, in the monograph is considered in detail consolidation of constitutional provisions on legal informational relations in legislation, features of application consolidation in the codification of information legislation of Ukraine etc. Attention is focused on the question consolidation not only as at the stage of systematization of information legislation, but also as process, methodology, methods, ways, means of unification, integration and harmonization of its in the general system of legislation of Ukraine as an important part of national law.

The monograph is a logical continuation of the series «ORDO ORDINANS» of V. Lipkan scientific school and will be useful for graduate students, researchers, practitioners and for everyone who interested in the systematization of information legislation.

ЗМІСТ

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
ПЕРЕДНЄ СЛОВО	13
PREFACE	16
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ І. РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	27
1.1 Стан наукових досліджень за темою	29
1.1.1 <i>Роботи загальнотеоретичного характеру, в яких розкривається зміст консолідаційної діяльності</i>	30
1.1.2 <i>Роботи з інформаційного права</i>	61
1.1.3 <i>Роботи, присвячені аналізу різноманітних аспектів інформаційної безпеки</i>	70
1.1.4 <i>Роботи з розвитку інформаційного суспільства</i>	96
1.2 <i>Методологічні засади дослідження консолідації інформаційного законодавства України</i>	104
1.3 <i>Понятійно-категорійний апарат дослідження</i>	144
1.3.1 <i>Поняття «інформаційний правовий простір», «інформаційне правове середовище»</i>	144
1.3.2 <i>Поняття «інформаційне законодавство»</i>	147
1.3.3 <i>Поняття «систематизація інформаційного законодавства»</i>	148
1.3.4 <i>Поняття «кодифікація інформаційного законодавства»</i> ..	149
1.3.5 <i>Поняття «інкорпорація інформаційного законодавства»</i> ..	153

РОЗДІЛ II. ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	157
2.1 Стан правового регулювання інформаційних відносин в Україні. .	161
2.2 Структура правового регулювання інформаційних відносин в Україні.	167
РОЗДІЛ III. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КОНСОЛІДАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. .	175
3.1 Консолідація міжнародного інформаційного права як передумова гармонізації з ним інформаційного законодавства України	177
3.2 Консолідація інформаційного законодавства в окремих країнах .	202
3.3 Міжнародно-правові стандарти регулювання інформаційних відносин.	212
3.3.1 <i>Місце та роль soft law у сфері регулювання правовідносин в інформаційній сфері . . . . .</i>	<i>223</i>
РОЗДІЛ IV. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ .	229
4.1 Консолідація як етап до кодифікації інформаційного законодавства України	231
4.2 Окремі питання щодо обґрунтування структури проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень консолідації інформаційного законодавства.	282
4.3 Доктрина інформаційної безпеки України: сутність, призначення, роль у систематизаційній діяльності.	294
4.3.1 <i>Доктрина як джерело інформаційного права . . . . .</i>	<i>299</i>
4.3.2 <i>Характеристика основних положень Доктрини інформаційної безпеки України. . . . .</i>	<i>308</i>
Розділ 1 «Загальні положення»	309
Розділ 2 «Основні засади інформаційної безпеки України»	311
Розділ 3 «Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки України»	313
Розділ 4 «Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України»	315
Розділ 5 «Прикінцеві положення»	319
ВИСНОВКИ	321

CONCLUSIONS	328
ТЕЗАУРУС.....	334
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	362
КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	381
Праці наукової школи Ліпкана В. А. з інформаційної тематики.	381
Систематизація законодавства.	392
Розвиток, еволюція, модернізація та реформування законодавства ..	395
Кодифікація законодавства.	396
Інкорпорація та консолідація законодавства.	398
Уніфікація та гармонізація законодавства	399
О ТОРЖЕСТВЕ НАУКИ НАД ТЬМОЙ НЕВЕЖД И НЕУЧЕЙ	401
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	404
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	410
СЛОВА ДЯКИ.....	412

BRIEF CONTENTS

PART 1. THE LEVEL OF SCIENCE RESEARCH AND ITS CORE METHODOLOGY	27
Chapter 1. Condition of scientific research on the topic	29
Chapter 2. Methodological basis of consolidation of information legislation of Ukraine	104
Chapter 3. Key definitions of research	144
PART 2. LEGAL CONDITIONS OF CONSOLIDATION OF INFORMATION LEGISLATION	157
Chapter 1. The state of legal regulation of information relations in Ukraine	161
Chapter 2. The structure of legal regulation of information relations in Ukraine	167
PART 3. CONCEPTUAL APPROACHES TO CONSOLIDATION OF INTERNATIONAL INFORMATION LEGISLATION	175
Chapter 1. Consolidation of international law as background of harmonization information legislation with it	177
Chapter 2. Consolidation of information legislation in some countries ...	202
Chapter 3. International legal standards of regulation information relations	212
PART 4 . IMPROVEMENT OF LEGAL REGULATION OF INFORMATION RELATIONS IN UKRAINE	229
Chapter 1. Consolidation of information legislation as stage of codification	231

Chapter 2. Some questions of substantiation structure of Code of Ukraine about Information, based on researches of consolidation of information legislation	282
Chapter 3. Doctrine of Information Security of Ukraine: gist, and place and role in systematization activity	294
CONCLUSIONS	328
TEZAURUS	334
USED LITERATURE	362
SELECT BIBLIOGRAPHY	381
INDEX	404
NAME INDEX	410

CONTENTS

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
PREFACE	16
ACRONYMS	19
FOREWORD	20
PART 1. THE LEVEL OF SCIENCE RESEARCH AND ITS CORE METHODOLOGY	27
Chapter 1. Condition of scientific research on the topic	29
1.1.1 <i>Researches devoted to general theoretical nature, which revealed content of consolidation activity.</i>	30
1.1.2 <i>Researches devoted to Information law</i>	61
1.1.3 <i>Researches devoted to different aspects of Information security</i>	70
1.1.4 <i>Researches devoted to the development of information society</i>	96
Chapter 2. Methodological basis of consolidation of information legislation of Ukraine	104
Chapter 3. Key definitions of research	144
1.3.1 <i>Informational legal space, nformational legal medium</i>	144
1.3.2 <i>Information legislation</i>	147
1.3.3 <i>Systematization of information legislation</i>	148
1.3.4 <i>Codification of information legislation</i>	149
1.3.5 <i>Incorporation of information legislation</i>	153
PART 2. LEGAL CONDITIONS OF CONSOLIDATION OF INFORMATION LEGISLATION	157

Chapter 1. The state of legal regulation of information relations in Ukraine	161
Chapter 2. The structure of legal regulation of information relations in Ukraine.....	167
PART 3. CONCEPTUAL APPROACHES TO CONSOLIDATION OF INTERNATIONAL INFORMATION LEGISLATION	175
Chapter 1. Consolidation of international law as background of harmonization information legislation with it	177
Chapter 2. Consolidation of information legislation in some countries ..	202
Chapter 3. International legal standards of regulation information relations	212
3.3.1 <i>Place and role of soft law in the law regulation of relations in the information sphere</i>	223
PART 4. IMPROVEMENT OF LEGAL REGULATION OF INFORMATION RELATIONS IN UKRAINE.....	229
Chapter 1. Consolidation of information legislation as stage before codification	231
Chapter 2. Some questions of substantiation structure of Code of Ukraine about Information, based on researches of consolidation of information legislation	282
Chapter 3. Doctrine of Information Security of Ukraine: gist, purpose and role in systematization activity	294
4.3.1 <i>Doctrine as the source of information law</i>	299
4.3.2 <i>Characteristics of the basic provisions of the Doctrine of Information Security of Ukraine</i>	308
Chapter 1. «General Provisions»	309
Chapter 2. «Basic principles of information security of Ukraine»	311
Chapter 3. «Information security in the system of national security of Ukraine».....	313
Chapter 4. «Directions of state policy in the field of information security of Ukraine»	315
Chapter 5. «Final provisions»	319
CONCLUSIONS	328
TEZAURUS	334
USED LITERATURE	362

SELECT BIBLIOGRAPHY	381
Science researches of V. Lipkans` scientific school on informational subjects	381
Systematization of legislation	392
Development, evolution, modernisation and reforming of legislation ...	395
Codification of legislation	396
Incorporation & Consolidation of Legislation	398
Unification & Harmonization of legislation	399
 POEM ABOUT VICTORY ON DARKNESS UNLEARNED AND IGNORAMUS PEOPLE	 401
 INDEX	 404
 NAME INDEX	 .410
 GRATITUDE	 .412

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Чому я вирішив започаткувати серію **«ORDO ORDINANS»**?

Передусім мене спонукало внутрішнє переконання у необхідності подолати той штучний бар'єр, за якого нинішнє покоління і прийдешня генерація втрачають свій іманентний докорінний зв'язок. Сучасні проблеми розвитку науки в Україні набули системного характеру, але до болю прикро, що нині бракує спорідненості між науковими поколіннями.

Здебільшого ті, хто вже здобув науковий ступінь, дуже прискіпливо й почасти суб'єктивно ставляться до здібного молодого покоління, а ще й намагаються нав'язати небезталанній молоді «своєрідну панщину» — безмежне удосконалення власних теоретичних досліджень.

Такий інтелектуальний сепаратизм почасти перетворюється на наукову «дідівщину», коли певні групи докторів наук унеможливають захист дисертацій, прикриваючись сумнівними гаслами про «необхідність удосконалення і глибшого вивчення предмета дослідження».

Отже, нині в науці справжнісінька монополія на певні теми, на прями досліджень, що не лише негативно впливає на саму науку, а й призводить до сумнівів у світло науки, змушує молодь замислитись про здатність до самостійної роботи. Причому, нині в Україні поняття наукової школи чомусь опинилось майже поза законом, особливо це стосується правових наук. Роль держави — це окрема тема, на жаль, в Україні наука ледь животіє на маргінесі.

Ще хотів би привернути увагу до системи підготовки наукових кадрів, яка потребує докорінної зміни. Переконаний, що варто опанувувати досвід інших країн, особливо США, де мені пощастило навчатися. Зокрема, в університетах США підготовка наукових кадрів здійснюється за тими напрямками, за якими вже працюють провідні науковці. Таким чином, наявність наукової школи там — це основний рушій подальшого розвою науки. Саме тому, наприклад, у професора Інституту національної безпеки Університету

Делаверу (США) М.Дж. Мілера, який присвятив свій науковий пошук проблемам міграції, немає учнів, які досліджували б проблеми реформування юстиції в США або питання відшкодування шкоди учасникам кримінального судочинства через неправомірні дії органів державної влади.

Більш того, порядок унормування і формування аспірантського корпусу визначається не адміністрацією закладу, а самими професорами, які власноруч одбирають собі аспірантів. Кожен професор відповідає за наукове розроблення певної тематики, кожен рік на це затверджується бюджет, в рамках якого і здійснюється набір найбільш кмітливих та творчих аспірантів. Тому бажання недолугих спудеїв пересидіти в аспірантурі кілька років там не здійсненне. Тож ніколи не вирішить проблем жорсткий адміністративний контроль, яким хизуються українські ВНЗ, адже річ не в тім, аби ті, хто поступив, захистили дисертації. Питання у збереженні наукових традицій, розвитку наукових шкіл і наукового руху до нових горизонтів пізнання.

Неправильне розуміння цього призвело до легітимації положення, закріпленого в настановах ВАК, про те, що тема докторської дисертації не може повторювати кандидатської. Утім, пробачте, про яку тоді наступність у науці може йтися, коли чиновники забороняють автору обрати напрям дослідження на все життя, щоб поступово, згідно з вимогами до оформлення робіт кандидатського і дисертаційного рівня досліджувати обрану проблему?

Кандидатська дисертація є початком наукового шляху, а докторська має слугувати його органічним продовженням. За таких умов можна буде говорити і про цілісність, і про системність дослідження, і про безперервність наукового зростання особистості.

Перекоаний, що визначальна роль у підготовці фахового та компетентного науковця має належати науковому керівникові. Від його компетенції, педагогічної майстерності, особистих якостей, вміння мотивувати та сприяти у подоланні фрустрацій на тернистому науковому шляху залежить якість кінцевого продукту — ступінь вартості наукового фахівця. Науковий керівник, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок, буремним світом науки, де чимало клипнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливість наукових перемог. Тому керівник, на мою думку, виступає своєрідним **ordo ordinans** — упорядковуючим початком. Не вдаючись у філософський зміст даного поняття, яке запропонував І. Г. Фіхте, я хотів би наголосити на дирек-

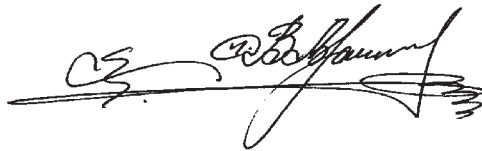
тивному значенні керівника, на необхідності підвищення його відповідальності за формування наукових шкіл.

Саме тому я й вирішив започаткувати випуск серії монографічних видань, в яких знаходили б своє відлуння результат, квінтесенція спільної роботи наукового керівника і його учня. Причому одразу ж зауважу, що, як на мене, то уособлює обумовлений порядок єдине упорядковуюче начало для молодого науковця — його керівник. Тому братиму до уваги не тільки ті роботи, де я фактично виступав офіційно закріпленим науковим керівником, а й ті, де безпосередньо був тим упорядковуючим началом для аспіранта і сприяв його становленню як майбутнього науковця.

Разом із керівником і його учнем безпосередню участь в реалізації проголошеної мною концепції бере спеціалізована Вчена Рада, члени якої своїми порадами сприяють подальшому нахненню в удосконаленні роботи.

Відтак, серія **«ORDO ORDINANS»** — це моя наукова позиція і конкретний внесок у **пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство, що складається із вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелігентний та обізнаний шар української історичної, політичної та інформаційної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговкази майбуття, засади загальнонаціональної ідентичності та прогресивного розвитку нашої держави.

**З непохитною вірою
в переможну ходу науки**

В. А. Ліпкан

PREFACE

Why have I decided to start this series «**ORDO ORDINANS**»?

First of all, I have led an inner conviction of the need to overcome that artificial barrier, in which the current generation and future generation lose their inherent connection. Modern development of science in Ukraine becomes systematic, but painfully sad that now lacks affinity between scientific generations.

In most cases, those who earned a scientific degree, treat the talented younger generation very meticulously and partly subjective. They also try to impose on them unlimited improvement of their own theoretical studies.

Such intellectual separatism is partly converted into scientific «bullying» when certain groups of doctors of sciences make it impossible to defend dissertations, hiding behind dubious slogans **such as** «necessity of improvement and deeper studying of the subject of research».

Science in Ukraine is now faced with a real monopoly in certain topics. Those research areas not only affect the science itself, but also lead to the doubt in the light of science, which forces young people to doubt the ability to work independently. Moreover, the concept of scientific school in Ukraine has somehow ended up almost outlawed, especially in the legal sciences. The role of the state is a separate issue, and unfortunately, science in Ukraine hardly exists at such margin.

I would also like to draw attention to the system of training of scientific personnel that needs radical change. I am convinced, it is necessary to study the experience of other countries, especially the U.S., where I was fortunate to study myself. In particular, training of scientific personnel at U.S. universities is carried out in the areas where the leading scientists are already working, thus the presence of scientific school there is a key driver of further development of science. This is why, for example, Professor of National Security University of Delaware (USA) M. J. Miller, who has devoted his scientific research to problems of migration, does not have any students who would study the prob-

lem of reforming the justice system in the United States or recovering of damages to participants of criminal proceedings through illegal actions of state authorities.

Moreover, the procedure of normalization and formation of postgraduate corps is determined not by the administration of the institution, but by the professors who personally select postgraduates themselves. Each professor is responsible for the scientific development of a certain topic, and each year the budget is approved for that, within which the admission of the most clever and creative graduate students is carried out. Therefore, the desire of mediocre students to overstay in graduate school a few years – is impossible. (So the hard administrative control, which boast Ukrainian universities, never resolve the problems because that is not the question that those who entered – defend their dissertations.) So the strict administrative control, which is flaunted by the Ukrainian universities, never resolves the problems, because the point is not whether those who entered defended their dissertations. The point is in preserving scientific traditions, the development of scientific schools and scientific movement to the new horizons of knowledge.

Incorrect comprehension of this has led to legitimization of provision fixed in the guidelines of HAC, that the theme of the doctoral thesis cannot repeat the Ph.D. thesis. However, I'm sorry, about what kind of continuity in science can we talk about when officials prohibit the author to choose the direction of his research for a lifetime, in order to research gradually selected problem, according to the requests to the works of candidate and dissertation-level?

Ph.D. thesis is the beginning of a scientific way, and doctoral thesis should serve the organic extension of the Ph.D. thesis. Under such circumstances it will be possible to talk about integrity, and finally about the systematic research, and about the continuity of scientific and personal growth.

I am convinced that the determining role in the preparation of a professional and competent scientist must belong to a scientific leader. From his/her competence, pedagogical skills, personal qualities, ability to motivate and assist in overcoming frustrations on thorny scientific way, depends the quality of the final product – the value of the degree of scientific expert. Scientific leader, like a father figure, who takes by the hand and leads through the thorns to the stars, through the stormy world of science, where there are many difficulties, and most importantly, so hard to believe in your own strength, and so easy to lose faith in the possibility of scientific victories. Therefore, the sci-

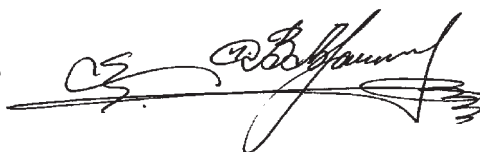
entific leader, in my opinion, in this case is unique **ordo ordinans** – the **directive order**. Without going into the philosophical meaning of this concept, which is proposed by I. H. Fihte, I would like to emphasize the directive sense of the scientific leader, the need to increase his/her responsibility for the formation of scientific schools.

This is why I decided to start the production of a series of books, in which the result, quintessential of teamwork of scientific leader and his disciple, would find its echo. At once I note that in my opinion, it represents due order, arranging beginning for the young scientist – his leader. Therefore, I will take into account not only those works, where I was actually officially assigned as a scientific leader, but also those where I was directly arranging the beginning for graduate students and contributed to their establishment as a future scientist.

Together with the head and his/**her** student, the Specialized Scientific Council, whose members contribute through their advice to further inspiration in the improvement of the work, directly participate in the implementation of the proclaimed concept.

Therefore, a series of «**ORDO ORDINANS**» – is my scientific position and concrete contribution to the **promotion of systemic science in Ukraine**, in which the scientific community, which consists of scientists, young researchers and future researchers as the most professional, intelligent and knowledgeable layer of Ukrainian historical, political and information nation – represents a single, holistic intellectual continuum, epistemological community – an elite, that has to establish ways to the future, basis of common national identity and progressive development of our country.

*With steadfast faith in the
victorious course of science*

V.A. Lipkan

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВВР** — Відомості Верховної Ради України
ВРУ — Верховна Рада України
ЄС — Європейський Союз
ЗМІ — засоби масової інформації
ЗУ — Закон України
ІКТ — інформаційно-комунікаційні технології
ІТ — інформаційні технології
КІТ — комп'ютерні інформаційні технології
ККУ — Кримінальний кодекс України
КМУ — Кабінет Міністрів України
КСІАЗ — комп'ютерна система інформаційно-аналітичного забезпечення
КУ — Конституція України
КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення
НАТО — Організація Північноатлантичного договору
НПА — нормативно-правовий акт
ООН — Організація Об'єднаних Націй
ОБСЄ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі
РЄ — Рада Європи
РІС — розвиток інформаційного суспільства
РФ — Російська Федерація
СЗНБ — система забезпечення національної безпеки
СНБ — система національної безпеки
СНД — Співдружність Незалежних Держав
ЦКУ — Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. У незалежній Україні інформаційне законодавство формується переважно фрагментарно, ситуативно, в умовах соціальної нестабільності та під впливом розвитку внутрішнього інформаційного суспільства як органічної частини глобального інформаційного оточення. Інтенсивність законотворчого процесу в інформаційній сфері обумовлена потребами реформування відносин держави і громадянського суспільства на принципі співвідношення їх потреб та інтересів за умови верховенства прав людини й громадянина.

Із часу набуття Україною незалежності спостерігається збільшення загальної кількості нормативно-правових актів, де інформація — це не лише прямий об'єкт правовідносин, а й похідний, що забезпечує реалізацію правовідносин у різних сферах громадської діяльності. До таких нормативно-правових актів належать як законодавчі, так і ті, що ухвалюються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, органами державної виконавчої влади.

Проблематика систематизації інформаційного законодавства була й залишається актуальною у зв'язку з необхідністю упорядкування значної кількості норм права, котрі регулюють суспільні відносини з інформації як суспільного ресурсу та вагомого чинника безпеки людини, суспільства і держави. Основне призначення норм права — регулювання не лише традиційних правових відносин, а й нових, зокрема інформаційних, що формуються і розвиваються під впливом здобутків науково-технічного прогресу в галузі інформаціології, правової інформатики, телематики, кібернетики, комп'ютерних наук. При цьому простежується стійка тенденція до застосування різноманітних традиційних засобів телекомунікації (Інтернет, телебачення, преса, радіо), які дедалі глибше інтегруються з новими досягненнями, пов'язаними з цифровими технологіями.

Із розвитком системи публічно-правового регулювання інформаційної сфери суспільства консолідація законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, виданих органами державної влади, відіграє все важливішу роль. Вона є чинником легального упорядкування й узгодження різноманітних нормативно-правових актів, встановлення їх ієрархії та пріоритетів. Це вимагає проведення низки класифікаційних і кваліфікаційних дій, що являють собою складові частини інших видів упорядкування нормативно-правових актів, зокрема галузевої інкорпорації та кодифікації. Стосовно них консолідація є з'єднувальним сегментом, що знаходить нормативно-правовий вираз як у окремих законах, так і в підзаконних нормативно-правових актах.

У ході підготовки монографії було використано праці багатьох вітчизняних дослідників інформаційної сфери правовідносин, зокрема таких, як: І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, А. І. Граціанов, В. І. Гурковський, В. А. Залізник, О. О. Золотар, Р. А. Калюжний, Л. І. Капінус, Б. А. Кормич, О. В. Кохановська, Г. М. Красноступ, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущак, П. Є. Матвієнко, І. М. Сопілко, К. Г. Татарникова, А. В. Тунік, В. С. Цимбалюк, К. П. Череповський, О. В. Чуприна, М. Я. Швець, О. В. Шепета та інших.

Окремо були досліджені праці, присвячені питанням розвитку інформаційного суспільства, таких вчених, як: О. О. Григор, О. М. Ємельяненко, Є. О. Калашнюк, Г. В. Камаралі, А. В. Камуз, М. Г. Карашук, В. О. Кірьян, О. Г. Кривоконь, В. І. Кушерець, О. О. Маруховський, А. М. Новицький, О. В. Оверчук, О. О. Проскуріна, С. О. Руденко, А. Л. Свящук, та ін.; опрацьовані концепції інформаційного суспільства таких зарубіжних вчених, як: О. Бард, Д. Белл, Я. Зодерквіст, М. Кастельс, Й. Масуда, К. Мей, Е. Тоффлер, Ф. Уебстер, а також суспільства знань та їх правових складових, запропонованих П. Дракером, Ф. Махлупом, Т. Стоун'ером та іншими зарубіжними дослідниками

Для формування теоретичної бази дослідження виникла потреба у вивченні праць із проблем систематизації нормативно-правових актів науковців, які проводять дослідження в інших галузях права. При цьому увага зверталася на ряд правових досліджень із адміністративного, конституційного, цивільного та кримінального права; роботи фахівців, які досліджують проблематику комплексних галузей права, окремих спеціальних галузей права, міжгалузевих комплексних інститутів права, а також міжнародного права у контексті застосування їхніх по-

глядів на формування теорії інформаційного права, пов'язаної з консолідацією його галузевого законодавства.

У зазначеному сенсі у монографії знайшли застосування окремі доктринальні положення, ідеї, концепції і праці таких вчених, як: В. Б. Авер'янов, Ю. М. Бисага, С. Д. Гусарев, Д. А. Керимов, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, Н. В. Кушакова, Б. М. Лазарев, Є. А. Макаренко, В. Я. Мацюк, С. Г. Меленко, Н. М. Онищенко, В. Ф. Опришко, С. В. Петков, В. П. Портнов, П. М. Рабінович, В. І. Ремньов, О. Я. Рогач, О. С. Рождественська, З. К. Симорот, В. Ф. Сіренко, А. О. Селіванов, О. М. Селезньова, А. І. Сирота, С. Г. Стеценко, О. Д. Тихомиров, І. Б. Усенко, Ю. С. Шемшученко, І. І. Юзвішин та інших вітчизняних і закордонних дослідників.

Однак, за такого розмаїття наукових джерел, монографії, присвяченої проблематиці консолідації інформаційного законодавства, в якій комплексно вивчалися б відповідні питання, досі бракує.

Отже, проблема консолідації інформаційного законодавства на теоретичному рівні належно не вивчена. Відтак назріла необхідність проведення комплексного правового дослідження цього актуального питання, що й зумовило вибір даної теми.

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає в обґрунтуванні засадничих положень щодо комплексного, функціонального складу консолідації як специфічної форми систематизації інформаційного законодавства.

Згідно з метою *задачами* дослідження є:

- сформулювати теоретико-правові основи консолідації інформаційного законодавства на основі огляду наукових публікацій;
- визначити консолідацію як засіб формування структурних елементів системи інформаційного законодавства;
- дослідити консолідацію як засіб структуризації законодавства України щодо інформації, інформаційної діяльності;
- розкрити зміст консолідації інформаційного законодавства України та міжнародного інформаційного права як засобу розвитку системи права;
- окреслити консолідацію інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн);

- розробити засоби удосконалення інформаційного законодавства України при його кодифікації через консолідацію з іншими галузями вітчизняного права;
- здійснити консолідацію конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві;
- надати авторське бачення особливостей застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що пов'язані з інформаційною діяльністю.

Предмет дослідження — консолідація інформаційного законодавства України.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження визначається загальнотеоретичним та спеціально-галузевими підходами, способами, засобами, а також загальними та спеціальними методами права. В основу дослідження покладено такі методологічні підходи: системний (його різновиди — системно-комплексний, чи комплексно-системний, гіперсистемний), історичний, діалектичний, соціологічний, семантичний, філологічний. Завдяки *діалектичному та історичному підходам* було сформовано теоретико-правові положення щодо консолідації інформаційного законодавства на основі огляду наукових публікацій та визначено консолідацію як вид систематизації інформаційного законодавства (підрозділи 1.1, 1.2); *аксіологічний метод* було застосовано для з'ясування співвідношення консолідації з інкорпорацією та кодифікацією інформаційного законодавства, а також для визначення консолідації як засобу формування структурних елементів системи інформаційного законодавства (підрозділи 2.1, 2.2); *герменевтичний метод* надав можливість здійснити тлумачення нормативно-правових положень, викладених у наукових джерелах, розкрити зміст норм права та наукових знань (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3); *структурний* — визначити складові системи правового регулювання у сфері інформації (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *порівняльно-правовий* метод застосовувався для вивчення законодавства про інформацію України та інших країн, а також міжнародних нормативно-правових актів (розділ 2) та інші.

Нормативну базу монографії становлять Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти органів виконавчої влади, якими регулюються інформаційні правовідносини.

Наукова новизна одержаних результатів:

уперше:

- на монографічному рівні як тема окремого дослідження розглядаються теоретичні положення консолідації — не тільки важливого етапу та напряму, але і обов'язкового для застосування методу та процесу систематизації інформаційного законодавства України, що ним варто послуговуватися в процесі його інкорпорації та кодифікації;
- запропоновано комплексне розуміння консолідації інформаційного законодавства — як соціального процесу, що визначається єдністю наукових, організаційних, правових засобів, способів, методів, методик, що в органічній єдності утворюють доктринально сформовану методологію легального формування системи законодавства щодо інформації певними суб'єктами суспільних відносин;

удосконалено:

- концептуальні підходи до розуміння сутності консолідації інформаційного законодавства України як комплексного підінституту в структурі комплексного інституту його систематизації в загальній частині теорії інформаційного права, що екстраполюється на структурування її особливої та спеціальної частин;
- загальнонаукове бачення структури правового регулювання інформаційних відносин в Україні на основі консолідації інформаційного законодавства: між окремими спеціальними законами, де інформація є провідним предметом правовідносин;
- теоретичне розуміння консолідації міжнародного інформаційного права як передумови гармонізації та уніфікації з ним інформаційного законодавства України;
- наукове значення консолідації інформаційного законодавства в окремих країнах як чинника гармонізації та уніфікації з ним інформаційного законодавства України;
- теоретичні положення консолідації як етапу до кодифікації інформаційного законодавства України, що є найвищою формою удосконалення правового регулювання інформаційних відносин в країні;

- розуміння окремих питань щодо консолідації у загальній системі законодавства країни при обґрунтуванні структури окремих норм в аспекті розробок проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень чинного інформаційного законодавства за такими компонентами: загальна частина; особлива частина; спеціальна частина; прикінцеві та перехідні положення;

дістали подальшого розвитку:

- методологічні положення дослідження консолідації як загального методу легальної систематизації інформаційного законодавства України;
- наукові розробки проблематики консолідації інформаційного законодавства у складі його систематизації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати дослідження, висновки та рекомендації можуть бути застосовані як у правотворчості, зокрема стосовно кодифікації інформаційного законодавства, так і в правозастосуванні та правовій науці й освіті:

- *у правотворчості:* при розробленні проекту Кодексу України про інформацію, вдосконаленні відповідних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні правовідносини, при гармонізації українського інформаційного законодавства із міжнародним правом, а також уніфікації із законодавством інших країн;
- *у правозастосуванні:* при реалізації норм правових актів, що регулюють інформаційні правовідносини в Україні;
- *у наукових дослідженнях:* для подальшого проведення теоретичних пошуків щодо правового регулювання інформаційних правовідносин, розширення методологічної бази теорії інформаційного права, державного управління інформаційною сферою суспільства, державної інформаційної політики, інформаційної безпеки людини, суспільства і держави;
- *у навчально-методичному процесі:* при підготовці підручників, навчальних посібників: «Інформаційне право», «Інформаційна безпека», «Правове регулювання інформаційної діяльності», «Міжнародне інформаційне право», «Державне управління в інформаційній сфері суспільства» тощо (акти впровадження: Академія праці і соціальних відносин від 21 травня 2012 р.; На-

вчально-науковий інститут менеджменту безпеки Університету економіки та права «КРОК» від 19 січня 2012 р.). Матеріали дослідження також можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін, для підвищення рівня правової освіти та культури політиків, народних депутатів, державних службовців і всіх заінтересованих осіб.

РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1.1 СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ТЕМОЮ
- 1.2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
- 1.3 ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ТЕМОЮ

Політика в інформаційній сфері є амбівалентною: з одного боку вона є частиною державної правової політики; а з іншого — частиною державної інформаційної політики¹, спрямованої на формування ефективного інформаційного суспільства, забезпечення інформаційної безпеки, гарантування реалізації інформаційних прав і свобод людини, формування механізмів інформаційного балансу інтересів особи, суспільства і держави; зміцнення зв'язків і взаємодії між керуючими і керованими; організацію ефективною інформаційної взаємодії між інститутами держави і громадянського суспільства². Відтак, на сучасному етапі державна політика України в інформаційній сфері покликана забезпечити реалізацію перетворень, що спрямовані на формування успішного інформаційного суспільства, здатного стати каталізатором розвитку держави в умовах перманентних трансформаційних змін та інформаційної глобалізації³.

Враховуючи те, що й донині так і не стала парадигмальною позиція щодо змістовного наповнення терміна «інформаційне право», переконані, що інформаційне право має відігравати визначальну роль у розвитку інформаційного суспільства, сформуватися як повноцінною галуззю права.

¹ Шпенюв Д. Ю. Генеза правових відносин в інформаційній сфері / Д. Ю. Шпенюв // Право і безпека. — 2010. — № 5 (37). — С. 103—107.

² Хаустова Н. А. Контури стратегической нестабильности XXI века: Геополитические игры на мировой шахматной доске: Прогнозы до 2030 года / Н. А. Хаустова, О. Н. Глазунов. — М. : ЛЕНАНД, 2014. — 176 с.

³ Харчевников А. Т. Теория информационного общества : о революционном переходе от капитализма и социализма к новой формации / А. Т. Харчевникова. — ЛЕНАНД, 2014. — 672 с.

Тому задля окреслення авторського бачення порушеної проблематики, визначення її сутнісного наповнення та особливостей, логічно дослідити генезис наукової думки у цій сфері, спираючись на аналіз і синтез вітчизняних та зарубіжних наукових джерел.

Варто зауважити, що **дана монографія є другою із наукових розвідок**, де досліджуються правові аспекти систематизації інформаційного законодавства України після дослідження В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка. Тобто, наше видання є логічним продовженням теми, розпочатої у першій фундаментальній праці цієї серії, шляхом деталізації та конкретизації ідей, запропонованих у ній. Саме це й обумовлює значний масив літератури, присвячений обраній тематиці.

Алгоритм дослідження бібліографії за темою дослідження побудовано з урахуванням хронологічних критеріїв по кожній групі, а саме:

- 1) роботи загальнотеоретичного характеру, в яких розкривається зміст консолідаційної діяльності;
- 2) роботи з інформаційного права;
- 3) роботи з інформаційної безпеки та інформаційної політики;
- 4) роботи з розвитку інформаційного суспільства.

1.1.1 Роботи загальнотеоретичного характеру, в яких розкривається зміст консолідаційної діяльності

Необхідність публічно-правового регулювання загальнозначимих суспільних відносин в інформаційній сфері зумовила потребу формування для державного управління відповідної галузі законодавства країни [1]. На сучасному етапі розвитку України це також пояснюється глобальними викликами та національними можливостями формування інформаційного суспільства [2]. Тож у юридичній науці виникла потреба формування відповідної комплексної галузі наукових досліджень, що отримала умовну назву інформаційного права [3].

Із розвитком законодавства в галузі інформації також виникла потреба усвідомлення суспільством, особливо в наукових і політичних колах, необхідності консолідації як семантичного поняття для формування його змісту, так і соціологічно-політичного явища та процесу в правотворчості. Отже, постало питання: що ж являють собою «консолідація» та похідна від неї категорія «консолідація інформаційного законодавства»?

Перший постулат, який визначається як точка відліку для подальших наукових пошуків визначення предмета дослідження, полягає у тому, що слово «консолідація» належить до доволі багатоаспектних і багатофункціональних, тобто багатозначне за змістом.

Для визначення сутності та змісту таких слів застосовують загальний принцип науки, що відрізняє її від догматики — це плюралізм ідей, поглядів, визначень, термінів, категорій з відповідним їх обґрунтуванням. Це дуже важливо для формування знань наукового рівня.

Наступний принцип, взятий за основу наших наукових розвідок, — це конструктивізм. Саме конструктивізм наукових дискусій сприяє окресленню різних властивостей, аспектів, граней, планів, ознак конкретного явища, що становить предмет дослідження. А це допомагає «народженню» істини. Тобто, перефразовуючи народну мудрість — істина народжується в дискусіях, а не суперечках.

На зазначених принципах і відбуватиметься подальший виклад проведених теоретично-практичних досліджень у контексті загальної теорії права, що визначається нами як базис для формування теорії консолідації інформаційного законодавства як науково-практичного інституту інформаційного права.

У контексті загальної теорії права сучасна проблематика методології консолідації законодавства була викладена у роботі *С. Г. Меленка* [4]. Дисертація присвячена вивченню проблем консолідації переважно як виду систематизації нормативно-правових актів, огляду й аналізу фундаментальних положень та дискусійних питань даної тематики. У роботі проаналізовано співвідношення консолідації з іншими видами систематизації, досліджується процес її застосування в різних світових системах права. Автор також з'ясовує послідовність проведення консолідаційних робіт, досліджує значення консолідації в процесі формування й розвитку норми, інституту та галузі права.

Перед тим як перейти до конструктивно-критичного застосування методологічних і методичних положень, викладених *С. Г. Меленком* та іншими авторами-дослідниками систематизації законодавства, у прикладному контексті формування та розвитку теорії консолідації інформаційного законодавства як підінституту теорії систематизації його в науці інформаційного права, доцільно з'ясувати різноаспектність сутності та змісту консолідації як терміна.

Вважають, що термін «консолідація» походить з латини — *consolidation* — зміцнення, згуртування, об'єднання [5, с. 441]. Тлумачний словник сучасної української мови пропонує загальне визначення змісту консолідації як зміцнення, утвердження чогось; згуртування навколо чогось [6].

Втім, у контексті дослідження не виключається можливість розгляду терміна «консолідація» як абстрактної категорії у складі слова, яке має корінь «консоль», що означає «тримальну» складову певної конструкції, жорстко закріплену одним кінцем; або частину конструкції, що становить опору; чи пересувну опору для будь-чого.

З цього абстрактного формулювання у предметному розумінні категорію «консолідація інформаційного законодавства» можна розглядати у двох аспектах: як «тримальну» складову конструкцію його систематизації із жорстким закріпленням до об'єкта правовідносин — інформації, як основи (кінця) ланцюга, що може розглядатися і як точка опертя для створення системи інформаційного права як сфери правовідносин, або частина конструкції, що виступає за таку опору; як пересувну опору для здійснення кодифікації інформаційного законодавства — Кодексу України про інформацію і його зв'язку з іншим кодифікованим та спеціальним законодавством.

Як свідчать дослідження, термін «консолідація» належить до багатоаспектних, багатофункціональних понять. Зміст його визначається залежно від сутності, пов'язаної зі сферою суспільних відносин та потребами забезпечення суспільного життя. У цьому сенсі поняття «консолідація» виступає родовим і визначальним терміном, що разом із іншими термінами утворює певні категорії.

Для прикладу, виходячи з теми дослідження, розглянемо категорію «консолідація понятійного апарату сфери правовідносин, пов'язаних із інформацією» у змісті процесу чи функції. У цьому сенсі під консолідуванням пропонується розуміти формування єдиного, на основі консенсусу, понятійного апарату в теорії і практиці інформаційного права, об'єднання його в систему, а також згуртування дослідників навколо цього як теоретично-практичної проблеми та напрацювання істинних знань, що втілюватимуться через освіту в повсякденне життя. Загальнотеоретично-правовий базис зазначеного в якості інституту права на монографічному рівні був закладений Л. І. Чуліндою [7].

Консолідація понятійного апарату за змістом чи сутністю у певній сфері суспільних відносин визначається потребами практики, що зу-

мовлює необхідність створення словників та довідників. Одним із перших заходів такої консолідації в Україні щодо інформаційного права можна назвати колективну працю під назвою «Інформаційне суспільство. Дефініції...» [8].

Далі у контексті теми дослідження пропонується звернути увагу на нормативно-правове визначення поняття «інформація» як предмета наукових досліджень у взаємозв'язку із конкретною сферою, галуззю, напрямом, видом діяльності людей. З плином незначного в історичній перспективі часу, під впливом масового застосування різноманітних технологій об'єктивізації інформації як результату науково-технічного прогресу в різних країнах змінювалося змістове наповнення її поняття. Це зумовлено було також впливом суспільного усвідомлення ролі сучасності отримання, передавання, збереження та застосування інформації у соціальному прогресі, посилення її значення не лише в економіці, а й у державному управлінні.

У науках, де інформація є визначним чинником їх об'єкта дослідження, вона стала атрибутивним компонентом для подальшого розгляду формулювання сутності та змісту явищ, пов'язаних із нею як загальною категорією щодо відображення знань, у тому числі як окремого предмета у комплексних розвідках, та як предмета (об'єкта) суспільних відносин [9].

У цьому зв'язку, не відходячи від теоретично-методологічних традицій, у тому числі в правознавстві, та його складової — науки інформаційного права пропонується передусім визначитися у своєму баченні сутності та змісту інформації як предмета правовідносин в цілому та як безпосереднього предмета правовідносин щодо неї. Нині це реалізується у контексті формування відповідного інституту цілісної теорії — теорії інформації. У міру накопичення знань та збільшення до неї інтересу (у дослідників як природничих, так і гуманітарних наук) вона поступово трансформувалася в методологічного рівня міжгалузеву наукову дисципліну — **інформологію**. Накопичення критичної маси наукових знань консолідувалося у такій філософського змісту науці, як **інформаціологія**. Тобто систематизація накопичених знань про інформацію зумовила виникнення консолідованої науки міждисциплінарного, комплексного змісту під назвою «інформаціологія» — науки про уніфіковане та різнобічне розуміння інформації [10; 11].

За сутністю інформаціологія є відгалуженням **кібернетики** — науки про загальні закони природи комплексного управління технічними (штучними), біологічними та соціальними явищами, процесами як системами [12]. Одним із відгалужень кібернетики, що набуло значного поширення, стала **інформатика** — наука про автоматизацію інформаційних процесів із застосуванням КІТ. Широке впровадження досягнень інформатики у різні сфери суспільного життя породило таке соціально-технічне явище, як інформатизація [13].

В історичному аспекті, як зазначає *В. А. Залізняк*, окремим предметом наукових досліджень в консолідованій теорії — теорії інформації, інформація почала розглядатися переважно наприкінці ХХ сторіччя [14]. У сенсі інформаціології, у контексті її міжгалузевої складової дисципліни — правничої інформаціології, заслуговує на особливу увагу багатоаспектне дослідження інформації, з наголосом на правознавчому аспекті, *К. І. Белякова* [15]. Проте це дослідження не набуло консолідуючого статусу в правознавстві — як у науці, так і на практиці.

Загалом, *К. І. Беляков* започаткував інформаціологічні консолідовані дослідження у правознавстві як інституті інформаційного права, що має ознаки й міжгалузевого комплексного інституту права, спрямованого на об'єднання зусиль дослідників у визначенні інформації як предмета права. Стосовно цього як приклад аргументації на шляху пошуку теоретично-практичного консенсусу в контексті проблеми визначення змісту інформації як консолідованої категорії права та законодавства заслуговують на увагу наукової громадськості та практиків критично-аналітичні дослідження, висвітлені в публікаціях *О. В. Цимбалюк* [16; 17]. Вона на основі порівняльного аналізу законодавчого формулювання інформації в Україні аргументовано доводить, що питання розуміння змісту інформації потребує консолідації передусім на рівні спеціального законодавства — інформаційного. Це потрібно для того, щоб надалі уникнути колізій формулювань при його застосуванні на практиці у поєднанні із застосуванням іншого галузевого законодавства.

Склалося так, що тривалий час інформація була предметом дослідження переважно технічних наук. Зокрема, засновником умовно-статистичної (структурно-статистичної, математичної) теорії інформації вважається *Клод Шеннон*. Він на початку 40-х років ХХ століття виклав кількісно-математичні принципи до розуміння інформації, назвавши

її невизначеністю, що скорочується [18, с. 234]. Крім того, дослідник використав умовні засоби вимірювання інформації та запропонував абстрактну схему зв'язку компонентів її прояву: джерело інформації, передавач, лінії зв'язку, приймач, адресат і джерело «перешкод». Згодом теорія *К. Шеннона* була суттєво доповнена науковими розвідками *Н. Вінера*, *В. Котельникова*, *А. Колмогорова* та інших. Ці дослідники розробили інші аспекти теорії інформації, зокрема типологічну, комбінаторну, динамічну, алгоритмічну тощо [19].

А. Н. Колмогоров запропонував визначення кількісних ознак інформації як мінімальної довжини (складність) програм, що дає змогу перетворити один об'єкт (дані) на інший — нові дані [20, с. 123].

Із часом поряд із вищезазначеними теоріями великого значення набули семантична та прагматична теорії інформації, що розглядали її змістовний та аксіологічний⁴ аспекти. Засновник кібернетики *Н. Вінер* розглядав інформацію як специфічну субстанцію, відмінну як від матеріального, так і від ідеального, стверджуючи, що «інформація — це ані матерія, ані енергія» [21, с. 132].

В юридичній енциклопедії поняття «інформація» визначено як задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі і навколишньому середовищі [22, с. 717].

Розмаїття підходів щодо визначення поняття «інформація» і поглядів учених на вирішення численних наукових проблем, пов'язаних з формулюванням її поняття, що відповідало б усім критичним зауваженням, є занадто складним завданням. Ми приєднуємося до тих, хто підтримує думку *Р. С. Белкіна*, що загальне визначення інформації може мати лише гносеологічний чи науковий зміст доти, доки один із варіантів дефініції не знайде закріплення у законодавчому акті [23, с. 270].

Для цілей дослідження пропонується застосувати юридико-догматичний підхід законодавчого визначення інформації. Юридична дефініція інформації міститься в Законі України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року у новій його редакції від 13 січня 2011 року № 2938-VI, у статті 1 [24].

⁴ Аксіология правовой формы: монография / Ю. Ю. Ветютнев. — М., 2013. — 200 с.; Марьянчик В. А. Аксіологічність и оціночність медиа-політичного тексту / В. А. Марьянчик. — М.: Книжний дом «ЛИБРОКОМ», 2013. — 272 с.

Інформація — будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Не вдаючись до подальшої полеміки, що не є суттєвою щодо теоретичних підходів до визначення інформації, пропонуємо дане формулювання взяти за аксіому⁵. Воно розглядається нами як легальна точка опори для проведення подальших наукових досліджень у контексті формування методики інкорпорації інформаційного законодавства.

Щодо визначення поняття «законодавство», то, як слушно зазначає *Д. Лилак*, цей термін доволі широко застосовується у правовій системі, але не має легалізованого визначення ні в Конституції, ні в законах України, незважаючи на те, що він є елементом юридичної техніки, а його застосування повинно відповідати певним вимогам: він має вживатися в тому чи іншому нормативно-правовому акті однозначно; це єдине значення повинно бути загальноновизнаним; він має зберігати свій особливий зміст у кожному новому правовому акті [25, с. 48].

Окремо варто у контексті розуміння категорії «*систематизація інформаційного законодавства*» звернути увагу на терміни, пов'язані із теорією систем. Загальність застосування, багатоаспектність, багатофункціональність, багатозначність інформації як предмета системних суспільних відносин, поряд із поняттями «право», «управління», «організація» і т.п. та пояснення їх, викликало потребу виокремлення у загальній методології науки [26] спеціального науково-практичного підходу, що отримав умовну назву «системний підхід»⁶. За сутністю теорія систем нині стала окремою гілкою методології, яку нині умовно називають — системологією [27]⁷. Слід зазначити, що сучасна системологія в основі має такий термін, як «система»⁸. У сучасному розумінні систе-

⁵ Задля подальшого розвитку будь-якої науки, як зазначав *Д. Гільберт*, стає все більш необхідним виконання трьох важливих етапів пізнання: цілеспрямоване виокремлення в чистому вигляді основоположних пропозицій цієї науки; усвідомлення цих пропозицій в якості аксіом; «закладення» аксіом до «фундаменту» даної галузі знань (Гільберт Д. Аксиоматическое мышление // *Philosophia Mathematica*. Chicago, 1970. Vol №1–12. Пер. с англ. А. Г. Барабашевой).

⁶ **Блауберг Й. В., Мирский Э.М., Садовский В.Н.** Системный подход и системный анализ // Системные исследования: Ежегодник. — М.: Наука, 1982.; Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. — М.: Мысль, 1978.; Проблемы методологии системного подхода. М., 1973.

⁷ **Беляев А.А., Коротков Э.М.** Системология. — М.: Инфра-М., 2000.; Луман Н. Введение в системную теорию. — М., 2007. — 359 с.

⁸ **Уотермен Д.** Руководство по экспертным системам: Пер. с англ. — М.: Мир, 1989. — 388 с.

ма — це множина⁹ (а не сукупність, купа) елементів, що у єдності утворюють нову якість, непритаманну сукупності (складанню, додаванню) цих елементів.

Із позицій системного підходу в праві основна функція інформаційного права традиційно визначається як необхідність забезпечення співвідношення потреб та інтересів людини, громадянина, суспільства, держави. Через цю необхідність реалізуються важливі завдання права: урегулювання нових, специфічних, соціально значимих суспільних відносин щодо інформації, зокрема і під впливом Інтернету. Як зазначається у публікаціях багатьох дослідників, нині Інтернет поступово інтегрує у собі й такі традиційні засоби зв'язку, як пошта, преса, радіомовлення, телебачення, тож перетворюється на новий конвергований засіб масової інформації. Відтак, задля регулювання спеціальної однорідної групи суспільних відносин, які називають інформаційними, об'єктивно формується умовно автономна, комплексна галузь права. Нині цю галузь права визначають як інформаційне право [28].

У вітчизняних і зарубіжних наукових розвідках у межах цієї галузі права також умовно визначаються за окремими інституційними ознаками:

- право на інформацію [29]¹⁰;
- право на доступ до інформації [30]¹¹;
- право на інформаційну безпеку¹².

Міжгалузевого комплексного змісту поступово набувають інститути інформаційного права: «правова інформатика» [31], що консолі-

⁹ Общая теория классификации: теоретико-множественные основания / В. В. Омельченко. — Ч. 2. — М., 2010. — 296 с.

¹⁰ Ліпкан В. А. Інформаційні права і свободи людини та громадянина / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 9. — С. 64—68.; Капінус Л. І. Право людини та громадянина на інформацію: плани та реальність / Л. І. Капінус // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, м. Харків, 12–13 квітня 2012 року. — у 4-х томах. — Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. — Т. 2. — С. 44–46

¹¹ Капінус Л. І. Содержание права человека и гражданина на доступ к информации / Л. И. Капінус // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013. — С. 57–61.

¹² Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / В. А. Ліпкан // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (Київ, 15 липня 2012 р.). — К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 7—11.

дується з іншими правовими інститутами, зокрема «право інформатики» [32]; «право на комп'ютерні програми» [33; 34]; «комп'ютерне право» [35; 36]; «інформаційно-комп'ютерне право» [37]; «телекомунікаційне право» [38] тощо.

Серед публікацій українських юристів-дослідників варто зазначити консолідуючу сутність праць В. С. Цимбалюка, зокрема щодо розмежування змісту категорій «**правова інформатика**» та «**інформаційне право**» [39—42]. На прикладі дослідження джерел суспільних відносин стосовно розвитку інформатики, формування під її масовим впливом соціально-технічного та соціально-технологічного явища — інформатизації, автор аргументовано пояснює природу структуризації інститутів інформаційного права. Воно розглядається ним як комплексна галузь права, що поступово не тільки інтегрує, а й консолідує (за допомогою комплексного застосування методів інших галузей права) на засадах теорії гіперсистем через предмет суспільних відносин — інформацію з трьома провідними умовними складовими — підсистемами. Вони поступово набувають ознак спеціальних підгалузей цього права: *мас-медіа права* (гуманітарна, семантична складова інформаційного права); *інформатизаційне право* (інфраструктурна, інженерно-технічна складова інформаційного права) та *права інформаційної безпеки* (забезпечувальна складова інформаційного права).

Як зазначається різними дослідниками, між цими трьома провідними складовими інформаційного права поступово формуються й інші спеціальні комплексні інститути права за напрямками (чи видами) інформаційної діяльності, наприклад: освітнє право; архівне право; бібліотечне право тощо. *Ключовим критерієм* формування таких інституцій права у загальній системі інформаційного права виступає філософський закон діалектики: перехід кількісних чинників (накопичення критичної маси інформації) у якісні — інституціональна консолідація суспільних відносин щодо інформації через прояв її як ознаки (предмета) діяльності певних суб'єктів суспільних відносин. При цьому інформація у формі знань, консолідуючись (через накопичення її критичної маси), набуває ознак окремого суспільного ресурсу, без якого не може забезпечуватися подальший прогрес людства в умовах поступового використання природних ресурсів (корисних копалин, води, чистого повітря і т.п.).

Більшість учених вважає, що сучасне інформаційне право — це галузь права, яке активно формується під впливом становлення інфор-

маційного суспільства [43—46]. Огляд наукових дискусій стосовно визначення сутності, змісту, ролі та місця інформаційного права в системі права свідчить, що переважна кількість дослідників поділяє позицію російського вченого *В. А. Копилова*, який вважає, що згодом інформаційне право відіграватиме визначальну роль у забезпеченні суспільства XXI століття [47, с. 81].

Розвиваючи ідеї *В. А. Копилова* стосовно галузевої ознаки (у контексті класифікації галузей права), український дослідник *В. С. Цимбалюк* на основі детального розгляду положень теорії права у ряді публікацій обґрунтовано доводить, що сучасне інформаційне право має ознаки комплексної галузі права. Тим самим він визначає консолідаційну методологічну базу подальшого розвитку інформаційного права. Положення його нині базуються на засадах провідних галузей права (конституційному, адміністративному, цивільному, кримінальному) та мають взаємозв'язок через ряд інститутів зі спеціальними галузями права (наприклад, бюджетним, податковим, повітряним тощо). При цьому в його дослідженнях прослідковується генеза інформаційного права від інституту в адміністративному та цивільному праві до міжгалузевого комплексного інституту і, нарешті, — до комплексної галузі права, минаючи стадію формування як спеціальної галузі права. Також у його публікаціях чітко визначається інституціональна структура інформаційного права як комплексної галузі права: наявність загальної, особливої та спеціальної частин, що екстраполюється і на структурування інформаційного законодавства України [48—51]. Зазначене можна розглядати як нову парадигму структурування інформаційного права у змісті його консолідації за класичною (юридико-догматичною) моделлю з теорії права: парадигмою поділу структури галузі права тільки на загальну та особливу частини. У публікаціях *В. С. Цимбалюка* спостерігається вдале застосування методології теорії інформатики щодо формування права на засадах теорії гіперсистем у тривимірних величинах: простору, часу та кола осіб у множинній єдності.

Тривимірність консолідації інформаційного права за трьома частинами надає можливість відрізнити його від наукової консолідації у двовірних площинах з жорсткою «прив'язкою» тільки до одного предмета та одного методу, що зумовлюють зміст суспільних відносин провідних галузей права — адміністративного та цивільного. Слід зазначити, що у ранніх роботах *В. С. Цимбалюк* також дотримувався по-

ділу структури інформаційного права на загальну та особливу, але в останніх публікаціях наголошує на наявності в інформаційному праві поряд із загальною та особливою частинами ще й спеціальної. Зазначене міститься і в проекті запропонованої ним Концепції кодифікації інформаційного законодавства України [52] та модернізованому її варіанті, що обговорювався на міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» 29 жовтня 2011 року [53].

Нині у правознавстві спостерігається тенденція до постійного зростання наукових розвідок інформаційно-правового змісту, де предметом є окремі аспекти систематизації інформаційного законодавства України [54—60]. Проте аспект консолідації у них розкривається фрагментарно, без визначення конкретних методик та методів.

У деяких нормативно-правових актах підкреслюється необхідність проведення систематизації інформаційного законодавства. Проте в них не визначається, що слід розуміти під терміном «систематизація». Як свідчать дослідження, зміст, мета, етапи, види, механізми, специфіка систематизації українського інформаційного законодавства доволі різноманітні та дискусійні, а також недостатньо визначені й уніфіковані на методологічному рівні. Це не дає змоги ефективно вирішувати проблеми практики, пов'язані зі структуризацією системи інформаційного права як сфери суспільних відносин, як науки та навчальної дисципліни.

З метою окреслення авторського бачення порушеної проблематики консолідації як етапу систематизації інформаційного законодавства, визначення її змістовного наповнення та особливостей, вважаємо за доцільне дослідити генезис наукової думки стосовно загального розуміння систематизації законодавства у цій сфері шляхом аналізу та синтезу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел.

Оскільки дана робота є однією з перших наукових розвідок, що досліджує різні аспекти консолідації як етапу систематизації інформаційного законодавства України, то значного масиву літератури з цієї тематики сучасною правовою наукою ще не напрацьовано.

Тож для мети дослідження увагу буде зосереджено на роботах з теорії права щодо методологічних засад систематизації та особливостей її проведення в різний історичний період. Екстраполюючи вищезазначені теоретичні положення на інформаційну сферу та на інформаційне

законодавство як галузь законодавства, уможлиблюється всебічне, багатоаспектне та ґрунтовне розкриття бачення предмета даної роботи.

Дослідження систематизації теорії права як предмета наукової розвідки має давню передісторію, що підтверджує необхідність постійного звернення до її проблем. Історичний аналіз систематизації права та її вплив на різні правові системи окремих країн свідчать, що успіху сприяло вдале визначення мети, завдань, концепції, строків, змісту норм та їх структуризації, а також методи проведення.

Дослідження в історичній ретроспективі практики систематизації законодавства, збереженої у правових пам'ятках, для сучасної вітчизняної юридичної науки надає можливість спостерігати перехід її від сукупності до множинності знань. При цьому на перше місце виходить завдання не створення єдиного, великого за обсягом законодавчого акта, а прагнення створити зведений законодавчий акт, зручний для використання як у правозастосуванні, так і правовій освіті.

Вивчення історичного доробку, загальнотеоретичного за сутністю щодо систематизації права, допомагає сформуванню бачення його консолідації у цьому процесі. Тут консолідація виступає у ролі не тільки етапу (поряд з інкорпорацією та кодифікацією), а й у ролі їх функції, методики та методу. Пріоритети у виборі форм проведення систематизації законодавства, зокрема за галузевими ознаками, ключовими критеріями, постійно змінювались, віддзеркалюючи тим самим потреби практики, суспільства, інтересів його домінантних суб'єктів тощо.

В історичному розвитку публічного права як системи консолідація була своєрідним напрямом структуризації законодавства, зводилась до створення зводів законів чи кодексів. При цьому домінував метод, що одержав назву — «від випадку» (*ad hoc*). Як свідчать дослідження, цей чинник консолідації законодавства, наявний в історії всіх держав і міждержавних відносин, існує й донині. Останні два століття більшість західноєвропейських країн стали надавати перевагу кодифікації законодавства за прикладом Франції. Пріоритет поступово почав переходити до кодифікації законодавства за галузевою ознакою поділу права на державне (конституційне), цивільне та кримінальне. Але цьому передувала консолідація законодавства як форма узгодження норм різних чинних галузевих законодавчих актів у новому законодавчому акті з посиланням на окремі норми у попередньо прийнятих законодавчих актах за абстрактним формулюванням на зразок «суспільні відносини

щодо... (зазначається об'єкт або предмет) регулюються цим законом та іншим законодавством». При цьому нерідко застосовувався метод консолідації, що набув назви «бланкетність норм законодавства». Це можна розглядати як прояв формування нової методики систематизації законодавства, зокрема його консолідації. Із визначенням галузевого законодавства вводилися окремі норми-посилання на інше (наприклад, у кримінальному — на конституційне та цивільне) законодавство.

Згодом, із виникненням спеціального (інституційного, міжгалузевого) законодавства, окремі законодавчі акти створювалися як комплекси: в них вміщено як норми договірної змісту, так й імперативні, з визначенням відповідальності за їх порушення (делікти) у цивільному, адміністративному чи кримінальному правовому порядку за відповідними процедурами процесуального права як складових цих галузей права (тобто кримінально-процесуального, цивільно-процесуального, адміністративно-процесуального).

Зазначимо, що чимало теоретично обґрунтованих і практично цінних висновків дослідників минулого у цій сфері актуальні й донині. Їх методичні рекомендації та методологічні положення можна екстраполювати на сучасну вітчизняну правову систему. Проте слід враховувати, що наразі людство поступово здійснює світоглядний перехід від державоцентристської ідеології до людиноцентристської.

Особливого значення для розкриття теми дослідження набувають роботи з загальної теорії права та держави науковців-сучасників: С. С. *Алексєєва* [61], С. Д. *Гусарева* [62], М. І. *Козюбри* [63], О. Ф. *Скакун* [64], П. М. *Рабіновича* [65] та інших, де визначено теоретичні засади, методологію систематизації нормативно-правових актів, виокремлено основні її форми (види) та особливості реалізації з урахуванням проблем нинішньої практики суспільного життя. Однією із перших комплексних наукових розвідок, присвячених аналізу двох взаємозалежних об'єктивних тенденцій розвитку українського законодавства — систематизації й уніфікації, була дисертація А. І. *Граціанова* [66, с. 3].

Доволі об'ємно й ґрунтовно теоретичний та історичний досвід систематизації законодавства як у країнах Західної Європи, так і в Україні, було розглянуто колективом учених Інституту держави і права ім. В. М. *Корецького* Національної академії наук України. У їх дослідженнях на особливу увагу заслуговує висвітлення теоретико-юридичних, організаційно-правових та юридико-технічних засад систематиза-

ції законодавства України. При цьому визначено особливості інкорпорації та консолідації як етапів кодифікації, роль обліку нормативних актів, проведено порівняльний аналіз законів і підзаконних нормативних актів у процесі практики систематизації законодавства [67; 68].

Серед змістовних розвідок на рівні дисертаційного дослідження, спрямованих на систематизацію права, слід назвати роботу *В. Я. Калакури*, де автор зосереджує увагу на розгляді особливостей систематизації законодавства в країнах Європи [69].

Вивчення наукових джерел дає змогу визначити тенденцію, пов'язану з розвитком системи законодавства із застосуванням консолідації. Вона як різновид систематизації починає відігравати в процесі упорядкування нормативно-правових актів все важливішу роль, що полягає в проведенні цілої низки класифікаційних дій. Ці дії є складовими частинами інших різновидів упорядкування нормативно-правових актів. За таких обставин консолідація розглядається як з'єднувальний сегмент між інкорпоративною та кодифікаційною діяльністю. Водночас вона виконує функцію первинного етапу такого виду законодавчої систематизації, як кодифікація.

Серед теоретичних праць, присвячених окремим засадам систематизації в праві, не менш важливого значення набули роботи, у яких досліджуються історичні аспекти систематизації окремих провідних галузей законодавства. Для прикладу слід назвати, зокрема, праці *В. К. Грищука* [70].

Серед спеціальних досліджень, які мають ознаки консолідації інформаційного законодавства, варто зазначити ті з них, що присвячені як інформаційному праву загалом, комплексній галузі права, так і окремим його інститутам — міжгалузевим інститутам права. Тут доцільно звернути увагу на комплексні дослідження інформаційної сфери суспільства у межах інформаційного права. Окремими українськими вченими, під впливом російських розвідок у рамках інформаційного права, розроблюються як умовно автономні різні міжгалузеві наукові теорії щодо окремих інститутів права, де інформація набуває визначального значення. Так, в українській правовій літературі запропоновано основні положення правової інформатики як самостійної міжгалузевої наукової теорії юридичного спрямування. До таких досліджень можна віднести праці *К. І. Белякова*. Як зазначає автор у одній із них, у рамках правової інформатики розробляються загальні методологічні основи інформатизації щодо всіх юридичних наук, управлін-

ської та юридичної діяльності загалом, правова інформатика набуває рис загальної теорії розв'язання правових завдань з використанням методів інформатики [71, с. 155].

Стосовно іншого, самостійного бачення місця правової інформатики в системі права та його зв'язку з інформаційним правом, заслуговують на увагу праці *В. С. Цимбалюка* [72—74]. Цей автор належить до вчених, які вважають, що правова інформатика з правом має зв'язок, подібний до криміналістики, судової експертизи, безпекознавства, а також інших наукових дисциплін, що допомагає впроваджувати їх досягнення в галузеву юридичну діяльність.

Серед навчальних посібників з інформаційного права варто зазначити «Основи інформаційного права України», що був підготовлений великим колективом вітчизняних авторів [28]. Враховуючи, що це був перший навчальний посібник з цього предмета, ряд положень у ньому нині мають дещо дискусійний характер. Проте у другому виданні авторами запропоновано сучасну структуру викладання навчальної дисципліни «Інформаційне право» за трьома частинами: загальною, особливою та спеціальною [46].

Для з'ясування меж консолідації спеціального законодавства щодо інформації слід визначитися у розумінні змісту (формулюванні) інформаційного права. Досліджуючи наукові та навчальні джерела з теорії інформаційного права, зазначимо, що різні науковці по-різному підходять до цього питання.

Так, колектив авторів пропонує під категорією «інформаційне законодавство» розуміти лише Конституцію України, законодавчо кодифіковані акти, спеціальні закони та інші акти Верховної Ради України, а також ратифіковані міждержавні угоди [28, с. 32].

Проте *В. А. Залізник* [55] переконаний, що доволі дискусійним є таке визначення поняття «інформаційне законодавство України», як множина нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України у формі законів і постанов нормативного змісту, що регулюють суспільні відносини щодо інформації, оскільки інформаційне законодавство охоплює й інші види НПА (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України).

Однак за такого підходу знецінюється юридична сутність змісту статті 92 Конституції України [75], де визначено сфери суспільних відносин, що регулюють винятково закони України. У цьому сенсі слід

назвати роботу *А. І. Марущака* [76], де автор розкриває зміст системи інформаційного права переважно через законодавство з визначенням класифікаційного об'єкта права — діяльності (інформаційної діяльності). Водночас зроблено інституціоналізацію структури права через визначення правового статусу як суб'єктів інформаційної діяльності: друкованих засобів масової інформації (преси), інформаційних агентств і бібліотек, архівних установ, телерадіоорганізацій, а також суб'єктів кінематографії, видавничої справи, державної статистики і рекламної діяльності в Україні.

Аналіз вітчизняних та іноземних публікацій з інформаційного права дає можливість дійти висновку, що більшість тих, хто береться нині за комплексне дослідження проблематики інформаційного права, неоднозначно розуміють не тільки предмет та об'єкт інформаційного права, а й систему інформаційного законодавства, визначення його меж. Так, у російських наукових розвідках система інформаційного права традиційно поділяється на дві структурні частини — загальну й особливу. Цієї парадигми дотримуються і деякі українські дослідники.

На цьому тлі як один із фундаторів наукової доктрини структури інформаційного права увиразнюється новаторським підходом із детальною аргументацією український вчений *В. С. Цимбалюк*, зокрема щодо обґрунтування необхідності *поділу інформаційного права на три частини*: загальну, особливу та спеціальну [9].

Вагомі аргументи на розвиток його положень були сформовані через консолідацію теоретико-правових знань стосовно формування теорії галузевих, спеціальних за правовим статусом, суб'єктів інформаційних правовідносин *О. С. Рождественською* [77]. Окремі важливі для консолідації інформаційного законодавства аспекти становлення інституту суб'єктів інформаційного права також були визначені *В. С. Цимбалюком* [78]. Наприклад, ним запропоновано такі правові ознаки основних суб'єктів інформаційного права, як «інформант» (інформатор) — той, хто передає інформацію, та «інформований» — той (ті), хто отримує інформацію, або той (ті), кому інформація спрямована.

Непересічною подією став захист докторської дисертації 14 листопада 2013 року *В. С. Цимбалюком* на тему: «Кодифікація інформаційного законодавства України»¹³.

¹³ *Цимбалюк В.С.* Кодифікація інформаційного законодавства України : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 / Віталій Степанович Цимбалюк. —

По суті *Цимбалюк Віталій Степанович* здійснив системне наукове дослідження актуальної теми, пов'язаної із систематизацією інформаційного законодавства України у такому її прояві як наукова кодифікація. Дана робота стала результатом багаторічних плідних досліджень дисертанта¹⁴.

Нами цілком поділяється думка дисертанта, що в Україні виникла потреба у переосмисленні призначення права в інформаційній сфері на тлі зародження нових галузевих, міжгалузевих інститутів, комплексних і спеціальних галузей права під впливом стрімкого розвитку ІТ-економіки — промислового виробництва різноманітних інформаційних технологій та послуг, що надаються з їх використанням, як основи інноваційного зростання суспільних благ.

До наукових розвідок дисертанта зазначена проблематика теми була відображена в *роботах наукової школи В. А. Ліпкана*, представники якої здійснювали дослідження окремих аспектів цієї теми, натомість які в цілому відображають системне бачення і презентовані інформаційною епістемологічною спільнотою. Серед таких, що мають статус захищених дисертацій, особливо **пропонується відзначити спеціальні дослідження:**

- *В. А. Залізняка* (щодо систематизації інформаційного законодавства);
- *М. І. Дімчогло* (щодо консолідації інформаційного законодавства);
- *К.П. Череповського* (щодо інкорпорації інформаційного законодавства);
- *В.Ю. Баскакова* (щодо адміністративно-правового режиму інформації з обмеженим доступом);
- *П.Є. Матвієнко* (щодо адміністративної відповідальності за порушення комерційної таємниці).

Дисертація *Цимбалюка Віталія Степановича* щодо кодифікації інформаційного законодавства України дає підстави констатувати, що в

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Міністерства освіти і науки України. — Харків, 2013. — 435 с.

¹⁴ *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право (основи теорії і практики). Монографія / В. С. Цимбалюк. — К. : «Освіта України», 2010. — 388 с.; *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право : концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2011. — 426 с.; *Цимбалюк В. С.* Охорона та захист інформаційних ресурсів на засадах юридичної деліктології / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2007. — № 4 (16). — С. 13–24.

українській науці інформаційного права сформувалася парадигма інформаційного права, чільне місце серед її засновників належить саме *В. С. Цимбалюку*.

Формуючи мету свого дослідження — формування системи наукових знань, пов'язаних із теорією і практикою систематизації інформаційного законодавства України на рівні кодифікації — автор уміло вирішує низку наукових завдань: визначає теоретико-правові положення, що є основами суспільних відносин, пов'язаних із інформаційним правом, як наукового базису для науки і практики кодифікації інформаційного законодавства (законодавства в інформаційній сфері суспільства) через огляд окремих вітчизняних та зарубіжних публікацій; наводить науково-доктринальні положення як методологічні установки дослідження кодифікації законодавства щодо інформації; розкриває інформаційну сферу суспільства, як об'єкт права та законодавства; формує теоретико-правові засади щодо предмета, методу і системи інформаційного права як наукової бази для кодифікації інформаційного законодавства України; окреслює концептуальні положення структуризації інститутів інформаційного права, як основи подальшої кодифікації інформаційного законодавства; формує систему галузевого законодавства України щодо інформації як правової основи державної інформаційної політики, державного управління в інформаційній сфері; аргументує визначені структурні ознаки інститутів міжнародного інформаційного права та формування теоретико-правових положень інституціоналізації його як джерела для національного інформаційного права; обґрунтовує методичні рекомендації до кодифікації, як етапу систематизації законодавства України, пов'язаного з інформаційною сферою суспільства.

Заслуговує на увагу застосування автором широкого арсеналу методологічних прийомів. Особливої ваги дослідженню надає застосування *В.С.Цимбалюком* синергетичного підходу для розкриття самоорганізаційної природи, співробітництва суб'єктів права щодо встановлення та формулювання змісту прав та обов'язків, пов'язаних із інформацією у суспільних відносинах.

Квінтесенцією будь-якої роботи виступає її **наукова новизна**.

Досить вдало дисертантом у дослідженні визначаються риси та структуризація законодавчих основ інститутів з ознаками підгалузевий спеціальної частини інформаційного права, а саме: мас-медіа права;

інфраструктурного права (у його складі — телекомунікаційного права (права зв'язку), права інформатики, інформатизаційного права); науково-освітнього права; права організації інформаційної безпеки та інших. Здобувачем послідовно і системно проаналізовано широкий спектр правових проблем, що стосуються визначених мети і завдань теми дослідження за матричним підходом. Застосування дисертантом матричного підходу при кодифікації інформаційного законодавства дозволяє визначити і прослідкувати закономірності й тенденції у структуризації законодавства про інформацію в Україні з екстраполяцією на структуру інформаційного права за трьома частинами: загальною, особливою та спеціальною. При цьому автором визначаються перспективи інституційної структуризації норм правил поведінки щодо інформації при створенні проекту такого законодавчого акту як Кодекс України про інформацію.

Маститими є положення щодо:

- обґрунтування як доктринального положення того, що на сучасному історичному етапі інформаційне право в Україні вже сформувалося як комплексна галузь права де визначальними є правовідносини щодо створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання (одержування), зберігання інформації (у розумінні її ресурсом суспільної діяльності) із застосуванням різних технологій (способів, засобів, методів) об'єктивізації у стосунках людей, їх спільнот, держав, у міжнародному співтоваристві;
- доктринального розуміння інформаційної сфери суспільства як загального, автономного, означеного об'єкта правовідносин, суспільної сфери, що визначається у просторі, часі та колі осіб, які задовольняють свої потреби та інтереси, пов'язані з інформацією, її створенням, поширенням, отриманням (доступом), зберіганням, застосуванням тощо;
- концептуальне визначення, що сучасне інформаційне право, як система має три основні структурні, комплексні, взаємопов'язані мега (великі), інституціональні частини: загальну частину; її положення екстраполюються на особливу частину, де у комплексі визначаються права і обов'язки провідних суб'єктів права (людини, громадянина, суспільства, держави, міжнародного співтовариства); та спеціальну частину, де інституційно комплексуєть-

ся специфіка правовідносин за об'єктною ознакою (основними видами діяльності пов'язаної з інформацією).

Зазначене дозволяє констатувати про належний ступінь обґрунтованості й достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій.

Відзначаючи, що в цілому дисертація *Цимбалюка Віталія Степановича* виконана на належному науковому рівні, вона закономірно, як якісне, а тим більше оригінальне, новаторське докторське дослідження, викликає полеміку, дискусію конструктивно-критичного змісту щодо окремих положень, висновків, питань, рекомендацій для вирішення проблем, пов'язаних із кодифікацією інформаційного законодавства України для потреб науки, практики та правової інформаційної освіти. Дані положення доцільно розглядати лише як прояв наукового плюралізму думок і наукових позицій.

1. Авторів доцільно звернути увагу на недостатнє і не завжди коректне застосування методологічного інструментарію при формулюванні важливих категорій та понять теорії інформаційного права: «інформаційний простір», «інформаційна сфера», «інформаційне середовище», «інформаційні правовідносини», «інформаційний кодекс», «Кодекс України про інформацію» тощо. Зокрема, при визначенні поняття *інформаційна сфера* автор вказує на доктринальне розуміння інформаційної сфери суспільства як загального, автономного, означеного об'єкта правовідносин, суспільної сфери, що визначається у просторі, часі та колі осіб, які задовольняють свої потреби та інтереси пов'язані з інформацією, її створенням, поширенням, отриманням (доступом), зберіганням.

Натомість, ми хочемо дещо заперечити такому довільному тлумаченню. Адже за теорією семантичної валентності можна вважати, що атрибутивний компонент «інформаційний» вступає у поєднання зі словом «простір» у його третьому словниковому значенні. Разом із тим, жодний із дескрипторів не містить згадки на синонімію «простору» і «сфери». Відповідно, поняття «сфера» у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» трактується як багатозначне, насамперед, математичне, а потім вже загальнонародне: «1. Замкнута поверхня, всі точки якої рівновіддалені від центра. 2. Предмет, що має форму кулі; поверхня такого предмету. 3. Район дії, межа поширення чого-небудь. // Область фізичного або духовного життя, діяльності лю-

дини чи суспільства; галузь знання, виробництва, мистецтва. 4. Сукупність умов, середовище, в якому що-небудь відбувається»¹⁵.

За аналогією з попереднім розглянутим терміном зазначимо, що у поняття «сфера» семантична валентність поєднання з означенням «інформаційна» є дещо ширшою, оскільки охоплює третє і четверте значення. Звернення до статистичних показників частотності вживання терміносполуки у текстах нормативних актів за базою даних «Законодавство» сайту Верховної Ради України дозволяє встановити більшу кількість випадків вживання сполучення «інформаційна сфера» (153 порівняно із 113 сполучення «інформаційний простір»). Хоча нині не зафіксовано жодного Закону України, в назві якого містився б термін «інформаційна сфера». Логічне співставлення семантики порівнюваних термінів дозволяє констатувати, що поняття «простір» більше тяжіє до категорії територіальної розповсюдженості, у той час як поняття «сфера» є дещо обмеженим через певну метафоричність, з опорою на переносне означення галузей людської діяльності. Тож в ракурсі диференціації понять «інформаційний простір» та «інформаційна сфера» перше з них вживається у разі необхідності вказівки на межі розповсюдження юрисдикції або інтересів держави, а друге — на позначення діяльнісно-якісних показників суб'єктів інформаційної діяльності в умовах глобалізації інформаційного суспільства. Наприклад, якщо йдеться про засоби масової інформації і правове регулювання їхньої діяльності, то це можна віднести до інформаційної сфери, якщо ж перевести русло у розповсюдження інформації, генерованої ЗМІ, то треба говорити про інформаційний простір (як національний, так і світовий).

2. При формулюванні положень стосовно Кодексу України про інформацію автором **не було застосовано положень кореляційного регресійного аналізу**, які мали б виступати важливою методологічною базою аргументації поділу його на три частини. Тим більше, що нами вже було видано підручник з Міжнародного права, де резюмовано концепцію його поділу на три частини: загальну, особливу і спеціальну¹⁶.

¹⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. — С.1220

¹⁶ Міжнародне право : [підручник] / [В. А. Ліпкан, В. Ф. Антипенко, С. О. Акулов та ін.]; за ред. В. А. Ліпкана. — К. : КНТ, 2009. — 752 с.

3. Роботу б значно покращило **використання методів апроксимації часових рядів юридичних даних за допомогою співставлення гармонічної та інших видів функцій (ряду Фур'є)**. Так, пропонується автором тричленна структура Кодексу України про інформацію, містить спеціальну частину, в якій, за задумом В. С. Цимбалюка, інституційно комплексується специфіка правовідносин за об'єктною ознакою (основними видами діяльності пов'язаної з інформацією). Однак надшвидкий розвиток інформаційного суспільства, розповсюдження концепції е-урядування, е-освіти, е-банкінгу, е-здоров'я, е-освіти тощо, створення в Україні першого технопарку Bionic Hill — є свідченням того, що спеціальна частина має виступати динамічним компонентом інформаційного законодавства, в якому мають бути враховані найновіші зміни суспільних інформаційних відносин.

Але за підходу В.С.Цимбалюка лінійна або навіть поліноміальна апроксимуючі функції стають непридатними для отримання прийнятного результату у вигляді ефективного прогнозованого інформаційного розвитку держави та ефективного правового регулювання інформаційних правовідносин. Часовий ряд трансформації інформаційного суспільства становить синусоїду, яка коливається біля певного середнього значення. Якщо не зважати на даний факт, то пропонується дисертантом кодекс *може перетворитися на пам'ятку інформаційного права*, джерело права — не більше. Адже ми будемо позбавлені можливості правильно розподілити ресурси на реалізацію державної інформаційної політики. Саме в даних випадках доцільно проводити гармонійний аналіз часового ряду (аналіз Фур'є), який дозволяє отримувати прогнозне рівняння, а за умови наявності трендової компоненти до рівняння доцільно додавати параболічну складову.

4. На жаль, **позиція В.С.Цимбалюка щодо виокремлення спеціальної частини методологічно обґрунтована слабо**. І хоча в працях наукової школи В.А.Ліпкана також обґрунтовується позиція щодо тринітарного поділу даного кодексу на відповідні три частини, одним із методологічних прийомів, який б значно посилив саме аргументаційну базу даного дослідження, міг би стати **метод авторегресійних моделей юридичних процесів**. Адже дисертант у своєму дослідженні здебільшого спирається

на обрані ними суб'єкт-об'єктні критерії, натомість не враховує трендів розвитку інформаційного суспільства, не встановлює кореляції розвитку інформаційного суспільства із ефективністю державної інформаційної політики, а також правового регулювання суспільних інформаційних відносин.

5. Із методологічної позиції **помилковим є підхід автора, який не розглянув аксіологічні, методологічні, гносеологічні, епістемологічні, ідеологічні та антропологічні складові формування теорії кодифікації інформаційного законодавства.** Бо відсутність проголошених дисертантом значень екстремумів розвитку інформаційного суспільства, коефіцієнтів ефективності державної інформаційної політики, а також правового регулювання інформаційної політики не дають можливості вбачати аксіоматично доведеною з наукових позицій доцільність ухвалення кодифікованого акту. Зазначення на колізії, або ж на кількість нормативних актів (4000), або ж на визнання дослідниками необхідності ухвалення даного кодексу у даній площині не можуть бути визнані серйозними аргументами **саме для докторської роботи, в якій має бути закладено основи нової теорії.**

На рівні докторської дисертації мала б знайти місце концепція не тільки самого акта, а й необхідності теоретико-концептуальних та методологічних константних детермінант його ухвалення. Передусім, авторові доцільно було б **розглянути цінності даного документа (аксіологічний аспект)**, виявити його системоутворювальні властивості щодо інформаційного законодавства в цілому (*методологічний аспект*); виявити роль наукових спільнот, передусім наукових шкіл, у формуванні інформаційної парадигми, зокрема і їх безпосередньої участі у виробленні основних положень Кодексу України про інформацію (*епістемологічний аспект*), співставити позитивне право і природне, адже право на інформацію має розглядатися як природне право, так само, як і право на безпеку і право на життя.

Звідси і **певна бідність методологічного інструментарію:** відсутність математичних моделей, певна слабкість застосування методології міждисциплінарного підходу, декларація застосування кібернетики, натомість без подання конкретних кібернетичних та прогностичних моделей. Поза це, не зважаючи на проголошене застосування синергетичного підходу, В.С.Цимбалюк, на жаль, успадковує помилки бага-

тьох правників, які, чомусь, майже аксіоматично убого та примітивно ідентифікують синергетику із самоорганізацією¹⁷, ігноруючи тенденції формування та трансформації наукових парадигм, зокрема немарківські процеси, застосування рядів чисел Фібоначчі, постійних Ейлера, Фейгенбаума, Гельфонда, Каталана тощо.

Даний підхід виступає свідченням поверхового розуміння синергетики та її евристичних та прогностичних можливостей щодо виявлення закономірностей виникнення, функціонування та багатоваріантних альтернатив подальшого розвитку системи суспільних інформаційних правовідносин, їхніх флуктуацій та дивних атракторів, ентропійних сплесків. **Синергетика не використана** при моделюванні процесів розвитку інформаційного суспільства і формулюванні моделей правового регулювання інформаційного простору у умовах невизначеності. Причому дане положення стосується не лише докторської дисертації В.С.Цимбалюка.

Бурхливий розвиток інформаційного суспільства спричинив розуміння і важливість не тільки процесів інформатизації, а й передусім висунув на перше місце **безпекові та гуманітарні процеси у правовій сфері**. Цим аспектам, на жаль, дисертант **не приділяє власної наукової уваги**, обмежуючись лише зазначенням не певні ідеї безпекоренесансу, викладені в публікаціях В.А.Ліпкана¹⁸.

Утім, системна роль Кодексу України про інформацію як базового регулятора суспільних відносин визначаються тим, що, з-поміж інших завдань, він виконує роль базового чинника у правовій безпеці в інформаційній сфері. Через це, на наше переконання, **не повним є дослідження процесів правового регулювання інформаційної сфери**, а тим більше пропозиції щодо **змісту Кодексу України про інформацію без дослідження правового регулювання інформаційної безпеки**. Бо автор по тексту роботи лише зазначає на важливість розкриття проблем

¹⁷ Ліпкан В.А. Основи терорології (синергетична теорія тероризму) / В. А. Ліпкан. — К.: КНТ, 2006. — 84 с.; Ліпкан В.А. Застосування положень тектології при побудові системи національної безпеки // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ України. — 2002. — № 4. — С. 128 — 132.; Ліпкан В.А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 2. — С. 104 — 111

¹⁸ Ліпкан В.А. Сучасний безпекоренесанс / В.А. Ліпкан // Держава і право. — 2003. — № 20. — С. 216—219.; Ліпкан В.А. Націобезпекознавча парадигма / В.А. Ліпкан // Право України. — 2003. — № 2. — С. 120—123.

інформаційної безпеки і їх врахування у власному проекті аналізованого кодексу, утім окремо В.С. Цимбалюк не аналізує Доктрину інформаційної безпеки України, не згадується в роботі і про нову редакцію Стратегії національної безпеки України, а також не аналізуються положення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої в липні 2013 року, Концепції розвитку електронного урядування в Україні від 2010 р. тощо. Такий підхід дещо вихолощує системний, передусім правовий зміст, із такої важливої проблеми як систематизація інформаційного законодавства у вигляді кодифікації, і надає йому певних релевантних характеристик, детермінованих суб'єктивним баченням автора і його здібностями або уподобаннями до тих чи інших методологічних підходів.

6. Нехтування аксіологією унеможливило В.С.Цимбалюка розглядати та послуговуватися новими методологічними підходами до вивчення різних просторів, у тому числі і інформаційного. Нині вже поступово формуються нові підходи до опанування просторових концепцій; такі простори, як: геополітичний, геостратегічний, геоінформаційний і геоправовий вже фактично є уконститутованими, натомість наукова рефлексія даних процесів поки відстає від реальних подій¹⁹. Тому авторові **доцільно** було б, серед низки аргументів щодо необхідності ухвалення пропонованого ним варіанту кодексу, **дослідити теорію багатомірних оціночних просторів, теорію справедливості Роллза, функцію свободи, а також імперативний антагонізм позитивного та природного права В.Ліпкана.**

7. На мій погляд значно посилило б роботу використання автором закону нормального розподілення Гаса-Лапласа, Гуаса, за допомогою яких описується широкий спектр соціальних та правових явищ в інформаційній сфері. Адже діяння суб'єктів інформаційних правовідносин в просторі юридичної відповідальності розподіляються саме за даними законом. Теж стосується і **правила трьох сигм і Б'єнаме-Чебишева.**

8. Також посилило б роботу розгляд теорії юридичного прогнозування, адже пропонований проект кодексу має на меті не тіль-

¹⁹ Грюнбаум А. Философские проблемы пространства и времени. — М.: Либроком, 2010. — 568 с.; Рейхенбах Г. Философия пространства и времени. Пер. с англ. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 320 с.

ки регулювання суспільних інформаційних відносин, а й формування прогнозних моделей правового впливу на нові відносини, що постійно виникають в інформаційному просторі. За інших умов даний документ набуде вельми нестабільного характеру через часті зміни у векторах розвитку інформаційного суспільства, і появу нових інформаційних деліктів.

- 9. Посилило б роботу використання автором положень інформаційної деліктології, яку розвивають учні наукової школи В. А. Ліпкана.** Адже за нинішніх умов, коли інформаційне право сформувалося як окрема галузь, деліктологічна його складова відіграє вирішальну роль і має бути обов'язково врахована при розробленні проектів Кодексу України про інформацію.
- 10. На наш погляд, авторів не вистачило наукової сміливості логічно завершити роботу пропозицією щодо відокремлення інформаційного права зі спеціальності 12.00.07,** адже доведеність того факту, що інформаційне право є самостійною галуззю науки, має власний предмет та метод правового регулювання, дають усі підстави говорити про формування не лише нового наукового напрямку, галузі права, а й про нову наукову спеціальність. Адже нинішній підхід, за якого роботи з інформаційного права до сих пір захищаються в межах спеціальності 12.00.07 — є невірним, застарілим і таким, що не відповідає дійсності і тенденціям розвитку інформаційного суспільства, потребам реалізації національних інформаційних інтересів.

На загал зазначимо, що дані зауваження є свідченням важливості і глибини порушених *В.С.Цимбалюком* питань. Безперечно, автор даної дисертації є відомим фахівцем у галузі інформаційного права, одним із авторів модельного інформаційного кодексу країн-учасниць СНД, що є вагомим впровадженням результатів його дослідження в практичну діяльність.

Висловлені думки є проявом наукового плюралізму, носять дискусійний характер, вони є проблемоутворюючим комплексом, що сформувався у нас під час ознайомлення з науковою спадщиною дисертанта, його дисертацією. Саме тому дані зауваження аж ніяк не принижують високої якості та оригінальності проведеного *В. С. Цимбалюком* дослідження, а є свідченням глибини, теоретичної та наукової значущості та складності даної проблеми.

Деякі українські дослідники у контексті консолідації теорії інформаційного права звертають увагу на формування галузевої аксіоматики як складової її методології. Так, *К. І. Беляков* зазначає, що в «інформаційній складовій» сучасного національного права України віднедавна доволі часто вживаються визначення і терміни, поява яких обумовлена стрімкими темпами науково-технічного розвитку, впливом інформаційних технологій на соціальну діяльність, становленням інформаційних відносин, формуванням міжгалузевих наукових знань. На думку цього автора, за таких умов чітко проявляється прямий вплив технічної термінології на гуманітарні науки, але часом їх упровадження в правову діяльність не завжди є вдалим і своєчасним. Він вважає, що тут винні так звані «технарі» (особи з технічною освітою та інженерним світоглядом), які беруть активну участь не тільки у процесі формування міждисциплінарних наук, а й у розробленні законодавчих актів [79, с. 265].

Натомість, на цьому тлі, також в якості наукової дискусії, нами було підготовлено наукову статтю²⁰, в якій зроблено критичний аналіз підходів *К.І.Белякова* і *В.С. Цимбалюка* щодо тлумачення певних термінів, особливо, з використанням такого «наукового» методу, як «можливість перекладу російською мовою», який пропонує увести в науку *К.І.Беляков*²¹.

Зокрема, останній зазначає: «...спроби перекласти введені їх авторами поняття, наприклад російською, не дає чіткого, зрозумілого відображення напряму досліджень, їх об'єкта та предмета... є штучними, цілком надуманими і не можуть нормально сприйматися та використовуватися у міжнародній науковій лексиці завдяки тому, що роблять визначення дисципліни (або галузі) заздалегідь незрозумілими навіть фахівцям»²².

Передусім зазначимо, що в українській науці, і на жаль, правотворчості, і нині існує певний комплекс меншовартості, коли неодноразово

²⁰ **Ліпкан В.** Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7—11.

²¹ **Беляков К.І.** Знання про безпеку: проблеми визначення та методології / К.І. Беляков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — № 18. — С. 153—159

²² **Беляков К.І.** Знання про безпеку: проблеми визначення та методології / К.І. Беляков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — № 18. — С. 154.

науковці та вітчизняний законодавець почасти бездумно запозичують досвід Російської Федерації щодо вирішення деяких практичних проблем чи урегулювання певних сфер суспільного життя, незважаючи на абсолютно різні геополітичні, геостратегічні, геоправові та інші фактори, що мають бути враховані при визначенні авторських пропозицій чи прийнятті нормативно-правових актів.

На це зазначав, зокрема і *Л.Д.Кучма* у своїй роботі «Украина — не Россия»: «Как получилось, что люди, разбирающиеся в экуменизме, кейнсианстве и других замысловатых вещах, оказались настолько вне украинской проблематики, хотя все это всегда было у них под боком... где же столько раз воспетая отзывчивость русского интеллигента на чужую боль, где его универсализм, откуда такое высокомерие? Насколько я могу судить, проблема не в высокомерии, а, скажем мягко, в проблемах информированности»²³. [2, с. 12].

Маючи власні традиції право- і державтворення, власний менталітет, та і взагалі будучи автохтонним народом мусимо здолати рабську меншовартість не лише в наукових поглядах, а й викоринити її звідусіль, і передовсім із нашої душі, здійснивши її інвентаризацію²⁴, серця і розуму, котрий лише вільний зможе народити таку творчу потенцію, яка на загал і дасть поштовх до життєдайного творення значного наукового доробку і формування справжньої національної і патріотичної прагматичної концепції. Одвічне бідкання й гукання, хитання розумів, душі, це є все справжнім зволіканням, призводять в пустощі вони. Тож, перефразуючи італійський вислів²⁵ скажимо:

УКРАЇНУ МИ СТВОРИЛИ, ТЕПЕР НАШЕ ЗАВДАННЯ — СТВОРИТИ УКРАЇНЦІВ.

Незважаючи на відмінність державного устрою, кількості населення, природних умов, ментальності народу, ідеології державо- і правотворення, а також врахування того, що Україна входить до кількох важливих історичних просторів, серед яких доцільно згадати поствізантійський, постросійсько-імперський, поставстроугорський, постра-

²³ Кучма Л. Украина — не Россия. — М. : Время, 2003. — С. 12.

²⁴ Кучма Л. Украина — не Россия. — М. : Время, 2003. — С. 24.

²⁵ Кучма Л. Украина — не Россия. — М. : Время, 2003. — С. 28

дянський і посткомуністичний, вона є спадкоємице усіх цих канувши в минувшину просторів²⁶.

Окремо хотіли б зупинити власну увагу в рамках порушеної дискусії на питанні доцільності вживання словосполучення «забезпечення безпеки». Останнім часом дедалі більшого поширення серед ряду фахівців (В. І. Гурковський, О. О. Золотар, В. С. Цимбалюк, К. І. Беляков та інші) набуває наукова позиція, що у контексті юридичної когнітології та герменевтики права вживання категорії «забезпечення безпеки» є тавтологією, подібне, образно, до вживання, як категорій — «водяниста вода» чи «масляне масло», у зв'язку з чим пропонується в теорії права, у тому числі в теорії адміністративного та інформаційного права для потреб практики безпеку гарантувати, підтримувати, охороняти, захищати, контролювати, організовувати.

Здійснивши ґрунтовний аналіз поняття «забезпечення», «забезпечувати» щодо інших понять як-от «гарантувати», «підтримувати», «охороняти», «захищати», «контролювати», «організовувати» В.А. Ліпкан чітко аргументував, що термін «забезпечення» є більш широкою категорією, оскільки охорона, захист, контроль тощо є одиничними складовими процесу забезпечення. Поняття ж «забезпечення» охоплює весь спектр заходів (організаційних, контрольних, охоронних, захисних тощо), що вживаються задля реалізації цілей безпеки. Причому даний підхід не є лише нашою науковою позицію, а також поданий і в інших авторитетних наукових розвідках²⁷.

²⁶ Кучма Л. Україна — не Россия. — М. : Время, 2003. — С. 31.

²⁷ Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. — К. : Євроатлантикінформ, 2007. — 592 с.; Горбулін В.П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. — К., 2006. — 360 с.; Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: монографія / Харківський національний ун-т внутрішніх справ. — Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. — 448 с.; Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму: монографія / Академія правових наук; Інститут вивчення проблем злочинності; Служба безпеки України; Інститут оперативної діяльності та держ. безпеки. — К., 2008. — 245 с.; Чуйко З.Д. Конституційні основи національної безпеки України: Дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право» / Зоряна Дмитрівна Чуйко. — Х., 2007. — 209 с.; Видрін Д. Концепція стратегії безпеки (Україна у посттоталітарний період) // Розбудова держави. — 1993. — № 5. — С. 36 — 41.; Задерей В.А. Стратегія лидерства / В. А. Задерей // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — 41.; Задерей В.А. Стратегія лидерства / В.А. Задерей // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 8. — 65 — 70.; Иванов С.Б. Стратегія безопасности России / С.Б. Ива-

Більше того, *В.Ліпканом* у своєму монографічному дослідженні приділено окрему увагу виявленню найбільш типових підходів до розуміння сутності даного терміносполучення, застосовано наукові методи пізнання і отримані нові науково обґрунтовані результати, які підтверджують валідність і спростовують закиди у тавтологічності терміносполучки «забезпечення безпеки»²⁸. Окремі питання щодо обґрунтування правильності даного терміну, його сутності та змісту можна знайти, як у публікаціях *В.А. Ліпкана*²⁹, так і в дослідженнях інших авторів³⁰.

нов // Национальная безопасность и геополитика России. — 2001. — № 1. — С. 11 — 16.; Кізіма В. Метастратегія політичного життя України (від ідеології тоталітаризму до ідеї тотальності) / В. Кізіма // Політологічні читання. — 1994. — № 2. — С. 3.

²⁸ **Ліпкан В. А.** Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : [Монографія]. — К. : Текст, 2008. — 440 с.

²⁹ **Ліпкан В. А.** Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки / В.А. Ліпкан // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2002. — № 2. — С. 19 — 24.; Ліпкан В. А. Правове забезпечення управління системою національної безпеки / В.А. Ліпкан // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2002. — № 3. — С. 19 — 24.; Ліпкан В.А. Методологія формування правового поля забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Держава і право. — 2002. — № 18. — С. 70–76.; Ліпкан В.А. Поняття системи забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Право і безпека. — 2003. — № 2'4. — С. 57 — 60.; Ліпкан В. Проблеми законодавчого забезпечення національної безпеки / В.А. Ліпкан // Українське право. — 2003. — № 1 (16). — С. 107–120.; Ліпкан В.А. Доктрина недержавного забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України.— К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. — С. 131–167.; Ліпкан В.А. Проблеми визначення функцій системи забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 2. — С. 75–78.; Ліпкан В.А. Управлінський підхід до вивчення системи забезпечення національної безпеки України / В.А. Ліпкан // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. — 2004. — № 9. — С. 230–233.

³⁰ **Базиліук Я. Б.** Умови формування і стратегія забезпечення конкурентноспроможності національної економіки : Дис. ... канд. екон. наук: 21.04.01 / Нац. ін-т стратег. досліджень, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. — К., 2001. — 169 с.; Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : Дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / НАУ України, Ін-т економ. прогнозування. — К., 2000. — 518 с.; Барбашова Н.В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАУ України, Ін-т держави та права ім. В.М. Корецького. — К., 1999. — 175 с.; Барчук В. Б. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт забезпечення національної безпеки України : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. — К., 2006. — 19 с.; Бойович В. Міжнародно-правові аспекти забезпечення безпеки мореплавства в СР Югославії : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2003. — 17 с.; Гізімчук С. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху: Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Університет внутріш-

Тим більше, ми є прихильниками тієї наукової позиції, відповідно до якої безпека не є дискретним станом, а становить собою процес. Причому, сповідуючи наступність у власних міркуваннях, виступаючи апологетами діяльнісного підходу, таким самим чином презентуємо розуміння сутності даного явища через подання адекватного йому визначення базового поняття «безпека» та інших суміжних понять («національна безпека», «інформаційна безпека» та інші)³¹. За діяльнісного підходу термін «забезпечення» вживається у сенсі створення різного роду умов, реалізації комплексу узгоджених за спільною метою заходів за для створення сприятливих умов із реалізації національних інтересів.

ніх справ. — Х., 1999. — 17 с.; Городянко С. В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. — К., 2007. — 20 с.; Дуброкіна О. О. Забезпечення економічної безпеки України в сфері оборони : Дис. ... канд. економ. наук: 08.02.03 / НАН України, Ін-т економічного прогнозування. — К., 2004. — 195 с.; Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні: дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2005. — 250 с.; Іванов Д. А. Інформаційно-правові основи забезпечення безпеки мореплавства : автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська національна юридична академія. — О., 2008. — 19 с.; Кінаш Ю. Я. Засоби адміністративного примусу у сфері забезпечення безпеки у вугільних шахтах : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2003. — 17 с.; Ковальчук Т. Г. Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1996. — 20 с.; Конах В. К. Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США) : Автореф. дис.. канд. політ. наук: 21.01.01 / Національний ін-т стратегічних досліджень — К., 2005. — 20 с.; Корнеєв Ю. В. Адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки працівників податкової міліції : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державна податкова адміністрація України; Академія державної податкової служби України. — Ірпінь, 2002. — 18 с.; Круть П. П. Армія як суб'єкт забезпечення національної безпеки України(соціально-філософський аналіз) : Дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Харківський військовий ун-т. — Х., 1999. — 180 с.; Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : [монографія] / Харківський національний ун-т внутрішніх справ. — Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. — 448 с. — Бібліогр.: с. 404–446.; Українчук О.В. Забезпечення національної безпеки в умовах формування в Україні громадянського суспільства та демократичної, правової, соціальної держави : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Університет внутрішніх справ. — Х., 1994. — 18 с.; Хіміч О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією : Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2006. — 16 с.

³¹ **Максименко Ю.Є.** Визначення поняття інформаційної безпеки з позицій діяльнісного підходу / Ю.Є. Максименко// Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 32. — С. 16–19.

Здійснений нами функціональний аналіз синтаксичних одиниць, а також застосування методу трансформацій щодо даного нерозкладного словосполучення у світлі теорії синтаксичної номінації і референції, семантичного й функціонального синтаксису, репрезентативної функції мовних знаків уможливив дійти наступного висновку: словосполучення «забезпечення безпеки» виступає семантично неподільним субстантивним словосполученням, позбавленою від метафоризації компонентів.

Відтак, слова «безпека» та «забезпечувати», незважаючи на однаковий корінь мають різний зміст, а тому не є тавтологію вживання їх у відповідних нормативно-правових актах та наукових працях, як на це безпідставно і без подання наукової аргументації, як це зроблено нами, зазначають певні дослідники, зокрема К.І.Беляков. Наука має виступати полем битви наукових концепцій та інтелектів, а не безапеляційним поданням в аксіоматичному плані власних науково не аргументованих думок із претензією на істину в останній інстанції.

Вертаючись до контексту нашої роботи зауважимо далі. Дослідження різних джерел дає змогу констатувати, що в теорії інформаційного права, яке активно розвивається, важливого значення набуває проблематика офіційного чи неофіційного тлумачення положень інформаційного законодавства. Стосовно цього існує думка, що для підвищення ефективності інформаційного законодавства важливе значення має правильне розуміння як сутності цього законодавства в цілому, так і окремих норм та інститутів [80, с. 3].

1.1.2 Роботи з інформаційного права

Україна належить до числа країн з високим науковим потенціалом та науковими школами, які відомі унікальними досягненнями у сферах розробки нових технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, нано-технологій та інших прогресивних технологій³².

Останніми роками в нашій державі активно формуються нові наукові школи з проблем глобалістики, інноваційних технологій, інституційних засад діяльності в інформаційному суспільстві, міжнародних інформаційних відносин з усього спектра міжнародної взаємодії³³.

³² Інформаційна політика України. Європейський контекст / Губерський Л. В., Камінський Є. Є., Макаренко Є. А та ін. — К., 2007. — 358 с. — С. 253.

³³ Там само.

Транснаціональний зміст проблематики щодо суспільних інформаційних відносин, а також проголошений Україною зовнішньополітичний курс на інтеграцію до Європейського Союзу, викликав появу публікацій, присвячених міжнародним та європейським стандартам, що повинні враховуватися (консолідуватися) у національному інформаційному законодавстві. Зазначене можна розглядати як аспект розвитку теорії і практики законодавчого процесу. У цьому сегменті формування теорії інформаційного права виокремлюються публікації Є. А. Макаренка [81]. За критерієм еволюції глобальних комунікаційних процесів нею було досліджено зміни в європейській інформаційній політиці, а також роль європейських міжурядових організацій у реалізації програм становлення інформаційного суспільства. В аспекті компаративістики автор визначає також особливості консолідації інформаційної політики України в контексті трансформацій під впливом змін у міжнародних відносинах щодо інформації. Водночас Є. А. Макаренко виокремлює специфіку правового регулювання інформаційних відносин у країнах Європи. Їх пропонується подати таким чином:

- 1) у системі інформаційного права багатьох країн застосовуються уніфіковані за назвою терміни, категорії, поняття;
- 2) інформація виступає складовим компонентом усіх суспільних відносин, консолідуючи їх через складові права власності на інформацію — державне, суспільне (як суспільне надбання), корпоративне, індивідуальне тощо;
- 3) інформаційно-правова діяльність країн, юридичних і фізичних осіб здійснюється, як правило, в інтересах держави, однак дедалі частіше враховується суспільний інтерес;
- 4) застосування інформації, масивів даних, інших видів інформаційної діяльності реалізується через юридичних і фізичних осіб, які несуть відповідальність за правопорушення відповідно до цивільного, адміністративного та кримінального законодавства;
- 5) правове регулювання інформаційних відносин у суспільстві здійснюється як на приватноправовому рівні (без участі держави), так і на публічно-правовому (за участю держави як гаранта правопорядку в соціальному інформаційному просторі).

Теоретико-методологічні аспекти щодо розвитку інформаційної сфери суспільства у сучасному світі та впливу їх на формування інформаційного простору України, а також на розвиток окремих видів і на-

прямів інформаційної діяльності людини доволі детально були розглянуті *О. П. Дубасом*. Зокрема, дослідник зазначає, що «вступ України до Ради Європи, членство в Європейській телерадіомовній спілці полегшують її входження в європейський і разом з тим світовий масово-комунікаційний простір, надають нових можливостей для укладання міждержавних угод із сусідніми країнами про транскордонне теле- і радіомовлення, дають змогу поглиблювати кооперацію і співпрацю між європейськими та вітчизняними масово-комунікаційними системами. Водночас доведено, що членство в європейських структурах зобов'язує Україну дотримуватися встановлених ними міжнародних норм, виконувати міжнародні угоди і конвенції, включаючи документи щодо регуляції у сфері інформації та комунікації» [81, с. 16—17]. Тобто, автор закладає базис для формування такого інституту інформаційного права, що його *В. С. Цимбалюк* пропонує розглядати як підгалузь у спеціальній частині інформаційного права під назвою «масмедіа право» [82].

Важливого значення для якісної консолідації інформаційного законодавства набуває визнання принципів правового регулювання, які зумовлюють розвиток міжнародного інформаційного простору й формалізовані у рішеннях міжнародних організацій різного правового статусу. Принципи міжнародних відносин визначаються переважно під впливом становлення глобального інформаційного суспільства і впливають, як правило, з пошуку вирішення проблем забезпечення прав творців інформації та їхніх помічників. Нині це розглядається як інституція авторського права, у тому числі в контексті використання електронно-мережових технологій, методів їх захисту та питань правового регулювання правовідносин в Інтернеті. Консолідовано це висвітлено у працях *С. П. Кудрявцевої* та *В. В. Колоса*. У контексті конструктивної критики зазначаємо, що інформаційне законодавство України цими авторами розглядається тільки в конституційних і цивільно-правових аспектах. З одного боку, дослідники зазначають, що експертиза українського інформаційного законодавства, котра неодноразово здійснювалася протягом останніх років, зокрема представниками ОБСЄ, свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам. Проте, якщо формальний бік справи не викликає значного занепокоєння, то існує нагальна проблема недотри-

мання встановлених норм усіма суб'єктами інформаційних відносин, зокрема органами державної влади всіх рівнів. З другого боку, «нормативно-правове забезпечення інформаційної сфери потребує суттєвого удосконалення. Одним із напрямів удосконалення системи інформаційного законодавства України може стати розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України, що дозволить розв'язати проблему подолання протиріч у законодавчих та нормативно-правових актах, забезпечити єдність та не фрагментованість нормативно-правового поля» [83, с. 54].

Для теми дослідження важливою є проблема, щодо окреслення багатьма дослідниками різних меж масиву інформаційного законодавства України. Недотримання встановлених у ньому норм консолідації інформаційних відносин обумовлює визначення недостатності рівня не тільки суспільної правової культури більшості громадян країни, а й їхньої інформаційної культури [84; 85]. Це обумовлено й неконсолідованим публічно-правовим полем в інформаційній сфері. Воно створює недостатню ефективність реалізації встановлених законодавством норм в окремих юридичних законах відповідно до законів природного права щодо ефективного здійснення практичної діяльності з ознаками соціального прогресу під впливом нових здобутків науково-технічного прогресу, зокрема в галузі телематики, інформатики, електроніки тощо.

Не могли обійти увагою і іншу цікаву роботу О. В. Чуприни «Адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію», захищену у 2013 р.³⁴

Обрана автором тема дисертаційного дослідження заслуговує на схвалення, а її актуальність, у зв'язку зі зміною акцентів у стосунках держави і особи, необхідністю переосмислення значення інформаційних прав і свобод людини і громадянина в системі інших прав і свобод в умовах побудови інформаційного суспільства, є беззаперечною.

Актуальність обраної теми обумовлена також і тим, що в умовах істотного оновлення інформаційного законодавства України в правозастосовній практиці виникає цілий ряд перешкод для реалізації гро-

³⁴ Чуприна О. В. Адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Олена Василівна Чуприна. — Національний авіаційний університет. — Київ, 2013. — 174 с.

мадянами, юридичними особами права на інформацію. Це в свою чергу зумовлює необхідність вжиття належних заходів реагування з боку держави, врахування сучасних безпекових трендів в інформаційній політиці держави.

Саме тому вироблення адекватних і ефективних механізмів правового захисту права на інформацію, зокрема, засобами адміністративної відповідальності (допоки не буде вироблено інституту інформаційно-правової відповідальності в рамках інформаційної деліктології), є одним із пріоритетних напрямків діяльності державних органів.

Підтвердженням актуальності та важливості теми дисертаційного дослідження О.В. Чуприни є той факт, що воно виконано відповідно до основних положень Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р, Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р, Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 р. № 1134, Національного плану дій на 2013 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010—2014 р. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», схваленої Указом Президента України від 12 березня 2013 р. № 128/2013, положень Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки».

Також проведення даного дослідження обумовлено реалізацією Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98, зокрема в частині, де закріплено потребу розроблення Кодексу про адміністративні проступки, а також вимогами підрозділу 2 розділу III Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки (затверджених Законом України від 9 січня 2007 року № 537-V), Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів із виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (від 15 серпня 2007 року № 653-р).

Таким чином резюмуємо, що вибір автором теми дослідження є цілком виправданим і доречним. Загальний аналіз змісту роботи свід-

чить про те, що дисертація являє собою самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу, має високий науково-теоретичний та прикладний рівень. Архітектоніка роботи є вдалою і свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження. Мета дисертаційного дослідження та його завдання взаємообумовлені.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень дисертації досягнута також за рахунок комплексного застосування доцільної сукупності методів теорії пізнання соціально-правових явищ, а також наукових принципів і концептуальних положень, розроблених спеціалістами у різних галузях науки. У дисертації використано праці з проблем філософії, теорії держави та права, конституційного, адміністративного, інформаційного, кримінального, цивільного права тощо. Це дозволило *О.В. Чуприні* сформулювати низку важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Опубліковані *О.В. Чуприною* праці свідчать про достатнє оприлюднення та впровадження наукових здобутків дисертанта³⁵.

Достовірність одержаних результатів досягнута здобувачем завдяки використанню значного масиву вітчизняної та зарубіжної наукової, нормативної та публіцистичної літератури. При цьому враховані праці фахівців з теорії держави та права, адміністративного, кримінально-процесуального права, теорії управління тощо. Акцентовано увагу на дослідженні положень чинного вітчизняного законодавства. Дисертантом враховано право застосовну практику. Такий підхід дозволив проаналізувати актуальні питання вітчизняної адміністративно-пра-

³⁵ **Чуприна О. В.** Генезис права на інформацію: міжнародне та національне законодавство / О. В. Чуприна // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 82–85.; Чуприна О. В. Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект / О. В. Чуприна // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 1. — С. 127–130.; Чуприна О. В. Захист права на інформацію зміст / О. В. Чуприна матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 91–93. Чуприна О. В. Адміністративно-правові аспекти права на інформацію / О. В. Чуприна : матеріали конференції «Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах» (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : О. С. Ліпкан. — 2011. — С. 71–72.; Чуприна О. В. Право на інформацію: сутність та зміст / О. В. Чуприна матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності» (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 44–47.; Чуприна О. В. Структура права на інформацію / О. В. Чуприна, В. О. Кір'ян : матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (м. Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 24–27.

вової доктрини щодо проблеми, окреслити можливі моделі нормативного закріплення оновлених засад їх вирішення на майбутнє у процесі здійснення докорінних реформаційних правотворчих та державотворчих процесів.

Цінність роботи полягає у ґрунтовному аналізі наявних джерел, узагальнень практики застосування законодавства та положень самого законодавства, виділенні можливих шляхів формування моделей нормативного закріплення відповідних відносин у контексті докорінного реформування системи державних органів, пошуку оптимальних моделей їх існування, в тому числі й із урахуванням зарубіжного досвіду. Зважаючи на це можна констатувати, що достовірність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до здійсненого дослідження, достатнім використанням наукового, нормативного матеріалу. Звертає на себе увагу також намагання здобувача працювати на різних рівнях наукового дослідження — від фундаментального до науково-прикладного. Кількість та якість використаних матеріалів, докладність їх аналізу створює передумови для забезпечення достатнього рівня достовірності та обґрунтованості дисертаційної роботи. Такий підхід дозволив дисертанту проаналізувати ключові аспекти зазначеної проблеми, розв'язання яких має важливе теоретичне і практичне значення, і які, на жаль, до цього часу залишаються малодослідженими, а також сформулювати низку корисних з наукової та практичної точки зору висновків та пропозицій.

Наукове та практичне значення представленої дисертації полягає у тому, що результати дослідження, висновки та рекомендації можуть бути використані як у навчальному процесі, у правотворчому, правозастосовчому процесах, а також у правовиховній діяльності.

Практична значимість одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації та наукових публікаціях автора положення, висновки та рекомендації можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях, у навчальному процесі, у законотворчій та практичній діяльності відповідних державних органів.

Аналіз положень дисертації дозволяє зупинитися на таких її позитивних аспектах.

Зокрема, розглянувши стан наукових досліджень, присвячених адміністративній відповідальності, автор приходить до висновку, що

дана тема комплексно не досліджувалася, а розроблялась переважно на рівні коментарів до ст. 212–3 КУпАП, висвітлювалася у деяких підручниках з адміністративного чи інформаційного права, у відповідних методичних рекомендаціях. При цьому у зазначених джерелах міститься чимало суперечливих висновків і рекомендацій, що негативно впливає на стан захисту права на інформацію адміністративно-правовими засобами та на діяльність відповідальних посадових осіб державних органів України (с.23). Разом з тим відсутнє чітке розмежування «права на інформацію», «інформаційні права» та «права доступу до інформації», що сприяє використанню дослідниками їх як синонімів, а отже значно ускладнює правореалізаційний та правозахисний процес у цій сфері.

Заслугове схилення проведений автором детальний аналіз міжнародного та національного законодавства у сфері захисту права на інформацію, в результаті якого досліджуються історичні аспекти права на інформацію та робиться висновок про нього як одне з найвагоміших природних і невідчужуваних прав людини (с. 26), яке знайшло адекватне відображення в законодавстві України.

Слід також відзначити також положення дисертаційного дослідження, які присвячені з'ясуванню поняття «право на інформацію» та його структурних елементів, що дало можливість автору в подальшому встановити невідповідність Конституції України та Закону України «Про інформацію» означеного в ст. 212–3 КУпАП права на інформацію, звуження його змісту.

У зв'язку з цим достатньо аргументованою є пропозиція щодо зміни назви ст. 212–3 КУпАП «Порушення права на інформацію» на «Порушення права на збирання інформації», яка більше відповідала б змісту зазначеної статті.

Крім того проведений аналіз легальних дефініцій права на інформацію дав автору достатні підстави вказати на невідповідність змісту цього права, визначеного Законом України «Про інформацію» в новій редакції, відповідним положенням Конституції України, і аргументовано вважати недоречними нові зміни в згаданому Законі, відповідно до яких право на інформацію — це можливість одержання, використання, поширення, зберігання і захист інформації.

Слушною є пропозиція автора щодо необхідності виділення в Кодексі України про адміністративні правопорушення окремої глави, що

передбачає адміністративну відповідальність за правопорушення інформаційного характеру.

Оцінюючи позитивно рецензовану роботу, необхідно вказати на наявність певних недостатньо аргументованих положень, дискусійних моментів та зауважень.

1. Досліджуючи поняття права на інформацію та його зміст, автор для позначення одного і того ж явища послуговується різною термінологією. Зокрема, О. В. Чуприна доходить висновку, що в ст. 212³ КУпАП, право на інформацію знаходить свій вияв у реалізації лише одного структурного елемента цього права. При цьому за одного випадку таким елементом називається «одержання» інформації (с. 60, 72), за іншого — «збирання» (с. 9, 124). На підставі цього вноситься пропозиція щодо зміни назви ст. 212³ КУпАП «Порушення права на інформацію» на «Порушення права на збирання інформації» (с. 60), а в подальшому — на «Порушення права на одержання інформації» (с.63). Попри це автор вказує, що згадані поняття не є синонімічними (с. 56).
2. Не можна погодитися з твердженням автора, що у «формі бездіяльності реалізується винятково таке порушення як «неповне надання інформації»» (с. 77). Вважаємо, що за даного випадку має місце саме активна форма поведінки, оскільки йдеться про здійснення певної дії — надання інформації, але в недостатньому обсязі.
3. Аналізуючи норми Закону України «Про звернення громадян», автор зазначає, що слід виділити таких суб'єктів правопорушення, передбаченого ст. 212³ КУпАП: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань (с. 104–105). Водночас, на сторінках дисертації здобувачка неодноразово стверджувала, що в якості суб'єкта вказаного правопорушення може бути лише посадова особа. Це ж стосується і пропозиції щодо нової редакції ст. 212³ КУпАП, в якій суб'єктом правопорушення визнається, крім посадової особи, також і громадянин (с. 124).
4. На с. 141 автор зазначає: «Проведення у справах про адміністративні порушення права на інформацію показує, що даний

вид правопорушень не носить масового та загрозливого характеру». Таке висловлювання вважаємо некоректним, оскільки саме по собі провадження як процесуальна діяльність, яка спрямована на притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, не свідчить про масовість або про певний рівень загрози з боку правопорушень. Такого висновку можна дійти лише на підставі узагальнення адміністративної та судової практики застосування адміністративної відповідальності за певний вид адміністративного проступку.

5. Завершуючи дослідження питання про попередження адміністративних порушень права на інформацію, авторка вказує, що до таких заходів можна віднести громадський вплив, а також — штраф (с. 147). Однак, система заходів попередження даного виду адміністративного правопорушення вказаними заходами не вичерпується, про що свідчить матеріал дисертації, викладений на с. 142–144.

Натомість висловлені зауваження стосуються лише окремих положень дисертації, носять дискусійний, рекомендаційний та уточнюючий характер і в цілому не зменшують наукової цінності дисертації *О. В. Чуприни* і можуть бути використані в нашій монографії.

1.1.3 Роботи, присвячені аналізу різноманітних аспектів інформаційної безпеки

Як свідчать дослідження різних авторів, дискусійним залишається питання консолідації в інформаційному праві положень безпекознавства щодо застосування їх у формуванні системи інформаційного законодавства. Так, привертає увагу, що у працях з інформаційного права *А. І. Марущака* [29, с. 78] бракує розгляду такого інституту, як інформаційна безпека (правового її аспекту). На противагу цьому доволі аргументованою є низка публікацій наукових розвідок інших вітчизняних дослідників, серед них варто назвати праці *В. С. Цимбалюка* [86–91]. Він стверджує, що інформаційна безпека є важливим інститутом інформаційного права, яка за принципом гіперсистем має ознаки у всіх інших його інститутах (як у загальній, так і особливій частині) і водночас — окремі інституційні ознаки у спеціальній частині інформаційного права як вид інформаційної діяльності. При цьому обґрунтовується

позиція, що поступово інститут права інформаційної безпеки, консолідуючись, перетворюється на комплексну підгалузь інформаційного права через законодавство про основи національної безпеки України.

Глибокою за консолідаційним змістом є робота колективу вітчизняних авторів, присвячена темі правового забезпечення інформаційної діяльності в Україні [92]. У цьому дослідженні в контексті людино-центризму детально розглянуто право громадян на інформацію: на вільне зібрання, зберігання, використання, поширення та охорону і захист інформації. Не менш важливого значення у роботі надано розгляду гарантій прав на інформацію, а також визначенню видів юридичної відповідальності у сфері інформаційної діяльності.

У ході висвітлення окремих засад правового регулювання щодо інформаційної безпеки в Україні багатьма авторами застосовується нова, доволі складна термінологія, яка не завжди зрозуміла навіть окремим науковцям. Вищезазначені обставини сприяли появі різного роду словників, глосаріїв, довідників тощо, де їх авторами здійснено консолідацію термінології щодо інформаційної сфери, у тому числі тієї, яку використано в законодавстві про інформацію. Так, під редакцією В.А.Ліпкана було випущено дві таких праці³⁶.

Тож пропонується відмітити публікації творчих колективів дослідників, оскільки це дає змогу констатувати формування вітчизняної наукової школи безпекознавства, а у її складі — правового безпекознавства. Одним із очільників цієї наукової школи є В. А. Ліпкан [93; 94]. Серед вітчизняних дослідників правових аспектів інформаційної безпеки слід також назвати В. М. Бутузова, С. Л. Остапця, В. П. Шеломенцева [95]; О. К. Юдіна та В. М. Богуша [96]; Б. А. Кормича [97; 98], А. М. Гуза [99], В. С. Сідака й В. Ю. Артемова [100] та ін.

Так, у працях Б. А. Кормича «Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України» [97] та «Інформаційна безпека: організаційно-правові основи» [98], автор здійснює ґрунтовний аналіз джерельної бази, національних і міжнародних нормативно-правових актів у сфері інформаційної безпеки України. Крім аналізу міжнародного та вітчизняного інформаційного законодавства, вчений пропонує

³⁶ Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України : [Глосарій] / В. А. Ліпкан, Л. С. Харченко, О. В. Логінов. — К. : Текст, 2004. — 136 с.; Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. — Вид. 2- доп. і перероб. — К.: Текст, 2008. — 400 с.

напрями його вдосконалення, а також — всієї політики інформаційної безпеки України.

Дослідник наголошує на правових основах інформаційної безпеки людини та суспільства шляхом окреслення стану дотримання інформаційних прав і свобод людини як основи інформаційної безпеки та правових засад безпеки інформаційної інфраструктури. Крім того, він підкреслює, що загрози мають внутрішній характер і пов'язані з недоліками системи публічної влади в Україні, прогалинами й прогріхами в національному законодавстві та в діяльності певних політичних сил, що протидіють формуванню правового інформаційного поля [97, с. 261].

Не можемо оминати увагою ґрунтовну працю одного із авторів монографії «Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції» В.А. Ліпкана у співавторстві з Ю.Є. Максименко та В.М. Желіховським [301]. У ній розкривається сутність інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції. Запропоновано новаторський підхід до розгляду інформаційної безпеки України як складової частини європейської безпеки. Досліджено зміст інформаційної безпеки, національних інтересів України в інформаційній сфері; поняття та зміст загроз інформаційній безпеці; напрями державної політики національної безпеки в інформаційній сфері; систему забезпечення інформаційної безпеки; проблеми становлення інформаційного суспільства; інформаційну безпеку України у сфері прав і свобод людини; інформаційну безпеку, безпеку інформаційного суспільства; напрями адаптації стандартів Європейського Союзу Україною у сфері інформаційної безпеки.

Авторами посібника запропоновано нове бачення проблем формування інформаційного суспільства в Україні, яке має утворюватися **відповідно до** національних інтересів з *урахуванням* стандартів Євросоюзу, а не навпаки.

Також автори переконливо доводять, що основу концепції національної безпеки і, відповідно, Доктрини інформаційної безпеки України мають становити національні інтереси, що ґрунтуються на національних цінностях та національних ідеалах. Варто зауважити, що дослідниками конкретно визначено такі поняття, як національна безпека та національні інтереси. Зазначимо, що чимало дослідників зосереджують увагу на проблемі широкого трактування категорій «національна безпека» та «національні інтереси», що фактично призводить до підмі-

ни іншої категорії, наприклад, «функція держави», а також їх злиття. Найбільш логічним, на думку авторів, є розуміння того, що національні інтереси — категорія більш широка за національну безпеку. Однак національна безпека є не тільки інструментом, а й одним із життєво важливих національних інтересів. Безпечні умови існування людини та суспільства, функціонування державно-правових інституцій — основа, плацдарм для їх подальшого розвитку.

Автори також підкреслюють: оскільки Україна — центр Європи, тому її роль в побудові європейської спільноти доволі вагома, а згодом стане визначальною. Перебуваючи на перетині цивілізацій, наша країна є уособленням інтеграції різних культур, а отже, продуцентом інтегрованих систем безпеки, ініціатором і засновником яких вона й має бути. Отже, **геостратегічне розташування України передбачає наявність національних інтересів у різних частинах світу**, що потребує розроблення стратегій, програм і технологій їх адекватного забезпечення.

Інформаційна безпека являє собою одне з найважливіших понять як в науці, так і в різних сферах людської діяльності. Сутність і комплексність цього поняття знаходить свій вираз у характері сучасного інформаційного суспільства. Аналіз різних підходів визначення змісту поняття «інформаційна безпека» надає можливість зрозуміти недодільність жорсткого обрання тієї чи іншої позиції. Наведені вище погляди, а точніше, підходи до визначення поняття інформаційної безпеки, дають змогу розглядати проблему більш комплексно та системно, додати знань про цей багатогранний феномен. Більш того, на наше переконання, найприйнятнішим є інтегральний підхід, за якого інформаційна безпека визначатиметься за допомогою окреслення найбільш важливих її ознак з урахуванням постійної динаміки інформаційних систем і становлення не лише інформаційного суспільства, а й інформаційної цивілізації³⁷.

Такий підхід допоміг дійти висновку, що інформаційна безпека не може розглядатися лише як окремий стан. Безперечно, що це є й властивістю, атрибутом інформаційного суспільства, діяльністю людини і її результатом щодо забезпечення певного рівня безпеки в інформаційній сфері. Інформаційна безпека має враховувати майбутнє, а отже,

³⁷ Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняка; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 77.

вона є не станом, а процесом. Тож інформаційну безпеку слід розглядати як органічну єдність ознак, таких як стан, властивість, а також управління загрозами та небезпеками, за якого забезпечується обрання оптимального шляху їх усунення і мінімізації впливу негативних наслідків, що врешті-решт і становить діяльність зі створення сприятливих умов для реалізації інтересів об'єкта.

Також наголосимо, що не підтримуємо позицій тих дослідників, які зводять інформаційну безпеку лише до захисту інформації, оскільки інформаційна безпека є більш широким поняттям. Отже, інформаційна безпека — багатогранна сфера, для усвідомлення сутності якої успіх може принести лише системно-комплексний підхід.

Дослідження сутності інформаційної безпеки має враховувати той факт, що сутність являє собою внутрішній зміст предмета, який знаходить вираз у стійкій єдності усіх багатоманітних і суперечливих формах буття. Базовою характеристикою інформаційної безпеки слід вважати імовірність появи загрози, підвищеного ризику, реалізації загрози або небезпеки для індивіда, суспільства та держави. Критерієм ефективності забезпечення інформаційної безпеки є високий рівень безпеки при мінімумі витрат. Отже, можна говорити про структуру поняття інформаційної безпеки. Основним її елементом є життєво важливі інтереси соціальної системи, які співвідносяться із зовнішніми чинниками у вигляді інтересів наднаціональних або інших національно-державних структур у рамках міжнародного співтовариства. Зсередини національно-державного утворення його життєво важливі інтереси перебувають у взаємодії з інтересами елементів, що становлять дане утворення. У якості останніх виступають соціальні групи, еліта, організації, партії, релігійні та етнічні утворення, рухи тощо. Сукупність внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз створює передумови для порушення безпечного функціонування системи державного управління.

Значимість інформаційно-комунікаційних процесів у сучасному світі надає підстави розглядати забезпечення інформаційної безпеки як одне з глобальних і пріоритетних завдань органів державного управління, розв'язанню якого мають бути підпорядковані політична, економічна, військова, культурна та інші види діяльності системи державного управління.

Національні інтереси в інформаційній сфері є похідними від національних цінностей. Отже, інтереси інформаційної безпеки впливають

із таких цінностей, як права людини, свобода, економічне процвітання, могутність країни. Саме тому головним інтересом для України є її виживання як вільної та незалежної держави при збереженні фундаментальних цінностей і інститутів безпеки. Один із механізмів гарантування такого процесу — ефективна система державного управління, яка є суб'єктом і об'єктом забезпечення інформаційної безпеки водночас. І в даному випадку намагання деяких країн забезпечити власну інформаційну безпеку за рахунок інших країн викликають, з одного боку, занепокоєння, а з другого, — упевненість у необхідності формування дієздатної системи забезпечення інформаційної безпеки органів державного управління.

Інформаційна безпека виступає характеристикою стабільного стану системи державного управління, яка у випадку впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек зберігає найважливіші показники для існування.

Інформаційна безпека як одна з характеристик стійкого розвитку являє собою базову цінність держави. Водночас ціннісні орієнтації, що ґрунтуються на уявленнях про інформаційну безпеку в різних соціальних групах і в окремих осіб, почасти не збігаються. Саме у цьому знаходить свій безпосередній вираз вплив держави, яка за допомогою значного арсеналу методів забезпечує реалізацію спільних цінностей особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

Національні інтереси в інформаційній сфері стикаються з різними перешкодами, що іноді або створюють загрозу для їх реалізації, або призводять до їх нереалізації. Своєю чергою, нереалізація національних інтересів в інформаційній сфері свідчить про недостатню ефективність функціонування системи національної безпеки. Отже, основною умовою виживання України є створення адекватної сучасному стану держави, її національним інтересам і загрозам системи інформаційної безпеки, яка включала б **сили та засоби ведення виграшних інформаційних війн.**

До основних *національних інтересів в інформаційній сфері* В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко та В.М. Желіховський включають:

- 1) інформаційну стабільність, яка характеризується інформаційною стійкістю державних інститутів як до внутрішніх, так і до зовнішніх інформаційних впливів;
- 2) інформаційну збалансованість, що є адекватною мірою інтегрованості інформаційних інтересів усіх соціальних груп населення;

- 3) інформаційний суверенітет, недопущення втручання засобами інформаційного протиборства у внутрішні справи України;
- 4) становлення України як інформаційної держави, повноправного суб'єкта інформаційного суспільства та інформаційної цивілізації, що створює усіма можливими інформаційними засобами умови для реалізації національних інтересів у інформаційній сфері в будь-якій точці земної кулі;
- 5) інформаційне процвітання, задоволення інформаційних потреб населення, здатність до ефективного інформаційного розвитку: лише сильна в інформаційному плані держава може бути здатна до забезпечення власної національної безпеки, а також відігравати роль регіонального лідера і не залишитися на маргінесі інформаційної цивілізації;
- 6) забезпечення всебічного гарантованого державою розвитку та функціонування української мови як єдиної державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин;
- 7) ефективне функціонування системи національної безпеки в інформаційній сфері;
- 8) створення якісно нової армії з оснащенням найсучаснішою зброєю і технологіями, у тому числі ведення інформаційних протиборств різних рівнів;
- 9) збереження культурних традицій українського народу;
- 10) пріоритетність загальнолюдських демократичних принципів у розбудові держави, національну злагоду та національну свідомість;
- 11) гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема у сфері інформації;
- 12) підтримання інформаційно здорового середовища;
- 13) розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації;
- 14) інтеграцію України в загальносвітовий інформаційний простір;
- 15) розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України;
- 16) формування на базі стратегії стійкого розвитку та концепції національної безпеки Доктрини інформаційної безпеки, яка вклю-

чатиме національний ідеал, національну мету, національну ідею, національні інформаційні потреби, національні інформаційні цінності, національні інформаційні інтереси, врешті-решт, національну ідеологію;

- 17) утвердження в якості регіонального лідера;
- 18) формування позитивного міжнародного, передусім гуманітарного іміджу.

Серед вітчизняних навчальних посібників із інформаційної безпеки слід зазначити також роботу *О. К. Юдіна* та *В. М. Богуша* «Інформаційна безпека держави», де наведено систематизовану сукупність відомостей про інформаційну безпеку держави та шляхи її забезпечення, визначено місце інформаційної безпеки в загальній системі національної безпеки, вплив дестабілізуючих факторів та інформаційних загроз на безпеку особистості, суспільства й держави, основи протиборства та інформаційної боротьби, зміст і форми психологічних операцій та інформаційно-психологічної безпеки, загальні підходи до забезпечення безпеки інформаційних технологій, а також шляхи вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення загальнодержавної системи інформаційної безпеки [96].

Так, на думку дослідників, удосконалення нормативно-правової бази забезпечення загальнодержавної системи інформаційної безпеки здійснюється стосовно:

- порядку інформаційного обміну та інформаційно-аналітичного супроводу роботи органів державної влади й управління, інших суспільних інститутів з органами державної влади та між собою, забезпечення безумовного дотримання відповідальності посадових осіб, громадян за дотриманням вимог інформаційної безпеки;
- формування правової бази у галузі використання Інтернет-технологій і забезпечення захисту інформаційних ресурсів;
- законодавчого визначення порядку доступу інших держав або окремих громадян інших держав до національних інформаційних ресурсів України та порядку використання цих ресурсів на основі договорів з іншими державами;
- налагодження двостороннього та багатостороннього співробітництва з міжнародними організаціями для спільного вирішення проблем правового гарантування інформаційної безпеки, розроблення міжнародного законодавства в цій сфері;

- визначення порядку поширення та використання інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України, врахування вимог інформаційної безпеки при закупівлі зарубіжних програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, їх використання в стратегічно важливих галузях, на об'єктах важливого державного та суспільного значення [96, с. 222].

Левову частку інформаційного законодавства України становлять нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері захисту інформації з обмеженим доступом.

Особливості правового регулювання захисту інформації з обмеженим доступом у законодавстві країн НАТО та ЄС розглянуто в навчальному посібнику *В. С. Сідака та В. Ю. Артемова «Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС»* [100]. Дослідники не лише аналізують сутність, зміст правових основ захисту інформації з обмеженим доступом у країнах НАТО та ЄС, а й визначають основні шляхи приведення внутрішньодержавного законодавства у відповідність до вимог ЄС та НАТО.

З-поміж російських дослідників формування галузевого тезаурусу щодо інформаційної безпеки зауважимо публікації таких авторів, як: *В. І. Ярочкін, Т. А. Шейцов* [101]; *А. Я. Приходько* [102]; *В. М. Лопатін* [103].

Так, у монографії російського дослідника *В.М. Лопатіна «Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство»* [103], детально розглянуто низку проблем нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у Російській Федерації.

Історичним аспектам становлення та розвитку вітчизняної системи захисту інформації, а також особливостям зарубіжного досвіду захисту інформації (Російська Федерація, США, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Японія, Китай) присвячено навчальний посібник *А.М. Гуза «Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу»* [99].

Таким чином, міжгалузевий характер порушеної проблематики обумовив розгляд як робіт загальнотеоретичного характеру, що присвячені окремим аспектам консолідаційної діяльності, так і безпосередньо тих, у яких розкрито особливості українського інформаційного законодавства.

Важливого безпекового значення набувають дослідження, в яких звертається увага на питання безпеки інформаційної політики, зокрема її складових. Одним із таких досліджень є робота *О. М. Яхно* «Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект)»³⁸.

Зокрема, дана дослідниця зазначає, що рівень розвитку інформаційної складової тісно пов'язаний із безпекою держави: період становлення механізмів інформаційного суспільства є дуже небезпечним, оскільки країна може ввійти в світові інфраструктури, не створивши при цьому механізмів захисту³⁹. Зокрема, в аспекті подій, що отримали назву «Євромайдан» після того, як у Вільнюсі 29 листопада 2013 року Україна не підписала документи щодо асоціації, слід усвідомлювати та інтерпретувати дану тезу наступним чином: не створивши ефективного та системного інформаційного законодавства на засадах його систематизації, зокрема, не ухваливши Кодекс України про інформацію, Україна, інтегруючись до європейського інформаційного суспільства, може опинитись в стані інформаційного дисбалансу, який згодом може утворити стан стійкої інформаційної нерівності.

Знаковою є думка *О. А. Яхно* про те, що в Україні існує баланс відносин у форматі «етнос-держави», і зусилля державної інформаційної політики мають бути спрямовані на підтримання цього балансу з огляду на існуючі загрози його порушення... відтак у реалізації геополітичних стратегій на перший план поступово виходить інформаційна складова (так званий чинник «м'якої сили»), замість економічної та військової могутності країни (так званий чинник «жорсткої сили»)»⁴⁰.

³⁸ **Яхно О. М.** Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олеся Михайлівна Яхно. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — С. 170 с.

³⁹ **Яхно О. М.** Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олеся Михайлівна Яхно. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — С. 10..

⁴⁰ **Яхно О. М.** Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олеся Михайлівна Яхно. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — С. 5—8.

У цьому аспекті йде далі М. Х. Ялі який відзначає тенденцію до формування нових *ідентичностей*: субнаціональних, групових, релігійних, транснаціональних, космополітичних і цивілізаційних⁴¹.

Конструктивною з огляду на тему нашої монографії є думка дослідника про те, що нині інформаційна галузь становить олігополію, гігантську і глобальну за своїми масштабами індустрію, адже на глобальному медіа-ринку домінують лише біля десятка ТНК, які є найбільшими корпораціями світу і тими акторами, що підтримують та регулюють міжнародний інформаційний порядок⁴².

Ось тут і актуалізується питання щодо необхідності розвитку міжнародного інформаційного права, права інформаційної безпеки, права інформаційної політики, права інформаційного суспільства тощо за допомогою яких уможливлується здатність до ефективного правового регулювання міжнародних інформаційних відносин, формуються засади до уніфікованого правозастосування інформаційних норм, виробляються уніфіковані інформаційні патерни і **формується змістовно нова інформаційна ідентичність** в умовах прагнення до здійснення мрій про досконале суспільство⁴³.

Звертаємо увагу на роботу О. В. Шепети «Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації», захищену в 2011 р⁴⁴.

Ефективна організація обміну інформацією набуває все більшого значення в якості обов'язкової складової успішної практичної діяльності сучасного соціуму. Відповідно, в умовах сьогодення надзвичайно актуальними стають проблеми удосконалення систем інформацій-

⁴¹ Ялі М.Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Максим Варлампійович Ялі. — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — Київ, 2007. — С. 15.

⁴² Ялі М.Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Максим Варлампійович Ялі. — Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — Київ, 2007. — С. 14.

⁴³ Хелд Девид. Модели демократии. — М. : Дело, 2014. — 544 с.; Митчелл Тимоти Углеродная демократия. Политическая власть в эпоху нефти. — М. : Дело, 2014. — 408 с.; Серенсен Э. Мечта о совершенном обществе. Феномен тоталитарной идеологии. — М. : Прогресс-Традиция, 2013. — 232 с.

⁴⁴ Шепета О. В. Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Олена Василівна Шепета. — Ірпінь, 2011. — 221 с.

ного забезпечення. З метою їх вирішення проводиться значна кількість ґрунтовних наукових досліджень. Разом із тим, інтенсифікація інформаційних процесів тягне за собою і перелік супутніх досить серйозних проблем, без вирішення яких неможливо належним чином забезпечити ефективність побудови інформаційного суспільства, забезпечити належний рівень інформаційної безпеки.

Однією із найбільш гострих нині є проблема захисту інформації. Інструментарій, за допомогою якого забезпечується попередження та нейтралізація загроз для інформації, включає в себе, серед інших, *технічний захист інформації* — діяльність, спрямовану на забезпечення інженерно-технічними заходами порядку доступу, цілісності та доступності (унеможливлення блокування) інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, а також цілісності та доступності відкритої інформації, важливої для особи, суспільства і держави.

За роки незалежності в Україні створено основні елементи системи технічного захисту інформації: напрацьовано відповідну нормативно-правову базу, визначено основні функції й повноваження суб'єктів системи ТЗІ, реформовано ті, що діяли та створено нові підрозділи, що провадять діяльність у даній сфері, тривають роботи по створенню нових зразків спеціальних технічних пристроїв захисту інформації. Проводиться значна наукова робота з метою вдосконалення діяльності органів державної влади в даній сфері. Проте, за існуючих умов технічний захист інформації набуває дедалі більшої ваги і стає одним із найважливіших елементів забезпечення інформаційної безпеки держави. Подальший розвиток цього напрямку набув у Доктрині інформаційної безпеки України, затвердженій Указом Президента України № 514/2009 від 8 липня 2009 року.

Незважаючи на чисельні публікації з даної тематики, існує ряд питань, які потребують дослідження і наукового вирішення, передусім стосовно зовнішньополітичного аспекту. Події з Е. Сноуденом, який розсекретив діяльність АНБ США, діяльність Wikileaks, Anonimous — значно ускладнили завдання щодо захисту інформації, формування концепції інформаційної політики як розумної сили⁴⁵. Тому дослі-

⁴⁵ Ліпкан В. А. Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46—48.

дження Шепети О.В. ми б навіть сказали випередило час, що стало додатковим підтвердженням прогностичної функції епістемологічних спільнот — наукових шкіл.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація стала одним із перших у вітчизняній правовій науці комплексним монографічним дослідженням, присвяченим адміністративно-правовим засадам технічного захисту інформації в Україні. Проведений науковий аналіз адміністративно-правового регулювання відносин у галузі ТЗІ, системи технічного захисту інформації та суб'єктів системи ТЗІ уможливив дисертанту сформулювати та аргументувати основні положення, що відображають новизну дослідження:

- здійснено класифікацію етапів розвитку ТЗІ в Україні за критерієм розвитку нормативно-правового регулювання взагалі, та адміністративно-правового зокрема;
- здійснено класифікацію підходів до визначення понять: «технічний захист інформації»; «взаємодія суб'єктів системи ТЗІ»; «форми взаємодії суб'єктів системи ТЗІ»;
- запропоновано бачення проблеми наукового аналізу співвідношення відносин в системі ТЗІ України з урахуванням подвійного становища Служби безпеки України та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі — Держспецзв'язку) відносно такої системи (у якості суб'єктів системи ТЗІ та суб'єктів державного управління цією ж системою);

У роботі О. В. Шепети було удосконалено:

- принципи та механізм взаємодії Служби безпеки України і Держспецзв'язку України щодо технічного захисту інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційної інформації, що належить державі, що виражено у створенні проекту відповідної інструкції;
- багаторівнева структура системи нормативних документів, якими урегульовується ТЗІ в Україні за юридичною силою відповідних документів;

У дисертації О. В. Шепети дістало подальшого розвитку:

- уточнення ступеня розвитку системи ТЗІ України на сучасному етапі;
- класифікація інженерно-технічних заходів ТЗІ, застосування яких регулюється адміністративно-правовим законодавством;

- інтерпретація системи ТЗІ у якості складової системи захисту інформації;
- класифікація основних напрямів реалізації державної політики у галузі ТЗІ.

Найбільш цікавим для контексту нашої монографії став другий розділ дисертації О. В. Шепети «Адміністративно-правове регулювання технічного захисту інформації», який складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню особливостей адміністративно-правового регулювання ТЗІ. Зокрема корисними для нас стали положення, викладені в підрозділі 2.1. «Технічний захист інформації як об'єкт адміністративно-правового регулювання».

Дослідження технічного захисту інформації у якості об'єкта адміністративно-правового регулювання передбачає аналіз вказаного виду діяльності через розкриття суспільних відносин, що виникають у галузі ТЗІ, та врегулювання яких здійснюється адміністративно-правовими засобами. Іншими словами — дослідження означеного питання слід реалізувати шляхом аналізу адміністративно-правових відносин у сфері технічного захисту інформації.

Суспільно-владні відносини як предмет наукового дослідження характеризуються складністю і багатоплановістю, органічним поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників, спонтанних і мобілізаційних тенденцій тощо. З урахуванням результатів, отриманих автором, найбільш змістовним для розуміння змісту технічного захисту інформації у якості об'єкта адміністративно-правового регулювання, є підхід, відповідно до якого суспільні відносини у сфері ТЗІ слід досліджувати у розрізі основних напрямів реалізації державної політики для даної галузі. Такими є: протидія технічним розвідкам; захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах; науково-технічна діяльність; захист мовної інформації та даних у лініях і середовищах; організація та координація розвитку системи ТЗІ.

Проведений науковий аналіз технічного захисту інформації як об'єкта адміністративно-правового регулювання дозволив дійти О. В. Шепеті висновку про важливу роль у діяльності з ТЗІ органів державної влади. У першу чергу — Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

З урахуванням дискусії під час захисту, отриманих пропозицій, у 2012 р. було видано солідну монографію «Адміністративно-

правові засади технічного захисту інформації», що вийшла в серії «ORDO ORDINANS»⁴⁶.

Цікавою стала робота ще одного представника наукової школи В.А.Ліпкана — О.В. Стоєцького — на тему «Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України», захищена в 2012 р.⁴⁷

Актуальність обраної теми роботи є безсумнівною. Реформування вітчизняного адміністративного права здійснюється в умовах динамічного та інтенсивного процесу інформатизації суспільних відносин, становлення правової держави і громадянського суспільства. Розвиток інформаційних відносин та гуманізація адміністративно-правового законодавства, імплементація концепції людиноцентризму і загальна тенденція щодо антропологізації наук уможливили переглянути соціальну роль адміністративної відповідальності у сфері забезпечення інформаційної безпеки як важливого правового інституту.

Збільшення кількості складів деліктів, що посягають на сферу забезпечення адміністративної безпеки в сучасних умовах розвитку суспільства, обумовили внесення відповідних змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), спрямованих на встановлення адміністративної відповідальності за вчинення даного роду правопорушень. Кількість осіб, яких щороку притягають до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері інформаційної безпеки України, також постійно зростає.

Дослідження чинного українського законодавства, де закріплена адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України, та матеріалів практики провадження за цим видом адміністративних правопорушень свідчать про наявність певних прогалин в адміністративно-правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки, що створює перешкоди в правозастосовній діяльності, а також виявленні та попередженні цього виду деліктів.

⁴⁶ **Шепета О. В.** Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : [монографія] / О. В. Шепета. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 296 с.

⁴⁷ **Стоєцький О. В.** Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — Національна академія внутрішніх справ. — Київ, 2012. — 200 с.

Ситуація ускладнюється через відсутність комплексних наукових досліджень на монографічному рівні, де системно, всебічно та обґрунтовано розглядалися б особливості адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України. Наявність же коментарів до окремих статей глави 15 КУпАП чи доволі поверхове окреслення в спеціальній літературі з адміністративного права особливостей притягнення осіб до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки також не визначають багатогранність і складність саме цього виду проступків — інформаційних деліктів. Тим більше, що в наукових дослідженнях містяться неоднозначні, суперечливі, а інколи діаметрально протилежні рекомендації щодо застосування правових норм, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки, які загалом негативно впливають на стан захисту інформаційної безпеки України, наслідком чому і стала програна інформаційна війна під час Євромайдану у грудні 2013 р.

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України не стала цілісним об'єктом дослідження науковців, адже в їх роботах досліджувались лише окремі аспекти цього правового явища. Хоча розгляд окремих аспектів зазначеного питання українськими та зарубіжними фахівцями адміністративного права, інформаційного права, національної безпеки, теорії держави та права, управління, міжнародного права, кримінального права і має вагоме науково-прикладне значення, але не сприяє підвищенню ефективності інформаційно-правового регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки України. У зв'язку з цим одним із актуальних напрямів удосконалення адміністративної відповідальності є модернізація інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки. Отже, з огляду на існуючі проблеми у сфері забезпечення інформаційної безпеки актуальним залишається комплексний, системний розгляд вищезазначеної проблематики, що й обумовило вибір теми даної наукової роботи в рамках нашої наукової школи.

Дисертаційна робота «Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України» зумовлена необхідністю наукового супроводження Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98, зокрема, в частині, де закріплена необхідність розроблення

Кодексу про адміністративні проступки. Роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів дисертаційних досліджень МВС України, що потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр. (Наказ МВС України від 29.07.2010 р. № 347). Все вище зазначене і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження О. В. Стоєцького.

Необхідно підкреслити, що положення, висновки і рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Під час дослідження застосовано ряд методів, обраних автором із урахуванням специфіки поставленої мети, а також об'єкта і предмета дослідження.

Безсумнівною перевагою роботи є використання значного обсягу загальнотеоретичних наукових праць українських та російських вчених, розробок фахівців інформаційного, адміністративного та інших галузей права, статистичних матеріалів, нормативно-правових актів, список використаних джерел налічує 306 найменувань. Застосування дисертантом сучасних методів наукового пізнання, значне методологічне підґрунтя виконаної роботи забезпечують належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Знаковим у роботі є те, що більшість положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дослідженні, належним чином обґрунтовані та апробовані. Вони не лише поглиблюють теоретичні знання у галузі інформаційного та адміністративного права, але й можуть бути використані для вдосконалення законодавства в зазначеній сфері, зокрема при систематизації інформаційного законодавства; прийнятті Кодексу України про інформацію.

Оцінюючи новизну основних положень дисертації, слід зазначити, що вона виявляється як у підході до комплексного дослідження інформаційних правопорушень, так і у запропонованих автором практичних положеннях щодо внесення змін та доповнень до адміністративно-деліктного законодавства.

Дисертація *О.В. Стоєцького* відзначається науковою новизною, зокрема, автором виділено основні тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки України: зростання кількості адміністративних правопорушень інформаційного характеру; зростання кількості таких складів адміністративних проступків у сфе-

рі інформаційної безпеки, суб'єктом порушення яких є посадова особа; підвищення конкуренції кримінальних і адміністративних норм за порушення інформаційного законодавства; запропоновано доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею, що встановлює адміністративну відповідальність за кіберхуліганство, тобто вчинення в соціальних мережах діяння, спрямованого на нанесення шкоди честі, гідності, здоров'ю людини шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій; сформульовано адміністративно-правовий підхід до визначення поняття «інформаційна безпека», за яким інформаційна безпека має визначатися через окреслення найбільш важливих її сутнісних ознак з урахуванням постійної динаміки інформаційних систем, врахування майбутніх загроз в інформаційній сфері, а отже, вона не є станом, а являє собою процес, тому її слід розглядати крізь органічну єдність ознак, таких як процес, властивість, а також управління загрозами і небезпеками, що забезпечує обрання оптимального шляху їх усунення і мінімізації негативних наслідків;

Одержані здобувачем результати, без сумніву, становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. та можуть бути застосовані як у правотворчості стосовно інкорпорації інформаційного законодавства, так і в його правозастосуванні та правовій науці й освіті: *у науково-дослідній діяльності* — для проведення подальших досліджень проблем адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки; *у правотворчій діяльності* — під час розробки законопроектів про Концепцію інформаційної політики та про захист суспільної моралі; *у правозастосовній діяльності* — при застосуванні адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері захисту державної таємниці та у сфері охорони конфіденційної інформації; *у навчально-методичному процесі* — при підготовці підручників та навчальних посібників із таких дисциплін, як адміністративне право, адміністративна відповідальність, інформаційне право, інформаційна безпека та при викладанні вказаних дисциплін, а також для підвищення рівня правової освіти населення.

Запропонована структура дисертації є досить обґрунтованою і логічно побудованою. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до предмета дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, нерозривно пов'язаних між собою трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Структура дисертації повніс-

тю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, поставлені здобувачем при написанні роботи.

У вступі дисертації обґрунтована актуальність теми дослідження, визначені його об'єкт, предмет, мета і завдання, зв'язок з науковими програмами, методологічні основи, аргументовані наукова новизна та практичне значення одержаних результатів (С. 4–13).

У першому розділі «Адміністративно-правові основи інформаційної безпеки України», який складається з двох підрозділів, розглянуто формулюванню правового підходу до визначення поняття «інформаційна безпека» як об'єкта адміністративно-правового регулювання та здійсненню загальної характеристики інформаційного законодавства України.

Автор вірно на с. 16 констатує, що сучасна інфраструктура українського суспільства включає в себе дві невід'ємні складові: організаційну й технологічну.

Організаційна складова інформаційної інфраструктури включає індустрію засобів інформатизації, телекомунікації та зв'язку; системи формування й забезпечення схоронності інформаційних ресурсів; системи забезпечення доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, мережі зв'язку й інформаційних ресурсів; індустрію інформаційних послуг і інформаційний ринок; систему підготовки й перепідготовки кадрів, проведення наукових досліджень.

Технологічна складова інформаційної інфраструктури сучасного суспільства утворюється інформаційно-телекомунікаційними системами та мережею зв'язку.

У розділі 2 «Загальноправова характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України» дисертантом досліджено зміст адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки України та визначено склад адміністративних правопорушень у сфері інформаційної безпеки.

Автором на с. 68 робиться правильний висновок про те, поняття «адміністративна відповідальність у сфері інформаційної безпеки» під останнім слід розуміти законодавчо встановлений примусовий захід, що застосовується державними органами або за їх дорученням іншими компетентними органами до особи за скоєння адміністративно-

го правопорушення у сфері інформаційної безпеки, з метою зазнати нею відповідних негативних наслідків різноманітного характеру, які визначені чинним адміністративним законодавством.

Досить слушною є критична думка дисертанта щодо критеріїв розміщення різних інформаційних правопорушень у різних главах КУпАП.

Ґрунтовний аналіз норм чинного законодавства в сфері інформаційних відносин, свідчить про уміле володіння проблематикою дослідження. Однак, необхідно відзначити, що автором, для підсилення акценту, уваги, зроблені виділення, які не рекомендується робити у роботах такого роду, як дисертація.

У розділі 3.3 «Напрями вдосконалення адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки України» досліджено тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки, а також проблемні питання застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері захисту державної таємниці та охорони конфіденційної інформації.

Слушною є пропозиція автора на с. 104 об'єднати статті, що передбачають адміністративну відповідальність за порушення окремих аспектів інформаційної безпеки (статті 145, 146, 147, 148¹, 148², 148³, 148⁴, 148⁵, 164⁶, 164⁷, 164⁸, 164⁹, 184², 185⁷, 185¹¹, 186³, 186⁶, 188²⁵, 195⁵, 212², 212³, 212⁵, 212⁶ КУпАП) в окремий розділ «Адміністративні правопорушення у сфері інформаційної безпеки України» Особливої частини КУпАП.

Можна підтримати автора і у тому, що надання грифа секретності матеріальним носіям конфіденційної або іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці (п. 4 ч. 1 ст. 212² КУпАП), є окремим складом проступку, хоча в п. 3. ч. 1. ст. 212² КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за безпідставне засекречування інформації.

Основні положення роботи знайшли відображення у в 3 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Разом із тим, поряд із зазначеними позитивними моментами, які характеризують роботу, можна зробити зауваження щодо змісту дисертації, які можуть бути враховані автором у його подальших наукових дослідженнях.

1. На с. 104 автор зазначає на те, що однією із тенденцій інституту адміністративної відповідальності також є розширення кола

її суб'єктів шляхом надання цього статусу і юридичним особам. На наш погляд, українська адміністративно-правова як парадигма, так і законодавство чітко і однозначно трактують дану проблему: суб'єктом адміністративного правопорушення юридична особа виступати не може. Тим більше в сфері інформаційної безпеки, де завдання інформаційної шкоди виступає персоналізованим, воно не може настати внаслідок дій організації, і є наслідком дій конкретних осіб.

2. Вважаємо за необхідне звернути увагу автора на те, що в Україні вже розроблено проект Кодексу України про інформацію, в якому містяться розділи стосовно інформаційних деліктів. Автором навіть і побіжно в роботі не згадується про даний документ, а вся увага прикута лише до КУпАП. Це вважаю неповним і неправильним, тим більше, що в рамках наукової школи В.А.Ліпкана здійснюється підготовка докторської дисертації, присвяченої питанням інформаційної деліктології.
3. Автором в не достатньо повній мірі проаналізовано досвід адміністративно-правової протидії інформаційним правопорушенням в зарубіжних країнах. Адже такий досвід існує і Канаді, і в США, де навіть ведеться статистика щодо «кіберхуліганства».
4. Продовжуючи попереднє зауваження, зазначимо, що не можна погодитись із звуженим трактуванням кіберхуліганства поданого автором на с. 170, а і взагалі перекладом в такому варіанті українською. Дану тему потрібно розвивати, починаючи з виявлення причин та умов, що породжують дане явище, виявленні ролі держави. Тому автор лише окреслив механізм санкцій, натомість не до кінця розібрався з даним питанням. Зокрема не дослідив зв'язок сайбербулінгу (кіберхуліганство) з суїцидом, рівнем готовності до здійснення шахідізму тощо.
5. Одним із недоліків даного дисертаційного дослідження, на нашу думку, виступає відсутність статистичних даних, пов'язаних із адміністративною відповідальністю за вчинення окремих інформаційних правопорушень. Незрозумілим є причини уникнення використання статистичних даних у досліджуваному питанні, які б, на нашу думку, могли підкреслити важливість порушеної проблематики, додатково обґрунтувати потребу в ухваленні Інформаційного Кодексу України та можли-

вості використання сучасних інформаційних технологій його формування.

6. Не можемо підтримати дисертанта у його думці щодо того, що з метою реформування інформаційного законодавства пропонується прийняти нову редакцію Закону України «Про інформацію». Адже в Україні в рамках наукової школи *В.А.Ліпкана* дуже активно формується і розвивається на концептуальній основі неопарадигма систематизації інформаційного законодавства, в рамках якої підготовлено фундаментальні дослідження щодо систематизації, інкорпорації, консолідації та кодифікації інформаційної законодавства, захисту інформації з обмеженим доступом, персональних даних, державної таємниці, технічного захисту інформації. Метою розвитку нашої наукової школи є внесення персонального внеску в скарбницю інформаційно-правової науки, через що формуються наукові гіпотези щодо необхідності здійснення системних перетворень в інформаційній сфері. Також активно подається думка, що проблеми слід вирішувати не через постійне удосконалення законодавства через необхідність корекції алгоритму соціального управління щодо конкретного питання і відповідно множення лише кількісного масиву законодавства, а через формування системних засад правового регулювання суспільних інформаційних правовідносин, зокрема прийняття Кодексу України про інформацію.

Утім, зазначені зауваження в цілому не впливають на позитивну оцінку роботи, натомість спрямовані на спонукання дисертанта до подальших поглиблених наукових досліджень після захисту.

Заслугує на увагу і робота *А. В. Туніка* «Правові основи захисту персональних даних», захищена також в 2012 р.⁴⁸

Входження в інформаційну сферу та формування інформаційного суспільства в провідних країнах світу, що супроводжується інтенсивним розвитком та поширенням інформаційно-телекомунікаційних технологій, викликають необхідність проведення досліджень, присвячених різним аспектам захисту персональних даних, зокрема, їх правовим засадам.

⁴⁸ **Тунік А. В.** Правові основи захисту персональних даних : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Андрій Володимирович Тунік. — Національний авіаційний університет. — Київ, 2012. — 229 с.

Положення, які виносяться на захист, належним чином обґрунтовуються у тексті дисертації, є достовірними і характеризуються науковою новизною. Новизна наукових положень дисертації зумовлена самим її характером, оскільки є одним із перших монографічних досліджень правових основ захисту персональних даних у вітчизняній правовій науці, а також визначається самою постановкою проблеми і полягає в з'ясуванні стану законодавства у сфері захисту персональних даних, обґрунтування нових положень і пропозицій щодо удосконалення його правового регулювання. Винесені на захист положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, демонструють глибоке засвоєння теми та зрілість теоретичних узагальнень автора щодо ключових проблем правового регулювання захисту персональних даних.

Опубліковані *А.В. Туніком* праці свідчать про достатнє оприлюднення та впровадження наукових здобутків дисертанта⁴⁹.

Не викликає сумніву методологічна і практична важливість вирішення *А.В. Туніком* таких завдань, як: дослідити стан наукових досліджень, присвячених розгляду персональних даних у вітчизняній правовій доктрині; розглянути стан вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних та виділити основні недоліки у цій сфері; запропонувати основні напрями удосконалення захисту персональних даних в Україні.

Результати дисертаційного дослідження *А.В. Туніка* становлять безперечний науковий інтерес, оскільки їхня наукова цінність визна-

⁴⁹ **Тунік А. В.** Захист персональних даних: аналіз вітчизняного законодавства / А. В. Тунік // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 97–100.; Тунік А. В. Міжнародно-правові стандарти захисту інформації про особу: стан та перспективи / Тунік А. В. // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 1. — С. 131–134.; Тунік А. В. Захист інформації про особу (персональних даних) в окремих країнах ЄС / Тунік А. В. // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 54–59.; Тунік А. В. Персональні дані, інформація про особу, конфіденційна інформація про особу: аспекти співвідношення / Тунік А. В. // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 50–54.; Татарникова К. Г. Тенденції розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних / Тунік А. В., Татарникова К. Г. // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 65–67.; Тунік А. В. Захист персональних даних: принципи міжнародно-правового регулювання / Тунік А. В. // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 49–51.; Тунік А. В. Європейська система захисту персональних даних / Тунік А. В. // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 62–65.

чається комплексним підходом дисертанта до дослідження правових основ захисту персональних даних. Це дало можливість узагальнити наявні доктринальні розробки, визначити стан правового регулювання цієї сфери на рівні національного законодавства та іноземних держав і на основі цього запропонувати нові шляхи усунення недоліків правового регулювання захисту персональних даних в Україні.

Положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації та наукових публікаціях автора, можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях, у навчальному процесі, у законотворчій та практичній діяльності відповідних державних органів.

Узагальнення нормативного матеріалу та правозастосовної практики здійснене у дисертаційній роботі на належному науковому рівні, що свідчить про наявність у *А.В.Туніка* аналітичних здібностей до проведення дослідницької роботи. Використаний у роботі дослідницький матеріал повною мірою сприяв досягненню поставленої мети: з'ясування стану вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних, обґрунтування нових наукових положень і пропозицій щодо удосконалення правового регулювання досліджуваного явища.

Цілий ряд пропозицій до законодавства, зроблених дисертантом, заслуговують на увагу. Зокрема, розглянувши стан наукових досліджень, присвячених захисту персональних даних, автор приходить до висновку, що генезис таких досліджень має несистемний, фрагментарний характер, що унеможливорює виокремлення стадій розвитку з окресленням їх змістовних характеристик (с. 26). При цьому відсутній єдиний понятійно-категоріальний апарат в згаданій сфері, оскільки без чіткої аргументації використовуються такі категорії як «персональні дані», «особиста інформація», «приватна інформація про особу», «персональна інформація», «конфіденційна особиста інформація» тощо (с. 27).

Слушною видається думка автора про те, що феномен персональних даних є доволі своєрідним за своєю природою та діалектично взаємопов'язаний з різними сферами суспільного буття та його пізнання (с. 28), що в свою чергу викликає необхідність використання всього спектру методологічних підходів та методів з метою проведення повного, всебічного та об'єктивного дисертаційного дослідження.

Слід погодитися з автором про те, що перелік відомостей, що становлять собою персональні дані особи, є динамічним і залежить на-

самперед від конкретної сфери правовідносин, які виникли у конкретної особи (власника чи володільця персональних даних) з іншими особами (с. 53). При цьому можливість ідентифікувати особу дають змогу не окремі дані про неї (наприклад, прізвище, ім'я, по-батькові або дата народження без зазначення імені її власника), а лише комплекс персональних даних, за допомогою яких можна чітко встановити особу, якій вони належать.

Заслугове схвалення проведений автором детальний аналіз зарубіжного законодавства у сфері захисту персональних даних, в результаті якого робиться висновок, що у країнах СНД система захисту персональних даних здійснюється відповідно до закону типу Data Protection Act (Закон про захист даних), в той час як у європейських системах захисту персональних даних організуючим законодавчим центром стають два закони, що взаємодоповнюються — закон Data Protection Act і закон Information Freedom Act (закон про свободу інформації), які, як правило, розробляються і приймаються одночасно (с. 141).

Цікавою видається пропозиція дисертанта про застосування двох методів удосконалення системи захисту інформації про особу: «реалістичного» та «ліберального». Перший метод передбачає збільшення безпеки в середині інформаційної системи; створення нових внутрішніх мереж, що можуть додатково контролювати інформацію незалежно від глобальних мереж; постійний моніторинг рівня інформаційної безпеки, цілеспрямований пошук недоліків у програмному забезпеченні, контроль за розповсюдженням інформації і відповідних технологій; зменшення відкритості доступу до персональних баз даних. Функції ж «ліберального» підходу полягають у збільшенні взаємозалежності щодо захисту персональних даних між країною і особою-власником персональних даних; забезпеченні загальної безпеки через створення мережі спеціалізованих організацій і підписання спеціалізованих договорів; лібералізації інформаційних стосунків (с. 178). При цьому, на думку автора, останній метод відповідає системному характеру розвитку інформаційних баз, що зберігають персональні дані, та паралельно із забезпеченням інформаційної безпеки не порушує прав людини в галузі інформації, не ускладнює керування процесами захисту, забезпечує збереження інтересів власників персональних даних.

Слід підтримати автора також і щодо його пропозиції про необхідність призупинення дії норм Закону України «Про захист персональ-

них даних», які суперечать іншим нормативно-правовим актам та внесення відповідних змін в законодавство в частині чіткого визначення категорій персональних даних, нецільового використання персональних даних, знищення персональних даних, повноваження контролюючого органу і відповідальність за порушення чинного законодавства у сфері захисту персональних даних.

Окрім зазначених, дисертація *А.В.Туніка* містить цілий ряд теоретичних висновків та практичних пропозицій, які заслуговують позитивної оцінки.

Натомість у дисертації є певні дискусійні положення, твердження, що викликають сумніви, а також окремі висновки, що є недостатньо аргументованими.

1. Зокрема, автору слід було б зробити спробу провести періодизацію досліджень в сфері захисту персональних даних, що дало б можливість систематизувати дослідження в цій сфері відповідно до певного часового проміжку.
2. Характеризуючи зарубіжне законодавство у сфері захисту персональних даних, автор подає перелік основних понять, що використовуються в законодавчому акті певної держави (наприклад, с. 80, 94). Такий підхід вважаю невиправданим, оскільки це призводить до збільшення обсягу дисертаційного дослідження та надає йому в окремих випадках описового характеру.
3. Додаткового обґрунтування потребує твердження автора, що «людина немає права власності на свої персональні дані» і, відповідно, пропозиція «ввести до Закону України «Про захист персональних даних» поняття «право власності особи на свої (власні) персональні дані»».
4. Є певні зауваження до термінологічного апарату дисертації, зокрема до використання дисертантом таких термінів та слів іншомовного походження, як «частково-наукові методи», «алармування», «апологія», «охоронництво».

Однак висловлені зауваження стосуються лише окремих положень дисертації, носять дискусійний, рекомендаційний та уточнюючий характер і в цілому не зменшують наукової цінності дисертації *А.В.Туніка*. Робота даного автора містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати, що у своїй єдності розв'язують важливу науково-приклад-

ну проблему. Дисертація має наукову цінність і конструктивне значення для подальшого комплексного розвитку інформаційного права.

1.1.4 Роботи з розвитку інформаційного суспільства

Загалом, хочемо зазначити, що із загальної вибірки, що була нами зроблена, більшість досліджень фокусують свою увагу на політичних проблемах формування інформаційного суспільства та подеколи пропонують певні заходи організаційного характеру для розвитку інформаційного суспільства в Україні. Натомість обмаль робіт, присвячених проблемам правового регулювання відносин у даній сфері.

Цікавою є робота *В. М. Семиколенова* «Мораль в інформаційному суспільстві», в якому здійснено філософське дослідження проблеми впливу інформаційного суспільства на мораль як на основний механізм регуляції індивідуальної та соціальної дії. За допомогою аксіологічного підходу було з'ясовано специфіку буття моралі в інформаційному суспільстві. Аналізуються роль моральної рефлексії в протистоянні інформаційному маніпулюванню свідомістю, роль інформаційної еліти у формуванні моралі, вплив процесів глобалізації на мораль⁵⁰.

Для нас важливим є те, що автор звертає свою увагу на важливість правового регулювання розвитку інформаційного суспільства. Аналіз роботи *В. М. Семиколенова* уможливорює висунути гіпотезу про необхідність формування на підставі аксіологічного підходу та морально-етичної рефлексії інформації моральної парадигми консолідації інформаційного законодавства. Вагомими для нас виступають думки автора про те, що потоки інформації є спрямованими, за їх допомогою здійснюється маніпулювання індивідуальною та масовою свідомістю. Вони транслиують певну систему цінностей, що впливає, перш за все, на мораль як основний механізм саморегуляції людини й суспільства⁵¹. Від-

⁵⁰ **Семиколенов В. М.** Мораль в інформаційному суспільстві : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Віктор Миколайович Семиколенов. — Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського. — Сімферополь, 2006. — 212 с.

⁵¹ **Семиколенов В. М.** Мораль в інформаційному суспільстві : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Віктор Миколайович Семиколенов. — Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського. — Сімферополь, 2006. — С. 12.

так, мораль стає визначальною при консолідації інформаційного законодавства.

З метою унеможливлення подальшої маніпуляції свідомістю, «розхитуванням корабля» незалежності України, переконані у необхідності ухвалення Кодексу України про інформацію. Чисельність норм інформаційного законодавства не є адекватною якості даного законодавства, а головне — не виконує системного впливу на інформаційні відносини, унеможливорює повноцінну реалізацію інформаційної функції держави, унеможливорює здійснення ефективної національної інформаційної політики тощо.

Можемо погодитись з тезою дисертанта щодо того, що сьогодні напрямок руху задає не інформаційна, а правляча еліта⁵².

Розвиток цієї думки знаходить своє подовження в роботі *О.М. Яхно*, яка зазначає: «Медіа-реальність сьогодні формує ключові соціально-психологічні парадигми, а значить — конструює суспільну свідомість і моделює політичну кон'юнктуру...відповідно розглянуто чотири основні моделі інформаційної політики держави, виокремлених українськими дослідниками: інформаційна експансія; відкриття інформаційного простору держави в обмін на допуск до інформаційних потоків інших країн та участі у їх формуванні; відкриття інформаційного простору, при цьому не участь в світових інформаційних процесах; відсутність спеціальної уваги до питання інформаційного суверенітету. Встановлено, що друга модель в контексті євроінтеграційних процесів є найбільш прийнятною для України»⁵³.

Однією з важливих робіт можемо визначити докторську дисертацію *А.М.Новицького* «Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія та практика», захищену в 2012 р.

⁵⁴[ ]

⁵² **Семиколенов В. М.** Мораль в інформаційному суспільстві : дис. ... канд. філософ. наук, спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Віктор Миколайович Семиколенов. — Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського. — Сімферополь, 2006. — 14 с.

⁵³ **Яхно О. М.** Україна в сучасному геополітичному просторі (політико-медійний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук, спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Олеся Михайлівна Яхно. — Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Київ, 2006. — С. 9.

⁵⁴ **Новицький А. М.** Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія та практика : дис. ... доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне пра-

Автором успішно проаналізовано розвиток інформаційного суспільства через аналіз його складових. Дана праця становить для нас важливість через те, що в ній *А.М.Новицький* зосередив свою увагу на аналізові: правового регулювання суспільних відносин Інтернет як провідного інституту інформаційного суспільства; правових аспектів формування окремих інститутів інформаційного суспільства (електронний банкінг, електронна комерція, електронний цифровий підпис тощо); інституту електронного оподаткування, удосконалення формування інститутів інформаційного суспільства. Також дана робота чітко ідентифікується як корисна для нас, оскільки це одне з небагатьох досліджень, в яких, розглядаються окремі інститути інформаційного суспільства і визначається конкретний механізм правового регулювання для кожного з них, що і є джерелом натхнення для нас в аспекті дослідження консолідації інформаційного законодавства.

Окремо відзначимо роботу *В. О. Кір'ян* «Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні», захищену 26 листопада 2013 р.⁵⁵

Наукова новизна одержаних дисертанткою результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших в державі комплексних досліджень правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні як цілісної системи. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових теоретичних положень, обґрунтовано відповідні висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення чинного інформаційного законодавства України:

- подано правову модель інформаційного суспільства, яку становлять: Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, Стратегія кібербезпеки інформаційного суспільства, Стратегія е-урядування, Стратегія розвитку телекомунікацій⁵⁶;
- запропоновано доповнити систему шкіл теорій інформаційного суспільства правовою школою, в рамках якої згідно з методологією компаративістики методів правової рецепції, а також синергетичного та міждисциплінарного підходів досліджують-

---

во і процес, інформаційне право; фінансове право» / Андрій Миколайович Новицький. — Ірпінь, 2012. — 485 с.

⁵⁵ **Кір'ян В. О.** Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Вікторія Олександрівна Кір'ян. — Національний авіаційний університет. — Київ, 2013. — 252 с.

⁵⁶ **Кір'ян В.** Правові аспекти концепції інформаційного суспільства / В. Кір'ян // Європейські перспективи. — 2013. — № 6. — С. 160—164.

ся різноманітні механізми правового регулювання, регулятивна роль права, ефективність впливу права на суспільні інформаційні відносини, що виникають, формуються та розвиваються в інформаційному суспільстві;

- сформульовано теоретичні підходи до правового регулювання розвитку інформаційного суспільства: скептичний підхід, за якого висловлюються думки щодо неможливості урегулювання суспільних інформаційних відносин через занадто велику їхню структурованість і динамічність; критичний підхід, заснований на аналізові реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та критичного ставлення до відсутності нормативно-правової бази щодо регулювання нових суспільних відносин; нігілістичний підхід, за якого висловлюється думка про неспроможність права регулювати суспільні інформаційні відносини, а також нездатність та неефективність права як регулятора суспільних інформаційних відносин, які є динамічними; конструктивний підхід, за якого пропонується ухвалити Інформаційний кодекс України, сформувати систему правового регулювання інформаційних відносин (у сфері інформації);
- для позначення процесів цифрової нерівності пропонується увести в науковий обіг нові поняття: **цифрова асиметрія** — за якої збільшення віку людства не супроводжується адекватним значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, і з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти; **інформаційний маргінал** — особа, яка перебуває поза межами інформаційного суспільства, що втратила свій інформаційний статус внаслідок унікальності власної соціокультурної ситуації, при переході до глобальної взаємодії в рамках інформаціонального капіталізму, і неспроможності протистояти нав'язуванню та пристосуватися до якісно нової мережної архітектури інституційних структур інформаційного суспільства; **інформаційна інтелігенція** — інформаційно освічені й інформаційно грамотні люди, тобто ті, хто з величезних масивів інформації уміє відбирати лише корисну, і використовуючи її, набувати інформаційні переваги над іншими, отримуючи суттєві важелі для встановлення контролю над інформаційним та іншими стратегічними просторами;

- розроблено етапи становлення наукової думки стосовно інформаційного суспільства в інформаційно-правовій доктрині незалежної України: *перший етап* (1991—1997 рр.) характеризується поверховим розумінням інформаційної сфери, що розглядається лише як складовий елемент національної безпеки і натомість не усвідомлюється як самостійна складова з відповідним правовим інструментарієм правового регулювання; *другий етап* (1997—2003 рр.) характеризується усвідомленням трансформації світу з індустріального на інформаційне суспільство і необхідності формування інформаційного права як окремої галузі; третій етап (2003—2007 рр.) характеризується усвідомленням необхідності правового регулювання розвитку інформаційного суспільства, що і знайшло своє адекватне відображення через ухвалення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки». *Третьюму етапу* властива поява досліджень монографічного рівня, предметом яких є безпосередньо захист інформації з обмеженим доступом, особливості доступу до зазначеної вище інформації та виділення основних видів таємниць; четвертий етап (2007—2013 рр.) — характеризується практичним розвитком ідей формування інформаційного суспільства. Це знайшло своє відображення в ухваленні Концепції розвитку електронного урядування в Україні, Доктрини інформаційної безпеки України, Законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо. Також на даному етапі значно активізувалася рефлексія даних питань і в розвідках дослідників із інформаційної тематики; п'ятий етап (15 травня 2013 р. — дотепер) — ухвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні;

Внаслідок здійсненого дослідження В. О. Кір'ян удосконалила:

- визначення стану інформаційного законодавства України та виділення перспективних напрямів правового регулювання інформаційних правовідносин;
- розуміння змісту інформаційної глобалізації, яка полягає в трансформації інформаційного суспільства до єдиної макросистеми, об'єднаної за зразком системи-оригіналу (засновника інформаційного суспільства), в якій інформаційні суспільства

здатні до коеволюції лише в рамках глобального інформаційного суспільства;

- визначення понять: «інформаційне суспільство», «інформаційний потенціал», «інформаційний простір», «інформаційна глобалізація», «інформаційний порядок», «інформаційна культура», «інформаційні ресурси», «інформаційний суверенітет»;
  - алгоритм формування інформаціологічної парадигми: *наукова еліта*, що творить інформаціологічну парадигму: інформаціологія, інформаційне право, інформаційна безпека; освітянська еліта — транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, що мають бути закріплені для викладання як обов’язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профілю; управлінська еліта — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність⁵⁷;
  - структурні та змістовні елементи стратегії розвитку інформаційного суспільства як напрямів державної інформаційної політики і як нормативно-правового акта;
  - аргументацію щодо порівняння інформаційного та громадянського суспільства; доводиться, що побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, у тому числі й розвитку інформаційного суспільства, засобом всебічного забезпечення інформаційних інтересів, прав та свобод людини і громадянина;
  - класифікацію загроз інформаційному суспільству;
  - розуміння та надано нову інтерпретацію терміна інформаційних інтересів як інтересів інформаційного суспільства⁵⁸;
  - алгоритм будови складових державної інформаційної політики;
- У дисертації даної дослідниці *дістали подальшого розвитку*:
- ідеї розроблення моральної парадигми інформаційного суспільства, положення щодо правового регулювання міжнародного

⁵⁷ Кір’ян В. Парадигмальна трансформація концепцій інформаційного суспільства / В. Кір’ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 102—104.

⁵⁸ Кір’ян В. О. Категорія «інтерес» — основа рефлексії інформаційного суспільства / В. О. Кір’ян // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 7. — С. 11—14.

інформаційного порядку, а також окреслення причин утворення інформаційних маргіналів⁵⁹;

- виділення чинників необхідності дослідження правового виміру концепцій інформаційного суспільства;
- надання додаткової аргументації та формування системи чинників, що обумовлюють формування окремого виду правових відносин — інформаційних правовідносин;
- обґрунтування необхідності систематизації законодавства і ухвалення Інформаційного кодексу України;
- формулювання ознак інформаційного суспільства, позитивних та негативних рис розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- удосконалення критеріїв формування інформаційного суспільства: технологічний, соціальний, економічний, політичний, культурний, інформаційний, правовий, а також індикаторів його ефективного розвитку;
- поглиблення знань щодо завдань ідеології інформаційного суспільства⁶⁰;
- аргументація провідної ролі держави у розвитку інформаційного суспільства, визначення напрямів державної інформаційної політики в частині, що стосується розвитку інформаційного суспільства;
- узагальнення міжнародно-правового досвіду розвитку інформаційного суспільства.

Консолідаційний зміст порушеної проблематики обумовив розгляд робіт як загальнотеоретичного значення, що присвячені окремим аспектам систематизації, так і безпосередньо тих, де розкриті особливості українського інформаційного законодавства.

Деякі додаткові наукові підходи щодо систематизації інформаційного законодавства України у контексті його консолідації розглядатимуться і в наступних розділах нашої роботи.

Враховуючи неможливість досягнути в межах даного підрозділу всієї літератури за проблематикою дослідження, ми акцентували увагу

⁵⁹ Кір'ян В. Засади моральної парадигми інформаційного суспільства / В. О. Кір'ян // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (м. Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 39—41.

⁶⁰ Кір'ян В. Інформаціологічний зміст ідеології безпеки / В. Кір'ян // Правова інформатика. — 2012. — № 33 (1). — С. 39—43.

лише на тих публікаціях, де, на наш погляд, порушено фундаментальні, концептуальні та інноваційні за змістом питання.

У цілому вивчення історії становлення, онтології, змістовного генезису наукової думки у сфері систематизації інформаційного законодавства України, зокрема інкорпорації, консолідації та кодифікації як його складових, дає змогу дійти таких **висновків**.

1. У більшості наукових праць за проблематикою теми визначено необхідність подальшого удосконалення інформаційного законодавства України через його систематизацію, але без конкретних рекомендацій щодо методології, методик і методів послідовності її проведення.
2. Різноаспектний аналіз наукового здобутку дає змогу дійти висновку: більшість праць із інформаційного права спрямовані переважно на кодифікацію інформаційного законодавства, що розглядається як завершальний етап і вища форма його систематизації. Однак проблеми консолідації визначено лише фрагментарно, що не сприяє формуванню цілісного уявлення про інформаційну сферу суспільних відносин та її зв'язок чи відмежування у загальній структурі законодавства. Поза увагою більшості дослідників залишилися консолідаційні чинники інформаційного законодавства з іншими галузями законодавства, зокрема конституційним, адміністративним, цивільним, кримінальним, а також такими комплексними галузями законодавства, як фінансове, господарське, патентно-ліцензійне тощо.
3. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених окремим аспектам систематизації законодавства України, інформаційного загалом, та комплексного і системного зокрема, на монографічному рівні дослідження його консолідації не здійснювалось.
4. Ми підтримуємо позицію авторів, які акцентують увагу на тому, що продовження практики формування законодавства методом спроб і помилок фрагментарно, ігноруючи необхідність теоретичного пізнання закономірностей його розвитку, — хибне, адже це неминуче призводить до прискореного накопичення дедалі складніших проблем на шляху упорядкування вітчизняного законодавства, його систематизації через консолідацію для потреб практики, що можна розглядати як загрозу національній безпеці України в інформаційній сфері.

5. Консолідація інформаційного законодавства України визначається не тільки етапом систематизації (поряд з інкорпорацією та кодифікацією), а й постійним процесом та як засіб розвитку інформаційного права у статусі комплексної галузі в системі вітчизняного права.

1.2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Із позиції системного підходу міждисциплінарний зміст проблематики дослідження зумовлює комплексний розгляд методологічної бази консолідації інформаційного законодавства як складової його систематизації. Для цього пропонуємо доктринальне визначення предметного понятійного апарату та методичних положень, котрі становлять основу методів подальшого викладення матеріалу наукових розвідок щодо співвідношення консолідації з інкорпорацією та кодифікацією інформаційного законодавства України.

Із застосуванням семантичного принципу при формуванні понятійного апарату дослідження визначаємо, що ряд понять, термінів, формулювань, категорій, які репрезентують інформаційну проблематику, є юридичними категоріями: вони закріплені у нормативно-правових або техніко-юридичних актах. До останніх ми зараховуємо державні технічні стандарти у сфері інформації, інформаційних технологій тощо. Зазначене зумовлює застосування і юридико-догматичного методологічного підходу.

Науковим підходом методології наших досліджень ми визначаємо такий, що базується на ідеї єдності та взаємообумовленості науки й практики. Тобто наука є віддзеркаленням потреб практики, а практика — рівня розвитку науки. На зазначених методологічних положеннях пропонуємо подальше викладення матеріалу дослідження консолідації як складової систематизації інформаційного законодавства.

Стосовно методологічного аспекту консолідації у систематизації законодавства, то варто звернути увагу на рекомендації міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства». Зокрема, на ній було зазначено, що «загальний стан

розробки методологічних проблем українського правознавства відстає від сучасних потреб, хвибує відчутними недоліками. Поширення набули методологічна невизначеність, еkleктизм, некритичне запозичення певних методів та методичних засобів інших наук поза межами їх можливого використання у дослідженнях соціально-правових проблем. Мають місце непоодинокі прояви абстрактного соціально-беззмістовного визначення державно-правових явищ, нерозбірливого застосування концепцій та норм, що належать до різних, нерідко протилежних зарубіжних правових систем, недооцінки правових принципів... » [104, с. 151].

Аби надалі уникнути зазначеного вище недоліку у систематизації інформаційного законодавства, виклад результатів дослідження слід розпочати із того, що основні його орієнтири було закладено у дисертаційній роботі *В. А. Залізняка* [105] та в подальшому детальніше викладені в монографії «Систематизація інформаційного законодавства України», опублікованій у співавторстві із *В. А. Ліпканом*⁶¹. У зв'язку з цим результати зазначених праць у нашій монографії визначаються як новаторські, тобто такі, що зумовлюють позитивні зміни правового регулювання і підвищення якості інформаційного права. Крім того, зазначена монографія містить формалізований перелік цікавих ідей, які підлягають втіленню у сучасний розвиток інформаціологізованої України.

Тобто, монографія *В. А. Ліпкана* та *В. А. Залізняка* є комплексним, завершеним, цілеспрямованим процесом створення, розповсюдження й використання правового регулювання інформаційних відносин, Особливо важливого значення зазначене набуває з огляду на те, що правове регулювання з боку держави є гарантом стабільності існуючих у країні правовідносин. Іншими словами, держава, створюючи нормативні правові приписи, бере на себе обов'язок забезпечити їх дотримання за рахунок апарату примусу, який є інструментом забезпечення закону. Правове регулювання в цьому сенсі є триваючим у часі процесом, а праці на кшталт «Систематизації інформаційного законодавства України» найбільше підходять до оптимізації подібного процесу в інформаційній сфері, оскільки за рахунок таких своїх властивостей, як комплексність і новизна, а також можливість циклічного застосування

⁶¹ **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія]. / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняка; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К., 2012. — 304 с.

нових ідей стосовно однієї і тієї ж сфери правовідносин, здатні оперативно і всебічно впливати на правове регулювання інформаційної безпеки країни.

Отже, певні положення зазначеної монографії розглядаються нами у контексті конструктивної полеміки, а також компілюються задля мети власної монографії — розуміння систематизації інформаційного законодавства як інституту теорії інформаційного права.

У контексті модернізації теорії систематизації інформаційного законодавства слід звернути увагу на інтеграцію її основ, міжгалузеву методологічну базу теорії інформації у соціальних системах. Так, в аспекті цієї теорії розвиваються положення, що наявність у юридичній науці великого спектра довільних дефініцій в одній формі має ряд діалектично зумовлених як позитивних, так і негативних проявів. Так, з одного боку, це дає змогу викликати відповідну асоціативну рефлексію в окремих людей (наприклад дослідників), груп, спільнот, а з другого, — негативно впливає на практику, зокрема правореалізацію, а, отже, визначає рівень ефективності правового регулювання відносин у суспільстві. Це повною мірою стосується і сфери правовідносин щодо інформації.

Виходячи з цього, можна зазначити, що одним із провідних завдань правознавства є юридичне закріплення змісту понять та категорій. Таким чином, буде формуватися однозначність їх розуміння у трактуванні при реалізації суспільних відносин. Законодавче визначення термінів, понять, категорій покликано юридично зменшити невизначеність (ентропію) у суспільних відносинах у певній сфері їх прояву через адекватне відображення реально пізнаваних певною спільнотою якостей, властивостей, ознак того або іншого об'єкта її впливу.

Однак слід враховувати, що юридичне визначення змісту поняття, категорії не означає, що вони опиняються поза увагою критичного ставлення до них окремих дослідників. Стосовно цього ми приєднуємося до позиції тих, хто вважає, що наявність різноманітних визначень конкретних категорій термінів, понять, їх дефініцій у науці обумовлена деяким суб'єктивізмом дослідника, який застосовує їх у певних цілях чи для себе в обраний спосіб [106, с. 68]. Але так чи так, а дослідник змушений спиратися на певний загальноприйнятий у спільноті тезаурус, напрацьований у консенсусі та закріплений у відповідних словниках, довідниках, навчальних посібниках, підручниках, монографіях тощо.

У випадку, якщо термін має декілька тлумачень, у дослідника є можливість творчого вибору варіанта за певними ознаками відповідно до суб'єктивного інтелектуального сприйняття. Якщо він вважає, що зміст формулювання поняття чи категорії не відповідає, на його погляд, істині, то пропонує нові формулювання явища (феномена) шляхом інтерпретації слів, їх конструювання, компіляції для вираження власних поглядів. Базою цього виступає головна сутність науки — конструктивно-критичне, суб'єктивне сприйняття дослідником об'єктивної реальності через інформацію. При цьому формулювання автором широковживаних термінів для цілей дослідження повинно викликати адекватну змістовну рефлексію в інших дослідників, зокрема у тих, хто вважає себе учасником відповідної спільноти, тих, хто також досліджує зазначений об'єкт із позицій власного бачення, розуміючи, що не існує аксіоматичних контекстів. Як свідчить практика, досягнення консенсусу є основою формування культури створення, передання, отримання традиційних знань та продукування нових. Коли наукова комунікація реалізується за принципом «дурень — сам дурень», то, зрозуміло, конструктивного рішення в пошуках істини між такими комунікаторами не буде ані для них, ані для інших.

В інформатиці (як науці про системну інформатизацію різних сфер, напрямів, видів діяльності людей) зазначене розглядається як принцип формування певних інформаційних матриць на основі метаданих (першооснов, образів даних), що при наповненні різним суб'єктивним змістом приводять до одного й того бажаного для конкретного суб'єкта чи групи суб'єктів заданого результату. При цьому не виключається також реалізація принципу комплексності прояву феномена уваги, коли суб'єкти у процесі, пов'язаному із об'єктом, досягають інших, раніше незапланованих, бажаних для них результатів. Як приклад: наукове вирішення проблеми, що була визначена для воєнних цілей, здійснюють також цивільні.

Розглядаючи зазначене вище як методологічну установку, першим завданням при викладенні результатів підрозділу дослідження є з'ясування розширеного змісту його предмета, що знаходить вираз у категорії «консолідація інформаційного законодавства». При цьому визначається філологічний аспект проблематики: намагання уникати тавтології при формулюванні понять, а також, за можливості, розкриття одного поняття через інше без відповідного застосування граматич-

них конструкцій на зразок синонімічного чи антонімічного рядів. Тобто, ми вважаємо за недостатнє, наприклад, розкрити зміст інформації тільки як відомостей, або інформації як даних, або даних як інформації. Стосовно цього ми дотримуємося позиції, що інформація як категорія має родові ознаки (ширша за змістом) щодо таких понять, як: дані, відомості, повідомлення, сигнали, коди і т.п.

На цьому етапі дослідження варто взяти за основу положення, що є загальноприйнятими як у загальній теорії держави і права, так і в тих галузях права, які мають розгалужену систему законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, а також відповідний галузевий інститут систематизації. Йдеться про системно-прикладний аналіз, який дає змогу створити логічну конструкцію, де загальна теорія систематизації законодавства визначає, що до неї як безперервного науково-практичного процесу долучаються, як правило, три провідні складові: інкорпорація, кодифікація та консолідація. При цьому варто звернути увагу на послідовність викладення їх як видів правової систематизації за лінійними ознаками, що пропонується певною групою авторів: інкорпорація — кодифікація — консолідація. Наше бачення функціонального підходу до розгляду проблематики передбачає, що явища, феномени, процеси у суспільних відносинах повинні розглядатися не в одномірному чи двомірному аспекті, а тримірному — сферичному. Тож для зручності певного етапу дослідження умовно визначаються у сфері одномірні чи двомірні аспекти явища, у їх секторах, полях, підсистемах, аспектах і т.п. Так, ми вважаємо, що інкорпорація, консолідація та кодифікація є багатомірними, багатоаспектними поняттями, що не виключають етапів, процесів, методів одне одного у систематизації інформаційного законодавства як сфери суспільного життя, пов'язаного з правотворчістю, правозастосуванням та правовою освітою.

Далі потрібно визначитися у змісті понять «інкорпорація», «кодифікація», «консолідація» як системних чинників правознавства. Це зумовить можливість відповідно зорієнтуватися у ряді складових постулатів загальної теорії систем з екстраполяцією на прикладну, предметну сферу дослідження у розумінні її як умовно автономної великої складної системи (гіперсистеми).

Так, ураховуючи, що інкорпорація, кодифікація, консолідація є проявом систематизації законодавства як процесу, вони повинні мати його основні ознаки, а саме — ознаки динамічної системи. Властивос-

ті як підсистеми мають всі соціальні явища, що умовно визначають як системи. Тобто вони є або можуть бути об'єктивно складовими інших підсистем, або бути складовою систем вищого (другого, третього і т.д.) порядку. У будь-якому аспекті соціальні системи мають такі критеріальні ознаки: суб'єкта (чи суб'єктів), об'єкта (чи предмета), змісту, мети. Тобто такі складові є основними критеріями, що дають змогу прогнозувати певний бажаний результат цілеспрямованості діяння у розумінні його як процесу. Зазначене можна розглядати як постулати теорії управління соціальними системами (соціальної кібернетики) у прикладному аспекті [107, с. 298—334]. При цьому у соціальних системах виключається, як правило, розгляд людини, соціальних груп, громади, суспільства, держави, міжнародного співтовариства як об'єкта. Априорі вони принципово тільки суб'єкти відповідної системи. Якщо якийсь із цих суб'єктів вважає, що всі інші учасники суспільних відносин для нього є об'єктами, то це неодмінно розглядається в теорії соціальних систем управління як методологічна помилка — як наукова, так і практична.

Далі пропонується звернути увагу на те, наскільки цих критеріїв теорії систем дотримуються при визначенні інкорпорації, кодифікації та консолідації як видів систематизації. Проте передусім потрібно визначитися щодо сутності систематизації інформаційного законодавства, яке знайшло відображення у спеціальній літературі та відповідає нашому уявленню про неї.

Систематизацію інформаційного законодавства розглянемо як постійно здійснювану діяльність відповідних державних, приватних організацій, у тому числі наукових; окремих осіб з метою з'ясування його чинності (у контрольному, актуальному стані) в певному просторі, часі та колі осіб щодо певного інтересу чи потреби до конкретного предмета, об'єкта, суб'єкта (суб'єктів), змісту правовідносин. При цьому розв'язуються й інші завдання: забезпечення доступності законодавства для широкого загалу, надання найширшим колам суб'єктів достовірної правової інформації про закони та підзаконні НПА в чинній редакції тощо.

Як свідчать дослідження, дискусійним у наукових колах є визначення категорії «систематизація законодавства», а також виокремлення її основних форм. Дані питання знаходяться у площині не тільки теорії права як загальнотеоретичної юридичної науки, а більшою мі-

рою — філософії права. Саме розробки філософії права є базисом конкретних пропозицій методологічного змісту положень теорії права, що ґрунтуються за принципом зворотного зв'язку: на відповідних теоретичних положеннях не тільки галузевих юридичних наук, а й загальнотеоретичної науки у цілісній системі — правознавстві. Із цих міркувань, з метою подальшого розкриття предмета дослідження, окреслимо авторське бачення поняття систематизації законодавства та її форм, а також відмінність від інших суміжних понять.

У теорії права загальновизнано, що **законодавство України** — це доволі складний і динамічний юридико-політичний феномен, який в ідеалі має ознаки гіперсистеми. Ця система об'єктивно належить до таких, що вважаються відкритими, тобто апріорі зазнають постійних змін під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників інших соціальних систем (соціально-економічних, соціально-політичних тощо). Тому з метою підвищення ефективності законодавства як регулятора суспільних відносин необхідно постійно проводити його моніторинг⁶², удосконалення, гармонізацію, модернізацію. Однак це можливо лише за умов адекватної наукової підтримки, що передбачає наявність розвинутої системи методологічного потенціалу. У цьому аспекті набувають соціальної цінності та актуальності наукові розробки у сфері теорії управління соціальними системами як методологічної основи систематизації інформаційного законодавства України. Адміністративний сегмент сфери значною мірою визначає необхідність створення методик обґрунтування розуміння понять, їх формулювань, змісту, сутності в дефініціях. Таким чином реалізується аспект можливості державного управління за принципом, що органи державної влади діють у спосіб та методами, визначені винятково законодавством. Іншими словами, визначившись у поняттях, людство вирішить половину своїх проблем.

Серед перманентних **чинників систематизації** слід зазначити, що при поточній правотворчості законодавець ставить за мету вирішення конкретних проблем політичного, економічного, культурного життя країни в міру накопичення критичної маси інформації як знань. З цими проблемами він справляється шляхом ухвалення відповідних нормативних актів із раніше не врегульованих соціально значимих питань суспільного життя, а також через видання нових актів на замі-

⁶² Концепция мониторинга нормативных правовых актов / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. — М., 2011. — 208 с.

ну попередніх (або їх нову редакцію) стосовно вилучення суперечливих (казуїстичних) норм, або таких, що фактично втратили зміст під впливом змін у суспільних відносинах. При цьому вносяться виправлення і доповнення текстів чинних законодавчих актів, що регулюють визначене коло відносин. Зазначений аспект систематизації пропонується розглядати у розумінні змісту категорії «удосконалення законодавства».

Крім категорії «удосконалення законодавства», близькими за змістом до неї є категорії «розвиток законодавства» та «підвищення ефективності законодавства». Розгляду зіставлення змісту вищезазначених категорій присвячено чималу кількість публікацій [108—111]. Ми приєднуємося до позиції тих вчених, які вважають, що «розвиток законодавства» є більш широкою за обсягом змісту категорією щодо категорії «удосконалення законодавства». У цьому сенсі варто зазначити, що не всякий розвиток законодавства веде до його удосконалення, оскільки охоплює не тільки зміну якісних чинників законодавства, а й їх кількісних показників. Щодо категорії «*підвищення ефективності законодавства*», то пропонується її розуміти як співвідношення між фактичними результатами чинності законів і тими цілями, для досягнення яких ці закони були ухвалені. У такому розумінні удосконалення законодавства — це лише один із факторів, що впливають на його ефективність. Крім удосконалення законодавства, ефективність законодавства обумовлена також чинниками правореалізації, рівнем правової культури населення, соціально-культурним, економічним та політичним потенціалом конкретної країни, що формується залежно від рівня інформаційної культури особи, суспільства в державі. Саме тому, на наш погляд, зміст категорії «підвищення ефективності законодавства» є ширшим щодо змісту категорії «удосконалення законодавства» в їх системному взаємозв'язку.

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо, що дані категорії як взаємообумовлені за сутністю від загального до конкретного можна розташувати за такою схемою послідовності реалізації: **удосконалення законодавства — розвиток законодавства — ефективність законодавства**. Все це є проявом сегментної чи секторальної систематизації законодавства як соціально-правового багатовекторного, нелінійного процесу, що має мета-мету: забезпечення співвідношення потреб та інтересів особи, суспільства, держави, міжнародного співтовариства. На реалі-

зації зазначеного в інформаційній сфері правовідносин акцентує основну увагу в усіх своїх публікаціях український дослідник В. С. Цимбалюк [3; 9; 49; 73; 78; 82; 89].

Систематизацію інформаційного законодавства можна розглядати й у іншому контексті — контексті забезпечення бажаного для суспільства правопорядку. У цьому сенсі, з одного боку, систематизація має на меті упорядкування правопорядку, перетворення нормативно-правового масиву регулювання на інструмент для забезпечення нормального життя суспільства та найбільш ефективного управління державними справами в інтересах певної особи та суспільства.

З другого боку, в контексті юридичної догматики введення до наукового обігу категорії «*систематизація*» деякими дослідниками вважається штучним. На їхню думку, це робиться без переконливого обґрунтування, а, отже, й без потреби, лише під впливом моди на застосування теорії систем [112, с. 60]. Стосовно цього варто зазначити, що такі погляди, можливо, були слухними тоді, коли теорія систем тількино почала своє адаптування до методології гуманітарних наук, зокрема правознавства.

Нами систематизація розглядається як родове методологічне поняття, що охоплює всю діяльність, спрямовану на упорядкування законодавства для підвищення його ефективності. Проте слід враховувати також, що через систематизацію можна визначити лише форму та кількісні ознаки, а не зміст законодавства. У цьому зв'язку, з погляду діалектичної логіки, систематизацію законодавства слід розглядати також як специфічний методичний підхід, що застосовується в процесі підготовки нових законодавчих актів як окремих законів, так і в статусі основ законодавства чи кодексів.

У теорії права існує переконання, що всю діяльність із систематизації, упорядкування законодавства можна називати кодифікацією і поділити її на два види: кодифікацію у вузькому розумінні та у широкому розумінні. Так, А. М. Іодковський під кодифікацією у вузькому розумінні розглядав винятково законодавчу діяльність, пов'язану з ліквідацією попереднього законодавства, з повною його заміною знову прийнятими законами. Під кодифікацією в широкому розумінні — доповнення законодавчого процесу, спрямоване на технічне впорядкування чинного законодавства, фіксацію його й усунення з нього актів, що втратили силу [113, с. 7—8].

У контексті полеміки ми приєднуємося до тих, хто вважає, що дотримання співвідношення змісту понять у законодавчому процесі виключає необхідність розуміння розмежування змісту понять кодексу, основ законодавства, закону як формального прояву законодавства. По суті — це повернення до часів «золотого віку»: коли, буцімто, законів було мало, однак порядок був. Проте історія держави і права свідчить, що це ідилія, що її переповідають від покоління до покоління як аргумент проти модернізації законодавства. Бажання модернізувати законодавство можна розглядати як логічно зумовлене прагнення переведення великої сукупності юридичних законів у державі до певної системи у кодексах. Це є наріжним каменем мети систематизації законодавства: створення множини законів, що у єдності утворюють нову якість, непритаманну їх сукупності.

У результаті проведених досліджень можемо дійти висновку, що найпоширенішими в наукових колах визнано такі основні підходи щодо розуміння поняття «**систематизація законодавства**» за визначеними цілями:

1. Діяльність, спрямована на впорядкування, приведення сукупності законів до системи⁶³ (чинного законодавства загалом або його частини) — множини, що у єдності утворює нову якість, непритаманну сукупності.
2. Особливий вид удосконалення нормативно-правових актів [114, с. 25].
3. Діяльність з упорядкування й удосконалення нормативного матеріалу шляхом його обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, які розв'язуються в процесі цієї діяльності [115, с. 177].
4. Діяльність органів держави та інших суб'єктів з упорядкування й удосконалення законодавства, приведення його у певну систему шляхом створення збірників або єдиних нормативних актів [116, с. 289].
5. Діяльність, пов'язана зі зведенням нормативно-правових актів (або їх елементів) у цілісний комплекс [117, с. 97].
6. Цілеспрямована діяльність компетентних суб'єктів з упорядкування нормативно-правових актів з метою зручності користу-

⁶³ Теорія держави і права: навчальний посібник / М. П. Пихтін, В. В. Галунько, М.М. Новіков; за заг. ред. В. В. Галунька. — Х., 2011. — 264 с. — С. 190.

вання ними на практиці, усунення можливих суперечностей, неточностей, прогалин і в такий спосіб удосконалення системи законодавства в цілому [118, с. 135].

7. Діяльність з упорядкування та удосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої і внутрішньої обробки з метою підтримання системності законодавства та забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією [119, с. 156].

Прикладний системний аналіз нормативно-правових актів з позиції функціонального підходу дає можливість зробити узагальнення, що **систематизація як діяльність:**

- 1) дає змогу оглянути весь масив чинного законодавства за певним предметним критерієм з певної методологічної позиції;
- 2) сприяє моніторингу, вивченню, дослідженню законодавства для різних потреб, інтересів суб'єктів правовідносин;
- 3) виявляє у правовому регулюванні для подальшого усунення незгодженості, суперечності, прогалини («білі плями»);
- 4) підвищує ефективність законодавства у перспективі його уніфікованого застосування (модернізації правозастосування);
- 5) робить законодавство більш доступним, зручнішим для усвідомлення та застосування різними прошарками суспільства, полегшує пошук юридичних норм відповідно до потреб практики;
- 6) робить законодавство доступнішим інтелектуально (полегшує сприйняття, усвідомлення з'ясування змісту юридичних норм, адекватної правової рефлексії певних суб'єктів у суспільних відносинах);
- 7) сприяє правовому вихованню громадян, формуванню їхньої правосвідомості, правової культури [120, с. 29—30].

При аналізі структурованості й цілісності правового упорядкування інформаційних відносин варто враховувати інформаційну сутність традиційних правовідносин, те, що норми інформаційного законодавства нібито пронизують усю законодавчу систему України як по вертикалі (за видами нормативно-правових актів), так і по горизонталі (за галузями суспільних відносин)⁶⁴. Саме тому, ведучи мову про систематизацію інформаційного законодавства, не можемо оминати поняття

⁶⁴ Інформаційне право: нормативні та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : [монографія] / В. М. Брижко, М. Я. Швець. — К., 2009. — 290 с. — С. 229.

правотворчості, задля більш повного розуміння систематизації як діяльності і як процесу.

Група науковців на чолі з Є. О. Гідою, розглядають **правотворчість** як правову форму діяльності держави і громадянського суспільства щодо встановлення, зміни і скасування правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права: нормативно-правових актах, правових прецедентах, правових звичаях, нормативно-правових договорах та ін.; полягає в їхній підготовці, ухваленні, опублікуванні і систематизації⁶⁵.

У посібнику М. М. Пендюри⁶⁶ зустрічаємо схожі, але децю звужені визначення:

- 1) **правотворчість** — форма владної діяльності уповноважених суб'єктів (насамперед держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинній юридичній системі запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми;
- 2) **правотворчість** — це особлива функція держави, інших уповноважених суб'єктів, правова форма, правова «оболонка» їхньої діяльності.

Значно ширшим є розуміння правотворчості як процесу, викладене у навчальному посібнику «Теорія держави і права» групою авторів за загальною редакцією В. В. Галуцька⁶⁷. Вони розглядають правотворчий процес як порядок здійснення юридично значущих дій, що процесуально оформлені, юридично опосередковані і носять офіційний характер, з підготовки, прийняття й опублікування нормативного акта. Це організаційно оформлена діяльність держави зі зведення в закон державної волі шляхом виявлення потреб у нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин і створення відповідно до потреб нових правових норм, заміни і скасування чинних.

Але найповнішим ми вважаємо визначення О. В. Петришина, який правотворення визначає як процес формування норм права, що по-

⁶⁵ Актуальні проблеми теорії держави та права : [навч. посіб.] / [Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.]; за заг. ред. Є.О. Гіди. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. — 264 с. — С. 80.

⁶⁶ Пендюра М. М. Теорія держави і права : посіб. для підготовки до іспитів / М. М. Пендюра. — К. : ТЕКСТ, 2009. — 208 с. — С. 109.

⁶⁷ Теорія держави і права: навч. посіб. / М. П. Пихтін, В. В. Галуцько, М. М. Новіков та ін.; за заг. ред. В. В. Галуцька. — Х., 2011. — 264 с. — С. 190.

чинається з виникнення суспільних відносин, їх повторення, визнання державою цих відносин, їх формального закріплення, конкретизації та деталізації, забезпечення норм права державною підтримкою⁶⁸.

Отже, «*акт правотворчості*» має два значення:

- діяльність компетентних суб'єктів щодо видання норм права;
- результат такої діяльності, який виражений у вигляді юридичного документа, закону тощо.

Ознаки правотворчості:

- вона є, переважно, діяльністю держави;
- має організаційну спрямованість;
- відображається в утворенні нормативно-правових актів, що містять норми права чи скасовують, змінюють їх;
- суворо регламентується правовими нормами.

Основні функції правотворчості (тобто основні напрями впливу цієї діяльності на правове регулювання суспільних відносин):

- 1. функція первинного правового регулювання суспільних відносин** (розробка і прийняття нових правових норм) діє в тих випадках, коли суспільні відносини раніше не регулювалися і вперше виникла необхідність у їх регулюванні. Інша назва цієї функції — новелізація.
- 2. Функція вторинного правового регулювання суспільних відносин (або відновлення правового матеріалу)** (скасування, зміна або доповнення до чинних норм) припускає заміну тих законів, що застаріли, не відповідають потребам суспільного розвитку. При цьому важливо не займатися відновленням заради відновлення, оскільки стабільність є кращою, ніж зміни, тим більше — зміни без особливої необхідності. Коли ж суспільні потреби змінюються, суспільство потребує такого законодавства, яке адекватно відбивало б ці потреби. Тоді настає необхідність у створенні нових кодексів, законів, вносяться зміни і доповнення до відповідних законодавчих актів.
- 3. Функція дерегулювання суспільних відносин** (скасування нормативних актів).

⁶⁸ Теорія держави і права: посібник для підготовки до державних іспитів / за заг. ред. О. В. Петришина. — Х., 2012. — 192 с. — С. 47.

4. Функція заповнення прогалин у праві, тобто усунення повної або часткової відсутності в чинних нормативних актах необхідних юридичних норм.

Зрозуміло, можна використовувати аналогію закону, тобто вирішення справи або окремого питання на підставі закону, який регулює подібні відносини; або аналогію права, тобто вирішення справи або окремого юридичного питання на підставі загальних основ і значення законодавства. Проте аналогія не заповнює прогалину. Заповнити прогалину можна лише шляхом правотворчості.

5. Функція упорядкування нормативно-правового матеріалу (систематизація). Організаційною формою цієї функції є кодифікація законодавства, що припускає обґрунтоване його відновлення.

Отже, *правотворчість*, або процес створення права, є найважливішою складовою правового регулювання, що має істотне значення для подальшого вдосконалення останнього і підвищення ролі права в цілому. Правотворчість включає ряд етапів, «ланок» і протікає під впливом безлічі чинників соціальної дійсності, які у своїй сукупності й діалектичному поєднанні визначають суть тієї або іншої правової норми, її зміст і форму, місце в системі, галузі та інституті права, її призначення і роль у житті суспільства⁶⁹.

Водночас систематизація є однією з найважливіших функцій правотворчості, яка модернізує законодавство, поліпшуючи його регулятивний вплив.

Як свідчать дослідження, за критерій спрямованості та мети систематизації беруть дві її методики, що набули умовної назви «зовнішня систематизація» і «внутрішня систематизація». Залежно від потреби практики модернізації для формування галузі законодавства в його системі за метою, а також методами у складі методик визначається загальний контекст зазначених видів систематизації.

Метою внутрішньої систематизації є реформування законодавства, що передбачає змістовне перероблення нормативно-правових актів у інтересах певної владної структури (чи класу). Однак при цьому обов'язково має бути міра у досягненні внутрішньої єдності юридич-

⁶⁹ **Минькович-Слободяник О. В.** Правова політика як чинник правотворчості та правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Минькович-Слободяник; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2010. — 20 с. — С. 8.

них норм, що прогнозовано передбачає усунення прогалин як можливих правових небезпек, пов'язаних із конфліктами інтересів різних соціальних груп у їх економічній, політичній та інших сферах як систем, що існують у діалектичній єдності протилежностей як підсистеми у системі вищого порядку.

Метою зовнішньої систематизації є впорядкування форми нормативно-правових актів, зокрема їх класифікація за певними критеріями. Такими критеріями можуть бути суб'єктні ознаки, об'єктні (предметні) ознаки чи змішування їх: об'єктно-предметні. При цьому також може визначатися ієрархія законодавчих актів у взаємозв'язку застосування, без зміни ідейних, владних, політичних пріоритетів. За традиціями означеної систематизації в Україні ієрархія форм законодавчих актів визначається наступним чином: Конституція України — галузеві кодекси — спеціальні закони, інші форми законотворчої діяльності Парламенту (постанови нормативно-правового змісту, декларації, акти).

Розгляд властивостей зовнішньої і внутрішньої систематизації, з урахуванням її функціональних ознак, вказує на те, що за сутністю її як діяльності (процесу) необхідно розрізняти змістові акценти. Таку різницю пропонується визначати умовно як правотворчу і неправотворчу систематизацію. У зв'язку з цим внутрішня систематизація має ознаки правотворчого змісту, а зовнішня — неправотворчого (тобто упорядковувального) змісту.

У контексті співвідношення консолідації та інкорпорації останню варто розглядати як неправотворчу форму систематизації. До правотворчої систематизації слід віднести кодифікацію законодавства і консолідацію кодифікованих актів та окремих спеціальних законів між ними.

Проведений аналіз наукових джерел показав, що крім вищезазначених класифікацій у цій сфері є ще два основні підходи щодо видів (форм) систематизації. Згідно з першим виокремлюють чотири види: облік НПА, їх інкорпорація, кодифікація, консолідація. Найпоширенішим підходом є другий, відповідно до нього виокремлюються три види систематизації: інкорпорація, кодифікація, консолідація [121].

Аргументацією більшості дослідників є те, що облік нормативно-правових актів не можна відносити до форм систематизації законодавства, оскільки така діяльність не усуває і не пом'якшує дефектів чинно-

го законодавства, а являє собою необхідний етап здійснення обліково-реєстраційної діяльності НПА, організаційно-статистичний, технічний засіб. Серед іншого він може розглядатися як такий, що спрямований на полегшення визначення видів систематизації.

Наукові дискусії стосовно систематизації законодавства поступово переходять з наукових дискусій у практичну законотворчу площину. Для прикладу, як зазначається деякими дослідниками, в проекті Закону України «Про нормативно-правові акти» виокремлюється лише три форми систематизації: інкорпорація, кодифікація та уніфікація. У статті 45 проекту Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» визначено, що систематизацію законів здійснює Верховна Рада України шляхом кодифікації, тобто зведення положень різних законів до юридично і логічно узгодженої системи та створення на цій основі й ухвалення єдиного зведеного закону – кодексу, а також шляхом інкорпорації, що передбачає зведення законів у єдиний Звід законів України без зміни їх змісту. В іншому варіанті проекту Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» міститься ще ряд дискусійних положень, зокрема зазначається, що облік не є видом систематизації, бракує інформації про консолідацію, а єдиним актом, що створюється в процесі кодифікації, названо лише кодекс [122]. Стосовно кодексу виникає питання: а як називати процес, коли окремі спеціальні закони скасовують, а їх положення включають до чинних кодексів? Або як розуміти процес, коли кілька спеціальних законів за об'єктною чи суб'єктною ознакою зводяться у новий законодавчий акт під назвою кодексу? Або як розуміти процес, коли в окремих законах визначаються норми, що консолідують окремі законодавчі інститути між собою у різних галузях права, тим самим створюючи міжгалузеві комплексні інститути законодавства?

Слід зазначити, що поділ систематизації законодавства на відповідні види умовний, оскільки при проведенні тих чи тих систематизаційних заходів комплексно використовуються методи, прийоми, правила, методики юридичної техніки всіх її видів (інкорпорації, консолідації, кодифікації). Домінування ж певних методичних підходів у методах, прийомах, правилах юридичної техніки обумовлює можливість виокремлення конкретного виду систематизації. Ураховуючи вищезазначені погляди дослідників щодо розуміння змісту категорії «систематизація законодавства», беручи до уваги її функціональні ознаки як ді-

яльності, процесу та екстраполюючи на предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідне висловити авторське бачення її сутності у категорії «систематизація інформаційного законодавства».

Систематизація інформаційного законодавства — це цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб, спрямована на моніторинг, структурування, дослідження, упорядкування нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини, з метою підвищення ефективності правотворчості, правореалізації (правозастосування) та правової освіти.

Далі варто надати визначення методологічних орієнтирів інкорпорації, консолідації та кодифікації як умовно окремих видів систематизації інформаційного законодавства України.

Одним із методологічних орієнтирів для дослідження розуміння інкорпорації як виду систематизації інформаційного законодавства можна вважати монографічне дослідження, що знайшло вираз у дисертації російського науковця Р. Л. Анахасяна [123]. Матеріали зазначеної роботи адаптуються та компілюються до мети і завдань нашої монографії у поєднанні з науковими матеріалами українських дослідників (із посиланням на джерела).

Інкорпорація у загальнофілологічному змісті, як свідчать дослідження, належить до полісемічних слів. За гносеологічним змістом це слово походить від латинського *incorporation* — включення до складу [124, с. 471]. У Словнику іншомовних слів *інкорпорація* подається так: 1) у лінгвістиці: об'єднання в одне морфологічне ціле основ, що мають лексичне значення; 2) приєднання, включення; 3) у праві: *систематизація в одному збірнику законодавчих актів*, опублікованих у різний час [5, с. 351].

Звернемо увагу на останній зміст тлумачення інкорпорації: систематизація в одному збірнику законодавчих актів, опублікованих у різний час. Тобто, на думку авторів словника, «інкорпорація» і «систематизація» є синонімами: знак рівняння між ними — за сутністю. Проте в правознавчому контексті сутність інкорпорації та систематизації означається інакше.

Для прикладу, автори Юридичного словника [125, с. 325] пропонують тлумачити термін «інкорпорація» як **вид систематизації законів та інших нормативних актів**, за якого вони розміщуються в збірниках чи інших виданнях у хронологічному, систематичному або ін-

шому порядку. *Розрізняють офіційну та неофіційну інкорпорацію.* Неофіційна використовується видавництвами, науковими установами чи навчальними закладами й обмежується зовнішнім опрацюванням нормативних актів. Офіційна інкорпорація здійснюється державними установами (наприклад, Міністерством юстиції) за дорученням правотворчих органів. При цьому в первинний текст нормативних актів вносяться всі наступні офіційні зміни й доповнення, а також всі скасовані законодавцем норми. Серед іншого, інкорпорація дає змогу лише виявити повтори, неузгодження й суперечності між різними правовими актами, а також реалізацію окремих норм, що були змінені з урахуванням кола осіб, їхнього правового статусу на певний момент правовідносин.

Отже, із наданого визначення інкорпорації можна зробити логічне узагальнення, що її зміст не тотожний змісту систематизації законів та інших нормативних актів, а є *лише одним із видів їх систематизації*. Тобто інкорпорація із систематизацією співвідносяться як частина і ціле. Отже, виникає запитання, що, крім інкорпорації, є ще інші види систематизації. Однак їх визначення та відмінність від інкорпорації можна здійснити лише при визначенні всіх аспектів, значень, функцій інкорпорації інформаційного законодавства.

Стосовно іншого абстрактного змісту інкорпорації — об'єднання сукупності нормативно-правових актів у певну цільову систему за певними критеріями — існує інше формулювання. Так, у Юридичній енциклопедії «інкорпорація» визначається як об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства [22].

Отже, *головною ознакою інкорпорації* як об'єднання правового матеріалу є лише зовнішня структуризація, однак без зміни змісту. У юридико-когнітивному змісті потреба інкорпорації законодавства виникає тоді, коли накопичується значна кількість спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів, що створюють умови виходу із реалізації наступного принципу права: органи державної влади діють у межах і способах, згідно з Конституцією та законами. При цьому спеціальні закони окреслюють правовідносини, що конфліктують із реалізацією норм права, визначених у законодавчих актах другого рівня — кодексів, або виникає конфлікт у розмежуванні повноважень різних

органів влади, тобто виклик, загроза чи небезпека перетворення законодавства із системи упорядкування суспільних відносин на хаос.

Таким чином реалізується перетворення правового сегмента національної безпеки на прояв небезпеки життєдіяльності особистості, суспільства, держави. За цих умов держава втрачає здатність до реалізації себе як гаранта національної безпеки і через викривлення своїх інтересів у сегменті «державної безпеки» перетворюється або на трутня в суспільстві, або на загрозу національній безпеці її складових — людини й суспільства. За таким аспектом (у контексті націобезпекознавства В. А. Ліпкана [126]) інкорпорацію інформаційного законодавства України можна розуміти як атрактор, що сигналізує про можливість виникнення певного рівня викликів, загроз національній безпеці, що впливають із аналізу практики, проведеної науковцями, та через публікації їхніх досліджень, які інформують суспільство, політиків та ін.

Як аргумент на підтвердження нашої позиції розуміння інкорпорації звернемося до авторитету тих, хто визначає інкорпорацію лише як *форму* правової систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший нормативний матеріал поєднують у певному порядку в збірниках без зміни назв і змісту цих актів. Тим самим відрізняється за сутністю інкорпорація при правовій систематизації від інкорпорації законодавства (винятково законів). При цьому інкорпораторами (дослідниками-науковцями чи чиновниками) можуть бути окремі методи інкорпорації. Наприклад, при укладанні збірників законодавства тексти законів подаються повністю або через обмежений обсяг викладення нормативно-правового матеріалу із законодавства вилучаються подібності, повтори, що зустрічаються у різних НПА. Це спрощує сприйняття законодавчого нормативно-правового масиву, проте має ознаки небезпеки. Вона полягає у тому, що, наприклад, окремий чиновник, нібито ненавмисно, вилучає з витягу певні права людини, особи, суспільства, обов'язки держави та створює компіляцію норм таким чином, щоб зменшити можливість реалізації через спотворення метапринципу суспільного життя: співвідношення потреб та інтересів людини, громадянина, суспільства, держави.

Подальшим обґрунтуванням зазначеного як можливої загрози правовій безпеці України визначено й іншу мету обґрунтування інкорпорації як етапу систематизації інформаційного законодавства, у тому числі його складових: консолідації та кодифікації.

Погляд на універсальну сутність інкорпорації як виду діяльності з упорядкування НПА висвітлено у науковій позиції *І. Б. Усенка*. Він окреслює *інкорпорацію як вищий вид діяльності з упорядкування* видання нормативних актів, коли шляхом зовнішнього їх опрацювання та систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання у єдиному збірнику досягається всебічне викладення нормативно-правового матеріалу, який належить до певного періоду чи до певної сфери суспільного життя, що має самостійне значення [127, с. 10]. На наш погляд, таке розуміння інкорпорації — методологічна помилка.

Як свідчать дослідження науково-практичних та навчальних джерел стосовно сутнісних ознак інкорпорації законодавства, їх можна знайти у певних методиках: повному або частковому об'єднанні юридичного нормативного матеріалу. А також методах: алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку НПА визначеного рівня в різних виданнях збірників (зібрань, зводів законів).

Щодо соціологічного підходу, то більшість дослідників під інкорпорацією законодавства розуміють винятково зовнішнє опрацювання законодавчого матеріалу, облік і об'єднання його без зміни тексту актів за задалегідь визначеними ознаками, зокрема: юридичною чинністю нормативно-правових актів, хронологічною чи алфавітною послідовністю, системно-предметним порядком тощо як прояв комплексного підходу, у тому числі із застосуванням еkleктики як методу. У будь-якому разі об'єднання текстів законодавчих актів у збірники — це тільки зовнішнє опрацювання, що не зачіпає їх нормативного змісту. Саме цим, головним чином, і відрізняється інкорпорація від консолідації та кодифікації як видів систематизації законодавства. Однак при цьому як проблемна ситуація виникає соціально-інформаційна складова: нагадаємо, що інкорпорація не позбавлена суб'єктивізму, може мати негативні наслідки. Мимоволі пригадується вислів *В. Чорномірдіна* у такій інтерпретації: інкорпоратор може хотіти кращого, але може вийти, як завжди.

Стосовно аргументів, то *О. В. Зайчук* і *Н. М. Оніщенко* зазначають, що *особливість інкорпорації полягає в тому, що будь-які зміни у змісті актів, вміщених у збірники, зазвичай, не вносяться, тож зміст правового регулювання по суті лишається незмінним. Саме ця властивість інкорпорації — збереження незмінним змісту нормативного регулювання — відрізняє її від кодифікації і консолідації* [128].

Також варто звернути увагу на форму інкорпорації, що визначається окремими дослідниками: збірники чи інші видання. Ми приєднуємося до позиції тих авторів, які вважають, що з позиції сучасного розуміння правової інформатики некоректно протиставляти поняття «збірник» та інші «видання», оскільки технологічно збірник може являти собою різні видання: друковані (журнал, бюлетень, брошура, книга тощо), фотографічні (альбом), електронні (на компакт-дисках: CD чи DVD [129], на веб-сторінці в Інтернеті [130; 131] тощо). Тобто, збірник по суті і є виданням.

У контексті формування методологічної установки для проведення подальшого дослідження консолідації законодавства України про інформацію звернемо увагу на ряд філософсько-правових аспектів. Зокрема, визначаючи сутність консолідації як складової систематизації інформаційного законодавства (у змісті систематизації як соціальної діяльності певних суб'єктів суспільних відносин), має бути враховано світогляд дослідника, у тому числі як складова його правосвідомості. За цим критерієм систематизація законодавства може базуватися на певних методологічних засадах соціально-філософського спрямування: людиноцентризмі або державоцентризмі, або суспільствоцентризмі, або паритеті — забезпеченні співвідношення потреб та інтересів людини, суспільства, держави з урахуванням міжнародних стандартів. Таким чином можуть визначатися акценти систематизації законодавства як на етапі інкорпорації, так і на етапі його консолідації та кодифікації.

Для з'ясування відмінності інкорпорації від консолідації за основними ознаками маємо окреслити консолідацію не тільки як вид чи етап систематизації. У цьому аспекті дослідження визначено низку проблемних ситуацій. Так, *одні* дослідники цієї тематики визначають консолідацію як комплекс юридико-технічних методів (прийомів), що застосовується як при інкорпорації, так і при кодифікації законодавства. *Другі* наполягають, що консолідація відрізняється від кодифікації тим, що при консолідації не вноситься нічого нового в регулювання суспільних відносин, а тільки забезпечується взаємозв'язок законодавств. Ця властивість консолідації зберігається і в тих випадках, коли в результаті створюються акти на зразок кодексів. Отже, консолідація є не тільки способом зовнішнього опрацювання законодавчих матеріалів, що більш притаманно інкорпорації. *Треті* акцентують, що консо-

лідація — це різновид інкорпорації. *Четверті* обґрунтовують думку, що консолідація є одним із прийомів кодифікації. Вони наводять аргументи, згідно з якими консолідація — не форма чи вид систематизації законодавства, а лише один із прийомів кодифікаційної обробки законодавства, що складається зі збільшення, об'єднання кількох однорідних актів у один акт з метою єдиного та всебічного регулювання відповідних суспільних відносин [132].

Найпоширенішою науковою позицією є розуміння консолідації як етапу, окремої форми систематизації кодифікованого законодавства. У процесі цього етапу, методом легального формування гіперсистем права, здійснюється взаємозв'язок ряду НПА, що регулюють подібні за сутністю чи змістом законодавчо визначені сфери суспільних відносин в один акт, який визнається правотворчим органом в якості нового джерела публічного права, а попередні розрізнені акти втрачають юридичну силу. Новий акт цілком замінює нормативні акти, що увійшли до нього, оскільки заново приймається компетентним правотворчим органом і має власні офіційні реквізити [133, с. 228]. Щодо цього можна додати також появу нових обліково-реєстраційних реквізитів, зокрема порядкового номера законодавчого акта.

Специфікою консолідації як останнього етапу систематизації (після інкорпорації та кодифікації) є те, що основна її мета не зводиться до зменшення кількості НПА. Може виникнути ситуація, коли, наприклад, законодавчий акт для певного суб'єкта правовідносин має ознаки системного, і його політико-правовий статус визначається Конституцією. У такому випадку через консолідацію встановлюється гіперсистемний взаємозв'язок між кодифікованим актом і спеціальним законодавчим актом. За таких умов підвищення якості правового регулювання через консолідацію реалізується у напрямі, пов'язаному з усуненням дублювання чи колізій розрізнених правових норм, що були виявлені після інкорпорації методом нормативного взаємопосилання у законодавчих актах.

Зазначений метод свідчить, що хоча консолідація і має схожі з інкорпорацією та кодифікацією риси систематизації як етап чи вид діяльності, але їй притаманні й свої специфічні ознаки, що відрізняють її від інших видів систематизації законодавства. На відміну від інкорпорації, консолідація може бути спрямована на підготовку одного або кількох нормативно-правових актів із вузького кола питань через об'єднання

в них правових норм, що містяться у виданих раніше НПА. Крім того, консолідація, на відміну від інкорпорації законодавства, має лише офіційний зміст як вид систематизації, оскільки новостворений НПА затверджується уповноваженим органом, а всі інші акти, норми яких увійшли до нього, визнаються такими, що втратили чинність. Щодо відмінностей з кодифікацією як видом систематизації, то консолідація законодавства обмежується лише зовнішньою обробкою, пов'язаною з юридичним встановленням гіперзв'язку НПА, а не внесенням, разом із тим, змін до змісту нормативно-правових актів.

Для подальших цілей нашого дослідження щодо з'ясування змісту кодифікації та його співвідношення з консолідацією й інкорпорацією у структурі систематизації інформаційного законодавства пропонується розглянути положення дисертації *О. Я. Рогач* [134], а також думки інших дослідників.

Щодо кодифікації, то ми поділяємо позицію тих дослідників, які вважають її формою докорінного перероблення чинних НПА у визначеній сфері суспільних відносин. Відповідно, підтримуємо також тих, хто вважає кодифікацію способом якісного впорядкування законодавства, забезпечення його узгодженості та компактності, а також «розчищення» нормативного масиву, звільнення від норм, що застаріли або не виправдали себе [135, с. 384].

Як в науковій літературі, так і в законодавчих джерелах найбільш популярним, модерним напрямом удосконалення інформаційного законодавства вважається проведення його кодифікації. Саме тому даному виду систематизації вважаємо за необхідне приділити особливу увагу, але здійснити це в контексті розуміння загальної теорії соціальних систем — теорії гіперсистем. При цьому консолідацію пропонується розуміти як методіку, що застосовується при кодифікації інформаційного законодавства: створення системи гіперзв'язків норм у кодифікованому акті та системи гіперзв'язків кодифікованого акта з іншими кодексами і спеціальними законами.

Як свідчать дослідження, найбільшого розквіту ідея галузевої кодифікації законодавства набула в XIX столітті під гаслами модернізації системи публічного права. Однак у різні історичні періоди та в різних країнах поняття кодифікації розуміли по-різному. Для прикладу, прихильник кодифікації *Тібо* на початку XIX століття запропонував здійснити загальну кодифікацію німецького цивільного права. Він зазначав, що ре-

зультатом такої кодифікації буде національний німецький кодекс. При цьому акцентував увагу на тому, що цей кодекс має бути створений в народному дусі та бути доступним навіть «посередній голові». Спираючись на позиції єдності теорії і практики, *Тібо* наголошував, що кодекс має бути встановлений на міцній основі зв'язку правознавства із життям. Він вважав: при цьому, нарешті, будуть створені єдині закони, які позитивно впливатимуть на взаємну прихильність і вірність [136, с. 126].

Цю новаторську (модернову на той час) думку не підтримали представники історичної школи права. Вони наводили «аргументи», що «кодекси можуть відірвати чинне право від живого зв'язку з минулим, обмежити вірний та вільний його розвиток, кинути на загибель основи права, що існують в народному дусі, але невідомі кодифікаторам, нарешті, можуть навіть порушити народну правосвідомість, позбавивши її необхідної твердості та постійності. Існуюча суперечлива різноманітність у наявному матеріальному праві ... не становить жодної незручності, відкриваючи простір для індивідуумів, для гармонійного розвитку цілого та його частини. Тому завдання постає не в кодифікації, а в необхідності поставити правознавство на належний рівень і тоді вже чекати плідних результатів від освічених юристів» [137, с. 127]. Отже, представники цієї школи приховували ризики, що були обумовлені конфліктом інтересів певних структур, груп, кланів, класів у суспільстві. При цьому не виключається і меркантильний інтерес юристів як неформальної суспільної корпорації, що заробляє «хліб свій насущний» на «тлумаченні права».

У Росії до початку ХХ століття науковці-юристи також наголошували на дослідженні поняття «кодифікація» [138, с. 30]. Варто зазначити, що в той період відбувалося деяке змішування понять «кодифікація» та «інкорпорація», проте більшість авторів відрізняли основні риси кодифікації, а саме — можливість внесення змін у зміст правових норм, створення нових правових норм, ухвалення в результаті кодифікації зведеного законодавчого акта, де в назві зазначено «кодекс», чи «звід законів про...», чи «основи законодавства про...» у різних інтерпретаціях. Щодо відмінностей або подібностей названих категорій ми вважаємо, що це тема окремого дослідження, тож свідомо залишаємо цю проблему поза полем нашої уваги.

Стосовно кодифікації як складової інституту систематизації, слід звернути увагу на дослідження російського правознавця *Г. Ф. Шерше-*

невича. Він відрізняв кодифікацію в «справжньому значенні» від інкорпорації, проте не визнавав за кодифікацією права на внесення суттєвих змін у нормативно-правовий матеріал законодавства. Зазначену позицію поділяв також правознавець *П. І. Люблинський*. Він вважав, що чіткої межі між кодифікацією та інкорпорацією проводити не варто, оскільки кодифікація, на його думку, — це удосконалений вид інкорпорації і відрізняється від неї лише методом [139, с. 414]. У середині ХХ століття великого значення для розвитку ідеї та методологічних положень кодифікації набула наукова позиція *Л. І. Дембо*. Він розрізняв дві форми кодифікації: інкорпорацію, що пов'язана з вилученням застарілого матеріалу, і «кодифікацію в дійсному розумінні», в процесі чого кодифікатор має право вирішувати нові правові питання [140, с. 80–81].

Аргументовану наукову позицію щодо кодифікації зайняв і *О. Ф. Шебанов*. Він з позицій діалектичної логіки вважав кодифікацію логічним продовженням інкорпорації. Також вчений зауважував: практична діяльність різних держав свідчить, що інкорпорацію та кодифікацію можна вважати лише основними формами систематизації чинного права з умовними межами між ними, оскільки друга форма є логічним продовженням першої [141, с. 140]. Схожі переконання висловили *В. М. Суходрев*, *Д. А. Керімов*, *О. О. Ушаков*, зазначаючи, що систематизація законодавства складається з двох стадій. Перша — це інкорпорація, що не висуває завдання щодо створення нових актів. У процесі інкорпорації систематизується те, що вже видано. Акти обираються за хронологічним або тематичним порядком в останній редакції. Виявляються та виключаються акти й окремі пункти, які фактично втратили чинність. Друга стадія — кодифікація. Її завданням є приведення законодавства до єдиної стрункої системи. У процесі кодифікації мають бути ліквідовані протиріччя, повторення, розроблені нові нормативні акти (кодекси та ін.) [142]. У контексті конструктивної критики таких поглядів можна зазначити, що виявлення та вилучення актів і окремих їх пунктів, що втратили чинність, є проявом консолідації законодавства, зокрема його методів.

Як свідчать дослідження, на сучасному етапі розвитку правової науки кодифікація законодавства здебільшого визначається як вид систематизації нормативних актів, що мають спільний предмет регулювання. Проте на відміну від інкорпорації та консолідації основна її сут-

ність полягає у змістовному переробленні (усуненні розбіжностей і протиріч, прогалин, відміні застарілих, некоректних правових норм) і створенні зведеного законодавчого акта під назвою кодекс. При цьому методи інкорпорації та консолідації стають окремими методами чи етапами кодифікації.

Отже, як форма систематизації законодавства кодифікація є найкращим не тільки видом чи напрямом, а й етапом удосконалення правового поля, юридичного простору держави, що регулює суспільні відносини в конкретній сфері. На відміну від інших форм систематизації законодавства (інкорпорації, консолідації), кодифікація охоплює як зовнішнє, так і внутрішнє опрацювання нормативно-правового масиву, тобто впорядковується не тільки форма законодавства, а й переробляється його зміст за структурою. При цьому зміст структурується за чітко визначеними інституційними ознаками: інститути поділяються на загальні та спеціальні чи особливі положення. За сутністю особливі та спеціальні положення не тільки повинні відповідати загальним положенням, а й розвивати їх відповідно до потреб практики. Тож кодифікація являє собою найвищий рівень систематизації законодавства, що передбачає переосмислення, творче перероблення та вдосконалення всього правового матеріалу в державі [143, с. 12]. Тобто, саме кодифікація сприяє створенню якісної форми системи законодавства, що, своєю чергою, позитивно впливає на ефективність подальшої правотворчості, правореалізації, правозастосування та правової освіти.

Кодифікація як форма систематизації має ряд певних ознак. Серед них *А. І. Граціанов* виокремлює такі:

- а) предметом кодифікаційної обробки є конкретні правові норми й юридичні інститути, незалежно від того, в яких актах вони містилися раніше;
- б) систематичний виклад правових норм та інститутів саме і становить завдання кодифікації;
- в) у результаті кодифікації укладається не збірник нормативних актів, а новий єдиний зведений правовий акт, що обов'язково затверджується компетентним правотворчим органом [144, с. 30–31].

Як аргументи щодо необхідності, унікальності та ефективності кодифікації інформаційного законодавства можна навести наукові переконання *Є. В. Погорелова*:

- 1) у процесі кодифікаційної діяльності, на відміну від поточної правотворчості, здійснюється глибокий перегляд усього чинного законодавства в даній сфері та його більш чи менш широке вміщення до кодифікаційних актів;
- 2) кодифікація як форма правотворчості використовується для розв'язання перспективних завдань розвитку законодавства;
- 3) при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і глибокий облік закономірностей суспільного розвитку, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації;
- 4) об'єктивною передумовою успішної кодифікаційної роботи, життєздатності та стабільності кодифікаційних актів є певна стабільність суспільних відносин, що підлягають кодифікаційній обробці [145, с. 44].

Стосовно останнього, то в контексті конструктивної критики пропонується зазначити, що стабільність суспільних відносин і стабільність кодифікованих актів не є обов'язковою умовою кодифікації. У теорії національної безпеки, на засадах діалектичної логіки, можливий також розгляд стабільності і як загрози безпеці. Авторитаризм, олігархія і тому подібне можуть створювати лише ілюзію стабільності в суспільстві. За теорією соціальних систем, розгляд «стабільності», статичності у суспільстві може бути проявом його занепаду, коли його латентні чинники обов'язково згодом прориваються назовні, подібно до внутрішньої хвороби людини, що з часом призводить до летального кінця. Як принцип це обов'язково екстраполюється і на соціум, його складові як системи. Тобто соціальні системи, їх безпека мають статику тільки на певний відтинок часу, коло осіб і простір, які досліджується. Априорі соціальні системи динамічні, тож як динамічну систему слід розглядати і право, і законодавство. Проте відмінна ознака права як динамічної системи полягає у тому, щоб воно було не надто динамічним, аби не стати резонатором негативних суспільних проявів. Тож державна політика як наука та мистецтво управління суспільними справами має враховувати фактори стримування надмірного динамізму права, завжди пам'ятаючи мета-принцип суспільного буття — співвідношення потреб і інтересів людини, громадянина, суспільства, держави з урахуванням потреб та інтересів міжнародного співтовариства.

Розглядаючи зазначене як методологічний припис, ми підтримуємо думку тих дослідників проблематики інформаційного права, які звертають увагу на необхідність кодифікації інформаційного законодавства України. Оскільки саме кодифікація нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, допоможе подолати численні недоліки, колізії, казуси не лише чинного вітчизняного інформаційного законодавства, а й дотримання правопорядку, а також підвищення рівня інформаційно-правової культури через правову освіту.

Трансформація взаємовідносин між громадянином та державою в Україні нині пов'язана насамперед з реалізацією гарантованого Основним Законом пріоритету прав і свобод людини⁷⁰. Це віддзеркалення людиноцентристського підходу у відносинах держави, суспільства до громадян, що є загальною тенденцією усвідомлення міжнародним співтовариством забезпечення існування держав. Своєю чергою останнє зумовлює необхідність вироблення відповідного методологічного підходу до подальшого врегулювання суспільних відносин, у тому числі в інформаційній сфері країни при здійсненні державного управління.

Стосовно цього *В. Б. Авер'янов* зазначав про важливий адміністративно-правовий аспект, що повною мірою стосується й інформаційної сфери суспільства: «В основу нової адміністративно-правової доктрини має бути покладена протилежна — «людиноцентристська» — ідеологія, згідно з якою держава повинна, умовно кажучи, «служити» інтересам громадян (тобто діяти на «благо людини») — шляхом всебічного забезпечення пріоритету її прав, свобод та законних інтересів у сфері діяльності публічної адміністрації».

Цей крок цілком відповідає загальній тенденції сучасного розвитку державно-правової науки та практики, згідно з якою сьогодні відбувається своєрідний «людиноцентристський поворот» вітчизняного правоводержавознавства» [146, с. 11]. Цей вислів став предтечею для формування парадигми формування громадянського суспільства в Україні, методології його подальшого розвитку.

У контексті формування теорії консолідації інформаційного законодавства як інституції інформаційного права звернемо увагу на диску-

⁷⁰ *Ветютнев Ю. Ю.* Аксиология правовой формы : [монография] / Ю. Ю. Ветютнев. — М., 2013. — 200 с., С. 115.

сійність у юридичній науці щодо визначень понять «методологія», «методика», «методи», а також їх співвідношення одне з одним та поняттями «способи», «засоби» в правознавстві. Так, *В. В. Лазарєв і С. В. Липень* визначають методологію як сукупність принципів, прийомів, способів наукової діяльності, що застосовуються для отримання істинних та таких, що відображають об'єктивну реальність, знань [147, с. 13]. У наукових колах методологію здебільшого визначають як концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [148, с. 56]. Своєрідним є підхід колективу вітчизняних науковців, згідно з яким методологія розглядається як наука про методи, складне утворення, що визначає систему різних методологічних рівнів і методів пізнання предмета. У механізмі юридичного пізнання вона може являти собою вихідну категорію, а метод, своєю чергою, — це вихідна, базова категорія методології, адже вона є не що інше, як теорія методів [63, с. 21].

У контексті сучасного розуміння методологічних положень теорії соціальних систем варто відзначити позицію тих дослідників, які вважають, що сукупності не утворюють системних ознак, або, якщо й утворюють, то тільки як базу для множинності складових, що у єдності формують нову якість, не притаманну сукупності, оскільки сукупність не має ознак упорядкованості. Упорядкованість як критерій проявляється тільки тоді, коли суб'єктом або суб'єктами для досягнення мети визначаються системні чинники, зокрема такі, як функціональні ознаки явища, або їх комплекс.

О. Ф. Скакун зауважує, що метод юриспруденції є засобом юридичного пізнання, створення та організації юридичного знання. За допомогою юридичного методу предмет юриспруденції конкретизується і оформлюється у відповідну юридичну теорію (юридичну науку) як єдину систему знань про державу та право, висловлену в поняттях [64, с. 5]. Авторський колектив російських вчених зазначає, що метод охоплює способи, прийоми, засоби вивчення певного явища, процесу тощо [149, с. 23].

У Словнику іншомовних слів надається кілька варіантів трактування цих понять. Так, відповідно до нього, **метод** (з грец. *metodos*) — це шлях дослідження, спосіб пізнання [150, с. 429—430]. Тобто метод отожднюється зі змістом способу, що визначає шлях дослідження. Вра-

ховуючи зазначене, серед основних визначень цього поняття для цілей дослідження зауважимо такий: спосіб — це прийом пізнання дійсності та її відтворення у мисленні; прийоми або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції.

Щодо розуміння методології через методи, то в згаданому словнику є такі визначення: 1. Вчення про методи пізнання й перетворення світу. 2. Сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Ураховуючи вищезазначені тлумачення понять «методологія» та «метод», а також їх етимологію, можна дійти висновку, що вони співвідносяться між собою як загальне та часткове. Отже, у цій праці ми підтримуємо вітчизняну наукову традицію тих, хто вважає, що методологія — це передусім вчення про методи пізнання дійсності через систему принципів, на основі яких ґрунтується дослідження та здійснюється обрання конкретних методів. Щодо методу, то це важлива складова методології, яка визначається способами пізнання дійсності.

У загальному, комплексному змісті методологію пропонується розуміти як множину (а не просту сукупність) методів, що визначають погляди та методики реалізації принципів, прийомів, способів, засобів практичної та наукової діяльності для отримання істинних, таких, що відображають об'єктивну реальність, відомостей у знаннях для подальшого перетворення чи підтримання у визначеному стані певних явищ буття відповідно до потреб, інтересів певних суб'єктів на певний момент.

Для цілей даного дослідження **методологічну основу в правознавстві пропонується розглядати як систему наукових принципів, що законодавчо визначені в Конституції України [75].**

1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1). На наш погляд, це означає, що суб'єкти державотворення в нашій країні самі визначають законодавчі положення у певній сфері суспільних відносин. Якщо консолідація чи кодифікація інформаційного законодавства ще не визначені як необхідність його систематизації у інших країнах чи міжнародним співтовариством, то це не означає, що такого немає і в Україні.
2. Людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю

(п. 1 ст. 3). Це означає, що в країні реалізується парадигма людиноцентристського підходу до сутності існування українського суспільства та держави. Зазначене конкретизується у конституційній нормі-принципі стосовно того, що права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (п. 2 ст. 3). Це пропонується розглядати як основну методологічну установку для систематизації інформаційного законодавства як при його інкорпорації, так і при консолідації й кодифікації.

Стосовно визначення сутності інформаційного законодавства також пропонується за методологічну основу взяти принципи-норми, що визначені в Конституції України [75].

1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (п. 1 ст. 8), при цьому Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (п. 2 ст. 8). Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (п. 1 ст. 9).
2. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (п. 1 ст. 19), а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (п. 2 ст. 19).
3. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (п. 3 ст. 22). Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом (п. 2 ст. 57). Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними (п. 3 ст. 57).
4. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (п. 1 ст. 58).

Стосовно конституційного визначення консолідаційних ознак інформаційного законодавства, то пропонується вважати такими положення статті 92 КУ, зокрема стосовно того, що виключно законами здійснюється регулювання прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод; основних обов'язків громадянина (п. 1 ст. 92); засади утворення і діяльності засобів масової інформації (п. 11 ст. 92); організації і діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, організації державної статистики та інформатики (п. 12 ст. 92); організації та діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, судоустрою, судочинства, статусу суддів, засад судової експертизи, організації і діяльності прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань, основ організації та діяльності адвокатури (п. 14 ст. 92).

Юридико-догматичний аналіз зазначених положень Конституції України визначає і наше розуміння, парадигму змісту терміна «законодавство». Тобто ми поділяємо позицію тих дослідників, які вважають, що законодавство — це множина нормативно-правових актів (як правило, у статусі законів, кодексів), що ухвалені Верховною Радою України в правовій формі (статусі) — загальні правила для всіх. Нормативно-правові акти, що ухвалюють Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, слід розглядати як підзаконні нормативно-правові акти, хоча вони й мають ознаки загального значення для застосування тощо.

Саме на основі вищезазначених конституційних принципів повинно існувати та розвиватися інформаційне законодавство як система, що постійно консолідується і є публічно-правовим відображенням правового поля інформаційної сфери країни. Ми підтримуємо позицію тих, хто вважає, що в законах визначено не лише основні права та обов'язки людини, громадянина України як суб'єктів інформаційних правовідносин, а й повноваження і відповідальність держави в особі її компетентних органів з регулювання, гарантій, контролю, нагляду за реалізацією правомірної поведінки учасників правовідносин щодо інформації.

На основі зазначених методологічних положень можна вважати, що консолідація як етап систематизації законодавства, яка регулює суспільні відносини в інформаційній сфері, має на меті створення взаємоузгодженого й взаємопов'язаного за певними критеріями систем-

них ознак правового матеріалу. Слід зазначити, що існує доволі велика кількість літературних джерел, присвячених тим або тим аспектам системного підходу в правознавстві. При цьому простежується не так єдність думок стосовно значимості для методології юридичної науки системного підходу, як розбіжність принципів переконань щодо сутності цього підходу та способів його реалізації. Проте про системний підхід цілком можна говорити як про єдиний напрям у розвитку сучасного наукового пізнання. На сучасному етапі розвитку системології головною підставою для цього є те, що всі дослідження, які проводяться в рамках такого підходу, так чи так спрямовані на вивчення специфічних ознак складноорганізованих об'єктів — систем [107, с. 318]. Проте системність має тенденцію до розвитку також у комплексному підході. При цьому комплексний підхід може розглядатися не тільки як системно-комплексний, що інтегрується з системним підходом, а й як агрегативне утворення, що може реалізовуватися в межах теорії хаосу, де системний підхід розглядається як причинно-наслідкове явище, що виникає у результаті випадковостей. За таких обставин комплекс явища (явищ) усуває вияв системності через брак мети. На практиці це реалізується у довічному філософському пошуку людства, що сконцентровано у питанні: для чого існують люди, задля якої мети? Одні вважають, що для того, аби формувати нові системи буття, інші — щоб руйнувати системи буття, тобто перетворювати їх на хаос.

Ми дотримуємось філософських позицій, що саме системний підхід формує сенс буття не тільки окремих людей, а й їхніх спільнот. При цьому системний підхід реалізується у функціях. Тобто, він є різновидом прояву в *структурно-функціональному підході*, що полягає у виявленні в системі структурних елементів і визначенні їх ролі через функції. Елементи та зв'язки між ними створюють структуру системи, обумовлену як множинними чинниками функції системи в цілому, так і окремими функціями окремих елементів як її підсистем. При цьому на відміну від теорії хаосу функції окремих елементів у системі проявляються не в сукупності (купі), а в множинності, чи множині.

Зважаючи на вихідні засади загальної теорії систем, ми долучаємося до думки тих дослідників, які вважають: «будь-який об'єкт розглядати як такий, що має відповідати вимогам до його структуризації, а саме: містить взаємопов'язані та такі, що взаємодіють, структурні елементи (певну будову), має відносну умовну незалежність порівняно з

іншими соціальними об'єктами (розвинену організацію), внутрішню цілісність (що складає ядро структури) тощо» [151, с. 26].

У контексті визначення структурних чинників інформаційне законодавство України можна розглядати як систему з точки зору поділу права як цілісної великої системи на підсистеми першого, другого, третього та інших ієрархічних порядків, що становлять множину галузей. Ці галузі є відображенням взаємоузгоджених та взаємопов'язаних елементів у формі відповідного галузевого законодавства з ознаками систем другого порядку (рівня в ієрархії): підгалузей, інститутів права, формалізованих у законодавчих актах.

Як зазначається рядом науковців, інформаційне законодавство України, будучи елементом (з ознаками підсистеми) усього вітчизняного законодавства, загалом як системи вищого порядку (гіперсистеми) має умовно автономні системні ознаки. При цьому гіперсистемою для нього виступає вся правова система України. За таких умов інформаційне законодавство є ядром як для публічно-правових, так і приватноправових відносин у країні, що визначаються ознаками мета-системи правопорядку — співвідношенням потреб та інтересів людини, громадянина, соціальних корпорацій (громад) суспільства, держави з урахуванням того, що країна є визначальним елементом у структурі такої глобальної системи, як міжнародне співтовариство.

Методологічною установкою нашої розвідки є позиція тих дослідників, які вважають, що в ідеалі інформаційне законодавство України повинно мати ознаки відкритих систем, що динамічно розвиваються. Але цей динамізм має перейти з кількісного накопичення фрагментарних законів до їх консолідації з наступною кодифікацією. Тобто, воно повинно перейти із якості простої сукупності (купи) певних законів як елементів у множинну якість їх, що у єдності утворюють властивість, не притаманну сукупності. При цьому важливу роль у перетворенні низки законів щодо інформації на множину відіграє консолідація законодавства як функція його систематизації.

Системний підхід до з'ясування сутності консолідації інформаційного законодавства України обумовлює необхідність виокремлення суб'єктивних і об'єктивних складових як факторів правового різноманіття і правових розбіжностей у розумінні, осмисленні й реалізації державно-правової думки, у єдності з інформаційною політикою. Вони є підсистемами такої функціональної системи, як державна політика,

діалектично правовим її віддзеркаленням. Водночас звернемо увагу, що функціонально державна політика може проявлятися у двох формах: активній, системоутворювальній, і пасивній, системостабілізаційній. При цьому пасивність державної політики може проявлятися по-різному: nereагування на необхідність змін та на стримування ініціатив, навіть тих, що були задекларовані на рівні законодавства. Отже, за будь-яких обставин кожен з елементів (підсистем) системи державної політики має свою функціональну спрямованість.

Щодо предмета дослідження, то структурно-функціональний підхід як принцип пізнання інформаційного законодавства і як відображення державної політики варто застосовувати при виокремленні й аналізі галузей, підгалузей та інститутів, що закріплені в різних законах України, де інформація виступає у ролі провідного предмета правовідносин, а також при визначенні кола суб'єктів діяльності, що стосується інформації, їхніх повноважень, компетенції, функцій, пов'язаних зі змістом консолідації відповідного законодавства. Об'єктивно публічно-правове забезпечення суспільних відносин в інформаційній сфері формується на основі певних суперечностей між особистою свободою і загальним, суспільним благом. Державна політика покликана їх узгодити на рівні законодавства. Застосування структурно-функціонального методу при консолідації законодавства сприяє виявленню не тільки прогалин і колізій юридичного регулювання прав, свобод та обов'язків учасників інформаційних відносин, а й визначенню напрямів його удосконалення у цій сфері в теоретично визначені способи. Серед способів консолідації законодавства виділяють такі: створення законопроектів, через які вносяться у чинні законодавчі акти окремі правові норми в окремих статтях, що за змістом визначають гіперзв'язок між чинними галузевими кодифікованими актами або спеціальними законами. При цьому застосовуються так звані «округлі» (рамкові) формулювання. Прикладом можуть бути норми такого змісту: «законодавство щодо... становить Конституція... цей кодекс та інше законодавство».

У науковому сенсі таке формулювання здійснюється з екстраполяцією на *синергетичний підхід* як базис пізнання виникнення з безпорядку (хаосу) — порядку в інформаційній сфері суспільства через законодавство. Вважається, що вперше термін «синергетика» було застосовано для позначення нового наукового напрямку щодо вивчення процесів самоорганізації, утворення, підтримання і зміни структур різ-

ного походження. Правовий аспект синергетичного підходу до консолідації інформаційного законодавства щодо зазначеного вище формулювання як способу систематизації передбачає наявність або високого рівня правової культури у суспільстві, або високого рівня невизначеності у галузевій юридичній науці, що зумовлений низьким рівнем наукових праць, пов'язаних із інкорпорацією законодавства.

Синергетика, являючи собою міждисциплінарну методологію досліджень, визначає можливості пошуку загальних принципів, що зумовлюють подальшу керованість поведінки елементів у переході їх структуризації від хаосу, випадковостей до систем, що самоорганізуються [152]. Це методологічне положення, застосоване до визначеної нами предметної сфери дослідження, допомагає розумінню сутності правової системи України щодо інформаційної сфери суспільства як відкритої, нестійкої, невірноваженої та нелінійної за структурою, що динамічно розвивається, а також визначається самоорганізацією з попередньо існуючих взаємодіючих між собою чинників поза політичним впливом держави.

Задля об'єктивізації зазначених методологічних положень пропонуємо звернути увагу на думку Ю. Є. Максименко щодо ознак інформаційного суспільства під впливом техніко-технологічних чинників. Вона припускає, що становлення інформаційного суспільства має як безсумнівні позитивні, так і певні негативні наслідки. На думку автора, серйозне занепокоєння викликає поширення фактів протизаконного збору і використання інформації, несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, незаконного копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій обробки інформації, запуск програм-вірусів, знищення та модифікація даних в інформаційних системах, перехоплення інформації з технічних каналів її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо. Перехід до інформаційного суспільства змінив статус інформації. Наразі вона може бути як засобом підтримання безпеки, так і загрозою та небезпекою [153, с. 1]. Отже, простежується діалектична єдність явищ, що виникають синергетично і потребують переведення їх на кібернетичний (регулятивний) рівень.

У зазначеному сенсі діалектика як принцип дослідження соціальних явищ розвивалася протягом багатьох століть вченими різних

філософських і політичних напрямів [154, с. 149]. Нині вона виступає методологічним підходом до вивчення явищ суспільного буття як системи, що ґрунтується на загальних закономірних зв'язках розвитку суспільства, держави й природи. Відповідно до діалектичного методу всі державно-правові явища системно взаємопов'язані одне з одним та суспільним життям у цілому, а також перебувають у постійній динаміці змін під впливом певних збудників. У основі їх розвитку лежать філософські закони природного буття в системі переходу від поступових кількісних змін до якісних, боротьби та єдності протилежностей, протиріч тощо. Стосовно правового регулювання інформаційної сфери суспільства можна зазначити, що воно на рівні законодавства та підзаконних нормативно-правових актів поступово, зі збільшенням їх кількості без консолідації, починає втрачати функцію забезпечення правовідносин. При цьому виникає проблемна ситуація, коли законодавство мало-помалу починає ігнорувати не тільки окремих осіб із антисоціальною мотивацією поведінки, а й більшість населення взагалі. У суспільстві поступово формується загальна думка, що законодавство втрачає соціально-системні властивості, а, отже, виникає необхідність формування нової системи забезпечення правовідносин.

Щодо теми дослідження, то завдяки діалектичному підходу розгляд чинного інформаційного законодавства України дає змогу сприймати його як соціальний феномен, що визначається переважно неконсолідованими, статичними складовими. Проте водночас у ньому ще жевріють і динамічні чинники:

- визначення умовами реального життя та розвиток суспільства без кризових проявів;
- пов'язане з іншими явищами суспільного та державного життя, пронизуючи різноманітні сфери економічних, культурних, політичних та інших видів суспільних відносин, що певним чином гарантуються державою;
- зазнаючи постійних позитивних чи негативних змін, має ознаки розвитку під впливом масового застосування нових здобутків науково-технічного прогресу, пов'язаного з технологіями створення, передавання, отримання, зберігання інформації, а також їх безпеки через техніко-технологічні засоби, способи, методи, методики.

Серед найсуттєвіших логічних методик (як множини прийомів) дослідження консолідації інформаційного законодавства звернемо увагу на *аналіз і синтез*. Під аналізом у цьому дослідженні слід розуміти множину способів наукового дослідження предмета щодо поділу його на складові частини. Синтез — протилежний аналізу спосіб, що полягає в дослідженні явища в цілому, на основі об'єднання елементів у єдине ціле [155, с. 49].

Ознаки для консолідації інформаційного законодавства були закладені 1992 року в першій редакції Закону України «Про інформацію» (ст. 4). У цій статті зазначалося, що законодавство України про інформацію становлять Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, принципи та норми міжнародного права [156]. Семантичний та герменевтичний аналіз вищезазначеної норми права дає змогу дійти висновку, що такий підхід містить розуміння терміна «законодавство» подібно до положень чинної Конституції України, залишаючи на другому плані підзаконні нормативно-правові акти.

Преамбула нової редакції Закону України «Про інформацію» [157] визначає загальний зміст правовідносин стосовно інформації. Цей Закон регулює відносини у більш широкому їх спектрі: щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Юридико-догматичний аналіз зазначених законодавчих положень дає змогу дійти висновку, що у сферу регулювання цього Закону не входять правовідносини щодо охорони інформації, інформаційної безпеки, інформаційної політики держави тощо. Тобто структурно при формалізації преамбули застосовано імперативний метод формулювання її змісту, що унеможлиблює розширення кола відносин, пов'язаних з інформацією. Отже, у Законі його розробниками закладено ряд логічних колізій, що їх можна розглядати як порушення законів формальної логіки у юриспруденції. Наприклад, спостерігається розширення кола правовідносин застосуванням методу консолідації законодавства у статті 8 Закону, де записано, що мова інформації визначається Законом про мови, іншими актами законодавства в цій сфері, міжнародними договорами та угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Однак при аналізі змісту статті спостерігається порушення закону формальної логіки щодо техніки

законотворення: нумеруючи абзац цифрою «1», законодавець не зазначає абзац з цифрою «2».

Другий приклад юридичної техніки, що порушує закони формальної логіки щодо системних ознак інформаційного законодавства, спостерігається при структуризації пункту 2 статті 11 Закону. У ній зазначено, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, *крім випадків, визначених законом* (виділено нами — Авт.). Застосовуючи такий спосіб консолідації, законодавець створив невизначеність — до якого саме закону. При цьому опосередковано можна здогадуватися, що це може бути закон, де визначено інтереси національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. Однак такий спосіб консолідації можливий лише на доктринальному рівні й обмежується застосуванням конституційного принципу, що органи державної влади діють у способи, визначені винятково законами. Аналогічно викликає ентропію наступне положення пункту цієї статті, що кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, *крім випадків, передбачених законом*. Тобто, виникає знову питання: яким саме законом?

Далі звернемо увагу на такий спосіб консолідації законодавства, як **посилання**. Йдеться про дві методики застосування: перша — коли в окремій нормі законодавцем здійснюється гіперзв'язок одного закону з іншим через посилання на останній, що діє (методом формулювання бланкетних норм), або на той, ухвалення якого передбачається; друга — коли законодавець у нормі законодавства делегує урядовим структурам (переважно Кабінету Міністрів України), чи іншим органам державної виконавчої влади, чи органам місцевого самоврядування розробити підзаконний НПА, де визначатимуться організаційно-правові положення реалізації юридичних норм законодавчого акта. Як зазначається в юридичній літературі [158], для сучасної практики законотворення притаманним є те, що в законодавчих актах містяться численні посилання на підзаконні нормативно-правові акти, що мають бути прийняті згодом.

Отже, законодавець делегує органам державної виконавчої влади організацію введення в дію законодавчого акта. Проте застосування такого роду посилань не завжди можна оцінювати позитивно. Як правило, у таких НПА повинен визначатися механізм застосування по-

ложень законодавчого акта. Проте нерідко уряд країни в силу різних організаційних, інтелектуальних, політичних та інших чинників не розробляє такого підзаконного нормативно-правового акта, або затверджує лише його проект. Нерідко невиконання доручень парламенту, визначених у нормах-посиланнях урядовцями, застосовується для блокування реалізації частини положень законодавчого акта. При цьому на законодавчому рівні відсутня відповідальність урядовців за такі діяння. По суті, таким чином стримується дія законодавчого акта. Враховуючи зазначене, можна зауважити, що до застосування посилань як способу консолідації інформаційного законодавства України слід ставитися обережно. Застосовувати його доцільно лише у разі крайньої потреби таким чином, щоб не створити ситуації, коли чинний законодавчий акт цілком блокується і не може застосовуватися учасниками суспільних відносин.

Як загальний підсумок цього етапу дослідження визначимо такі узагальнення:

Інкорпорація, консолідація, кодифікація є складовими систематизації інформаційного законодавства України. Вони як теоретико-практичний правовий феномен є важливими, постійними, дискретними процесами, що мають взаємозв'язок у діалектичному прояві як етапи, методи, способи. Розуміння їх суб'єктивно визначаються дослідником, або консенсуально — групою дослідників, тих, хто її здійснює поетапно, з прив'язкою до часу закінчення дослідження.

Досліджуючи інформаційне законодавство України як систему, слід постійно враховувати його перманентну, дискретну динаміку, мінливість, нестабільність в історичній перспективі, до того ж — економічні, політичні, культурні та інші чинники розвитку суспільства країни.

У загальному юридичному змісті під консолідацією інформаційного законодавства пропонується розуміти як етап, так і процес, а також форму та ряд методик (методів, способів, засобів) його систематизації з метою взаємозв'язку положень окремих законодавчих актів як єдиного структурного цілого.

Важливим соціально-правовим аспектом при здійсненні консолідації є орієнтир на певні юридико-політичні критерії, що визначаються, як правило, у суспільстві в структурі Основного Закону країни — Конституції. Це повною мірою стосується й України, де Конституція

є Основним Законом, системоутворювальним принципом консолідації правовідносин у законодавстві. Законодавство повинно відповідати саме нормам-принципам Конституції, розвивати їх у конкретній галузі, сфері, напрямі суспільного життя, що важливо також для інформаційного законодавства, його консолідації.

1.3 ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.3.1 *Поняття «інформаційний правовий простір», «інформаційне правове середовище»*

Термінологія та поняття, пов'язані з інформаційним простором сьогодні, посідають чільне місце не лише у житті кожного з нас, а й поступово досліджуються, аналізуються та закріплюються у науковій доктрині. Водночас особливого значення поряд зі щоденним розвитком світового й, зокрема, українського інформаційного простору, набуває поняття «інформаційного правового простору». Це поняття є досить динамічним, оскільки змінюється разом із трансформацією звичних життєвих процесів. Воно може бути різним за обсягом залежно від суспільних потреб, бути регламентованим або ні, різнитися за ступенем довершеності, коефіцієнтом використання або, навпаки, ігноруванням нормативно-правових регуляторів у суспільстві.

Підтримуючи позицію Н. М. Оніщенко⁷¹, погоджуємось, що інформаційний правовий простір об'єднує всі методи і шляхи, а головне, форми, в яких міститься правова інформація. Водночас інформаційний правовий простір складається з національного та міжнародного рівнів.

У сучасних умовах правового розвитку необхідність дослідження правового інформаційного простору обумовлена насамперед тим, що він є глобальною, комплексною, інтегруючою категорією, яка відображає всю інформаційну складову життя соціуму та цілісну правову дійсність. Правовий інформаційний простір є основою для державного розвитку в цілому. Він здійснює вплив на характер змін у суспільстві, удосконалення законодавчого процесу, підвищення ефективності

⁷¹ Оніщенко Н. М. До питання про сутність, природу та трансформаційні зміни інформаційного правового простору (теоретично-правовий аспект) / Н. М. Оніщенко // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 4–9.

правового регулювання, формування суспільної та індивідуальної правосвідомості.

Розглядаючи інформаційний простір з позицій синергетики, його можна представити як відкриту самоорганізуючу систему, що включає в себе величезну різноманітність інформаційних потоків та інформаційних полів, що знаходяться у взаємодії⁷².

Створення єдиного інформаційного простору — найскладніший інтегративний процес. Очевидно, повне єднання всіх його суб'єктів та ресурсів — це важко досяжний ідеал, наближення до якого може бути цілеспрямованим, послідовним і досить тривалим⁷³.

У цьому зв'язку дії органів державної влади в усіх напрямках створення єдиного інформаційного простору повинні бути суворо регламентовані законодавством, яке визначає права й обов'язки органів державної влади, органів місцевого самоврядування щодо створення державних інформаційних ресурсів і організації доступу до них, а також системою стандартизації й уніфікації форм документів, класифікаторів, засобів інформаційних технологій, протоколів зв'язку й інших засобів інформатизації⁷⁴.

Наслідком функціонування інформаційного правового простору є інформаційне правове середовище, яке є тим фактором, котрий визначає специфіку нормативно-правового впливу у регулюванні поведінки людей, вибір керуючим суб'єктом найбільш оптимальних методів правового регулювання, встановлення меж та сфер правової регуляції. Суттєвою є роль та значення правового середовища і для вдосконалення механізму правореалізації, виявлення факторів як стимулюючих, так і перешкоджаючих здійсненню соціальними суб'єктами юридичних прав і обов'язків. Є очевидною значущість соціально-правового середовища для створення в суспільстві атмосфери дійсної законності, формування у населення, посадових осіб поважного ставлення до закону⁷⁵.

⁷² Степанов В. Ю. Концептуальні засади формування та розвитку інформаційного суспільства: державно-управлінський аспект : моногр. / В. Ю. Степанов. — Х., 2010. — 416 с. — С. 248.

⁷³ Степанов В. Ю. Сучасний інформаційний простір: особливості та тенденції розвитку : моногр. / В. Ю. Степанов. — Х., 2010. — 280 с. — С. 153.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Оніщенко Н. М. До питання про сутність, природу та трансформаційні зміни інформаційного правового простору (теоретично-правовий аспект) / Н. М. Оніщенко // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 4–9.

Інформаційне правове середовище охоплює систему юридичних зв'язків і відносин, правових комунікативних установ, правових реалій, обумовлених дією права, що визначає характер, спрямованість та інтенсивність правової активності.

Інформаційне правове середовище є системним утворенням, центральною ланкою якої є людина. Її соціально-правова активність спрямована на сприйняття, здійснення й відтворення правових настанов. Система суспільних зв'язків і відносин, що відображає взаємодію людей у сфері суспільного життя, окресленого правом, є головне, необхідне й суттєве у розумінні інформаційного правового середовища. У цьому значенні інформаційне правове середовище є плинний у просторі й часі процес руху правових зв'язків і відносин.

Таким чином, **інформаційне правове середовище** — це сукупність форм, змісту, уявлень, оцінок тощо діючого права у просторовому, часовому вимірах, соціальному русі, відповідно до дії інформаційного правового простору певного суспільства.

Отже, інформаційний правовий простір та інформаційне правове середовище співвідносяться як надана можливість засвоєння тієї чи іншої правової інформації (інформаційний правовий простір) і можливість реалізована, здійснена в певних координатах часу й простору, окремим індивідом, певними соціумами, суспільством в цілому (інформаційне правове середовище).

Тож, як влучно зазначає *Н. М. Оніщенко*, недоброякісний інформаційний простір сприятиме формуванню відповідного інформаційного середовища, що приречене на розповсюдження явищ правового нігілізму, правового інфантилізму, правової демагогії. Тільки глобальна, кропітка просвітницька робота, підвищення загальнокультурного рівня та рівня правової культури, загартування правових емоцій, вироблення стійких стереотипів правомірної поведінки — далеко не повний перелік кроків щодо удосконалення інформаційного правового середовища та необхідної санації інформаційного правового простору⁷⁶.

Враховуючи викладене, а також те, що формування й розвиток єдиного інформаційного простору України є одним із основних напрямів

⁷⁶ *Оніщенко Н. М.* До питання про сутність, природу та трансформаційні зміни інформаційного правового простору (теоретично-правовий аспект) / *Н. М. Оніщенко* // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 4—9.

формування та реалізації державної інформаційної політики України⁷⁷; можемо констатувати, що поняття правового інформаційного простору являє собою самостійну категорію, яка надає можливість аналізувати та оцінювати всю правову інформаційну реальність в цілому, а не окремі її компоненти.

1.3.2 Поняття «інформаційне законодавство»

Відповідно ж до ст. 4 Закону України «Про інформацію» *законодавство України про інформацію* становлять Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори й угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права [24].

Семантичний та герменевтичний аналіз вищезазначеної норми права дає змогу дійти деяких висновків.

1. Даний нормативно-правовий акт містить вузьке розуміння терміна «законодавство», залишаючи осторонь підзаконні нормативно-правові акти. Хоча більшість інформаційних відносин урегульовані саме підзаконними нормативно-правовими актами, про що детальніше поговоримо далі.
2. Доволі спірним залишається той факт, що законодавство України про інформацію обмежується винятково законодавчими актами про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, оскільки виникає питання: що робити з нормативно-правовими актами, які встановлюють режими доступу до інформації чи інші аспекти інформаційної діяльності.
3. Не менш дискусійним є положення про «принципи і норми міжнародного права», оскільки Конституція України чітко визначила, що лише чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Що робити з тими принципами міжнародного права, які можуть порушувати національний суверенітет і нести загрозу національній безпеці?

⁷⁷ Степанов В. Ю. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної інформаційної політики : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 25.00.02 / В. Ю. Степанов. — Х., 2012. — 31 с.

Ураховуючи вищезазначені зауваження, будемо вживати поняття «законодавство» в широкому розумінні.

Отже, під **інформаційним законодавством України** слід розуміти систему законів України, чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також підзаконних нормативно-правових актів України, прийнятих відповідно до Конституції України, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації.

1.3.3 Поняття «систематизація інформаційного законодавства»

Найбільш поширеними в наукових колах є такі основні підходи щодо розуміння поняття «систематизація законодавства».

1. Діяльність, спрямована на впорядкування, приведення до системи чинного законодавства цілком або його частини⁷⁸.
2. Особливий вид удосконалення нормативно-правових актів [114, с. 25].
3. Діяльність з упорядкування й удосконалення нормативного матеріалу шляхом його обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, які розв'язуються завдяки цій діяльності [115, с. 177].
4. Діяльність органів держави та інших суб'єктів з упорядкування й удосконалення законодавства, приведення його до певної системи шляхом упорядкування збірників або створення єдиних нормативних актів⁷⁹.
5. Діяльність зі зведення нормативно-правових актів (або їх елементів) у цілісний комплекс [117, с. 97].
6. Цілеспрямована діяльність компетентних суб'єктів з упорядкування нормативно-правових актів для зручності користування ними на практиці, усунення можливих суперечностей, неточ-

⁷⁸ Гусев Ю. И. Теоретические проблемы составления свода законов Союза ССР (по материалам предметной систематизации советского законодательства в 1927–1930 гг.) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю. И. Гусев; ВНИИСЗ. — М., 1973. — 22 с. — С. 4.

⁷⁹ Теория государства и права / под ред. С. С. Алексеева. — М. : Юрид. лит., 1985. — 480 с. — С. 289.

ностей, прогалин і в такий спосіб удосконалення системи законодавства в цілому [118, с. 135].

7. Діяльність з упорядкування та удосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої і внутрішньої обробки з метою підтримання системності законодавства та забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією [119, с. 156].

Функціональні характеристики систематизації нормативно-правових актів надають можливість дійти висновку, що **основними функціями систематизації** є таке:

- 1) уможлиблює оглянути весь масив чинного законодавства;
- 2) виявляє й усуває неузгодженості, суперечності, прогалини правового регулювання;
- 3) підвищує ефективність законодавства;
- 4) робить законодавство інформаційно доступнішим, зручнішим для використання, полегшує пошук потрібної норми;
- 5) сприяє вивченню і дослідженню законодавства;
- 6) робить законодавство інтелектуально доступнішим (полегшує з'ясування змісту норм);
- 7) сприяє правовому вихованню громадян, формуванню їх правосвідомості [120, с. 29—30].

Ураховуючи вищезазначені думки дослідників щодо розуміння поняття «систематизація законодавства», беручи до уваги функціональні характеристики цієї діяльності та екстраполюючи на предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідне висловити авторське розуміння поняття «систематизація інформаційного законодавства».

Систематизація інформаційного законодавства — цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб з упорядкування нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини, з метою підвищення ефективності правореалізації у даній сфері.

1.3.4 Поняття «кодіфікація інформаційного законодавства»

Щодо кодифікації, то це форма корінного перероблення чинних нормативних актів у визначеній сфері відносин, спосіб якісного впорядкування законодавства, забезпечення його узгодженості та компак-

тності, а також перегляду нормативного масиву, звільнення від норм, що застаріли та себе не виправдали [135, с. 384].

Як у науковій літературі, так і в законодавчих джерелах найбільш популярним напрямом удосконалення інформаційного законодавства є проведення кодифікації. Саме тому вважаємо за необхідне приділити більше уваги даному виду систематизації.

Категорія «**кодифікація**» була введена у науковий обіг *І. Бентамом*. Найбільшого розквіту ідея кодифікації набула в ХІХ столітті. Але в різні історичні періоди та в різних регіонах поняття «кодифікація» мало неоднаковий зміст. Так, на початку ХІХ ст. прихильник кодифікації *Тібо* запропонував здійснити загальну кодифікацію німецького цивільного права, зазначаючи, що результатом такої кодифікації буде національний німецький кодекс, створений в дусі народу та доступний навіть «посередній» голові, буде встановлений на твердій основі зв'язку правознавства із життям, будуть створені, нарешті, однакові закони, які рівно впливають на взаємну прихильність та вірність [137, с. 126].

Цю думку не підтримали представники історичної школи права, зазначаючи, що «кодекси можуть відірвати діюче право від живого зв'язку з минулим, обмежити вірний та вільний його розвиток, кинути на загибель основи права, що існують в народному дусі, але невідомі кодифікаторам, нарешті, можуть навіть порушити народну правосвідомість, позбавивши її необхідної твердості та постійності. Існуюча суперечлива різноманітність в діючому матеріальному праві ... не становить жодної незручності, відкриваючи простір для індивідуумів, для гармонійного розвитку цілого та його частини. Тому завдання постає не в кодифікації, а в необхідності піднести правознавство на належний рівень і тоді вже чекати плідних результатів від науково освічених юристів» [137, с. 127].

У дореволюційній Росії вчені-юристи також зосереджували увагу на дослідженні поняття кодифікації [138, с. 30]. Необхідно підкреслити, що в даний період відбувалося деяке змішування понять кодифікації та інкорпорації, але більшість авторів правильно визначали такі основні риси кодифікації, як можливість внесення змін у зміст нормативного акта, створення нових правових норм, прийняття в результаті кодифікації звідного нормативного акта [134, с. 140].

Так, *Г. Ф. Шершеневич* розрізняв кодифікацію в «справжньому значенні» та інкорпорацію, але водночас він не визнавав за кодифікаці-

єю права на внесення суттєвих змін у законодавство. П. І. Люблинський вважав, що чіткої межі між кодифікацією та інкорпорацією проводити не можна, вважаючи, що *кодифікація* — це удосконалений вид інкорпорації і відрізняється від неї лише за методом [139, с. 414]. У радянський період велике значення для розвитку ідеї кодифікації мала позиція Л. І. Дембо, який розрізняв дві форми кодифікації: інкорпорацію, яка пов'язана з виключенням застарілого матеріалу, і «кодифікацію в дійсному розумінні», в процесі якої кодифікатор має право вирішувати ряд нових питань [140, с. 80–81].

Цікаву наукову позицію мав О. Ф. Шебанов, який вважав кодифікацію логічним продовженням інкорпорації. Він зазначав, що практична діяльність радянської держави, як і зарубіжних держав, показує, однак, що інкорпорацію та кодифікацію можна вважати лише основними формами систематизації чинного права з умовними межами між ними, оскільки друга форма є логічним продовженням першої [141, с. 140]. Схожої позиції дотримувалися В. М. Суходрев, Д. А. Керімов, О. О. Ушаков, зазначаючи, що систематизація законодавства складається з двох стадій.

Перша — це інкорпорація, яка не ставить своїм завданням створення нових актів. У процесі інкорпорації систематизується те, що вже видано. Акти відбираються в хронологічному або тематичному порядку в останній редакції. Виявляються та виключаються акти й окремі їх пункти, які фактично втратили силу.

Друга стадія — кодифікація. Її завданням є приведення законодавства в єдину струнку систему. У процесі кодифікації ліквідуються протиріччя, повтори, розробляються нові нормативні акти (кодекси і ін.) [112; 142; 296].

На сучасному етапі розвитку правової науки *кодифікація* законодавства здебільшого визначається як вид систематизації нормативних актів, що мають спільний предмет регулювання, який полягає в їх змістовній переробці (усуненні розбіжностей і протиріч, скасуванні застарілих норм) і створенні зведеного нормативного акта [62, с. 118].

Отже, серед усіх форм систематизації законодавства кодифікація є найкращим напрямом удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у конкретній сфері. На відміну від інших форм систематизації законодавства кодифікація охоплює не тільки зовнішню, а й внутрішню обробку нормативно-правових актів, тоб-

то впорядковується не тільки форма законодавства, а й перероблюється його зміст.

Кодифікація — це найвищий рівень систематизації законодавства, який передбачає переосмислення, творчу переробку та вдосконалення всього правового матеріалу, що існує на даний час у державі [143, с. 12].

Саме кодифікація сприяє створенню якісної системи законодавства, що, в свою чергу, позитивно впливає на ефективність правореалізації.

Кодифікація має ряд особливостей. А. І. Граціанов виокремлює такі:

- а) предметом кодифікаційної обробки є конкретні правові норми і юридичні інститути, незалежно від того, в яких актах вони містилися раніше;
- б) систематичний виклад правових норм та інститутів саме і становить завдання кодифікації;
- в) у результаті кодифікації укладається не збірник нормативних актів, а новий єдиний зведений правовий акт, який обов'язково затверджується компетентним правотворчим органом [144, с. 30—31].

Цікавими є й інші думки дослідників щодо властивостей кодифікації. Наприклад, *Є. В. Погорелов* виокремлює такі **властивості кодифікаційної діяльності**:

- 5) у процесі кодифікаційної діяльності на відміну від поточної правотворчості здійснюється глибокий перегляд всього чинного законодавства в даній сфері та його більш чи менш широке включення до кодифікаційних актів;
- 6) кодифікація як форма правотворчості використовується для виконання перспективних завдань розвитку законодавства;
- 7) при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і глибокий облік закономірностей суспільного розвитку, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації;
- 8) об'єктивною передумовою успішної кодифікаційної роботи, життєздатності й стабільності кодифікаційних актів є відносна стабільність суспільних відносин, що підлягають кодифікаційній обробці [145, с. 44].

Урегулювання всього спеціального правового матеріалу в уніфікованому виразі закону, тобто кодексі, полегшує роботу, пов'язану із

систематизацією нового законодавства, і спрощує користування нормативним матеріалом внаслідок усунення зайвих повторень. Метою кодифікації є необхідність раціонального і якісного оформлення правового матеріалу широкого змісту та обсягу.

Ще однією перевагою, притаманною кодифікації, є усунення невинуватеного обігу різноманітних аналогічних правових положень, що за змістом по іншому формулює прогалини права.

До того ж, кодифікація виступає невинуватеною категорією під час змістовного виключення непослідовності в законодавстві, а спрямована також на подолання стихійних правових диференціацій. Оскільки вона примушує до певних систематизаційних дій широкою постановкою завдань, які зводяться до того, щоб у різноманітному нормативно-правовому матеріалі перевіряти певні правила щодо здатності уніфікації і зумовлює приведення законодавства до визначеного порядку.

Отже, саме кодифікація нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, дасть змогу подолати чисельні недоліки вітчизняного інформаційного законодавства, сприятиме удосконаленню законів, упорядкуванню інформаційного законодавства та полегшить користування ним.

1.3.5 Поняття «інкорпорація інформаційного законодавства»

Термін «інкорпорація» походить від латинського *incorporation* — включення до складу [124, с. 471].

О. Ф. Шебанов визначає *інкорпорацію* як таку форму систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший нормативний матеріал, який є в наявності, поєднують в певному порядку у збірниках без зміни змісту цих актів [141].

У юридичній енциклопедії *інкорпорація* визначається як об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства [297, с. 690—691].

І. Б. Усенко окреслює *інкорпорацію* як вищий вид діяльності з упорядкування видання нормативних актів, за якого шляхом їх зовнішньої обробки і систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання у єдиному збірнику (зібранні) досягається всебічне, повне викладення нормативно-правового матеріалу, що стосується визначе-

ного періоду часу чи визначеної сфери суспільного життя, яка має самостійне значення [127, с. 10].

Є. В. Погорелов зазначає: що стосується *інкорпорації* законодавства, то вона виражається в повному або частковому об'єднанні в алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку нормативних актів визначеного рівня в різного роду збірники (зібрання) [145, с. 39].

Отже, *інкорпорація* є винятково зовнішньою обробкою законодавчого матеріалу, обліком і об'єднанням його без зміни тексту самих актів за задалегідь визначеними ознаками, зокрема: юридична чинність нормативно-правових актів, хронологічна чи алфавітна послідовність, системно-предметний порядок тощо.

Об'єднання цих текстів у збірники (зібрання) являє собою тільки зовнішню обробку нормативних актів, що не порушує їх нормативного змісту: збереження незмінним нормативного змісту акта є головною відмінністю *інкорпорації* від кодифікації [133, с. 224].

О. Ф. Скакун підкреслює, що *інкорпорація* відрізняється від кодифікації тим, що остання завжди має офіційний характер [64, с. 280].

В. С. Ковальський та І. П. Козінцев⁸⁰ визначають *інкорпорацію* як спосіб систематизації, натомість М. П. Пихтін, В. В. Галунько, М. М. Новіков, М. М. Новікова, О. О. Онищук⁸¹ та О. М. Головка, І. М. Погрібний, О. В. Волошенко⁸² визначають її як форму систематизації.

Однак і перші, і другі єдині у думці, що *інкорпорація* полягає у поєднанні нормативних актів певного рівня у різного роду збірники у певному порядку (хронологічному, алфавітному, системно-предметному). Особливість *інкорпорації* полягає в тому, що зміни в зміст актів, котрі вміщуються до збірника, не вносяться. Однак *інкорпорація* не зводиться лише до простого відтворення актів у їхній первісній редакції. У процесі *інкорпорації* з тексту актів, що вміщуються до збірника, вилучаються глави, статті (пункти), окремі абзаци, визнані такими,

⁸⁰ Правотворчість: теоретичні та логічні засади / В. С. Ковальський, І. П. Козінцев. — К., 2005. — 192 с. — С. 160.

⁸¹ Теорія держави і права : навч. посіб. / Пихтін М. П., Галунька В. В., Новіков М. М. та ін.; за заг. ред. В. В. Галунька. — Х. — 2011. — 264 с. — С. 66.

⁸² Теорія держави і права: навч. посіб. / О. М. Головка, І. М. Погрібний, О. В. Волошенко та ін. — Х., 2010. — 274 с. — С. 151.

що втратили чинність, вилучаються також тимчасові норми, термін дії яких минув, відомості про осіб, які підписали ці акти.

Залежно від юридичної чинності збірників законодавства інкорпорація поділяється на офіційну, офіціозну (напівофіційну) та неофіційну.

Офіційна інкорпорація здійснюється від імені і за дорученням правотворчого органу, ним же затверджується.

Офіціозна (напівофіційна) інкорпорація — це видання збірок і збірників законодавства за дорученням правотворчого органу (органів) спеціально уповноваженими органами (наприклад, Міністерством юстиції), причому правотворчий орган офіційно не затверджує такий збірник, і тому тексти поміщених у ньому актів не набувають офіційного характеру.

Неофіційна інкорпорація здійснюється відомствами, державними або приватними видавництвами, науковими установами, фірмами, окремими особами, суб'єктами, що не мають спеціальних повноважень. Такі збірники законодавства не є джерелом права. За характером розташування матеріалу інкорпорацію можна розділити на хронологічну (за датами видання) та систематичну (за тематичними розділами залежно від змісту — за предметним принципом).

Нарешті, інкорпорація може класифікуватися залежно від обсягу охоплюваного нормативного матеріалу. За цією ознакою варто розрізняти *генеральну* інкорпорацію, коли в збірці включається все законодавство країни, і *часткову* інкорпорацію, коли складаються збірники нормативних актів з певних питань.

ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

- 2.1 СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

- 2.2 СТРУКТУРА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Усюди в світі рух від індивідуального знання до знання соціуму в різних напрямках життя виокремлюється як ще одна, окрема, сфера життєдіяльності суспільства — інформаційна. Подолавши за допомогою засобів обчислювальної техніки два гальма на шляху свого розвитку — швидкість і обсяги передачі інформації, від часів появи телеграфу (1847 р.) за темпами свого розвитку технології зв'язку стали багато в чому визначати процеси загального розвитку людства й загострення конкуренції на світових ринках, утворивши інформаційну сферу сукупністю великої різноманітності інформації й інформаційної інфраструктури суспільства. Їй притаманна своя форма суспільних відносин, об'єктом яких є інформація як ресурс та інформаційна інфраструктура.⁸³

У результаті глобальної інформатизації і виникнення у економіці розвинутих країн четвертого, *інформаційного*, сектора⁸⁴ (поряд із трьома традиційними секторами: промисловості, сільського господарства та сфери послуг), котрий стає домінуючим, виникли інформаційні відносини особливого роду, об'єктом яких є інформаційна діяльність (її складові: інформаційні блага, дії, послуги, інтереси, майно, режими, результати та ін.⁸⁵), тобто суспільні відносини з приводу інформації⁸⁶ або

⁸³ Соснін О. Проблеми правового регулювання інформаційної політики в Україні / О. Соснін // Віче. — 2008. — № 20. — С. 11.

⁸⁴ Відповідно до відомих концепцій Д. Белла, З. Бжезинського, О. Тоффлера (США); Г. Кана, А. Вінера, Ф. Уебстера (Велика Британія); Ж. Фурастьє (Франція); Р. Ф. Абдєєва, Н. Н. Моїсєєва (Росія) та ін.

⁸⁵ Проблемы общей теории права и государства / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. — М., 2001.

⁸⁶ Від лат. *information* — обізнаність, тобто маємо на увазі змістовну (*content*) інформацію — зовнішню щодо об'єкта, суб'єктивну чи відносну. Внутрішня структурна (*structure*) інформація, об'єктивна чи абсолютна, характеризуючи ступінь організованості об'єкта, використовується нині у якості ресурсу для переробки змістовної інформації.

юридично значущих результатів дій (бездіяльності) стосовно неї. Наприклад, відносини, що виникають при створенні та розповсюдженні масової інформації, під час застосування організаційно-правових механізмів інформаційної безпеки тощо.

У зв'язку з цим виникла необхідність у створенні методів багатоаспектного інформаційно-правового опису, аналізу, уявлення, синтезу та оптимізації системи правового регулювання інформаційних відносин, що дає змогу досліджувати процеси регулювання з огляду як ієрархії правових цілей, так і процесів переробки⁸⁷ інформації як засобу досягнення цих цілей, тобто необхідність опрацювання відповідної системології інформаційного права як науково-методичної бази, за допомогою якої створюється ефективне організаційно-правове забезпечення нормативного правового регулювання⁸⁸.

Нині відбувається об'єктивна модернізація вітчизняного правознавства в цілому та, зокрема, галузі інформаційного права, у процесі якої все чіткіше вбачається тенденція концептуального переходу до системних уявлень⁸⁹ про право, що відповідає світовим тенденціям⁹⁰. Це обумовлено, зокрема, системною глобальною інформатизацією, що викликало виникнення безлічі нових різновидів інформаційних відносин та їх комбінацій, ефективне правове регулювання яких можливе лише на основі єдиного проблемно орієнтованого варіанта комплексного (системного підходу), що враховує їхню специфіку.

⁸⁷ Переробка інформації — сукупність інформаційних процесів: виробництва (створення, рецепції-сприйняття, генерації, моделювання вимірювання), інтерпретації (перетворення, логічної обробки, акумуляції) та комунікації (передачі, зберігання, подання) інформації.

⁸⁸ **Ловцов Д. А.** Теория информационного права: базисные аспекты / Д. А. Ловцов // Государство и право. — № 11. — 2011. — С. 33—41.

⁸⁹ Теория систем и системный анализ : учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин. — К. : МАУП, 2003.. — 368 с.; Теория систем и системный анализ : учеб. пособ. / сост. А. Н. Тырсин. — Челябинск : УрСЭИ АТиСО, 2002. — 128 с.; Методология систем : вербальный подход / В. Д. Могилевский. — М. : Экономика, 1999. — 251 с.; Основы теории систем и системного анализа : навч. посіб. / О. М. Горбань, В. Є. Бахрушин. — Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. — 204 с.; Введение в системную теорию : пер. с нем. / Н. Луман. — М. : Логос, 2007. — 360 с.; Системный анализ в управлении : учеб. пособ. для вузов / В. С. Анфилов, А. А. Емельянов, А. А. Кукушкин. — М. : Финансы и статистика, 2002. — 368 с.; Методология науки. Системность. Деятельность / Э. Г. Юдин. — М. : Эдиториал УРСС, 1997. — 440 с. та ін.

⁹⁰ **Ловцов Д. А.** Системология правового регулирования: исторические аспекты развития / Д. А. Ловцов // История государства и права. — 2009. — № 18. — С. 9—12.

2.1 СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Одним із основних факторів формування інформаційного простору нашої держави є система заходів забезпечення розвитку інформаційних процесів, яка полягає в реалізації державної інформаційної політики, спрямованої на захист прав людини, утвердження свободи слова, плюралізму і демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України, зміцнення й розвитку інформаційної інфраструктури⁹¹.

Із часу проголошення незалежності України створено значний масив законодавчих та підзаконних нормативних актів, які є базою нормативно-правового регулювання суспільних інформаційних відносин. Сукупність юридичних норм у цій сфері вже досягла критичної маси, що дає змогу на науковому рівні умовно виділити їх в автономну галузь законодавства (інформаційне законодавство) та юридичну наукову інституцію (інформаційне право)⁹².

Правове регулювання інформаційних відносин обумовлено певними об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Такими чинниками виступають наступні фактори:

- рівень економічного розвитку суспільства;
- соціальна структура суспільства;
- рівень зрілості, стабільності суспільних відносин;
- рівень правової культури громадян і посадових осіб;
- рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання.

Отже, **правове регулювання інформаційних відносин** — це дія на зазначені відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. В умовах формування в Україні основ інформаційного суспільства та правової держави роль і значення правового регулювання інформаційних відносин актуалізується. Адже головною ознакою моде-

⁹¹ **Онопчук І. Ю.** Теоретичні та прикладні аспекти систематизації інформаційного законодавства України / Онопчук І. Ю., Полінкевич К. Б. // Систематизація законодавства в Україні : проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — К., Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. — 600 с. — С. 344—345.

⁹² **Настюк В. Я.** Формування системи інформаційного законодавства в Україні / В. Я. Настюк // Інформація і право. — № 2 (2). — 2011. — С. 27—31.

лі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних, у т.ч. інформаційних відносин.

Тобто, регулюючий вплив права на інформаційні відносини полягає у тому, що воно у своїх нормах конструює модель обов'язкової чи дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин.

Саме тому, задля найповнішого розуміння існуючого стану правового регулювання інформаційних відносин, розпочати його розгляд ми вирішили з компактного викладення основних позицій концепції інформаційних правовідносин.

У сучасній юридичній науці відсутнє єдине визначення інформаційних правовідносин. У цьому питанні дослідники пострадянського простору розділилися на два наукові «табори»: *перші* — В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, О. М. Кальченко, В. С. Цимбалюк, М. Я Швець та ін. — інформаційні відносини розглядають як відносини, пов'язані з обігом категорії інформації, визначаючи останню ядром у них; *другі* — І. Л. Бачило, А. А. Снитников, В. О. Копилов, М. М. Рассолов та ін. — інформаційні відносини визначають як діяльність, у результаті якої відбувається обіг інформації.

Отже, М. Я. Швець, Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк визначають їх як суспільні відносини щодо інформації, що є основним об'єктом регулювання інформаційного права⁹³. О. М. Кальчен-

⁹³ **Швець М.** Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / М. Швець, Р. Калюжний, В. Гавловський, В. Цимбалюк // Право України. — 2001. — № 7. — С. 88—91; Інформаційне право: нормативні та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин [Текст] : моногр. / В. М. Брижко, М. Я. Швець. — К., 2009. — 290 с.; Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин [Текст] : наук.-методол. посіб. / В. Брижко [та ін.]; ред. В. Тацій [та ін.]. К., 2009. — 322 с. Основи інформаційного права України [Текст] : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк [та ін.]; ред. М. Я. Швець [та ін.]. — К. : Знання, 2004. — 274 с.; Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних [Текст] / В. Брижко [и др.]; ред. М. Швець. — К. : НДЦПІ АПРн України, 2005. — 334 с.; Информационное право [Текст] : учебник для студ. вузов / И. Л. Бачило [и др.]; ред. Б. Н. Топорнин; РАН, Институт государства и права. Академический правовой ун-т. — 2-изд., с изм. и доп. — СПб., 2005. — 723 с.; Информационное право [Текст] : учебник / В. А. Копылов; Московская гос. юридическая академия. — 2. изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2003. — 511 с.; Системне забезпечення інформаційних процесів [Текст] / уклад. С. Б. Костенко, О. М. Швець; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. — Л., 2008. — 35 с. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права [Текст] / В. М. Брижко [та ін.]; заг. ред.: М. Я. Швець, Р. А. Калюжний; Академія правових наук України, Науково-дослідний центр правової інформатики. — Ужгород : ІВА, 2003. — 240 с.; Снитников А.А. Обеспечение и защита прав на информацию // А.А. Снитников, Л.В. Туманова. — М., 2001. — С. 101 тощо.

ко підкреслює: інформаційні відносини — це відносини, які виникають в усіх сферах життя та діяльності людей, держави та суспільства при використанні, одержанні, поширенні і зберіганні інформації⁹⁴. *І. Л. Бачило* під зазначеними відносинами розуміє суспільні відносини, які виникають у процесі інформаційної діяльності⁹⁵. *Л. В. Туманова* та *А. А. Снитников* розглядають інформаційні відносини як суспільні відносини, які виникають відповідно до норм права і юридичних фактів при формуванні і використанні інформаційних ресурсів на основі створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, поширення і надання споживачу документованої інформації; створенні та використанні інформаційних технологій та засобів їх забезпечення⁹⁶.

В. А. Копилов об'єднав дві попередні групи. З одного боку, він зазначає, що інформаційні відносини — це комплекс суспільних відносин, котрі виникають при реалізації інформаційних процесів, тобто при створенні, отриманні, обробці, накопиченні, пошуку, розповсюдженні та зберіганні інформації, а також процесів створення й застосування інформаційних систем, інформаційних технологій та засобів інформаційної безпеки⁹⁷. А з другого боку, — відстоює їх як самостійну однорідну групу суспільних відносин, що виникають у процесі обігу інформації в інформаційній сфері, у результаті здійснення інформаційних процесів при реалізації кожним інформаційних прав та свобод, а також у порядку виконання своїх обов'язків органами державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав та свобод⁹⁸.

М. М. Рассолов зазначає, що інформаційні правовідносини — це відносини з приводу збору, обробки й використання правової та іншої інформації в суспільстві. Він же підкреслює, що, по-перше, інформаційні відносини залежать від об'єктивно існуючих економічних відносин, заснованих на різних формах власності, які у свою чергу є суспільними відносинами громадян, засобів масової інформації, фірм, підпри-

⁹⁴ **Брижко В. М.** Інформаційне суспільство. Дефініції / В. М. Брижко, О. М. Кальченко, В. С. Цимбалюк; за ред. Р. А. Калюжного, М. Я. Швеця. — К., 2002. — С. 86.

⁹⁵ **Бачило І. Л.** Информационное право: основы практической информатики : учеб. пособие / И. Л. Бачило. С-Пб . 2001. — С. 22.

⁹⁶ **Снитников А. А.** Обеспечение и защита прав на информацию / А. А. Снитников, Л. В. Туманова. — М., 2001. — С. 101.

⁹⁷ **Копылов В. А.** Информационное право: учеб. / В.А. Копылов. — М., 1999. — С. 42.

⁹⁸ **Копылов В. А.** О структуре и составе информационного законодательства / В.А. Копылов // Государство и право. — 1996. — № 6. — С. 25.

емств та інших суб'єктів права; по-друге, інформаційні відносини — це відносини громадян, ЗМІ, державних органів та інших, передбачені нормами інформаційного права, сутність яких полягає у ідеї свободи та демократії в інформаційній сфері; по-третє, одним із завдань інформаційних відносин є формування інформаційно-правового простору країни, захисту прав журналістів, забезпечення інформаційної безпеки тощо⁹⁹. Отже, на думку *М. М. Рассолова*, інформаційні відносини доцільно визначати через їх суб'єктний склад.

О. А. Гаврилов подає наступне визначення цього поняття: інформаційні правові відносини — це такі врегульовані правом відносини, при яких один суб'єкт (фізична або юридична особа) має право вимагати від іншого суб'єкта отримання певної інформації, а інший зобов'язаний передати першому необхідну інформацію¹⁰⁰. Як зазначає *І. В. Арістова*, інформаційні відносини виникають в інформаційному просторі між суб'єктами права. При цьому під інформаційним простором розуміють інформаційні процеси та відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, обробки, захисту та поширення інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке розповсюджується юрисдикція держави¹⁰¹.

Натомість, підтримуючи позицію *Ю. Нечипорук*¹⁰², вважаємо за доцільне розглядати інформаційні відносини у поєднанні усіх зазначених теорій, оскільки будь-яка інформаційна діяльність в кінцевому результаті спрямована на отримання необхідної інформації.

І. Л. Бачило термін «інформаційні відносини» вважає не зовсім коректним. На її думку, доцільно використовувати термін «правові відносини в інформаційній сфері». Автор зазначає, що «в процесі здійснення інформаційної діяльності... виникають суспільні відносини, частина яких в будь-якому випадку регулюється правом, і вони відповідно до цього стають правовими відносинами»¹⁰³. А ось *О. А. Гаврилов* на-

⁹⁹ *Рассолов М. М.* Информационное право : учеб. пособ. / М. М. Рассолов. — М., 1999. — С. 42.

¹⁰⁰ *Гаврилов О. А.* Информатизация правовой системы России. Теоретические и практические проблемы : учеб. пособ. / О. А. Гаврилов. — М., 1998. — С. 52—53.

¹⁰¹ *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [моногр.] / І. В. Арістова; за заг. ред. О. М. Бандурки. — Х., 2000. — С. 8.

¹⁰² *Ю. Нечипорук.* Суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правовідносин // *Юридична Україна.* — 2012. — № 6. — С. 39—44.

¹⁰³ *Бачило І. Л.* Информационное право: основы практической информатики : учеб. пособ. / И. Л. Бачило. — С-Пб, 2001. — С. 22.

впаки не погоджується з думкою *І. Л. Бачило*.¹⁰⁴ Він підкреслює: «...є достатньо підстав для використання в законодавчій діяльності концепції терміна «інформаційні правовідносини». Солідаризуючись із *Ю. Нечипорук*, ми підтримуємо точку зору *О. А. Гаврилова*, адже інформаційні відносини, окрім загальних, мають специфічні, притаманні лише їм ознаки, а головне, їх об'єктом виступає цілком самостійна категорія — інформація.

Ґрунтовною є позиція *В. А. Ліпкана* та *В. А. Залізняка*¹⁰⁵, які під **інформаційними відносинами** розуміють: 1) однорідну групу суспільних відносин, що виникають при поводженні інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів при реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також при виконанні обов'язків органами державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод; 2) інформаційні зв'язки між суб'єктами політичної системи суспільства, держави, що виникають під час одержання, використання, зберігання та споживання інформації; 3) такі відносини, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя й діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні документованої або публічно оголошеної інформації про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Поділяємо подив названих дослідників щодо відсутності у Законі України «Про інформацію» визначення поняття **«інформаційні відносини»**, хоча безпосередньо в тексті законодавець ним оперує. Зокрема, окрім статті 3, у наступних статтях Закону України «Про інформацію» визначаються принципи, суб'єкти та об'єкти інформаційних відносин¹⁰⁶.

¹⁰⁴ *Нечипорук Ю.* Суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правовідносин / *Ю. Нечипорук* // *Юридична Україна*. — 2012. — № 6. — С. 39—44.

¹⁰⁵ Систематизація інформаційного законодавства України: [моногр.] / *В. А. Ліпкан, В. А. Залізник*; за заг. ред. *В. А. Ліпкана*. — К.: ФОП *О. С. Ліпкан*, 2012. — 332 с. — С. 253.

¹⁰⁶ Систематизація інформаційного законодавства України: [моногр.] / *В. А. Ліпкан, В. А. Залізник*; за заг. ред. *В. А. Ліпкана*. — К.: ФОП *О. С. Ліпкан*, 2012. — 332 с. — С. 115.

Отже, беручи до уваги вищезазначені норми, можна сказати, що **інформаційні відносини**, на думку законодавця, це такі відносини, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя й діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні документованої або публічно оголошеної інформації про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах¹⁰⁷.

Підкреслимо, що інформаційні правовідносини виникають, змінюються і припиняються в інформаційній сфері та регулюються інформаційно-правовими нормами. Їм притаманні всі ознаки правових відносин, оскільки вони є їх різновидом.

Водночас інформаційним відносинам притаманні особливі ознаки, які стали підставою для виділення їх у самостійну групу. На думку *І. Д. Тиновицької*, однією із ознак є те, що об'єкт відносин — це інформація в цілому, незалежно від того, в якому вигляді та на якому носії вона створювалася¹⁰⁸. Крім загальних рис, які притаманні всім правовідносинам, можна виділити й характерні для інформаційних: по-перше, вони існують практично у всіх сферах, де існує інформація; по-друге, наявність особливого суб'єкта, у власності або у розпорядженні якого є інформація або інформаційний ресурс; по-третє, основним об'єктом інформаційно-правових відносин є інформація.

Отже, чинне інформаційне законодавство України складається з великої кількості правових актів, що видані в різний час різними уповноваженими на те органами і за різними підставами. У результаті цього в законодавстві поступово виникають норми, які часто є незгодженими, суперечливими і застарілими, що значно ускладнює їх реалізацію. Даний фактор обумовлює необхідність процесу систематизації інформаційного законодавства України, механізм якого є досить складним. Тому зазначений механізм ми розглядаємо з точки зору системного підходу як вирішення проблеми співвідношення права із законодавством (вираження правових норм нормативно-правовими актами). Оскільки право і законодавство, що співвідносяться як зміст

¹⁰⁷ Там само. — С. 253.

¹⁰⁸ *Тиновицкая И.Д.* Информационное право и информационные отношения / И. Д. Тиновицкая // Проблемы информатизации. — 1999. — № 3. — С. 47.

і форма, виконують функції впливу на суспільні відносини (зокрема, спеціально-юридичні: регулятивну та охоронну), тому норми права, які знаходять своє вираження в нормативно-правових актах, повинні найбільш повно й широко охоплювати весь різноманітний спектр суспільних відносин, що обумовлює процес законотворення. Тобто, по суті, розв'язується задача апроксимації права законодавством, наближення форми до змісту¹⁰⁹.

2.2 СТРУКТУРА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У сучасній Україні регулятивні функції права, які повинні бути адекватним виразом суспільних відносин, з пострадянського періоду все ще не досягли необхідного ступеня зрілості. Вважаємо, одна з причин цього полягає у тому, що законотворчість знаходиться у лещатах трьох різноспрямованих і неузгоджених між собою факторів правотворчості, кожен з яких є принципово важливим.

Перший фактор — відставання у опрацюванні стратегії розвитку законодавства, основним компонентом якої є необхідність приведення всієї нормативної системи у відповідність до Конституції України, задля побудови правової соціальної держави.

Другий фактор — суто науковий. Законотворчість відчуває тиск правової ідеології, в основі якої сьогодні лежить концепція широкого праворозуміння.

Третій фактор — існуючий стан суспільних відносин, правосвідомості, коли реальне життя часто не укладається у зміст законів, що регулюють права та обов'язки громадян. Особливо це стосується інформаційної сфери.

Істориками доведено, що будь-яка соціальна трансформація — процес не стихійний, а досить організований. І результати багато в чому залежать від позиції держави, як одного з головних суб'єктів суспільного процесу. Держава в процесі становлення інформаційного суспільства, безперечно, має взяти на себе роль каталізатора змін залежно

¹⁰⁹ **Онопчук І. Ю.** Теоретичні та прикладні аспекти систематизації інформаційного законодавства України / Онопчук І. Ю., Полінкевич К. Б. // Систематизація законодавства в Україні : проблеми теорії і практики : Матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. — 600 с. — С. 344—345.

від загального технологічного рівня, ступеня розвитку інформаційної індустрії та розвиненості демократичних інститутів країни й скеровувати їх у бажаному для суспільства напрямі, зумовлюючи наше ставлення до власних національних інтересів, безпеки та методів політичної діяльності. Це потребує надзвичайної уваги до цих процесів з боку найвищого керівництва держави, адже, не вирішивши питання інституційного визначення інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних відносин, нація не спроможна реалізувати інноваційний вектор розвитку¹¹⁰.

Саме тому необхідним є більш детальний розгляд структури правового регулювання інформаційних відносин в Україні.

Як зазначає *О. Орлюк*, структура являє собою стійку єдність елементів, закон їх зв'язку; вона забезпечує збереження цілісності, єдності явища як системи¹¹¹. Відтак, під **структурою правового регулювання інформаційних відносин** ми розуміємо будову та внутрішню форму організації системи нормативних актів в інформаційній сфері, якій притаманна ієрархічна системність. Іншими словами, складне утворення, яким є система НПА в інформаційній сфері, варто поділити на кілька складових. Ці складові ми називаємо рівнями, оскільки саме тоді один або декілька НПА будуть розумітися в тій юридичній силі, яка проявляється на практиці застосування.

Вищий рівень формує **Конституція України**, яка закладає фундамент правового регулювання інформаційних відносин у нашій державі.

Конституційні установлення опосередковують структурно неоднорідні інформаційні відносини, що виникають у різних галузях життєдіяльності суспільства та держави. Ці відносини мають різний ступінь правової урегульованості, оскільки інтенсивний розвиток різнобічних інформаційних відносин та інформаційної діяльності суттєво випереджає темпи їх правового забезпечення комплексом законодавчих та інших нормативно-правових актів усіх галузей права¹¹².

¹¹⁰ *Соснін О.* Проблеми правового регулювання інформаційної політики в Україні / *О. Соснін* // Віче. — 2008. — № 20., С. 11.

¹¹¹ *Орлюк О. П.* Теоретичні питання банківського права та банківського законодавства / *О. П. Орлюк*. — К., 2003. — 104 с. — С. 10.

¹¹² Джерела конституційного права України / *Ю. С. Шемчушенко, Н. М. Пархоменко та ін.* — К., 2010. — 710 с. — С. 591.

Тож не викликає сумніву визначальна роль Конституції у цьому процесі. Адже саме вона є головним джерелом інформаційного права, оскільки: по-перше, вона має найвищу юридичну силу; по-друге, у ній закріплено принципи державної інформаційної політики; по-третє, конституційні положення слугують основою для змісту джерел інформаційного права, визначають напрями їх розвитку¹¹³.

Найбільш фундаментальне значення для формування ефективної моделі ієрархічної структури інформаційного законодавства має Конституція як документ політико-правового характеру, в якому знаходять своє закріплення найбільш важливі та значимі засади і цінності, що відображають сутність та зміст суспільного розвитку, державотворчих процесів¹¹⁴.

У цьому контексті, з огляду на сутність та зміст положень Основного Закону України, можна зазначити, що у ньому знайшли своє закріплення: 1) мета та основоположні завдання формування ієрархічної структури законодавства, в т.ч. інформаційного; 2) основоположність Конституції України як правового базису формування ієрархічної структури законодавства; 3) засади формування та функціонування нормотворчого процесу; 4) конституційно-правова модель ієрархічної структури законодавства¹¹⁵.

Отже, Основний Закон України має забезпечувати цілісність, системність та узгодженість структури інформаційного законодавства. Саме таким підходам повинен відповідати процес формування Кодексу України про інформацію та Доктрини інформаційної безпеки¹¹⁶, який розпочато в Україні.

Наступним структурним елементом структури правового регулювання інформаційних відносин є власне **закони**. Вони мають вищу юридичну силу порівняно з усіма іншими актами держави. Пріоритет закону у системі нормативно-правових актів повинен бути однозначним, повним і бездоганим, не викликати жодних сумнівів щодо ролі,

¹¹³Корейба Ю. В. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права України / Ю. Корейба // Підприємництво, господарство і право — 2013. — №

¹¹⁴Там само.

¹¹⁵Там само. —

¹¹⁶Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с.

соціального призначення, регулятивних і охоронних цінностей законодавчого акта¹¹⁷.

Закони поділяють на кілька видів. І цей поділ має не тільки пізнавальне значення, а й утворює юридичну конструкцію. Як зазначає Ю. А. Тихомиров, юридичне визначення класифікації законів надає їй елементам нормативно-регулювальний характер, оскільки воно безпосередньо впливає на практику створення різних видів законів та визначення їх ознак, становлення між ними необхідного погодження та зв'язків. Кожний закон займає своє місце як серед законодавчих актів, так і у всій правовій системі¹¹⁸.

Враховуючи великий масив нормативно-правових актів, зосередимо увагу на тих, що є найбільш вагомими у різних сферах інформаційної проблематики, кількість і якість яких надає можливість говорити про становлення галузей інформаційного законодавства, які можуть бути покладені в основу майбутнього Кодексу законів України про інформацію (Інформаційного кодексу)¹¹⁹.

Отже, більш детальне регулювання інформаційних відносин визначається такими **законами**:

- Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, який закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності, стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації. Дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації;
- Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року, який визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Цим Законом регулюються правові й економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виника-

¹¹⁷ Дутка Г. І. Закон в ієрархічній системі нормативно-правових актів / Г. І. Дутка // Науковий вісник Чернівецького університету. — 1999. — Вип. 70. — С. 16—20.

¹¹⁸ Тихомиров Ю. А. Теория закона : моногр. / Ю. А. Тихомиров. — М., 1982. — 257 с. — С. 42.

¹¹⁹ Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 122.

ють при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі;

- Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року, який визначає загальні засади формування, виконання та коригування «Національної програми інформатизації»;
- Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року, що схвалює Концепцію Національної програми інформатизації (далі — Концепція). Концепція включає в себе характеристику стану інформатизації в Україні, загальні принципи державної політики у сфері інформатизації, визначення, головну мету та основні завдання програми, принципи формування й виконання програми, основні напрями інформатизації, очікувані наслідки реалізації програми, механізм формування та виконання програми;
- Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки» (далі — Основні засади). Основні засади включають в себе загальні положення, завдання, цілі, напрями, організаційно-правові основи та національну політику розвитку інформаційного суспільства в Україні, очікувані результати від впровадження.

Як зазначають *В. А. Ліпкан* та *В. А. Залізник*, найбільш визначеними на законодавчому рівні в Україні є інформаційні відносини у сфері діяльності засобів масової інформації; водночас вітчизняне законодавство про ЗМІ є й одним із найрозгалуженіших¹²⁰.

Серед основних законів України, що регулюють окремі засади діяльності засобів масової інформації, слід назвати такі: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року, «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року, «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року, «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року,

¹²⁰ *Ліпкан В. А.* Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / *В. А. Ліпкан, В. А. Залізник*; за заг. ред. *В. А. Ліпкана*. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 124.

«Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 року, «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року, «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України» від 18 липня 1997 року, «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 року тощо. Хоча єдиного, комплексного нормативно-правового акта, в якому було б здійснено регулювання суспільних відносин у сфері діяльності ЗМІ та окремих ЗМІ, закріплено уніфіковані правові стандарти функціонування усіх ЗМІ, на кшталт Закону України «Про засоби масової інформації України», дотепер так і не прийнято, попри те, що у 2003 році Верховна Рада ухвалила в першому читанні Концепцію національної інформаційної політики. Загалом у нашій державі і досі відсутня закріплена на законодавчому рівні Концепція національної інформаційної політики, впровадження якої стало б вагомим чинником забезпечення інформаційних прав і свобод людини та громадянина, ефективної реалізації державної інформаційної політики¹²¹.

Наступною важливою галуззю інформаційного права є *сфера інформаційної безпеки*, законодавче регулювання якої охоплює: закони України Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січня 2002 року, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 червня 1994 року, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року тощо.

Останнім структурним елементом є *підзаконні нормативно-правові акти*, які мають власну підсистему. До неї входять: 1) акти Президента України, наприклад, Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року; 2) акти Кабінету Міністрів України, приміром Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні» від 8 жовтня 1997 року; 3) інші підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства транспорту і зв'язку, Державної адміністрації зв'язку, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування України.

Отже, **структура правового регулювання інформаційних відносин** — це комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих чинних норматив-

¹²¹ Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 124.

но-правових приписів, що вміщені в нормативно-правових актах, який виражається в їхній єдності й узгодженості, а також у розподілі залежно від критерію класифікації.

Загалом, в Україні створено певну логічну структуру системи інформаційного законодавства: рамковий закон «Про інформацію», галузеві закони з окремих видів ЗМІ, спеціальні закони щодо організаційно-правових аспектів діяльності аудіовізуальних ЗМІ та окремих сфер інформаційних відносин, закони, що врегульовують правовідносини у суміжних галузях¹²². До того ж, експертиза українського інформаційного законодавства, котра неодноразово здійснювалась упродовж останніх років, зокрема представниками ОБСЄ, свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським стандартам¹²³.

Відтак, **правове регулювання державної інформаційної політики** найближчим часом має здійснюватися за такими **напрямами**:

- Підготовка та ухвалення Концепції державної інформаційної політики;
- Ухвалення Кодексу України про інформацію;
- узгодження та систематизація існуючих і нових законів у інформаційній сфері із законодавством в інших галузях;
- розроблення підзаконних актів та керівних документів, що забезпечують ефективне правозастосування існуючого законодавства та підготовка нових законопроектів;
- активна участь у підготовці міжнародного законодавства у сфері інформаційних відносин;
- участь України в розробленні міжнародного інформаційного права, зокрема правового регулювання основних інститутів інформаційного суспільства.

¹²² Кобзар Ю. М. Основні напрями та проблеми розвитку нормативно-правової бази інформаційної діяльності : результати роботи парламенту третього скликання / Ю. М. Кобзар // Статистика України. — 2002. — № 3. — С. 14—17.

¹²³ Степанов В. Ю. Державна інформаційна політика: проблеми та перспективи : [монографія] / В. Ю. Степанов. — Х., 2011. — 548 с. — С. 232.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КОНСОЛІДАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

- 3.1 КОНСОЛІДАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА
ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ З НИМ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
- 3.2 КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ
- 3.3 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

3.1 КОНСОЛІДАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ З НИМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Світопорядок міжнародних відносин ХХ ст. зумовив концептуальну архітектуру системи класичного міжнародного права, побудованого на мирному співіснуванні двох антагоністичних суспільних формацій та сформував ілюзорний світ футурологічних концепцій¹²⁴. Тому на початку ХХІ століття сучасне міжнародне право, за умови незмінності підходів до розуміння характерних суттєвих складових, вичерпало свої міжнародно-правові регулятивні можливості в активній системі міжнародних відносин¹²⁵.

Глобалізація у буквальному змісті означає трансформацію економічних, технологічних, гуманітарних процесів в єдине світове суспільство з універсальними уніфікованими правилами для міжнародного руху капіталу, іноземних інвестицій, людських ресурсів, технологій, міграції населення¹²⁶.

Сучасне поширення інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж, які активно сприяють нарощуванню інформаційних ресурсів у різних сферах життєдіяльності, зумовлене необхідністю встановлення геополітичного панування через реалізацію концепції контролю над ресурсами. За умов інформаційної глобалізації було утворено інфор-

¹²⁴ Динис Г. Г. Міжнародно-правові концепції глобального права, права інтернету або кіберправа та трансформації міжнародного права / Г. Г. Динис // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 279–285

¹²⁵ Там само.

¹²⁶ Там само.

маційний дисбаланс та засади для стійкої інформаційної нерівності, які не відповідають принципам міжнародного інформаційного права. Відтак, необхідність консолідації міжнародного інформаційного права є завданням нагальним, а уніфікація міжнародного інформаційного права нині набуває особливого змісту.

Одним із напрямів розвитку та удосконалення інформаційного законодавства України, є його консолідація зі стандартами міжнародного права. При цьому в комплексі вирішуються питання узгодження інформаційного законодавства із законодавством інших країн. Наразі це зумовлено формуванням глобального інформаційного суспільства. Основною ознакою такого суспільства є застосування широким загалом електронно-обчислювальних інформаційних систем, зокрема систем глобальної електронної телекомунікації. Нині визначальну роль у розвитку глобального інформаційного суспільства відіграє Інтернет. Формування глобального інформаційного суспільства викликало потребу модернізації відповідних норм, правил поведінки суб'єктів правовідносин на транскордонному рівні в міжнародному праві.

У результаті досліджень було зроблено висновок, що у вітчизняному правознавстві існує кілька теоретичних підходів до розуміння змісту міжнародного права як системи. Вони відтворені в якості змісту міжнародного інформаційного права також як системи.

Один підхід до розуміння міжнародного інформаційного права базується на тому, що міжнародним правом вважається сукупність звичаїв, традицій, принципів у відносинах між народами країн, які закріплені в міждержавних угодах, конвенціях та інших формах нормативних актів, укладених між державами та ратифікованих відповідним чином.

Інший підхід передбачає, що міжнародне право складається винятково із норм національного законодавства країни, зокрема ратифікованих міждержавних угод, конвенцій та інших форм правового закріплення відносин суб'єктів однієї країни з суб'єктами іншої країни чи кількох країн, у тому числі через міждержавні організації, та реалізується на певній суверенній території. Стосовно цього підходу дослідники зазначають, що загальновизнані норми міжнародного права за своїм змістом не є такими, що діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. Єдиний шлях їх виконання — видання відповідного законодавчо-

го акта, а не посилання на міжнародні норми права [230, с. 216]. При цьому аргументація здійснюється з посиланням на статтю 9 Конституції України, де визначена норма-принцип, згідно з якою міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладання міжнародних договорів, що суперечать Основному Закону, можливе лише після внесення змін до нього.

Як поєднання зазначених підходів сформувався ще один — інтегрований, комплексний підхід до розуміння змісту міжнародного права. У рамках цього підходу здійснено змістовне об'єднання не тільки складових транскордонних публічно-правових стандартів міжнародних відносин, а й міжнародних приватноправових. Згідно з цим підходом міжнародне право як комплексне суспільне явище поділяється на міжнародне публічне право та міжнародне приватне право [231; 232]. Розуміння міжнародного інформаційного права за таким підходом було аргументовано викладено у статті українського дослідника *В. С. Цимбалюка* [233] та розвинуто у двох його монографіях з проблематики інформаційного права. Зауважимо, що автор свідомо уникає у назві своїх монографій поділу інформаційного права на міжнародне та національне. Хоча для цілей дослідження, за традиціями вітчизняного правознавства, умовно поділяє інформаційне право як систему на три підсистеми: українське інформаційне право, міжнародне інформаційне право та інформаційне право окремих країн.

До послідовників останнього підходу розуміння міжнародного інформаційного права як комплексу міжнародних і національних систем правовідносин ми зараховуємо і себе. На основі такого підходу ґрунтується і подальший виклад матеріалів дослідження.

У звичаях міжнародного права склалася норма-принцип виняткового політичного суверенітету держави у міжнародних відносинах. Вона у розширеному формулюванні закріплена у статті 18 Конституції України: «зовнішньополітична діяльність України спрямована на підтримку її національних інтересів, безпеки через мирне і взаємовигідне співробітництво з членами міжнародного співтовариства за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права».

Основним чинником, що зумовлює формування міжнародного інформаційного права як складової міжнародного права, є виникнення нових, транскордонних викликів, загроз, небезпек людству під впливом

розвитку глобального інформаційного суспільства. Поступово в структурі суспільних відносин, пов'язаних із безпекою міжнародного співтовариства, на транснаціональному рівні визначився такий її сегмент, як інформаційна безпека: міжнародна інформаційна безпека. Стосовно цього, то у 2000 році Всесвітня федерація учених серед загроз людству на перше місце поставила саме загрозу міжнародній інформаційній безпеці. Генеральна Асамблея ООН неодноразово закликала членів світової спільноти визнати, сформулювати й обговорити проблеми щодо міжнародної інформаційної безпеки, а також визначити шляхи їх подолання. Серед них — визнання як зброї масового ураження методів, засобів, способів, методик інформаційно-психологічного впливу на людину, суспільство, у тому числі із застосуванням електронних технологій транскордонної телекомунікації для вчинення дій, спрямованих на порушення балансу мирного співіснування народів та націй.

Як предмет міжнародного права зазначене вище знайшло відображення у категорії «інформаційна зброя», або «інформаційно-психологічна зброя». Одним із різновидів її визнано так звану електронно-інформаційну зброю чи електронну інформаційно-комунікаційну зброю. Серед заходів стримування розповсюдження такої зброї або обмеження її застосування було визначено, як об'єкт міжнародного права, — заходи попередження глобальних і локальних інформаційних війн і використання інформації з метою, несумісною з міжнародною безпекою у глобальному інформаційному просторі.

За оцінками експертів, головним супротивником вирішення цих проблем є країни — світові лідери в галузі інформаційних технологій, які домінують в інформаційній сфері та керуються відомим принципом — хто володіє інформацією, той править світом. **Наразі боротьба за міжнародну інформаційну безпеку — це боротьба за безпеку національних інформаційних просторів** [234, с. 246].

Проте у деяких законодавчих актах визначено ознаки такого принципу міжнародного права, як принцип функціонального (обмеженого) суверенітету держави у міжнародних відносинах. Для прикладу, Законами України «Про державну таємницю» та «Про Національну програму інформатизації» передбачено, що у випадках, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у законодавстві України, застосовуються норми міжнародних договорів.

На наш погляд, при консолідації у розумінні її як напряду систематизації інформаційного законодавства з метою його уніфікації, гармонізації із міжнародним правом, доцільно визначення і урахування національних інтересів України, її інформаційного суверенітету як складової державного суверенітету, самостійної держави, що прагне до рівноправного співробітництва з іншими країнами. Однак слід враховувати, що на міжнародному рівні у відносинах між державами поважають лише ті з них, які здатні національними методами, засобами, способами забезпечувати власну життєдіяльність, протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам своєї безпеки не тільки власними силами, а й залучати до кола своїх прихильників інші країни. Першим кроком на шляху формування національної безпеки як складової міжнародної безпеки можна вважати наукове формулювання понятійного апарату, яке відповідним чином консолідується з понятійним апаратом у міжнародних відносинах щодо сфери суспільних відносин. Оскільки це — важливий засіб на шляху формування системи національної безпеки як складової міжнародної безпеки, розглянемо визначення у міжнародному праві транснаціональних термінів: нація, політика, інтернаціоналізація, транснаціоналізація, інформація, дані, коди, бази даних тощо. Прикладом перших кроків консолідації як складової систематизації у напрямі стандартизації на науковому рівні національного понятійного апарату відповідно до понятійного апарату міжнародних відносин, пов'язаних із безпекою, можна назвати праці з укладання словників, довідників, енциклопедій таких українських дослідників, як *В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, О. О. Яковенко* [235; 236] ; *Г. П. Ситник, В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжаєва* [237] та інших.

У колективній праці дослідників Інституту держави і права НАН України [238] було здійснено консолідовану інкорпорацію міжнародних НПА, пов'язаних із транснаціональною інформаційною сферою. Нині зазначена праця являє собою основне наукове джерело для фрагментарного наукового аналізу різними дослідниками окремих аспектів міжнародного інформаційного права в Україні. Об'ємно консолідаційні складові системи міжнародного інформаційного права в аспекті транснаціональної інформаційної безпеки, транскордонного співробітництва держав у змісті правоохоронної діяльності як на багатосторонньому рівні, так і на рівні двосторонніх міждержавних угод, визначені також рядом інших вітчизняних дослідників. Серед них слід

назвати фундаментальну працю: «Системна інформатизація правоохоронної діяльності» [59].

У контексті чинників, що дають змогу здійснювати консолідацію в міжнародному інформаційному праві, зауважимо, що В. С. Цимбалюк визначає вже наявний кількісний склад міжнародних НПА у складі понад 150 міждержавних угод, конвенцій тощо [180]. Цей дослідник також визначає консолідовані класифікаційні ознаки інститутів міжнародного інформаційного права за напрямками та видами міжнародної діяльності щодо інформації. Проте правовий аналіз названих НПА він здійснює частково, без чіткої доктринальної консолідації із українським інформаційним правом та інформаційним правом інших країн. Отже, можна говорити про необхідність розвитку та структуризації як умовно окремого інституту в міжнародному інформаційному праві транскордонної інформаційної безпеки та її місце в системі правовідносин, пов'язаних із національною безпекою.

Наступним напрямом консолідації у міжнародних відносинах можна вважати участь держав у міждержавних організаціях. Так, оскільки Українська держава нині є учасником кількох спеціальних міжнародних організацій в інформаційній сфері, вона узяла на себе ряд зобов'язань щодо реалізації спільно напрацьованих документів. Серед таких організацій, для прикладу, можна зазначити: Всесвітній поштовий Союз, Міжнародний союз електрозв'язку, Європейську конференцію Адміністрацій зв'язку, Європейський інститут телекомунікаційних стандартів, Всесвітню організацію інтелектуальної власності (далі — ВОІВ) та інші.

Важлива роль у консолідації зусиль міжнародного співтовариства щодо вирішення транскордонних проблем суспільних відносин належить ряду континентальних міждержавних організацій. Так, при загальній орієнтації поступу України до ЄС гармонізації українського законодавства із Європейським правом, законодавством країн ЄС, не менш важливого значення набуло узгодження правового регулювання інформаційних відносин з урахуванням досвіду країн СНД, особливо з країнами, що мають з нашою державою спільні кордони. Зазначене зумовлює дослідження міжнародно-правових стандартів в інформаційній сфері з урахуванням проголошених євроінтеграційних зовнішньополітичних пріоритетів і поглиблених зв'язків з Росією та іншими країнами СНД.

На думку деяких дослідників, міжнародне інформаційне право активно почало формуватися в кінці 40-х — у 60-ті роки ХХ століття. Одним із основних векторів міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері є закріплення права людини, громадянина на інформацію в низці інших прав і свобод людини (стверджуючий акцент цього не підлягає сумнівам, якщо розуміти умовний характер тих свобод про які тут йдеться¹²⁷): в Загальній Декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [239]; Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року [240]. У них як загальний міжнародний принцип-стандарт було консолідовано визначено, що кожна людина має право: безперешкодно дотримуватися своїх поглядів, а також на вільне вираження своїх поглядів, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без обмежень, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або хudoжніх форм вираження, чи іншими способами на свій вибір.

Інформація як об'єкт міжнародного права знайшла закріплення і в європейському праві, зокрема в Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року. Стаття 10 цієї Конвенції визначає, що кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів [241]. Ця норма-принцип міжнародного інформаційного права була консолідована у законодавство окремих країн із відповідним трактуванням її національного розуміння.

При цьому, як зазначає О. Марценюк [242, с. 121], проблеми встановлення пріоритету права людини на інформацію в суспільстві в різних країнах дещо схожі. Це свідчить про відображення їх як однотипних правовідносин, що уніфікуються з міждержавними нормативно-правовими актами. У контексті компаративістики, серед іншого цей автор зазначає, що на першому етапі формування національного законодавства вирішуються проблеми, пов'язані із розробленням і прийняттям нормативних актів, які декларують та легітимують право людини на інформацію в цілому. На законодавчому рівні окремих країн також встановлюється відповідна термінологія, визначаються види режимів доступу до інформації тощо. При цьому окреслюються і межі

¹²⁷Лекции по энциклопедии права: курс лекций по теории права / Е. Н. Трубецкой. Изд. 2-е. — М., 2012. — 232 с. — С. 9.

окремих видів традиційної інформаційної діяльності, наприклад, засобів масової інформації. Цей етап передбачає й розвиток національної нормативної бази такого міжгалузевого комплексного інституту права, як право інтелектуальної власності, зокрема адаптацію його до таких об'єктів творчості: комп'ютерні програми, автоматизовані бази даних, що використовуються у процесі інформатизації, нормативно забезпечують інформаційну діяльність статистичних, бібліографічних, екологічних проєктів.

Початок наступного етапу розвитку публічно-правового забезпечення на законодавчому рівні інформаційної сфери суспільства реалізується у праві громадян на відкриту інформацію. На цьому етапі порушуються й нові проблеми законодавчого регулювання діяльності засобів масової інформації, взаємовідносин публічної влади та громадянського суспільства.

У національному праві окремих країн визначено розвиток законодавства з прав людини на інформацію, пов'язаний з проблемами законодавчого регулювання діяльності ЗМІ у контексті взаємовідносин публічної влади і суспільства. При цьому підлягають усуненню гострі конфлікти, що виникають між урядовими структурами та корпоративними інтересами журналістів і редакціями ЗМІ, які вимагають широким гарантій відкритості влади.

Ознакою наступного етапу розвитку міжнародного інформаційного права є розроблення міждержавними організаціями модельних законів щодо розвитку інформаційного права. У них конкретизовано норми щодо забезпечення пріоритету права людини на інформацію, безпеку її у глобальному інформаційному просторі, вільне поширення суспільно важливої інформації, охорону та захист інформаційних інтересів людини, суспільства, держави.

Нині консолідовані як міжнародні стандарти в інформаційній сфері визначаються в міжнародних НПА правила суспільних відносин щодо інформаційного суспільства. Наприклад, у 1993 році Єврокомісією було визначено інформаційне суспільство як суспільство, де діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку [243]. У 1997 році в Декларації «Інформаційне суспільство — виклик для Європи», що була ухвалена РЄ, визначено програму інформаційної діяльності країн-членів на період 2010–2015 років. Крім того, важли-

ве значення для європейської інформаційної політики мало ухвалення Радою Європи міжнародно-правових документів, які закріплювали консолідовані для країн правові засади створення та функціонування телебачення, національної системи ЗМІ, нових засобів телекомунікації. Стосовно цього було ухвалено ряд важливих документів, а саме:

Конвенція про створення Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності від 14 липня 1967 року; Європейська Декларація про засоби масової інформації та права людини; Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм щодо незаконного відтворення їх фонограм від 29 жовтня 1971 року; Брюссельська Конвенція про розповсюдження сигналів, що містять програми і передаються через супутники від 21 травня 1974 року; Декларація керівних принципів з використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти і розширення культурних обмінів від 15 листопада 1972 року; Декларація про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації в зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини і в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурювання до війни від 28 листопада 1978 року; Страсбурзька Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 року тощо [244].

Наприкінці ХХ століття під впливом наукових розроблень в ЄС було визначено стратегічну мету — розвиток інформаційного суспільства. Порівнюючи світові тенденції побудови інформаційного суспільства з досвідом Європейського Союзу в цій сфері, окремими дослідниками зазначається, що починаючи з 1994 року Європейський Союз з усією відповідальністю поставився до завдань його розбудови. Свідченням цього стала робота Форуму з питань обговорення проблем інформаційного суспільства, діяльність якого у більшості випадків допомогла на рівні Європейської Спільноти виявити ті основні проблемні зони, які потребували особливої уваги. Відповідні декларації, прийняті Європейським Союзом, окреслили та визначили шляхи й напрями побудови інформаційного суспільства. Так, якщо у першій Декларації (1994 р.) було проголошено необхідність побудови інформаційного суспільства загалом, то в 1997 році визначено вже основні аспекти і напрями цієї побудови. У 1999 році відзначено відповідальність і роль держави у цих процесах. Адже недостатньо заявити про наміри, навіть недостатньо надати матеріальні можливості використання

нових сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Додатково було визначено суспільну потребу — створити атмосферу сприяння використанню цих технологій, залучити людей до них, заохотити їх це робити [245, с. 120].

Одним із перших консолідованих заходів міждержавних НПА ЄС щодо розбудови інформаційного суспільства стала Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття» (1993 р.). Наступним НПА стала Директива ЄС «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві» та Рекомендація «Інформаційна магістраль для глобального суспільства» (1996 р.) [8].

З метою консолідації зусиль міжнародного співтовариства у лютому 1995 року Європейською комісією було засновано Форум для обговорення загальних проблем побудови інформаційного суспільства. 130 членів-представників різних виробничих сфер діяльності: користувачі нових технологій, постачальники змісту та послуг, виробники устаткування, оператори мереж та інші визначили коло проблем. Основною метою Форуму став обмін ідеями та рекомендаціями з питань, що стосуються інформаційного суспільства. Серед основних документів, прийнятих Форумом, став річний звіт «Мережа для людей і їхніх співтовариств: максимальне використання інформаційного суспільства в Європейському Союзі» (26 червня 1996 р.) [246]. Наступним документом Форуму став НПА «На шляху до інформаційного суспільства в країнах Східної і Центральної Європи: тридцять ідей для європейського ініціативного плану дій» (16 вересня 1996 р.). Якщо в першому документі було консолідовано заходи щодо проведення широкого спектра соціальних, культурних, політичних і економічних питань у контексті становлення інформаційного суспільства, то у другому — сформульовано загальні засади інтеграції Східної і Центральної Європи у процес побудови загальноєвропейського інформаційного суспільства.

У подальшому правові засади інформаційного суспільства ЄС були відображені у П'ятій Рамковій програмі Європейського Союзу (1999—2002 рр.), Шостій рамковій програмі Європейського Союзу (2002—2006 рр.), Декларації про європейську політику в сфері нових інформаційних технологій, де визначено основні напрями, принципи та підходи формування й реалізації інформаційної політики Європейського Союзу.

У 2000 році Європейською Комісією і країнами-кандидатами до ЄС на Європейській конференції міністрів у Варшаві «Інформаційне суспільство — прискорення розвитку європейської інтеграції» було підготовлено Програму «Електронна Європа Плюс». За цією Програмою було визначено, що Європейський Союз надає всебічну допомогу урядам країн з метою попередження потенційної інформаційної нерівності всередині ЄС та сприяння більш ефективній їх інтеграції. Серед консолідованих міжнародно-правових актів у цій сфері — Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року [247], Декларація Принципів побудови інформаційного суспільства — глобальна задача нового тисячоліття від 10 – 12 грудня 2003 року [248].

Наступним консолідованим НПА, на який варто звернути увагу, є Конвенція РЄ «Про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001 року [249]. Ця Конвенція була ратифікована Україною 7 вересня 2005 року із застереженнями [250]. Конвенція визначає необхідність консолідації зусиль міжнародного співтовариства у подоланні кіберзлочинності. У її преамбулі зазначено, що ефективна боротьба проти кіберзлочинності вимагає значного, швидкого й ефективного міжнародного співробітництва у кримінальних питаннях. Підкреслювалось, що ця Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності й доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних та зловживання такими системами, мережами та даними шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це описано у Конвенції, і надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, а також укладення домовленостей щодо надійного міжнародного співробітництва.

За сутністю Конвенцією європейське співтовариство визначило новий виклик: додатковий сегмент міжнародної інформаційної безпеки — діяння з ознаками підвищеної суспільної небезпеки, реалізація яких може здійснюватися із застосуванням комп'ютерних технологій. Відповідно, це викликало потребу науково-практичного моніторингу та пошук державами консолідованих заходів для вирішення проблем, пов'язаних із кіберзлочинністю. Основну увагу було сконцентровано на адаптації національного кримінального права країн до діянь, що можуть мати транснаціональні ознаки вчинення і консолідації складів злочину через уніфікацію їх визначення. При цьому у комплексі вирі-

шувалася також проблема кримінологічного змісту — удосконалення обліку та статистики щодо так званих комп'ютерних злочинів і взаємодії правоохоронних органів країн.

Серед консолідованих заходів у ЄС для забезпечення інформаційних відносин можна зазначити низку Директив Ради Європейського співтовариства: «Про правову охорону комп'ютерних програм» (від 14 травня 1991 р.); «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» (від 24 жовтня 1995 р.); «Про правовий захист баз даних» (від 11 березня 1996 р.); «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» (від 15 грудня 1997 р.).

З-поміж інших консолідованих заходів міжнародного співтовариства на регіональному рівні звернемо увагу на формування регіональної міжнародної інформаційної політики. Так, у СНД ця політика знайшла своє відображення в розробленні ряду модельних законів, конвенцій та угод. Із них доцільно звернути увагу на такі: Конвенція «Про статус кореспондента, який представляє засіб масової інформації держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав в інших державах Співдружності»; Концепція формування єдиного інформаційного простору країн-учасниць СНД; Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері регулювання рекламної діяльності; Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері інформації; Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері періодичного друку; Угода про співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері охорони авторського права і суміжних прав; Модельний закон «Про право доступу до інформації»; Модельний закон «Про державні секрети»; Модельний закон «Про персональні дані»; Модельний закон «Про банківську таємницю»; Модельний закон «Про доступ до екологічної інформації»; Модельний закон «Про архіви і архівний фонд»; Модельний закон «Про міжнародний інформаційний обмін»; Модельний закон «Про транскордонне супутникове телевізійне радіомовлення і міжнародний супутниковий інформаційний обмін»; Модельний закон «Про телекомунікації»; Модельний закон «Про авторське право і суміжні права»; Модельний закон «Про інформатизацію, інформації і захист інформації».

Серед рекомендаційного змісту законодавчих актів Міжпарламентської асамблеї СНД пропонуємо відзначити: Принципи регулювання інформаційних відносин у державах-учасниках Міжпарламентської Асамблеї та Модельний інформаційний кодекс для держав-учасниць СНД.

До позитивних консолідованих заходів у СНД можна віднести кординацію зусиль держав зі створення сприятливих умов розвитку суспільної інформаційної сфери, зокрема: формування та функціонування нових ринків, товарів і послуг, переміщення капіталів та робочої сили, забезпечення права приватної власності на інформацію, використання національних інформаційних ресурсів для прогресу економіки і конкурентоспроможності у світовому інформаційному просторі.

У рамках теми дослідження слід звернути увагу на методи консолідації міжнародних НПА. У Європейському співтоваристві в ряді НПА застосовується консолідація на рівні їх преамбул. Для прикладу розглянемо міжнародний НПА Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.) [251]. У преамбулі Конвенції застосовано метод консолідації регіонального НПА з глобальним — Загальною декларацією прав людини. Таку консолідацію можна умовно визначити як *вертикальну (або ієрархічну)*. «Уряди держав — членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, що становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і що найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від чого вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностумцями і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися...».

У статті 1 (без назви) цього НПА застосовано метод внутрішньої консолідації норм права таким чином: «Зобов'язання додержувати поваги до прав людини Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією. Права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції».

Наступний спосіб консолідації, який умовно можна назвати *комплексною консолідацією галузевих міжнародних НПА*, застосовано щодо правовідносин поштового зв'язку. Таку консолідацію слід визначити як *горизонтальну*. Зокрема, преамбула документа **Всесвітня поштова конвенція** (укладено в Бухаресті 5 жовтня 2004 р.) має таке формулювання: «Повноважні представники урядів країн — членів Союзу, які підписались нижче, на підставі статті 22.3 **Статуту Всесвітнього поштового союзу**, підписаного у Відні 10 липня 1964 р., за взаємною згодою та за умови дотримання положень статті 25.4 згаданого Статуту розробили у цій Конвенції правила, застосовні до міжнародної поштової служби».

На прикладі Директиви 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» (**Директива про електронну комерцію**) від 8 червня 2000 року пропонується розглянути комплексну консолідацію НПА широкого обсягу, що застосовується у Європейському співтоваристві.

У преамбулі Директиви зазначається, що Європейський парламент та Рада Європейського Союзу, беручи до уваги Договір про утворення Європейського Співтовариства (994_017) та його статті 47(2), 55 та 95, беручи до уваги пропозиції Комісії (1), беручи до уваги висновки Економічного і Соціального Комітету (2), діють відповідно до порядку, передбаченого статтею 251 Договору (994_017) (3).

Звернемо увагу, що в тексті Директиви зазначено посилання на першоджерела публікації НПА. Так, у реченні в дужках зроблено нумерацію (1), при цьому в кінці умовної сторінки вказано на офіційний журнал публікації, наприклад, (1) ОJ С 30, 05.02.1999, р. 4; (2) ОJ С 169, 16.06.1999, р. 36; (3) Висновки Європейського парламенту від 6 травня 1999 року (ОJ С 279, 01.10.1999, р. 389), Спільна позиція Ради від 28 лютого 2000 року (ОJ С 128, 08.05.2000, р. 32) та Рішення Європейського парламенту від 4 травня 2000 року. Як приклад застосування здобутків правової інформатики зауважимо, що для зручності та швидкого пошуку НПА, що згадуються у Директиві, застосовується

гіперпосилання — індексація, що дає змогу в автоматизованому режимі знаходити в базі даних відповідні документи. Приклад форми індексації — Договір (994_017). Для того, щоб відрізнити цю індексацію від офіційних посилань, в електронному варіанті документа вона виділена синім кольором.

Далі пропонується продовжити аналіз методики консолідації, що застосовується у Директиві. Так, у пунктах преамбули Директиви зазначається: враховуючи, що:

Європейський Союз прагне розвивати якомога тісніші зв'язки між державами та народами Європи з метою забезпечення економічного та соціального прогресу; відповідно до статті 14(2) Договору (994_017), внутрішній ринок включає в себе зону без внутрішніх кордонів, в якій забезпечується вільний рух товарів, послуг та свобода організації; розвиток інформаційних послуг в межах зони без внутрішніх кордонів життєво важливий для скасування бар'єрів, які розділяють європейські народи...

У пункті 4) преамбули Директиви, формуючи предметну сферу правовідносин, зазначено гіперзв'язок із національним законодавством: важливо забезпечити отримання переваг для електронної комерції від внутрішнього ринку, і таким чином досягти високого рівня інтеграції в межах Співтовариства, як це передбачає Директива Ради 89/552/ЄЕС від 3 жовтня 1989 року про координацію визначених положень, передбачених законом, постановою чи адміністративним актом в державах-членах стосовно заняття діяльністю в сфері телевізійного мовлення (994_446 (4))...

У пункті 6) преамбули зазначається безпосередній зв'язок її положень зі статтями іншого НПА, а також вказується про необхідність консолідації її положень із національним законодавством держав: беручи до уваги цілі держав Співтовариства, статей 43 та 49 Договору (994_017) та вторинного права держав Співтовариства ... перешкоди мають бути скасовані шляхом координації певних національних законів та шляхом уточнення правових концепцій на рівні Співтовариства до міри, необхідної для ефективного функціонування внутрішнього ринку; регулюючи лише окремі питання, що спричиняють виникнення проблем для внутрішнього ринку, ця Директива повною мірою узгоджується із потребою поважати принцип субсидіарності, як визначено в статті 5 Договору.

У пункті 9) преамбули Директиви конкретизується зміст складного багаторівневого зв'язку її із законодавством країн стосовно конкретного предмета правовідносин, що вільне переміщення інформаційних послуг у багатьох випадках може відобразити в праві держав Співтовариства більш загальний принцип, а саме — принцип свободи вираження, як це передбачено в статті 10 (1) Конвенції про захист основних прав та свобод людини (995_004), ратифікованої усіма державами-членами; з цієї причини директиви, що регулюють постачання інформаційних послуг, повинні забезпечувати право вільно займатись цією діяльністю відповідно до статті 46 (1) Договору (994_017), на яку поширюються обмеження, що містяться в положеннях пункту 2 тієї статті та в статті 46 (1) Договору; ця Директива не має на меті впливати на основоположні норми і принципи національного законодавства, що регулюють свободу самовираження.

Аналогічна установка зроблена у пункті 11) преамбули Директиви, де зазначається, що ця Директива застосовується без перешкод до рівня захисту, зокрема, здоров'я громадян та інтересів, як це передбачено актами Співтовариства; серед інших, Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року про нечесні строки в контрактах споживачів (5) та Директива 97/7/ЄС (994_245) Європейського парламенту та Ради від 20 травня 1997 року про захист прав споживачів щодо контрактів, що укладаються на відстані (6), являють собою важливий елемент захисту споживачів у сфері укладання контрактів; ті ж директиви також застосовуються до інформаційних послуг; те ж базове законодавство держав Співтовариства, яке повною мірою застосовується до інформаційних послуг, також включає в себе, зокрема, Директиву Ради 84/450/ЄЕС (994_347) від 10 вересня 1984 року про порівняльну рекламу та рекламу, що вводить в оману (7); Директива Ради 87/102/ЄЕС від 22 грудня 1986 року про зближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів у сфері операцій із споживацьким кредитом (994_350) (8); Директива Ради 93/22/ЄЕС від 10 травня 1993 року про інвестиційні послуги у сфері цінних паперів (994_187) (9); Директива Ради 90/314/ЄЕС від 13 червня 1990 року про груповий туризм (10); Директива 98/6/ЄС Європейського парламенту і Ради від 16 лютого 1998 року про виробництво, орієнтоване на споживача, при вказівці на ціни на продукти, що пропонуються споживачам (11); Директива Ради 92/59/ЄЕС від 29 червня 1992 року про загальну безпеку про-

дукції (12); Директива 94/47/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 жовтня 1994 року про захист покупців у певних сферах укладення контрактів, що стосуються купівлі права на використання нерухомості на тимчасовій основі (13); Директива 98/27/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 травня 1998 року про судову заборону захищати інтереси споживачів (14); Директива Ради 85/374/ЄЕС (994_348) від 25 липня 1985 року про зближення законів, постанов та адміністративних положень стосовно несення відповідальності за дефектні продукти (15); Директива 1999/44/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 травня 1999 року про визначені аспекти продажу товарів споживання та взаємодіючі гарантії (16); майбутня Директива Європейського парламенту та Ради стосовно дистанційного маркетингу споживачьких фінансових послуг та Директива Ради 92/28/ЄЕС від 31 травня 1992 року про рекламування медичної продукції (17); ця Директива має застосовуватись без перешкод до Директиви 98/43/ЄС Європейського парламенту та Ради від 6 липня 1998 року про зближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів стосовно рекламування та спонсорування виробництва тютюнової продукції (18), прийнятих в межах структури внутрішнього ринку; ця Директива доповнює інформаційні вимоги, визначені вищезазначеними директивами, зокрема, Директивою 97/7/ЄС (994_245).

Для цілей конкретності консолідації правовідносин у пункті 12) преамбули Директиви визначаються винятки у такому формулюванні: зі сфери застосування цієї Директиви слід виключити певні види діяльності на підставі того, що свобода надання послуг в означеній сфері на цьому етапі не може гарантуватись відповідно до Договору (994_017) чи існуючого вторинного законодавства; зупинення цієї діяльності не усуває ніяких засобів, що можуть бути необхідними для ефективного функціонування внутрішнього ринку; оподаткування, зокрема, податок на додану вартість, накладений на велику кількість послуг, передбачених цією Директивою, має бути виключений зі сфери застосування цієї Директиви.

Аналогічно за змістом, але відмінно від попередньої форми, можна розглядати положення пункту 13) преамбули Директиви, де зазначено, що ця Директива не має на меті встановлювати норми щодо податкових зобов'язань чи визначати засоби, які використовують держави Співтовариства у фіскальній сфері електронної комерції.

У пункті 14) преамбули Директиви зазначено її зв'язок із таким інститутом міжнародного права, як захист осіб у сфері обробки особистої інформації. Зокрема, захист осіб у сфері обробки особистої інформації регулюється винятково Директивою 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради від 24 жовтня 1995 року (994_242) про захист осіб у сфері обробки особистої інформації та вільного переміщення такої інформації (19) і Директивою 97/66/ЄС (994_243) Європейського парламенту та Ради від 15 грудня 1997 року стосовно обробки особистої інформації та захисту таємниці у сфері телекомунікацій (20), що повною мірою можуть бути застосовані до інформаційних послуг. Ці директиви вже визначають правову структуру Співтовариства у сфері обробки особистої інформації, тож немає потреби роз'яснювати цю проблему в даній Директиві з тим, щоб забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку, зокрема, вільне переміщення особистої інформації між державами-членами; запровадження та застосування цієї Директиви має бути здійснене у повній відповідності із принципами, що стосуються захисту особистих даних, зокрема, стосовно надсилання комерційного повідомлення без згоди одержувача та відповідальності посередників; ця Директива не може перешкоджати анонімному використанню відкритих мереж, таких як Інтернет.

У пункті 15) преамбули Директиви зазначається, що конфіденційність повідомлень гарантується статтею 5 Директиви 97/66/ЄС (994_243); згідно з цією Директивою держави-члени повинні заборонити будь-який вид перехоплень чи контролю над такими повідомленнями іншими суб'єктами, відмінними від відправників та одержувачів, окрім випадків законного дозволу на таку діяльність.

Далі пропонуємо звернути увагу на пункт 17) преамбули Директиви, де застосовано консолідацію щодо визначення окремих понять. У цьому пункті є формулювання такого змісту: «Визначення поняття «інформаційне суспільство» вже міститься в законодавстві держав Співтовариства у Директиві 98/34/ЄС Європейського парламенту та Ради від 22 червня 1998 року, що передбачає процедуру для постачання інформації в галузі технічних стандартів та постанови і правила надання інформаційних послуг (21) та Директиві 98/84/ЄС Європейського парламенту та Ради від 20 листопада 1998 року про правовий захист послуг, що ґрунтуються чи складаються з умовного доступу (22); це ви-

значення включає в себе будь-які послуги, що надаються, як правило, за винагороду на відстані за допомогою електронного обладнання, що використовується для переробки (включаючи цифрове стиснення) та зберігання інформації та за індивідуальним запитом одержувача послуг; ті послуги, про які йдеться у вказівному списку в Додатку V до Директиви 98/34/ЄС, що не передбачають переробки та збереження інформації, не регулюються цим визначенням».

Ураховуючи обмеження щодо викладення матеріалів, зазначимо, що аналогічні методи консолідації застосовуються і в інших НПА європейського співтовариства. Таким чином забезпечується всеосяжність правового регулювання певної групи правовідносин як системи, а також їх зв'язок з іншими умовно автономними системами правовідносин як складової системи вищого порядку.

У порядку компаративістики зазначимо, що методика комплексної консолідації НПА в ЄС склалася історично. Договірні країни таким чином намагаються якомога детальніше регламентувати не тільки зміст, а й сутність правовідносин, що регулюються НПА. Так досягається максимальна можливість усунути невизначеності у правовідносинах.

Консолідація інформаційного законодавства України та міжнародного інформаційного права у нашій країні здійснюється, як правило, через ратифікацію міжнародних НПА у формі відповідних законів.

Для прикладу назвемо Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» від 6 липня 2010 року № 2438-VI [252].

Ще одним способом консолідації національного законодавства країни із міжнародними НПА є прийняття в державі відповідного закону. Як приклад наведемо Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI [253]. У порядку конструктивної критики звернемо увагу на положення статті 3 цього Закону, де визначається законодавство про захист персональних даних. Відповідно до цієї статті законодавство про захист персональних даних становлять Конституція України, цей Закон, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Логічним, з точки зору правознавства, було б назвати статтю так: «Правове регулювання щодо захисту персональних даних». Адже законодавець визначає, що в структуру правового регулювання включаються не тільки закони, а й підзаконні нормативно-правові акти. Також логічним було б у переліку законів вказати і Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» від 6 липня 2010 року № 2438-VI та цю Конвенцію із атрибутами її прийняття (дата та номер).

Отже, загальнодержавного інструментарію (системи) приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень європейського права не існує.

На початку 1990-х років у законодавстві України почали з'являтися слова «*адаптація*», «*гармонізація*», «*інтеграція*».

Лексичне розуміння терміна «гармонізація» (від грецьк. *harmonia*) означає скріплення, злагодженість, структурну узгодженість частин єдиного цілого¹²⁸. Тому необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності між об'єктами, які гармонізуються. Оскільки єдність у широкому значенні відображає будь-який зв'язок систем, що взаємодіють, перебувають у певному взаємовідношенні, важливою ознакою гармонії є досягнення об'єктами ступеня їхнього узгодження, що забезпечує їхнє існування та функціонування як частини цілого¹²⁹.

Ю. Шемчушенко у статті «Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом» звертає увагу і на такий цікавий аспект: «Початковим пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, що використовується в...правових системах. Без цього важко досягти взаєморозуміння в правовій сфері. ... До термінологічних проблем відноситься й уточнення поняття або визначення змісту поняття «гармонізація» законодавства». У вітчизняній юридичній науці і практиці дане поняття та-

¹²⁸ Котляр О. І. Співвідношення термінологічних значень щодо зближення та узгодженості права різних держав / О.І. Котляр // Держава і право: 36. наук. праць: Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 55. — С. 22.

¹²⁹ Дудар С. К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття / С. К. Дудар // Держава і право. — 2002. — Вип. 17. — С. 11.

кож часто називають «адаптацією, «імплементациєю», «апроксимациєю» тощо. Таке змішання понять не може бути виправданим з точки зору наукових підходів.

На мій погляд, найбільш широким і виправданим є поняття «гармонізації законодавства України з європейським правом». Гармонізація дає змогу в м'якій формі приводити різні правові системи до загальноприйнятих вимог. При цьому гармонізуватися має не тільки національне законодавство по відношенню до європейського права, але і останнє — з національним законодавством. Адже саме національне законодавство є джерелом розвитку європейського права.

... Гармонізація систем національного і європейського права не може здійснюватися механічно. По-перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни. По-друге, кожна країна має багато особливостей, які слід оберігати і не втрачати в ході інтеграційних процесів. По-третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів гармонізації відповідних правових систем»¹³⁰.

Процес гармонізації, на думку *В. С. Журавського*, включає в себе декілька різних складових частин. Першою з них він називає імплементацию¹³¹.

Implement з англійської буквально перекладається «втілення в життя за певною процедурою», «забезпечення практичного результату та тактичного виконання конкретними засобами»¹³². Переважна більшість міжнародно-правових норм, що містяться в міжнародних договорах, реалізується через національний механізм імплементациі. У міжнародно-правовій літературі термін «*імплементация*» вживається у значенні співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Однак у правових доктринах країн СНД даний термін має ширше тлумачення. Найбільш повне визначення імплементациі у вітчизняній літературі було дано *О. С. Гавердовським*: «Імплементация норм міжнародного права — цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках між-

¹³⁰ *Шемчушенко Ю. С.* Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом / Ю. С. Шемчушенко // *Правова інформатика*. — 2004. — № 3. — С. 2–5.

¹³¹ *Журавський В. С.* Етапи гармонізації законодавства України із європейським законодавством / В.С. Журавський // *Держава і право: зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки*. — К., 2002. — Вип. 16. — С. 400.

¹³² *Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука*. — К., 1974. — С. 72.

народних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань»¹³³. Отже, імплементація правових актів передбачає введення в український правовий акт у незмінному вигляді положення міжнародного нормативного акта з метою всебічної, своєчасної й повної реалізації прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань.

Також гармонізацію визначають як самостійний спосіб правової інтеграції поряд із такими способами, як рецепція та уніфікація¹³⁴. Особливістю способу гармонізації є те, що він дає змогу сформуванню правові стандарти в певній сфері правового регулювання, а тому повинен передувати уніфікації права та застосовуватися там і тоді, де та коли відсутня потреба в останній¹³⁵.

Наступною частиною є *апроксимація законодавства* (від лат. *approximatio* — зближення). М. О. Баймуратов під терміном «апроксимація» розуміє заміну одних нормативно-правових актів іншими, близькими до вихідного¹³⁶. Як зазначає професор В. К. Забігайло, апроксимація є максимальним наближенням певних положень національного правового акта до аналогічних положень директиви ЄС¹³⁷. *Approximation of law* в англійському тексті Договору про заснування Європейського Співтовариства вживається у значенні зближення законодавства держав-членів, а тому справедливо входить до змісту поняття «гармонізація законодавства»¹³⁸.

Останньою частиною виступає *адаптація законодавства*. Термін «адаптація» (з англ. — *adaptation*) означає пристосовувати, переро-

¹³³ Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А.С. Гавердовский. — К. : Вища школа, 1980. — С. 86.

¹³⁴ Котляр О. І. Співвідношення термінологічних значень щодо зближення та узгодженості права різних держав / О. І. Котляр // Держава і право: зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 55. — С. 23.

¹³⁵ Дудар С. К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття / С. К. Дудар // Держава і право. — 2002. — Вип. 17. — С. 15.

¹³⁶ Баймуратов М. О. Імплементація норм міжнародного права про свободу пересування і вибір місця проживання у право України / Баймуратов М. О., Максименко С. В. // Право України. — 2003. — № 9. — С. 135.

¹³⁷ Забігайло В. К. Право України в контексті його апроксимації до права Європейського Союзу / В. К. Забігайло // Українсько-європейський журнал міжнародного та порівняльного права. — 2000. — Т. 1. — Вип. 1. — № 1. — С. 11.

¹³⁸ Horspool M. European Union Law. 2d ed. — Butterworths, 2000. — P. 344.

бляти¹³⁹. Відтак, буквальне розуміння цього поняття уможливорює його сприйняття як «пристосування чинних внутрішньодержавних норм до нових міжнародних зобов'язань держави без внесення будь-яких змін в її законодавство»¹⁴⁰.

Термін «адаптація» вживається у ширшому значенні, ніж «наближення законодавств», і охоплює не тільки проведення гармонізації та уніфікації законодавства України з законодавством ЄС, але й здійснення всього комплексу заходів, необхідних для приведення законодавства України у відповідність до вимог нормативно-правових актів ЄС і рецепцію цілого комплексу правових принципів, концепцій, доктрин і понять, що становлять так зване *acquis communautaire*¹⁴¹.

У одному з посібників Міністерства юстиції України зазначається: «Адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС»¹⁴². У цьому офіційному тлумаченні, по-перше, йдеться про «наближення» законодавств. По-друге — про «наближення» лише до законодавства Європейського Союзу (який здебільшого турбують питання економіки та єдиного ринку); про законодавство Ради Європи (котре визначає міжнародні стандарти у соціальних питаннях щодо прав і основоположних свобод), як бачимо, не йдеться. Питання про конкретні шляхи інтеграції та оптимізації є досі не виробленими.

Щодо уніфікації термінології, то слід звернути увагу на те, що вже понад 20 років європейські країни в міжнародних стосунках та в законотвірчій діяльності на національному рівні використовують термінологічний тезаурус Європейського парламенту EUROVOC¹⁴³.

Впровадження EUROVOC в Україні створює передумови для розв'язання завдання щодо зближення українського законодавства із

¹³⁹ Словник іншомовних слів / за ред. Мельничука О.С. — К., 1974. — С. 22.

¹⁴⁰ Бахирин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Бахирин. — М. : Книжный мир, 2002. — С. 12.

¹⁴¹ Петров Р. А. Поняття «*acquis communautaire*» у праві Європейського Союзу / Р. А. Петров // Право України. — 2003. — № 9. — С. 141.

¹⁴² Методично-нормативний посібник з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / під заг. ред. міністра юстиції України С. Станік. — К., 2000. — 120 с.

¹⁴³ Тезаурус EUROVOC : автоматизована інформаційно-аналітична система порівняння законодавства України із законодавством держав ЄС : посібник / за ред. академіка НАН України В. Тація та академіка АПН України В. Зайчука. — К., 2004. — 383 с.

законодавством ЄС. Пошукові можливості EUROVOC дають змогу відібрати нормативні акти держав-членів ЄС, що містяться у правових базах даних, за означеною темою. Завдяки тому, що використання тезауруса допомагає використовувати пошук мовою користувача (для цього він повинен бути адаптований до відповідної мови) і знайти документи, викладені будь-якою з мов держав-членів ЄС, якою перекладено EUROVOC (офіційно перекладено одинадцятьма мовами), користувач може визначити напрями пошуку та відібрати документи для першочергового перекладу. Крім того, розподіл документів за темами створює передумови для аналізу законодавства держав-членів ЄС та дає змогу порівнювати співвідношення і зміни у законодавстві за певними галузями в державах-членах ЄС¹⁴⁴.

Натомість, поширення в Україні зазначеного тезауруса в якості методично-термінологічної та інтеграційно-правової бази, зокрема щодо уніфікації юридичної термінології, поки що не відбувається. А отже, гармонізацію потрібно починати саме з узгодженості юридичної термінології¹⁴⁵.

Отже, курс на інтеграцію до Європейського Союзу є одним із пріоритетів зовнішньої політики України. Ознайомлення, дослідження та більш активне застосування набутих знань про європейське право у законодавство Української держави є необхідною умовою успішного подолання труднощів на нашому шляху до ЄС¹⁴⁶.

В Україні вивчаються, аналізуються й використовуються у формуванні національної інформаційної політики досягнення європейської інформаційної політики, що реалізується через стратегії, програми й проекти міжурядових регіональних організацій, таких як Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, НАТО, в рамках яких розглядаються й вирішуються проблеми становлення інформаційного суспільства, розвитку «інфраструктури», інформаційних комунікаційних магістралей, телекомунікаційних мереж, електронної торгівлі тощо¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Брижко В. М. Про приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень Європейського права / В. М. Брижко // Правова інформатика. — 2010. — № 1(25). — С. 14—22.

¹⁴⁵ Там само.

¹⁴⁶ Там само.

¹⁴⁷ Інформаційна політика України. Європейський контекст / Губерський Л. В., Камінський Є. Є. Марченко Є. А. — К., 2007. — 358 с. — С. 19.

Надзвичайно важливою є системність у застосуванні знань про європейське право, що сприятиме: 1) кращому розумінню історії становлення та тенденцій європейської політики; 2) визначенню, офіційному закріпленню та запровадженню методології приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень європейського права, яка має створювати реальні умови у практичних кроках наближення законодавства України до права Європейських Співтовариств¹⁴⁸.

Однак зазначимо, що гармонізація українського законодавства із правом ЄС має більш обмежену мету, аніж реформування правової системи України. Як слушно зауважує Н. Малишева, «до гармонізації *stricto sensu* вдаються, виходячи не з внутрішніх потреб (розвиток власної правової системи), а з необхідності зовнішньої взаємодії однієї системи з іншою»¹⁴⁹.

Отже, інформаційне законодавство України потребує системності в правовому упорядкуванні інформаційних відносин та узгодженості його з європейським правом. Це визначає необхідність у державі базового правового акта для всієї інформаційної сфери.

Таким базовим правовим актом, що структурує, упорядковує та врегульовує інформаційні відносини, має стати кодифікований акт щодо таких головних понять, як інформація, інформатика, інформатизація та інформаційна безпека. Сам кодифікований акт пропонується назвати Кодексом України про інформацію¹⁵⁰.

Щодо гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, то тут одразу виникають певні труднощі об'єктивного характеру, наприклад:

односторонній характер такого процесу, адже при цьому не йдеться про взаємні кроки обох сторін щодо узгодження правових норм, а тільки про зміни в українському законодавстві з метою його гармонізації з нормами права Євросоюзу. Тобто наша країна жодним чином не

¹⁴⁸ Брижко В. М. Про приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень Європейського права / В. М. Брижко // Правова інформатика. — 2010. — № 1(25). — С. 14—22.

¹⁴⁹ Інтеграція України в Європейські правові, політичні, економічні системи : моногр. / Манжолла В. А., Муравйов В. І., Філіпенко А. С. та ін. — К., 2007. — 319 с. — С. 122.

¹⁵⁰ Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2012. — 332 с. — С. 215.

може впливати на процес нормоутворення в системі Євросоюзу, а виступає тільки як дестинатор правових приписів ЄС;

неабияка невизначеність існує й стосовно встановлення точного змісту актів Євросоюзу, з якими треба гармонізувати українське законодавство. Справа в тому, що їх може тлумачити виключно Суд ЄС. У результаті цього зміст актів може частково змінюватися.

Таким чином, проаналізувавши особливості імплементації, апроксимації, адаптації, гармонізації та уніфікації, можна визначити поняття *впровадження міжнародно-правових актів у національне законодавство* в рамках інтеграції до ЄС як цілеспрямовану, планомірну діяльність конкретних суб'єктів, тобто загальних та спеціальних суб'єктів національної правотворчості, що здійснюється з метою наближення та поступового приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, використовуючи національні елементи нормоутворення та застосування права ЄС¹⁵¹.

3.2 КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ

Загальні тенденції світового розвитку сучасності акцентують увагу на інформаційно-комунікаційних стратегіях та формуванні новітніх засобів їх застосування. Із широким запровадженням новітніх технологій у всі сфери суспільного життя напрацьовуються нові, більш ефективні системи управління, демократичних відносин у суспільстві, системи доступу до інформації тощо¹⁵².

Сучасні засоби комунікації відкрили нові перспективи й можливості міжнародного співробітництва, однак вони породжують і нові загрози у сфері дотримання принципів фундаментальних прав та свобод людини в інформаційному суспільстві¹⁵³.

¹⁵¹ Котляр О. І. Співвідношення термінологічних значень щодо зближення та узгодженості права різних держав / О. І. Котляр // Держава і право: зб. наук. праць: Юридичні і політичні науки. — К., 2011. Вип. 55. — С. 23.

¹⁵² Новицький А. М. Європейський досвід правового регулювання формування інститутів інформаційних суспільства / А. М. Новицький // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. — 2011. — № 2 (6). — С. 47—54.

¹⁵³ Інформаційна політика України. Європейський контекст / Губерський Л. В., Камінський Є. Є., Макаренко Є. А та ін. К., 2007. — 358 с. — С. 19.

Натомість сучасна інформаційна політика розвинених країн світу розглядається як сукупність напрямів і способів діяльності компетентних органів держави з контролю, регулювання та планування процесів в інформаційній сфері¹⁵⁴.

Щодо консолідації інформаційного законодавства в окремих країнах, то у міжнародному праві різні міждержавні структури застосовують різні методи, способи, засоби консолідації ухвалених ними нормативних документів. Водночас одним із найпоширеніших методів консолідації є визначення гіперзв'язку міжнародних нормативно-правових актів у їх преамбулі. При цьому застосовуються способи, які умовно можна визначити так: вертикальна консолідація (наприклад, консолідація окремого європейського нормативно-правового акта з документом ООН); горизонтальна (галузева) консолідація (наприклад, консолідація різних галузевих нормативно-правових актів між собою щодо конкретного предмета правовідносин); комплексна консолідація (застосування в одному нормативно-правовому документі вертикальної та горизонтальної консолідації).

Як свідчать дослідження, в окремих державах є спеціальні законодавчі акти, що визначаються за сутністю як системоутворювальні для національного законодавства щодо інформаційної сфери, окремих інститутів права, де інформація прямо визначена як об'єкт правовідносин або її зміст визначається у подібних до неї за сутністю чи змістом поняттях, категоріях, термінах.

Сполучені Штати Америки. Інформаційна політика тут здійснюється в руслі загальної юрисдикції, відповідно до якої з 1820-х років здійснюється систематизація норм загального законодавства. Водночас за судами залишаються широкі повноваження щодо його тлумачення. Причому відмінність американської правової системи від англійської полягає у визначальному місці Конституції як джерела права¹⁵⁵.

Упродовж XXI століття в США неодноразово розпочиналися спроби кодифікації законів за окремими галузями права, що далеко не одразу і не у всіх випадках приводило до їх офіційного видання. Нині

¹⁵⁴ Брижко В. М. Про сучасну інформаційну політику / В. М. Брижко // Правова інформатика. — 2009. — № 2 (22). — С. 27—40.

¹⁵⁵ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 31.

законодавство США набуло вигляду кодифікованого і продовжує удосконалюватися значною мірою в цьому напрямі. Федеральне законодавство нині публікується в систематизованому вигляді як Зведення законів США, що містить 50 розділів, кожен із яких присвячений певній галузі права. Деякі його розділи — це просто зведення близьких за змістом актів, виданих у різний час і мало пов'язаних між собою. Інші, навпаки, містять у собі кодекси законів відповідної галузі права, складені за певною схемою. Зведення законів перевидається кожні 6 років. Ухвалюючи черговий закон, Конгрес зазначає, яке місце він має зайняти у Зведенні законів і які зміни у зв'язку з цим треба внести в розділи, глави, параграфи чинного документа¹⁵⁶.

Інформація розглядається як один із основних національних ресурсів, а системи, що забезпечують її створення, обробку й поширення — як головний стратегічний фактор розвитку індустрії інформації і побудови інформаційної інфраструктури. Концепція національної інформаційної політики США передбачає необхідність розширення й удосконалення інформаційного середовища під своєю егідою, посилення впливу на такі регіони, як країни Латинської Америки, Центральної й Західної Європи, Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Право на інформацію в США також визначається досить своєрідно. Розвиваючи Першу поправку до Конституції цієї країни, її парламентом було прийнято ряд консолідованих із положеннями Конституції спеціальних законів: «Про інформацію», «Про свободу інформації», «Про відкритість уряду», «Про телекомунікації», «Про зв'язок» тощо. Як зазначає *Н. В. Кушакова*, специфіка права на інформацію в американському праві розглядається як частина права на самовираження і має такі складові, як отримання і передача інформації з будь-яких джерел. Це цілком корелюється зі статтею 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини. За цією Конвенцією кожен має право на свободу самовираження, що включає свободу дотримуватися своїх думок, отримувати й поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів і незалежно від державних кордонів [254, с. 130]. У даному випадку також можна говорити про такий вид консолідації за-

¹⁵⁶ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 28.

конодавства і міжнародного права, як *рецепція* — *запозичення правової конструкції однією правовою системою в іншу*.

Пильна увага в інформаційному законодавстві США була приділена правовому регулюванню, пов'язаному із застосуванням КІТ, зокрема щодо Інтернету: «Про свободу Інтернету», «Про безкоштовний національний доступ в Інтернет», «Про нагляд за безпекою он-лайнних комунікацій», «Про безпечні школи в Інтернеті», «Про електронну демократію», «Про захист та запобігання злочинам в галузі електронної комерції» тощо.

У найбільш узагальненому вигляді інформаційна політика США полягає в упорядкуванні інформаційних потоків у різних сферах в інтересах збалансованості між інтересами держави і фізичної особи. Її пріоритетами є:

- підтримка наукових досліджень і розробок у сфері інформатизації й телекомунікації, сприяння обміну технологіями між університетами і фірмами;
- створення й удосконалення інформаційної інфраструктури, у тому числі глобальної інформаційної інфраструктури;
- забезпечення збалансованості між основними інформаційними цінностями, яку може бути порушено в результаті введення нових інформаційних технологій, а саме — конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним надбанням і благом, інформацією як товаром, інформацією як невід'ємним елементом функціонування держави;
- недоторканність приватного життя і захист персональних даних у різних сферах державного управління і приватного сектора;
- удосконалення державної політики у сфері телекомунікації¹⁵⁷.

Канада. У цій державі право на інформацію зафіксовано в Канадській хартії прав і свобод та консолідованих з нею законах: «Про доступ до інформації», «Про державну таємницю», «Про приватне життя», «Про наклеп» тощо. На приватноправовому рівні у країні громадською організацією Асоціація канадських провайдерів Інтернет-послуг було розроблено «Кодекс поведінки в Інтернеті». Основна мета таких

¹⁵⁷ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 32.

заходів — визначення правових норм і етичних стандартів при користуванні Інтернетом.

Федеративна Республіка Німеччина. Приватноправові консолідаційні розробки щодо кодексу поведінки в Інтернеті здійснювалися і у цій країні. При цьому, подібно до інших європейських країн, у Німеччині в 70–80 роках ХХ століття було ухвалено низку законодавчих актів щодо сфери інформаційних відносин: «Про захист персоніфікованої інформації від протиправних дій у процесі обробки даних» (27 січня 1977 р.), «Про порядок опублікування інформації» (3 серпня 1977 р.), «Про порядок ведення інформаційних реєстрів» (9 лютого 1978 р.) тощо.

Концепція інформаційної політики у цій країні передбачає:

- вільний транскордонний обмін інформацією і свободу на вільне висловлення своїх поглядів і переконань;
- розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж;
- свободу конкуренції в інформаційній сфері;
- створення відповідно до нових політичних, економічних та інформаційних змін певних норм і принципів правового регулювання інформаційної діяльності у німецькому суспільстві¹⁵⁸.

Франція є однією із перших держав, де право на інформацію було закріплено на рівні Конституції. У розвиток її положень інформаційні відносини в цій країні законодавчо закріплені в НПА «Про пресу», «Про публікації, адресовані молоді», «Про доступ до інформації» тощо. Крім того, правові засади забезпечення права на інформацію встановлено у консолідованому *Кодексі про комунікації (Code de la communication)*, прийнятому 1992 року. Аналогічний за змістом консолідований законодавчий акт було ухвалено в Габоні — *Кодекс аудіовізуального, кінематографічного і письмового спілкування (Gabon Code de la communication audiovisuelle, cinématographique et écrite (Loi n°07/2001))* [257].

Мета інформаційної політики Франції — розвиток інформаційних магістралей, електронного ринку і банківської сфери, лібералізація регулювання відносин щодо комунікацій, реформування інформаційного законодавства, стимулювання наукових досліджень в галузі інфор-

¹⁵⁸ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 29.

маційних продуктів, створення систем інформаційної безпеки і попередження комп'ютерних злочинів¹⁵⁹.

Різні погляди політичної еліти на стратегію створення інформаційного суспільства стримують прогресивний рух країни в напрямі глобального співробітництва. Високий інформаційний потенціал країни, зокрема власна космічна індустрія, електронне виробництво, програмне забезпечення, великий спектр інформаційних послуг і політика обмеження для закордонних компаній (8 % присутності у французькому інформаційному середовищі, обов'язків перекладу французькою аудіо-, відео-, кінопродукції або титри французькою мовою, державний контроль інформаційної діяльності і монополія держави в застосуванні інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж) недостатньою мірою сприяють лідерству країни в європейському регіоні¹⁶⁰.

Велика Британія публічно-правове регулювання суспільних відносин щодо інформації закріплює в Законі «Про свободу інформації». Конституції в традиційному розумінні як основного законодавчого акта, який закріплює основи державного ладу, у Великій Британії не існує. У країні діє неписана конституція, складена з норм статутного права, загального права і норм, що являють собою конституційно закріплені звичаї¹⁶¹.

Пройшовши етап послідовного перетворення, у Великій Британії було видано законодавчі акти, що консолідують правові норми у найбільш значних інститутах цивільного й кримінального права. При виданні цих актів не ставилося завдання кодифікації цілих галузей права: вони вбирали в себе в упорядкованому вигляді застосовані лише до окремих правових інститутів норми, з численних раніше виданих законодавчих актів, а також найбільш важливі положення, сформульовані в нормах прецедентного права. У результаті цього законодавчим регулюванням було охоплено більшість галузей англійського права, що у багатьох відносинах стало найважливішим джерелом права, ніж норми, сформульовані в прецедентах¹⁶². Упродовж останніх десятиліть ан-

¹⁵⁹ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 28.

¹⁶⁰ Там само.

¹⁶¹ Там само.

¹⁶² Там само.

гліїське законодавство стало ще більше систематизованим. У перспективі передбачено через консолідацію законодавчих актів у різних галузях права провести реформу усього права Англії до його кодифікації.

Отже, сучасна інформаційна політика Великої Британії формується в контексті участі у створенні глобальної системи міжнародних відносин і побудови інформаційного суспільства¹⁶³.

Крім того, значний вплив на забезпечення інформаційних прав та свобод людини і громадянина у ряді країн мають суб'єкти громадянського суспільства. Наприклад, у Великобританії сформовано тематичні громадські організації: Рада у справах преси, Комісія щодо скарг на пресу, Повідомний комітет з оборони тощо. У цьому простежується тенденція, притаманна країнам із англосаксонською системою права, — пошук систем саморегулювання на базі етичних кодексів, сформованих як норми приватного права. В основі структуризації цих кодексів — державна політика створення так званих національних інформаційних супермагістралей на основі КІТ.

Японія. Якщо порівнювати цю країну зі Сполученими Штатами Америки, то вона відстає у сфері розповсюдження персональних комп'ютерів, кабельного телебачення, електронної телефонії та в інших аспектах інформаційної політики більше ніж на п'ять років¹⁶⁴.

У країні розроблено національну програму «Бачення інформаційних комунікацій ХХІ століття», головною метою якої є створення ефективного інформаційного суспільства. Цілі такого суспільства близькі до цілей створення Національної інформаційної інфраструктури США. Особливе значення ця програма надає, з одного боку, зростанню економіки, створенню нових видів інформаційного бізнесу і робочих місць, а з другого — соціальному розвитку держави.

Японська версія побудови інформаційної супермагістралі базується на засобах волоконно-оптичного зв'язку. Це надає урядовим інститутам, державним організаціям і приватним підприємствам доступ до програмного забезпечення, що дістають найбільшого поширення. Японія має намір увійти до Глобальної інформаційної інфраструктури і надає великого значення міжнародній кооперації з питань електронної економіки.

¹⁶³ Там само.

¹⁶⁴ Там само.

Кабінетом Міністрів Японії створено центр сприяння становленню інтелектуального інформаційно-комунікаційного суспільства, призначений для інтеграційних заходів щодо реалізації Національної інформаційної інфраструктури і кооперації зусиль із входження до Глобальної інформаційної інфраструктури. Уряд сприяє розробленню нових інформаційно-комп'ютерних технологій, особливо тих, що стосуються органів влади, е-медицини, інтелектуально-інформаційних систем (створення штучного інтелекту), урядових довідкових послуг, системи управління ліквідацією наслідків стихійних лих і кризових ситуацій. Через суспільні інститути уряд заохочує виконання програми «Інформаційна грамотність населення»¹⁶⁵.

Індія — основу законодавства про інформацію уособлює Білль про свободу слова тощо [259].

У **Естонії** доступ до Інтернету визнано правом людини ще у 2000 році¹⁶⁶. Те саме, але у 2010 році, зроблено у **Коста-Ріці**¹⁶⁷.

Активно розвивається у цій сфері й законодавство країн СНД.

Так, у **Російській Федерації** було прийнято закони: «Про обов'язковий примірник документа» (1994 р.); «Про інформацію, інформатизацію та захист інформації» (1995 р.), «Про участь в міжнародному інформаційному обміні» (1996); «Про державну таємницю» (1997 р.), Концепція формування і розвитку єдиного інформаційного середовища Росії і державних інформаційних ресурсів (1998 р.) та інші.

У концепції і законах визначаються першочергові завдання інформаційної політики і становлення демократичних інститутів, а саме:

- інтеграція країни в міжнародне інформаційне середовище;
- демонополізація інформаційних служб і структур;
- розвиток ринку інформаційних ресурсів разом з державним регулюванням інформаційної діяльності;
- створення умов для підприємництва в інформаційній сфері і захисту інформації;

¹⁶⁵ Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К., 2009. — 324 с. — С. 33.

¹⁶⁶ Colin Woodard. Estonia, where being wired is a human right // Christian Science Monitor. — 1 July 2003.

¹⁶⁷ Decision 2009—580, Act furthering the diffusion and protection of creation on the Internet. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, Human Rights Council Seventeenth session, 16 May 2011. — A/HRC/17/27.

- забезпечення конституційних гарантій свободи слова, вільного функціонування засобів масової інформації тощо.

Щодо інших пострадянських країн, можна зазначити такі консолідовані законодавчі акти про правовідносини у інформаційній сфері: закон Азербайджану «Про свободу інформації»; закони Вірменії «Про масову інформацію», «Про свободу інформації»; закон Білорусі «Про інформатизацію», закони Казахстану «Про інформатизацію», «Про електронний документ і електронний цифровий підпис»; закони Киргизії «Про гарантії і свободу доступу до інформації», «Про доступ до інформації, що знаходиться у віданні державних органів і органів місцевого самоуправління Киргизької Республіки», «Про інформатизацію»; закон Латвії «Про свободу інформації»; закони Литви «Про суспільну інформацію», «Про право на отримання інформації від державних установ і установ самоуправління»; закони Молдови «Про доступ до інформації», «Про інформатизацію і державні інформаційні ресурси», «Про інформатику»; закони Таджикистану «Про інформацію», «Про інформатизацію»; закон Туркменістану «Про електронний документ»; закони Узбекистану «Про гарантії і свободу доступу до інформації», «Про принципи і гарантії свободи інформації», «Про інформатизацію» та інші.

Слід зазначити новелу в законодавчому регулюванні функціонування ЗМІ в Молдові — створення такого консолідованого законодавчого акта, як *Кодекс телебачення і радіо в Молдові*, що був прийнятий 27 липня 2006 року.

Як свідчать дослідження, в окремих пострадянських країнах спостерігається традиційний акцент на інформаційну безпеку в розумінні її за парадигмою, що має на меті максимально можливий державний контроль за будь-яким видом інформаційної діяльності за принципом дотримання державного інформаційного суверенітету.

Ураховуючи вищевикладене, виокремлюємо такі основні консолідовані засади правового регулювання інформаційних відносин в окремих країнах:

Розвиток суспільних інформаційних відносин під впливом нових технологій комунікації обумовлює дедалі більшу увагу до них як держави, так і громадських формувань в окремих країнах, що викликає необхідність консолідації їх зусиль для напрацювання дієвих публічно-правових і приватноправових взаємопов'язаних, консолідованих заходів, засобів, методів, методик правового регулювання.

Значний вплив на розвиток національних інформаційних законодавств має міжнародне інформаційне право, що визначається дедалі зростаючою взаємозалежністю.

Здебільшого національне інформаційне законодавство країн консолідується через імплементацію, рецепцію, уніфікацію із загальними світовими тенденціями розвитку міжнародних правових норм як стандартів у галузі інформаційних правовідносин.

1. У багатьох країнах світу при розробленні спеціальних програм розбудови інформаційної інфраструктури, спрямованих на консолідацію (об'єднання) в єдиному глобальному інформаційному просторі, як правило, визначаються заходи щодо створення уніфікованої із міжнародними правовими стандартами законодавчої бази, проте з урахуванням наукового потенціалу та специфіки правової системи конкретної країни.
2. Національне інформаційне законодавство багатьох країн визначається інституційною розгалуженістю, що потребує його систематизації на засадах компаративістики (порівняльно-правового системного аналізу).
3. Як учасник міжнародних відносин Україна має урахувати міжнародні та законодавчі тенденції інституціоналізації інформаційних правовідносин в окремих країнах і в цьому контексті засвідчити у своїй правовій системі позитивний досвід інших щодо встановлення правових стандартів у інформаційній сфері суспільства.
4. Розумна та ефективна побудова державної інформаційної політики — досить складне завдання, якого можливо досягнути тільки дуже поступово, низкою послідовних наближень та спроб. Це завдання не зникло і перед нині благополучними західними країнами, потрібно і на них дивитися ясно відкритими очима, без зайвого захоплення та чітко розуміючи причини і наслідки всіх дій¹⁶⁸.

До того ж, під впливом формування глобального інформаційного простору створюється ряд міжнародних організацій, які ініціювали розроблення окремих кодифікованих актів щодо приватноправової консолідації професійної діяльності в інформаційній сфері. Так,

¹⁶⁸Государственно-правовые концепции: история и современность : [учеб. пособие] / Е. В. Епифанова, Т. Е. Павлисова. — М., 2012. — 440 с. — С. 427

на принципі приєднання за фактом в Україні чинними є Кодекс етики журналістів країн-членів ООН, Кодекс етики журналістів країн-членів Ради Європи. На основі цих кодексів приватного права в окремих країнах громадськими формуваннями за професійними ознаками ухвалюються національні кодекси журналістської етики [258, с. 312]. Тобто, констатуємо існування тенденції введення в систему національного приватного права норм міжнародного приватного права в інформаційній сфері, однак до повного і, найголовніше, ефективно діючого синтезу таких актів світовій спільноті доведеться пройти ще досить тривалий шлях.

Отже, формування системи інформаційного законодавства актуалізує проблему гармонізації його на міждержавному рівні, з урахуванням міжнародного права. Тож нині можна констатувати, що в міжнародному праві активно формується його інституція — міжнародне інформаційне право світової інформаційної цивілізації.

3.3 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Входження України в інформаційне суспільство потребує розроблення науково-теоретичних засад концепції формування й розвитку інформаційного законодавства. Використання положень теорії гіперсистем з метою дослідження і систематизації українського права, дає змогу зробити висновок, що сучасне українське інформаційне законодавство існує сьогодні як міжгалузевий, міждисциплінарний комплексний інститут у загальній структурі національного законодавства.

За оцінками експертів, на міжнародному рівні існує близько 50 міждержавних угод (глобальних, універсальних, регіональних та субрегіональних), у яких визначено правові основи регулювання міжнародних інформаційних відносин¹⁶⁹.

Глобальна комп'ютеризація через Інтернет породила необхідність пошуку засобів і методів гармонізації національних правових систем у сфері міжнародних інформаційних відносин, співвідношення цих систем на рівні колізійного та універсального міжнародного права. У ба-

¹⁶⁹ Настюк В. Я. Формування системи інформаційного законодавства в Україні / В. Я. Настюк // Інформація і право. — 2011. — № 2 (2). — С. 27—31.

гатьох регіонах світу (Європі, Америці, Азії) формуються міжнародні стандарти правових норм переважно на рівні типових законів багатосторонніх конвенцій, угод тощо.

Окремі фахівці з питань правового регулювання суспільних інформаційних відносин пропонують механічно імплементувати (ввести) ці норми в національне інформаційне законодавство України без глибокого вивчення і порівняльного аналізу чинного законодавства¹⁷⁰. Звісно, що при розробці й формуванні національного законодавства недопустиме необґрунтоване копіювання зарубіжного досвіду. Гармонізацію можна проводити також шляхом внесення нового змісту в існуючі форми правових норм. До речі, саме така практика існує у цивілізованих країнах, які раніше від нас стали на шлях формування правового інформаційного суспільства у складі глобальної інформаційної цивілізації.

Міжнародний досвід свідчить, що у сфері суспільно-інформаційних відносин при їх законодавчій легалізації насамперед враховуються такі загальнолюдські принципи, як повага та гуманне ставлення до людини, її честі, гідності, репутації; презумпція невинності громадянина, приватної особи на засадах співвідношення потреб та інтересів окремих людей, їх корпорацій (об'єднань), націй, держав і світового співтовариства¹⁷¹.

Якісно новий підхід щодо правового регулювання в сфері суспільних інформаційних відносин, у т.ч. на міжнародному рівні, запропоновано вітчизняною наукою. У її складі сьогодні набирають сили нові наукові дисципліни — правова кібернетика та правова інформатика, правова нейробіоніка і правова нейрокібернетика, адміністративна інформатика та цивільна інформатика, трудова інформатика й криміналістична інформатика, застосування принципів, підходів і методів кі-

¹⁷⁰Е-майбуте та інформаційне право / [В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, Ю. Базанов]; за ред. члена-кореспондента НАПрН України М. Швеця. — [2-е вид., доп.]. — К., 2006. — 234 с.; е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право : моногр. / [В.М. Брижко, М.Я. Швець, В.С. Цимбалюк]. — К., 2007, 234 с.; Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека: світоглядні аспекти : моногр. / О. П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук; за заг ред. проф. В. Г. Пилипчука. — Х., 2011. — 244 с.

¹⁷¹Настюк В. Я. Формування системи інформаційного законодавства в Україні / В. Я. Настюк // Інформація і право. — 2011. — № 2 (2). — С. 27—31.

бернетики та інформатики до вирішення проблем права, зокрема процесів правотворення і правозастосування¹⁷².

Міжнародне інформаційне законодавство становлять спеціальні принципи та норми, які регулюють права й обов'язки суб'єктів процесу міжнародного обміну інформацією, інформаційними продуктами тощо.

Інформаційний обмін регулюється відповідно до основних принципів міжнародного права: суверенної рівності; невтручання у внутрішні справи держав, заборони застосування сили або загрози силою; дотримання міжнародних зобов'язань, мирного урегулювання міжнародних спорів; непорушності кордонів; загальної поваги до прав людини; співробітництва; виконання міжнародних зобов'язань. Ця сфера регламентується також низкою спеціальних галузевих принципів:

- правом держав на здійснення чи санкціонування здійснення транскордонного телерадіомовлення;
- зобов'язанням держав запобігати та припиняти поширення ідей, заборонених міжнародним співтовариством;
- зобов'язанням держав забезпечити вільний доступ до джерел інформації;
- правом держав на протидію поширенню на своїй території ідей, які загрожують національній безпеці, громадському порядку, моральному здоров'ю населення, правом держав розвивати інформаційну інфраструктуру задля досягнення своїх політичних, економічних і культурних цілей;
- зобов'язанням держав запобігати та припиняти неправомірне використання національних інформаційних ресурсів, масивів інформації для ворожої пропаганди та втручання у внутрішні справи інших держав тощо¹⁷³.

Правове регулювання інформаційних відносин у Європі дає змогу виокремити їхні особливості й специфіку:

- у системі інформаційного права функціонують нові терміни та поняття (інформація, інформаційні ресурси, бази даних, офіційне юридичне повідомлення, інформаційна безпека, електронний підпис, інформаційна інтелектуальна власність, домен тощо),

¹⁷²Там само.

¹⁷³Макаренко Є. А. Європейські комунікації : моногр. / Є. А. Макаренко. — К., 2006. — 536 с.

які відображають трансформацію права в умовах становлення інформаційного суспільства;

- інформація має унікальні якості, невичерпність ресурсів, є складовою суспільних відносин, зумовлює право власності на інформацію — державне, корпоративне, індивідуальне;
- інформаційно-правова діяльність країн, юридичних і фізичних осіб здійснюється виключно в інтересах держави й особи з перевагою інтересів держави;
- використання масивів даних чи інші види інформаційної діяльності реалізуються через юридичних і фізичних осіб, які несуть відповідальність за правопорушення відповідно до конституційного, інформаційного, цивільного, адміністративного та кримінального законодавства;
- правове регулювання інформаційних відносин у суспільстві має поширюватися й на сферу доступу до кіберпростору через мережу Інтернет, впровадження мультимедійних технологій, бездротового зв'язку для поширення інформації¹⁷⁴.

Принципи і норми європейського інформаційного права ієрархічно, системно та структурно взаємопов'язані, утворюють інститути міжнародного інформаційного права, визначають цілісність механізму правового регулювання інформаційних відносин між суб'єктами права.

Інститути європейського інформаційного права є відносно постійною групою юридичних норм, які регулюють певні види міжнародного обміну інформаційними продуктами та послугами. Зокрема, вирізняють такі інститути інформаційного права:

- права людини у сфері інформації та комунікації;
- право державної таємниці;
- право програмних продуктів;
- право купівлі та продажу інформаційних продуктів і послуг;
- право засобів масової інформації, телекомунікації і зв'язку;
- право використання штучних космічних об'єктів;
- право інформаційної інтелектуальної власності;
- право інформаційної безпеки тощо¹⁷⁵.

¹⁷⁴Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М., 1997. — 472 с.

¹⁷⁵Макаренко Є. А. Європейське інформаційне право / Є. А. Макаренко. — К., 2006. — 222 с.

Європейське інформаційне право як комплексна галузь містить загальну й особливу частини. До першої належать норми та принципи, які регулюють загальні положення, форми й методи інформаційної діяльності держав, міжнародних організацій, неурядових інституцій, інших суб'єктів міжнародного права. До другої — конкретні інститути та норми європейського інформаційного права, зв'язок між якими має об'єктивний характер. Це — право масової комунікації, телекомунікації та зв'язку, кіберпростору й глобальної мережі Інтернет, інформаційної інтелектуальної власності та право інформаційної безпеки¹⁷⁶.

Джерелами європейського інформаційного права є: 1) міжнародні угоди регіонального характеру, зокрема конвенції Ради Європи та ЄС, рекомендації, резолюції, директиви, регламенти, рішення, хартії, статuti, програми, правила процедури тощо; 2) внутрішнє законодавство країн Європи; 3) судова та арбітражна практика, наприклад, прецедентні рішення Європейського суду з прав людини, Європейського суду ЄС, Міжнародного арбітражного суду, рішення національних судів європейських країн; 4) міжнародні звичаї, тобто принципи й норми, яких дотримуються в односторонньому порядку суб'єкти європейського права і які стосуються регламентації професійної діяльності у сфері інформації та комунікації¹⁷⁷.

Міжнародні угоди, що є основним джерелом європейського інформаційного права, зокрема Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська культурна конвенція, Європейська угода про обмін інформацією наукового, освітнього та культурного характеру та інші, регулюють змістові, технічні й професійні аспекти міжнародного обміну інформацією в Європі¹⁷⁸.

Змістовий аспект регулювання стосується впливу та формування світової і національної громадської думки, а також є невід'ємною складовою зовнішньої та внутрішньої політики держав як суб'єктів міжнародного права. Змістові норми проголошують право і свободу кожного на пошук, отримання й поширення інформації та ідеї будь-якими засо-

¹⁷⁶ Віленський Г. Л. Інформаційне право та право сфери культури / Г. Л. Віленський. — К., 2001. — 322 с.

¹⁷⁷ Законы и практика средств массовой информации в одиннадцати демократиях мира (сравнительный анализ). — М., 1998. — 230 с.

¹⁷⁸ Шитко О. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі / О. Шитко // Громадсько-політичне і теоретичне видання «Віче». — 2011. — №10. — С. 20—22.

бами незалежно від державних кордонів. Ще однією важливою правовою нормою є обмеження основних інформаційних прав і свобод з метою забезпечення правомірних вимог моралі, громадського порядку, пропаганди ідей, національної безпеки тощо¹⁷⁹.

Технічні аспекти регулювання обміну інформацією стосуються організації транскордонних інформаційних потоків у Європі, встановлення європейських тарифів і стандартів на передачу інформаційних продуктів та послуг через кордони держав, поширення нових технологій та їх ефективної експлуатації, розподілу й використання радіочастот та геостаціонарних орбіт у рамках співробітництва в ЄВТЕЛСАТ, штучних космічних об'єктів. Зокрема, це Угода про міжнародний обмін візуальними та звуковими матеріалами освітнього, наукового та культурного характеру, Конвенція про міжнародний обмін офіційними виданнями та урядовими документами, Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення, Конвенція про Європейську організацію супутникового зв'язку, Меморандум Європейської асоціації кабельного зв'язку «Інформаційне суспільство — розвиток телекомунікацій» тощо. Зазначені документи регулюють міжнародний обмін інформацією освітнього, наукового та культурного характеру. Вони передбачають пільги на ввезення таких матеріалів, а також звільнення від митних формальностей та зборів¹⁸⁰.

Поява нових технологій зумовила проблему щодо врегулювання використання радіочастот для забезпечення міжнародної стандартизації електровз'язку. Розподіл радіочастот здійснюється Міжнародним союзом електровз'язку та контролюється ЄВТЕЛСАТ за допомогою статутних, нормативних, технічних документів і стандартів. Так, у Рішенні Європейського парламенту та Ради ЄС про правові рамки для радіоспектральної політики зазначається, що технічні імплементаційні заходи мають стосуватися доступності та раціональності використання спектра радіочастот з метою гармонізації поширення інформації поза межами кордонів Спільноти. Мета радіоспектральної політики полягає у стратегічному плануванні використання спектра радіочастот з огляду на економічні інтереси, інтереси безпеки, охорони здоров'я,

¹⁷⁹Макаренко Є. А. Європейське інформаційне право / Є. А. Макаренко. — К., 2006. — 222 с.

¹⁸⁰Шитко О. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі / О. Шитко // Громадсько-політичне і теоретичне видання «Віче». — 2011. — №10. — С. 20 — 22.

державні інтереси, свободу вираження поглядів, культурні, наукові, соціальні та технічні аспекти інформаційної політики, а також інтереси груп користувачів спектра радіочастот задля запобігання перешкодам¹⁸¹.

Характерною рисою сучасного європейського інформаційного права є його вплив і взаємозв'язок із конституціями країн — членів міжнародних організацій. Демократичні принципи інформаційного права знайшли відображення у конституціях розвинених країн Європи, а також у конституціях нових незалежних держав Центральної та Східної Європи, які стали на шлях побудови демократичного і плюралістичного суспільства. Конституція враховує прогресивний розвиток міжнародного права та національні інтереси. Саме в ній або в конституційних законах визначається верховенство міжнародної норми над внутрішньодержавною, права й обов'язки держави та громадян, а також обмеження цих прав відповідно до чинного законодавства¹⁸².

Важливими принципами міжнародного інформаційного співробітництва, зафіксованими в конституціях багатьох країн, є принципи підтримання миру, незастосування сили, суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, повага до прав людини. Конституційно права людини на комунікацію забезпечуються статтями, які відповідають нормам міжнародних документів загального характеру (Загальна Декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Європейська конвенція прав людини; Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Заключний Гельсінський акт тощо)¹⁸³.

Конкретні конституційні положення дістають свій розвиток у внутрішніх законах держави та підзаконних актах відповідної правової компетенції. Права людини на комунікацію, свободу слова, вільне вираження ідей та доступ до інформації визнаються більш ніж у 142 конституціях світу, а також у конституційних законах країн, які не мають свого Основного Закону.

¹⁸¹ Віленський Г. Л. Інформаційне право та право сфери культури / Г. Л. Віленський. — К., 2001. — 322 с.

¹⁸² Шитко О. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі / О. Шитко // Громадсько-політичне і теоретичне видання «Віче». — 2011. — №10. — С. 20—22.

¹⁸³ Там само.

Захист прав людини в галузі інформації та комунікації є головним принципом функціонування демократичної держави. Закони про основні інформаційні права забезпечують збалансованість і рівність усіх суб'єктів правовідносин у сфері свободи слова та обміну інформацією, надають необхідні гарантії для обмеження інформації, забороненої міжнародною спільнотою¹⁸⁴.

Аргументи, якими обґрунтовують необхідність особливого захисту свободи вираження поглядів, у науковій літературі поділяють на дві групи:

1. Свобода слова та свобода масової інформації виступають головною ознакою демократичного суспільства. Свобода слова надзвичайно цінна, адже публічні обговорення — це дієвий механізм досягнення певних суспільних цілей. У широкому розумінні свобода слова є засобом з'ясування істини; вважається, що безперешкодне зіткнення і, як результат цього, перевірка думок та ідей, є найкращим способом розвитку фундаментальних інформаційних ресурсів; вираження переконань як інструмент досягнення певних цілей визначає його корисність для забезпечення функціонування представницької демократії; демократичне самоврядування залежить від здатності виборців вільно обирати представників, що якнайкраще відображали б їхні власні переконання та інтереси, а також від здатності представників розуміти проблеми своїх виборців. А це неможливо без ретельного викладу та обговорення фактів та аргументів.
2. Вираження особистих поглядів саме по собі вже є значним благом. Свобода вираження поглядів спирається на ідею про те, що вільна передача почуттів, поглядів та ідей є істотним чинником розвитку особистості в суспільстві. Бажання переконувати, вражати, стверджувати чи надихати завжди було яскравою ознакою, що характеризувала та визначала кожен ситуацію в суспільстві. А пригнічення волевиявлення припиняє розвиток гармонійної особистості. Так само й здатність людини сприймати заперечення, спонукання, заохочення може бути вкрай важливою для формування особистих переконань, що лежать в основі здатності до самовизначення. Утім, вираження поглядів не

¹⁸⁴ Там само.

може забезпечуватися абсолютним захистом. Незаперечним є те, що певні висловлювання та ідеї можуть зашкодити суспільним інтересам, і держава має запобігати цьому¹⁸⁵.

Отже, закони про інформацію та комунікацію повинні забезпечувати збалансованість і врівноваженість інтересів усіх суб'єктів правовідносин у цій сфері, надавати необхідні, можливі та достатні засоби для виявлення поглядів, обміну інформацією й ідеями і припинення зловживань свободою слова. У Європі інтенсивно створюються інформаційні кодекси для галузей і підгалузей інформаційного права, запроваджуються правові норми та принципи регіональних міжурядових організацій для забезпечення потреб інформаційного суспільства, трансформації основних законів чинного законодавства держав Європи¹⁸⁶.

Таким чином, інформаційно-правова діяльність європейських міжурядових організацій Ради Європи, ЄС та країн Європи спрямована на:

- забезпечення умов для розвитку й охорони усіх форм власності на інформаційні ресурси;
- створення та вдосконалення регіональних і національних систем та мереж, забезпечення їхньої взаємодії в інтегрованому інформаційному просторі;
- створення умов для інформаційного забезпечення юридичних і фізичних осіб та інших споживачів інформації на основі використання національних інформаційних ресурсів, для забезпечення інформаційної безпеки¹⁸⁷.

Європейські фахівці прогнозують радикальні зміни в галузі міжнародно-правового регулювання інформаційних обмінів і комунікації внаслідок формування єдиної світової комунікаційної системи, тобто глобального «інформаційного поля», що потребує адекватних міжнародно-правових рішень, адже конституційно закріплені права та свободи в цій галузі дають змогу гармонізувати законодавство європей-

¹⁸⁵ Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М., 1997. — 472 с.

¹⁸⁶ Віленський Г. Л. Інформаційне право та право сфери культури / Г. Л. Віленський. — К., 2001. — 322 с.

¹⁸⁷ Шитко О. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у Європі / О. Шитко // Громадсько-політичне і теоретичне видання «Віче». — 2011. — №10. — С. 20—22.

ських країн і забезпечити прогресивний розвиток міжнародного інформаційного права.

Відтак, діяльність європейських інституцій зі створення єдиного європейського інформаційно-комунікативного простору можна умовно розподілити на кілька сфер, які сьогодні динамічно розвиваються:

- впровадження відповідної спільної правової бази країн-членів ЄС;
- інституціоналізація співробітництва держав-членів ЄС в інформаційно-комунікативній сфері;
- координація на рівні ЄС розбудови загальноєвропейського інформаційного та комунікаційного простору, заснованого на погоджених та сумісних технологічних стандартах і системах;
- забезпечення населення країн-членів ЄС максимально повною інформацією про ЄС та права громадян ЄС; поширення європейського наративу (європейського виміру) через підготовку та реалізацію загальноєвропейських проектів в аудіовізуальній сфері та поширення інформаційного та кіно продукту європейського виробництва;
- єдина політика доступу до наукового й культурного контенту та створення Європейської цифрової бібліотеки¹⁸⁸.

Тож усі дії, програми, акції, проекти Європейського Союзу спрямовані на створення в межах ЄС єдиного та динамічного інформаційного простору, в якому кожному громадянину ЄС було б легко уявити себе членом спільноти більшої, ніж національна, тобто відчутти себе європейцем¹⁸⁹.

Отже, ведучи мову про міжнародні правові стандарти в інформаційній сфері з онто-гносеологічних та функціональних позицій, варто зазначити, що: а) під ними насамперед розуміють єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів інформаційного права, зафіксовані в основних джерелах міжнародного інформаційного права як універсальних, так і в регіональних правових актах; б) вони є оптимальними юридичними вимогами стосовно правових систем держав-учасниць міжнародного співтовариства; в) вони відображають найкращі

¹⁸⁸ Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації : моногр. / Н. Пелагеша. — К., 2008. — 288 с. — С. 86—87.

¹⁸⁹ Там само.

правові досягнення міжнародного інформаційного права та співробітництва держав-членів міжнародної спільноти та держав-членів універсальних і регіональних міжнародних міжурядових організацій (далі — ММУО); г) вони фіксуються у відповідних джерелах інформаційного права у вигляді принципів і норм права; г) вони об'єктивуються через основні джерела міжнародного інформаційного права; д) вони є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти; е) вони є основою для узгодження міжнародного і національного інформаційного права.

Як зазначає М. І. Ставнійчук, нормативно-правові стандарти можна класифікувати: за суб'єктами їх створення — на стандарти Ради Європи, Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі тощо; за галузевою приналежністю — на конституційно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові та ін.; за зовнішньою формою закріплення — на ті, що фіксуються у міжнародних договорах, практиці Європейського суду з прав людини, юридичних актах міжнародних організацій, що належать до джерел права¹⁹⁰.

Отже, під *міжнародно-правовими стандартами в інформаційній сфері* слід розуміти: а) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного інформаційного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва; б) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, які фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що належать до джерел інформаційного права та реалізуються у практиці відповідних міжнародних судових установ.

До того ж зазначимо, що на процеси розроблення міжнародних правових стандартів в інформаційній сфері впливають глобальні тенденції інтернаціоналізації міжнародного життя. Вони безпосередньо або опосередковано діють на внутрішньодержавні й міждержавні інформаційні правовідносини, в результаті чого суб'єкти міжнародного інформаційного права розробляють стандартизовані правила поведінки і визнають їх юридично обов'язковими.

¹⁹⁰ Ставнійчук М. І. Роль міжнародних стандартів у захисті та розвитку демократичних принципів / М. І. Ставнійчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 2. — С. 15—23.

3.3.1 Місце та роль *soft law* у сфері регулювання правовідносин в інформаційній сфері

Застосування в міжнародному інформаційному праві імперативних і диспозитивних норм з точки зору розуміння їх обов'язкової сили (*vis obligandi*) є цілком зрозумілим. Але окрім таких безперечно правових норм у міжнародному інформаційному праві існує велика кількість норм не правових, що не мають будь-якої зобов'язувальної сили. Особливо багато таких норм міститься в рішеннях міжнародних організацій та їх органів (наприклад, Генеральної Асамблеї ООН), не наділених правомочністю прийняття обов'язкових правових норм міжнародного права. Зазначені акти завдяки їх юридичній природі отримали у правовій доктрині назву *soft law*¹⁹¹.

У міжнародному праві концепція *soft law* отримала активне теоретичне обґрунтування у другій половині ХХ століття в працях зарубіжних і вітчизняних юристів.

Ця концепція є площиною для дискусії в теорії права, у певному сенсі точкою зіткнення різних поглядів та ідей, що підкреслює незавершений характер сприйняття даного явища в сучасній науці. Саме тому ми вирішили коротко зупинитися на такому цікавому й неоднозначному процесі як застосування норм *soft law* у регулюванні інформаційних правовідносин.

Виникнення концепції *soft law* пов'язане насамперед з об'єктивними якостями, властивими міжнародному праву як нормативній системі. Насамперед це — відсутність єдиного центру нормотворчості, єдиної ієрархії джерел міжнародного права, а також єдальної природи міжнародного права.

Власне сприйняття *soft law* виникає із використанням самого терміна, котрий є дещо умовним позначенням певної категорії або категорій соціальних норм, які виробляються у процесі міждержавного спілкування, і за своєю сутністю не є нормами права, створюючи альтернативу в соціальному регулюванні відповідних процесів. Зазначена умовність призводить і до відсутності ясності у визначенні *soft law*.

Відтак, навіть саме поняття не часто зустрічається в літературі, присвяченій природі *soft law*. Р. Уоллас та О. Мартін-Ортега в підруч-

¹⁹¹Режим доступу: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/softlaw.htm>.

нику з міжнародного права вказують, що *soft law* — це загальний термін, що використовується для позначення юридично необов'язкових міжнародних інструментів»¹⁹². Чеський правознавець К. Земанек¹⁹³ зазначає, що *soft law* не вкладається у класичне розуміння норм міжнародного права. Схожу позицію займає і голландський юрист Ф. Снайдер¹⁹⁴: *soft law* — правила поведінки, які, в принципі, необов'язкові за своєю силою, але, при цьому, можуть на практиці бути дієвими». Інший голландський фахівець Л. Сенді розглядає *soft law* в якості «правил поведінки, які закріплені в інструментах, що не володіють юридично обов'язковою силою, що можуть мати певне (непряме) юридичне значення, і спрямовані на практичну дію й здатні її здійснювати»¹⁹⁵.

Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що класично до *soft law* відносять приписи, котрі не мають обов'язкової юридичної сили, але виникають із публічно-владних інститутів та відіграють роль регуляторів суспільних відносин. Зазначені норми виробляються у процесі міждержавного спілкування. За своєю сутністю вони не є нормами права, але створюють альтернативу в соціальному регулюванні відповідних процесів.

Тому, варто зазначити, що *soft law*:

- 1) характеризується власною специфічною лексикою; його норми формулюються в рекомендаційній формі, що підкреслює необов'язковий характер узгоджених положень;
- 2) може слугувати базисом для імплементації в національне право модельних приписів;
- 3) може формувати юридичні рамки майбутніх переговорів між суб'єктами міжнародного права;
- 4) створює очікування, що суб'єкти дотримуватимуться юридично необов'язкових правил;
- 5) може відігравати важливу роль у процесі формулювання, погодження та набрання чинності норм *hard law*.

¹⁹²Wallace R., Martin-Ortega O. International Law. — London, 2009. — P. 31.

¹⁹³Zemanek K. Is the Term «Soft Law» Convenient? // Liber Amicorum Professor Ignaz Seidl-Hohenveldern. / Eds. G. Hafner, G. Loibi, A. Rest, L. Sucharipa-Bergmann, K. Zemanek. — The Hague, 1998. — P. 843.

¹⁹⁴Snyder F. Soft Law and International Practice in the European Community // The Construction of Europe: Essays in honour of Emile Noël / Ed. S. Martin Dordrecht, 1994. — P. 197.

¹⁹⁵Senden L. Soft Law in European Community Law. — Oxford, 2004. — P. 112.

- 6) якщо *soft law* створюється міжнародною організацією, воно пов'язує складові цієї організації між собою. Що стосується інститутів, органів і установ ЄС, то це однаково правильно як для двосторонніх актів *soft law* у відносинах з Україною, так і для односторонніх документів ЄС;
- 7) може фіксувати тимчасові й попередні домовленості без прив'язки до обов'язкової сили;
- 8) може виступати засобом інтерпретації положень норм права;
- 9) завжди носить письмовий характер, навіть якщо згодом переконаність у правомірності його норми перетвориться на норми звичаєвого права.
- 10) у відносинах між Україною та Європейським Союзом оформляється в різного роду акти — декларації, меморандуми, спільні заяви, дорожні карти, рамкові документи.

За своєю сутністю *soft law* виконує три основні функції¹⁹⁶, які полягають у тому, що його норми:

- 1) можуть виконувати функцію «пре-права», тобто фіксувати елементи нормотворчого процесу (що являють собою переконаність у правомірності) чи констатувати досягнення консенсусу щодо майбутнього міжнародного договору;
- 2) можуть виконувати функцію «пост-права», тобто інтерпретувати і доповнювати норми *hard law*, оскільки норми *soft law* здатні відігравати важливу роль не тільки в заповненні прогалин регулювання, а й у врегулюванні суперечок між сторонами;
- 3) можуть виконувати функцію «пара-права», тобто фіксувати згоду сторін з певного питання без прийняття зобов'язань. У процесі створення норми *soft law* волевиявлення суб'єктів стосується тільки змісту норми, а не її обов'язковості, що дає змогу уникнути юридичної відповідальності за невиконання такої¹⁹⁷.

Встановлення значимості таких норм в інформаційній сфері є доволі зрозумілим процесом. У більшості випадків зазначені положення не позбавлені повністю правового змісту і зазвичай на їх основі можливо об'єктивно визначити необхідну поведінку. Так, декларації, вказівки, нормативи, меморандуми про взаєморозуміння, резолюції ООН, ін-

¹⁹⁶ Senden L. *Soft Law in European Community Law*. — Oxford, 2004. — P. 120.

¹⁹⁷ Велижанина М. Ю. «Мягкое право»: его сущность и роль в регулировании международных отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. Ю. Велижанина. — М., 2007. — С. 11.

терпретаційні тексти, заяви органів з прав людини та звіти спеціальних процедур Ради з прав людини ООН є важливими джерелами для визначення сутності прав і обов'язків.

До неюридичних міжнародних інструментів у інформаційній сфері (крім зазначених у попередніх підрозділах) можна віднести: Директиву Європейського Союзу 95/46/СЕ щодо обробки персональних даних і захисту конфіденційності в секторі електронних засобів зв'язку (Директиву про конфіденційність і електронних засобах зв'язку) (2002 р.); Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства — глобальне завдання в новому тисячолітті» та План дій до нього (2003 р.), Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 64/186 «Розширення доступу до Інтернету завдяки транс'євразійській високошвидкісній інформаційній магістралі», Документ ООН A/RES/64/211 «Інструмент добровільної самооцінки національних зусиль по захисту найважливіших інформаційних інфраструктур. Додаток. Створення глобальної культури кібербезпеки і оцінка національних зусиль по захисту найважливіших інформаційних інфраструктур» (2009 р.); рішення VI Форуму ООН з питань управління Інтернетом (VI Internet Governance Forum), що відбувся в Кенії (2011 р.) та багато інших.

Відтак, як зазначав у свій час Я. О. Островський, декларація Генеральної Асамблеї ООН «може виявитися більш ефективним документом, ніж міжнародний договір, не тільки з точки зору більшої простоти забезпечення її універсальності з огляду на силу прийняття її без будь-якої процедури підписання або ратифікації, але також у зв'язку з більшим ступенем відповідальності, яка покладається на держави за умови її дотримання, особливо якщо вона отримує одностайну підтримку країн-членів ООН»¹⁹⁸. Ця думка слухна й нині.

Таким чином, твердо переконані, щорічно структурні зв'язки міжнародної нормативної системи ускладнюватимуться. Ця тенденція стане об'єктивним наслідком подальшої інтенсифікації регулювання існуючих і нових видів міжнародних відносин, а також більш тісної взаємодії й взаємопроникнення різних нормативних конструкцій із метою забезпечення більш високого та якісного рівня й ефективності цього процесу. І саме акти soft law, поєднуючись із нормами класичного права, створюють концептуально оновлену площину для формування

¹⁹⁸ Островский Я. А. ООН и права человека / Я. А. Островский. — М., 1968. — С. 36.

нового геоправового простору, необхідну для ефективної взаємодії між усіма суб'єктами міжнародного спілкування в інформаційній, економічній та інших сферах¹⁹⁹.

---

¹⁹⁹ **Ліпкан В. А.** Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46—48.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

- 4.1 КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК ЕТАП ДО КОДИФІКАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
- 4.2 ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ
ПРОЕКТУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ НА ОСНОВІ
ДОСЛІДЖЕНЬ КОНСОЛІДАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА
- 4.3 ДОКТРИНА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ, РОЛЬ У СИСТЕМАТИЗАЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ

4.1 КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК ЕТАП ДО КОДИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Визначення методології, методик, методів, способів, засобів консолідації як чинника удосконалення правового регулювання інформаційних відносин на законодавчому рівні зумовлюється концептуальними підходами її реалізації як системи. Як свідчать дослідження, система законодавства, що склалася в Україні за роки її самостійності, постійно зазнавала й зазнає змін. Ці зміни є об'єктивними і суб'єктивними. Об'єктивність змін визначається змінами суспільних відносин, поступовим переходом до інформаційного суспільства, де інформація дедалі більше усвідомлюється у суспільстві як ресурс, зокрема підприємницької діяльності. Суб'єктивні зміни здійснюються під впливом змін концептуальних підходів різних учасників правотворчого процесу щодо розбудови системи інформаційного законодавства.

Проте не всі зміни можна вважати вдалимими. В історичній ретроспективі, на початку 90-х років ХХ століття, перший концептуальний підхід правового регулювання інформаційних відносин базувався на методології адміністративного права — фрагментарного вирішення нагальних питань в інформаційній сфері суспільства на рівні окремих законів. При цьому було визначено галузі суспільних відносин, що повинні регулюватися на рівні законів. Однак сфера суспільних відносин щодо інформації не була визначена як комплексна галузь права. Ця концепція знайшла відображення і в Конституції України 1996 року, зокрема, у статті 92 було формалізовано сфери, галузі суспільних відносин, що визначаються і встановлюються винятково законами України. У результаті прикладного системного аналізу зазначеної статті з положеннями інших статей Основного Закону України, застосовуючи *методо-*

логію доктринальної консолідації (у єдності з методологією теоретичної інкорпорації) норм законодавства, пропонуємо для розгляду нашу позицію стосовно методики та розуміння ознак *конституційної консолідації як методу і способів структуризації у систему інформаційного законодавства*, законодавчого регулювання інформаційної сфери суспільства.

Через конституційну консолідацію законодавцем було визначено ознаки галузевої інституційної сегментації інформаційного законодавства. Це дає змогу у відповідній доктринальній інтерпретації адаптувати положення Конституції України як класифікаційні для подальшої систематизації інформаційного законодавства, а отже, визначити правовідносини, що регулюються винятково законодавчими актами, парламентом України. При цьому пропонуємо застосувати як спосіб консолідації конкретизацію правовідносин за об'єктною ознакою — інформацією в діяльному прояві у поєднанні з суб'єктними критеріями.

Права людини щодо інформації:

- права, свободи людини, громадянина, основні обов'язки громадянина, гарантії цих прав і свобод, що пов'язані з інформацією у суспільних відносинах в Україні;
- правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства у правовідносинах щодо інформації на території України.

Права суспільства щодо інформації:

- права корінних народів і національних меншин в інформаційному просторі України;
- порядок застосування мов у суспільній комунікації в Україні;
- засади використання інформаційних ресурсів, інформаційного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту, зв'язку як інфраструктурних складових, що дають змогу реалізувати комунікацію у суспільстві, державі та міжнародних відносинах;
- основи соціального захисту, пов'язані з інформаційною сферою, форми та види інформаційного забезпечення;
- засади регулювання суспільних інформаційних відносин у праці та зайнятості (трудовах відносинах);
- основи захисту інформаційних складових у шлюбі, сім'ї, охороні дитинства, материнства, батьківства;

- основи виховання, освіти, культури;
- основи інформаційних відносин у галузі охорони здоров'я;
- основи інформаційних відносин, пов'язаних з екологічною безпекою;
- правовий режим власності на інформацію, інформаційні ресурси;
- правові засади та гарантії підприємництва в інформаційному просторі країни;
- засади регулювання інформаційних відносин, пов'язаних з демографічними та міграційними процесами;
- засади інформаційних правовідносин, що пов'язані з утворенням та діяльністю політичних партій, інших об'єднань громадян;
- засади правовідносин, пов'язані із засобами масової інформації (мас-медіа).

Права та обов'язки держави, що пов'язані з інформацією:

- правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання у підприємстві;
- засади зовнішніх інформаційних зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи, пов'язаної з інформаційними продуктами як товарами;
- інформаційна складова організації та діяльності органів виконавчої влади;
- основи інформаційних правовідносин, пов'язаних з державною службою;
- організація державної статистики;
- організація інформатики;
- інформаційна складова судоустрою, судочинства, статусу суддів, основи судової експертизи;
- інформаційна складова при організації й діяльності прокуратури;
- інформаційна складова при організації й діяльності органів дізнання та слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань;
- основи організації та діяльності адвокатури, у тому числі їх інформаційна складова;
- основи місцевого самоврядування, у тому числі їх інформаційна складова;

- основи національної безпеки, у її складі — національної інформаційної безпеки;
- інформаційна складова організації Збройних Сил України;
- інформаційна складова забезпечення громадського порядку;
- інформаційна складова правового режиму Державного кордону;
- інформаційна складова правового режиму воєнного і надзвичайного станів, зон надзвичайної екологічної ситуації;
- інформаційна складова організації та порядку проведення виборів і референдумів;
- інформаційна складова організації та порядку діяльності Верховної Ради України, статусу народних депутатів України;
- засади цивільно-правової відповідальності за порушення інформаційних правовідносин;
- діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями в інформаційній сфері та відповідальність за них.

Винятково законами України встановлюються ознаки суверенітету держави:

- Державний бюджет України і бюджетна система України та їх інформаційна складова;
- інформаційна складова системи оподаткування, податків і зборів;
- засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків, у тому числі їх інформаційна складова;
- статус національної валюти, а також іноземних валют на території України, у тому числі їх інформаційна складова;
- інформаційна складова порядку утворення та погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу;
- порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види, типи, інформаційна складова;
- одиниці ваги, міри й часу;
- порядок встановлення державних стандартів;
- порядок використання і захисту державних символів;
- порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального, у тому числі їх інформаційна складова.

Слід зазначити, що такий поділ є умовним. Його слід розглядати у діалектичній єдності. Визначаючи сфери, галузі, напрями, види суспільних відносин законодавчого регулювання, законодавець не вирішив питання: які форми за назвою можуть мати законодавчі акти: лише «Закон» чи можуть бути й інші назви, наприклад, «Основи», «Засади», «Основні засади», «Основні принципи», «Кодекс» тощо? Аналіз законодавчої практики українського парламенту свідчить, що перевага надається законодавчим актам під назвою «Закон». При цьому сфери законодавчого регулювання, визначені в Конституції України, пропонується розглядати як конституційне законодавство.

Окремі галузі права, з належно розвинутою інституційною структурою мають законодавчі акти, відображені у формі кодексів. До таких належать провідні галузі права: цивільне законодавство — Цивільний кодекс України та Цивільно-процесуальний кодекс України; кримінальне законодавство — Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України та Кримінально-виконавчий кодекс України; адміністративне право, що кодифіковано частково, на рівні деліктного права — Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кодекс адміністративного судочинства України.

Частково кодифікованими на рівні відповідного законодавства є деякі комплексні галузі права. Для прикладу можна зазначити такі: господарське право — Господарський кодекс України та Господарсько-процесуальний кодекс України; трудове право — Кодекс законів про працю в Україні; сімейне право — Сімейний кодекс України.

Кодифікований рівень мають окремі спеціальні галузі права. Так, у складі фінансового права: бюджетне законодавство — Бюджетний кодекс України; податкове право — Податковий кодекс України, митне право — Митний кодекс України.

Як спеціальні галузі права, що кодифіковані за об'єктною ознакою, можна зазначити: повітряне право — Повітряний кодекс України; житлове право — Житловий кодекс України; земельне право — Земельний кодекс України.

Основи, основні засади тощо законодавцем, як правило, визначаються у вигляді закону. При цьому також виникає проблемна ситуація, пов'язана із законодавчим регулюванням суспільних інформаційних відносин. Її можна сформулювати таким чином: чи обов'язковим є виділення в окремі законодавчі акти галузевих інформаційних відно-

син, чи їх можна зазначати у спеціальних галузевих актах, у структурі їх норм; у якому обсязі?

У 90-х роках ХХ — на початку ХХІ століття в Україні реалізувалася правова політика стосовно того, що правовідносини в інформаційній сфері регулювалися переважно на рівні окремих спеціальних законів країни, які за сутністю визначалися диспозитивністю, перевагою договірних відносин не тільки між юридично рівними, незалежними сторонами суспільних відносин, а й органами влади між собою та громадянами. Першими ознаками системності щодо галузевого правового регулювання інформаційних відносин стало введення інформації як об'єкта цивільно-правових відносин у Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 року [159]. Не розпочинаючи правовий аналіз інформаційних правовідносин у ЦКУ та не даючи конкретної галузевої оцінки, звернемо увагу на ряд його статей, що мають ознаки консолідації законодавства та юридичну техніку їх реалізації.

На рівні книги першої ЦКУ, у розділі I «Основні положення», цілком слушно, з точки зору формальної логіки, та досить розгорнуто у главі 1 визначено комплекс консолідованих норм стосовно цивільного законодавства. Далі пропонується звернути увагу на положення статті 1, де визначено сутність відносин, що регулюються цивільним законодавством. Так, у пункті 1 статті 1 ЦКУ застосовано юридичну техніку загальної консолідації, що дає змогу відмежувати цивільне законодавство від інших галузей законодавства за методом реалізації правовідносин: цивільне законодавство регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. У пункті 2 цієї статті законодавцем було зазначено, що майнові відносини, засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій, а також до податкових, бюджетних відносин цивільним законодавством не застосовуються. Проте у зазначеному пункті статті додатково було зроблено застереження: «якщо інше не встановлено законом». Цю норму можна розуміти як таку, де законодавець не тільки загально визначив для себе можливість здійснення консолідації законодавства у спеціальних законах щодо певних галузей правовідносин, а й окреслив можливість структуризації правовідносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні між їх учасниками.

Консолідаційні політико-правові ознаки має стаття 3 ЦКУ, де встановлено загальні засади цивільного законодавства, формулювання яких дає змогу певним чином визначати легальні можливості захисту фізичною особою своїх прав, свобод, інтересів на основі ідеї суспільного договору між людиною і державою як принципів існування громадянського цивілізованого суспільства.

У статті 4 ЦКУ законодавець конкретизує консолідацію правового регулювання цивільних правовідносин в іншому аспекті: у змісті визначення актів цивільного законодавства. Такий метод у складі методології консолідації законодавства варто розглядати як засіб юридичної інкорпорації законодавства. Тобто з позицій діалектичної логіки в методології консолідації окремі способи законодавчої систематизації права методом інкорпорації пропонується розглядати як способи та засоби консолідації. Для прикладу, традиційно до правової доктрини України у пункті 1 цієї статті чітко визначено інкорпоровану ієрархію правового регулювання. Це видно з формулювання: «основу цивільного законодавства України становить Конституція України». На другому місці (відповідно до пункту 2 названої статті) законодавець визначив, що «основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України». Далі, в абзаці 2 цього пункту, визначено сутність ЦКУ як основного акта цивільного законодавства: «актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу (далі — Закон)». Аналізуючи цю норму, звернемо увагу на те, як законодавець в один синонімічний ряд у категорію «цивільне законодавство» вводить Конституцію України, ЦКУ та інші закони. При цьому як синоніми пропонується розуміти слова «законодавство» та «закон». Із юридичної точки зору це некоректно — таким чином законодавець вирішує питання подолання невизначеності у подальшому щодо розуміння змісту зазначених понять.

Далі у ЦКУ застосовано як норму такий процедурний спосіб консолідації, що умовно пропонується назвати категорією *міжгалузеву консолідація законодавства*. З метою недопущення можливих законодавчих колізій (конфлікту законодавчих норм) в абзаці 2 статті 4 ЦКУ було визначено: «якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, він зобов'язаний одночасно по-

дати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України». При цьому також підкреслюється, що «поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України».

Проте не вирішеним залишилося питання щодо юридичної техніки консолідації через внесення змін до ЦКУ, подальшого фрагментарного процедурного законодавчого регулювання правовідносин. Практика законотворення пішла шляхом, коли до ЦКУ зміни та доповнення вносяться через ухвалення спеціальних законів комплексно, в прикінцевих, перехідних положеннях. Для прикладу, у розділі V (Прикінцеві положення) Закону України «Про інформацію» при викладенні його у новій редакції [157] було внесено ряд змін і доповнень не тільки до ЦКУ, а й до інших кодифікованих актів. Ми вважаємо, що такий підхід можна розглядати як методику консолідації при законотворенні в інформаційній сфері, що є раціональним, праксеологічним і дає змогу економно та ефективно здійснювати легальну систематизацію законодавства не тільки на галузевому рівні, а й на міжгалузевому, тобто комплексно.

Як аргумент для обґрунтування комплексного формування законодавства інформаційного суспільства зазначимо, що здійснення державної розбудови України синергетично, ситуативно, фрагментарно методом спроб і помилок супроводжувалося різким зростанням злочинності із застосуванням комп'ютерних технологій, особливо такого її виду, як організована кіберзлочинність [160]. Це призводить до дедалі більших додаткових затрат інтелектуальних зусиль і коштів для формування нової ефективної правової системи незалежної держави [161, с. 13–14].

Слід звернути увагу, що під впливом ситуації у суспільстві, лобюванням інтересів певних соціальних структур держава ситуативно почала вводити обмеження через визначення окремих діянь як суспільно небезпечних у статусі адміністративних правопорушень (шляхом внесення змін і доповнень до КУпАП) і злочинів (шляхом внесення змін до ККУ). При цьому був втрачений юридичний взаємозв'язок між цивільним правом, кримінальним правом та деліктною складовою адміністративного права, а також між окремими спеціальними законодавчими актами. Це викликало потребу пошуку нового — консолідованого підходу, що повинен був створити «місток» між концепціями цивіль-

но-правового підходу та адміністративно-правового, у тому числі їх деліктних складових з кримінально-правовим підходом у регулюванні суспільних відносин в інформаційній сфері суспільства. Ця потреба зумовила виникнення інформаційного права, спочатку як міжгалузевого комплексного інституту права, а згодом — вже як комплексної галузі права [162]. Зазначене повною мірою стосується не тільки становлення законодавства України щодо інформації, інформаційної сфери, інформаційної діяльності, а й має ознаки тенденції консолідованого законотворення і в інших країнах, зокрема європейських (як західно-, так і східноєвропейських), а також у США. Приклади цього буде наведено нижче.

Це зумовлює й визначення відповідних концептуальних підходів до *наукової консолідації інформаційного законодавства України* як етапу його легальної систематизації. Таким чином визначилася і методологія подальшого адміністративно-правового удосконалення правового регулювання суспільних відносин щодо інформації, у тому числі в контексті складової національної безпеки: для упередження, запобігання негативних впливів, факторів, їх наслідків (загроз, ризиків, викликів, небезпек) для людини, громадянина, суспільства, держави та міжнародного співтовариства в їх спільному, глобальному інформаційному просторі. Така парадигма виникнення суспільної потреби та формування інформаційного права, а, отже, й інформаційного законодавства, ґрунтовно визначена в науковій роботі В. А. Ліпкана [163].

На методологічному рівні сучасне інформаційне право варто розглядати у розумінні комплексної галузі права. Відповідно, й інформаційне законодавство слід визначати як комплексну галузь законодавства, яке поки що формується за доктриною адміністративного права: ситуативно, фрагментарно, від рівня усвідомлення потреби законодавчого регулювання суспільних відносин у комплексі за об'єктною та суб'єктною ознаками. Більшість фахівців, які досліджують правову проблематику в інформаційній сфері суспільства, зазначають, що інформаційне право вже сформувалося як умовно автономна комплексна галузь права переважно за об'єктною ознакою — предметом правовідносин — інформацією. Суб'єктна складова інформаційного права має вторинну функцію: забезпечення інформаційних правовідносин певними суб'єктами державної влади. Нині інформаційне право на рівні законодавства вже має ряд загальновизначених право-

вих комплексних завдань, спеціальних функцій щодо однорідної групи суспільних відносин. Їх пропонується називати інформаційними правовідносинами (або правовідносинами щодо інформації). При цьому в інформаційному праві, в консолідації з правовою інформатикою, визначається понятійний апарат інформаційної сфери суспільства, що формалізується у відповідній правовій формі [39; 164–167].

Наукові умови такого раціонального підходу було закладено у 2003 році, коли Президія вищої атестаційної комісії України у паспорті спеціальності 12.00.07 до складу напрямів дослідження з інформаційного права як науки першим пунктом внесла консолідоване формулювання: структура, джерела і методологія інформаційного права та правової інформатики [168]. Зазначене сприяло й розвитку ряду консолідованих відгалужень у правовій інформатиці, що екстраполювалися на законодавчому рівні у відповідних напрямках інформаційної діяльності: оперативно-розшукової інформатики [72]; фінансово-правової інформатики [40; 169], у її складі — податкової інформатики [170]; правової інформатики в діяльності прокуратури [41]; взаємозв'язку правової інформатики з інформаційною безпекою [171] тощо. У новій редакції паспорта спеціальності 12.00.07 від 2008 року [172] згадка про правову інформатику чомусь була вилучена, що знизило рівень легальної консолідації різних наукових напрямів дослідження у складі правознавства.

Функціональна консолідація інформаційного права та правової інформатики як взаємопов'язаних наук об'єктивно впливає з їх провідного спільного методу. Основним методом інформаційного права та правової інформатики є комплексне застосування різних методів природничих, технічних і гуманітарних наук. При цьому в інформаційному праві, на відміну від правової інформатики, домінує спеціальний для комплексних галузей права галузевий правовий метод-принцип — баланс приписів, заборон, дозволів. Нині інформаційне право функціонально тяжіє до адміністративно-правових дисциплін, передусім до такої комплексної галузі права, як фінансове, де виокремлюється ряд спеціальних галузей права (у т.ч. бюджетне, податкове, страхове), а імперативні норми домінують над диспозитивними [3; 173].

Як комплексна галузь права за сучасною парадигмою інформаційне право вже визначається системно за такими інституційними, структурованими частинами: загальна частина, особлива частина, спеціальна

частина [9; 180]. Ця парадигма дає змогу відрізнити його від спеціальних галузей права, де поділ на частини чітко не визначений, або, якщо й визначений, то тільки методом калькування структуризації провідних галузей права — цивільного та адміністративного — з екстраполяцією на кримінальне право, поділу їх на загальну та особливу частини. При цьому особлива частина провідних галузей права структурується змішано, за суб'єктно-об'єктною ознакою у комплексі. Також слід окреслити таку тенденцію, як прагнення публічно-правовими методами урегулювати найбільшу частину приватноправових відносин у цивільному праві. У цьому аспекті звернемо увагу на положення пунктів 3 і 4 статті 4 ЦКУ. З недостатньо обґрунтованих теоретичних позицій законодавець до актів законодавства консолідовано відніс акти Президента України у випадках, встановлених Конституцією України (пункт 3 статті 4 ЦКУ).

Із такою нормою можна погодитися лише частково. Її зміст зрозумілий у контексті, коли Президент України як гарант Конституції своїми актами забезпечує конституційні права та свободи людини, громадянина, суспільства і примушує законодавчу, виконавчу та судову гілки влади дотримуватися принципу верховенства прав людини, утримуватися від прийняття НПА, що суперечать Конституції України. Проте, якщо змодельювати ситуацію, коли Президент України через легальні правові механізми та не правові засоби спільно, у змові з більшістю у законодавчій владі та із виконавчою владою узурпує владу для власних меркантильних цілей, то виникає питання: який механізм забезпечення своїх прав може запропонувати народ як джерело влади?

У цьому ж контексті пропонується розглянути як методологічну помилку, яка дозволяє викривляти сутність Конституції України, і положення пункту 4 статті 4 ЦКУ, де зазначено, що актами цивільного законодавства є також постанови Кабінету Міністрів України. Щоправда, в абзаці 2 цього пункту як окрему норму забезпечення законності можна розглядати застереження: «якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням цього Кодексу або іншому закону, застосовуються відповідні положення цього Кодексу або іншого закону». Практика правореалізації в Україні свідчить, що Уряд доволі часто порушує законодавство (у розумінні сукупності законів), ігноруючи навіть рішення різних судових органів, при цьому не приймаючи НПА у формі постанов.

Це саме стосується і реалізації пункту 5 статті 4 ЦКУ, де зазначено, що «інші органи державної влади України, органи влади Автономної Республіки Крим можуть видавати НПА, що регулюють цивільні відносини, лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законами». З правового аналізу зазначених положень випливає думка, що в пунктах 3–5 статті 4 ЦКУ припущено методологічної помилки, коли поняття «законодавство» підміняється поняттям «правове регулювання суспільних відносин» з чітким розмежуванням змісту «законодавство» (закони та інші форми НПА, що приймаються парламентом) та підзаконних НПА (що приймаються іншими органами влади на основі законодавства).

Правовий аналіз глави 1 ЦКУ, з точки зору функціонального підходу, свідчить про надмірну консолідацію у понятті «законодавство» законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, нівелювання останнього як категорії права. По суті, спостерігається методологічний відхід у цивільному праві від доктрини поділу публічного права на законодавство (закони та інші НПА, що приймаються Верховною Радою України як законодавчим органом, законодавчою гілкою влади) та підзаконними НПА, що приймаються іншими гілками влади. За змістом підзаконні НПА повинні вирішувати питання створення механізму реалізації законодавства. У зв'язку із зазначеним коректнішим було б, з позиції юридичної консолідації, статтю 4 ЦКУ поділити на дві. Положення пунктів 3–5 варто викласти під назвою «Підзаконне регулювання цивільних правовідносин». При цьому зазначити додаткове формулювання, що Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади України видають нормативно-правові акти, що регулюють цивільні відносини лише на виконання Конституції України та законодавчих актів, ухвалених Верховною Радою України.

Під впливом бурхливого розвитку різних видів діяльності щодо інформації в інформаційному праві виникла потреба умовного виокремлення з його особливої частини (що формується за суб'єктною ознакою прав та обов'язків людини, громадянина, прав суспільства, прав та обов'язків держави) спеціальної частини, яка інституціоналізується за об'єктним критерієм — видами, напрямками суспільної діяльності. Отже необхідна інституційна консолідація з відповідними спеціальними галузями законодавства, що сформоване за родовою ознакою — діяльністю. Це повною мірою стосується й спеціальної частини інформа-

ційного права, що формується за ознаками видів, напрямів інформаційної діяльності, де загальні та особливі положення інформаційного права конкретизовано залежно від виду чи напрямку такої діяльності. У цілому зазначене пропонується вважати методологічними засадами інформаційного права, що зумовлюють можливість переходу до системної теоретичної консолідації законодавства України про інформацію іншими легально визначеними методами, способами, засобами.

В історичній ретроспективі можна зазначити, що до перших спроб комплексного визначення проблематики систематизації інформаційного законодавства України належать дослідження Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України. Дослідниками Центру було проведено аналіз НПА за концепцією комплексного виділення серед них тих, де інформація присутня як предмет правовідносин. У результаті автоматизованого пошуку у комп'ютерній інформаційно-аналітичній підсистемі «Законодавство» було встановлено, що **інформаційні правовідносини визначалися та регулювалися:**

- 257 законами України та 290 постановами Верховної Ради України;
- 368 указами та 87 розпорядженнями Президента України;
- 1149 постановами та 206 розпорядженнями Кабінету Міністрів України;
- а також 1095 нормативними актами міністерств і відомств України [181, с. 480].

Ще одним питанням, порушеним при здійсненні наукової консолідації законодавства про інформацію, став вибір методики її проведення. Для цього був застосований доробок правової інформатики — електронний ресурс на компакт-диску комп'ютерної інформаційно-аналітичної системи (КСІАЗ) «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права», розробленої в Науково-дослідному центрі правової інформатики Національної академії правових наук України [182]. Інструктивні матеріали щодо застосування КСІАЗ розташовані як електронний ресурс на диску, а також видані на папері [181; 183].

У результаті пошуку НПА за допомогою КСІАЗ у її підсистемі під назвою «Законодавство» за критерієм «інформація» було знайдено 4029 нормативно-правових документів. З них термін «інформація» та похідні від нього наявні у складі правових норм у 354 законодавчих актах; інші — у підзаконних актах. Зважаючи на такий великий масив НПА, вирішили обмежитися у дослідженні законодавчими актами.

Ураховуючи, що в Україні є системоутворювальна галузь суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, було ухвалено рішення простежити методики здійснення законодавцем консолідації у відповідних правових нормах через спеціальний закон. Таким законодавчим актом є *Закон України «Про інформацію» в редакції від 13. 01. 2011 р. № 2938-VI* [157]. У його преамбулі визначено, що Закон регулює *відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації*.

У контексті конструктивної критики слід зазначити, що законодавець не врахував ряд наукових напрацювань стосовно обсягу, що регулюється цим Законом. Зокрема, поза увагою у преамбулі залишилася консолідація таких правовідносин, як «безпека». Щодо безпеки, зокрема інформаційної безпеки, у вітчизняній науці, у тому числі в теорії інформаційного права, вже є доволі багато напрацювань [86–89; 93; 126; 184]. Питання в тому, щоб реалізувати їх у Законі України «Про інформацію» через легальну інкорпорацію із наступною консолідацією із законодавством про національну безпеку та в перспективі — при розробленні проекту Кодексу України про інформацію.

Далі, застосовуючи легальну законодавчу консолідацію, у тексті Закону за контент-аналізом здійснено пошук посилань на інші закони України.

У пункті 1 статті 6 Закону законодавець застосував категорію «законодавство про інформацію». Проте при подальшому пошуку в тексті Закону визначення змісту категорії «законодавство про інформацію» не виявлено. Це – методологічна та методична прогалина розробників законодавчого акта. На даному етапі дослідження категорій «законодавство про інформацію» та «інформаційне законодавство» пропонується вважати ідентичними. Зазначену категорію у контексті теми дослідження варто розглядати як легальну загальноінкорпоративну норму, що надає підстави не так для юридичної консолідації законодавства, як для наукової інкорпорації його в загальну систему законодавства: корпоративно, тобто відповідно до потреб та інтересів певної корпорації, у розумінні цього терміна як певної організаційної структури, невизначеного узагальненого суб'єкта (точніше — суми суб'єктів) правовідносин.

Далі розглянемо спосіб консолідації інформаційного законодавства, який можна визначити так: *консолідація на рівні окремої право-*

вої норми у статті закону поряд із іншим спеціальним законодавством загалом, без прив'язки до конкретної правової норми, сформованої в окремій статті.

У статті 8 Закону було знайдено посилання на Закон про мови, інші акти законодавства в цій сфері, міжнародні договори та угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У даному випадку ми можемо побачити хибне застосування юридичної техніки при використанні законодавчої консолідації як методу для подальшої легальної систематизації законодавства про інформацію. За сутністю зазначене формулювання є інкорпоративним стосовно певного об'єкта правовідносин — мови.

Контент-аналіз щодо гіперзв'язку зазначеної норми цього Закону із законодавством України про мови визначив юридико-семантичну колізію. В Україні досі чинний законодавчий акт держави, якої вже немає: **Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року № 8312-11** [189]. Для цілей дослідження звернемо увагу на юридичну техніку, що була застосована для консолідації інформаційного законодавства на прикладі статті 1 цього Закону, де визначено завдання законодавства про мови в Українській РСР таким чином:

«Законодавство Української РСР про мови має своїм завданням регулювання суспільних відносин у сфері всебічного розвитку і вживання української та інших мов, якими користується населення республіки, в державному, економічному, політичному і громадському житті, охорону конституційних прав громадян у цій сфері, виховання шанобливого ставлення до національної гідності людини, її культури і мови, дальшого зміцнення дружби і співробітництва народів Союзу РСР».

Коротко прокоментуємо недосконалість консолідації цього Закону із іншим законодавством України. Дивно, що законодавець, вносячи неодноразово зміни та доповнення до цього Закону за роки незалежності України, у тому числі після ухвалення Конституції України 1996 року, не адаптував його назву та редакцію його статей до нових реалій. Однак зазначений факт у семантичному (у поєднанні з юридико-когнітивним) аспекті можна розглядати як такий, що визначає нинішній стан України не як самостійної, а як незалежної держави, тобто країни, що «вже не лежить, проте ще не стоїть».

Далі пропонуємо здійснити аналіз пункту 3 статті 14 Закону України «Про інформацію» [24] (заголовок статті — Інформація про товар (роботу, послугу)), де йдеться про гіперзв'язок із Законами України: «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», іншими законодавчими актами. Стосовно застосування категорії «інше законодавство», то її можна розглядати у різних контекстах. Наприклад, таким способом законодавець визначає місце спеціального закону як складової системи законодавства.

Із позицій правової інформатики застосування такої юридичної техніки не дає змоги проіндексувати автоматизований гіперзв'язок із «іншими законами». У такому випадку та в подібних формулюваннях це надає можливість висувати науково-доктринальні здогадки, або знаходити зворотні посилання в інших законах на цей Закон.

Подальший правовий аналіз тексту Закону України «Про інформацію» [24] зосередимо на статті 15, у пункті 2 якої є посилання на Закон України «Про науково-технічну інформацію». В аспекті правової інформатики звернемо увагу на приклад відображення індексу гіперзв'язку між зазначеними законодавчими актами, що надає можливість автоматично, за декілька секунд, перейти від перегляду тексту одного законодавчого акта до іншого шляхом здійснення одноактної операції з маніпулятором. Тим самим є можливість у реальному часі автоматизовано здійснити консолідацію законів у складі віртуального (електронного) відображення збірника інкорпорованого законодавства України в автоматизованій базі законодавства України.

У пунктах 1 і 2 статті 16 Закону України «Про інформацію» [24], де визначається поняття податкової інформації, можна спостерігати застосування правотворцем юридичної консолідації з іншою галуззю законодавства: податковим законодавством. Зокрема, при цьому здійснено гіперзв'язок із Податковим кодексом України та іншими. Проте законодавцем знову застосовано такий прийом консолідації, як невизначеність щодо конкретних законів стосовно правовідносин, пов'язаних із правовим режимом податкової інформації. З цього можна зробити висновок, що податкове законодавство у змісті правовідносин, пов'язаних із податковою інформацією, легально консолідується з інформаційним законодавством.

У пункті 2 статті 17 Закону [24] (де йдеться про правову інформацію) зазначено гіперзв'язок із Конституцією України, іншими законо-

давчими та підзаконними нормативно-правовими актами, міжнародними договорами та угодами, нормами і принципами міжнародного права. Також до правової інформації законодавець відніс ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань доктринального змісту.

У статті 18 Закону [24] є консолідоване посилання, що правовий режим державної статистичної інформації визначається Законом України «Про державну статистику». На цьому прикладі та подібних як комплексний метод відображення взаємозв'язку інформаційної функції законодавства, поряд з регулятивною, знаходить прояв специфіка юридичної техніки способів забезпечення єдності законодавства як великої складної системи (гіперсистеми) права. Тобто за функціональним критерієм Закон України «Про інформацію» виконує поряд з регулятивною функцією ще й інформаційну.

Так, у пункті 2 статті 19 Закону законодавцем зроблено некоректне посилання про те, що правовий режим соціологічної інформації визначається законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Брак посилань на конкретний юридичний закон, з точки зору юридичної когнітології, свідчить, що в законотворців є усвідомлення потреби законодавчого регулювання суспільних відносин, пов'язаних із соціологічною інформацією. Однак відсутність такого законодавчого акта також підтверджує, що серед фахівців ще не накопичилась критична маса знань для реалізації її як інституційної сфери правовідносин, пов'язаних із соціологічною інформацією в окремому спеціальному законі.

У пункті 2 статті 20 Закону [24] визначено правовідносини щодо категорії «доступ до інформації». У дефініції цієї категорії зазначається, що будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Як видно із формулювання, правотворець застосував нечітко визначену термінологію. Аналогічна юридична техніка застосована при формулюванні положень: у статті 21 цього Закону при конструкції правових норм щодо інформації з обмеженим доступом; у статті 24 — стосовно заборони цензури та заборони втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації; у статті 25 — про гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів.

У статті 23 Закону України «Про інформацію» [24] визначаючи правовідносини щодо інформаційної продукції та інформаційної послуги, законодавець робить посилання на цивільне законодавство України. Проте категорія «цивільне законодавство» не може бути конкретно консолідована. У даному випадку з ознаками консолідації можна зробити тільки інкорпорацію законодавства на зворотних зв'язках.

У порядку коментарю можна зазначити, що з позиції законодавчої консолідації законодавцеві більш коректно було б зробити посилання на чинний Цивільний кодекс України та Цивільно-процесуальний кодекс України. Така юридична техніка консолідації застосовується в окремих спеціальних законах, про що буде йтися нижче. Саме Цивільний кодекс України (від 16 січня 2003 року № 435-IV) [159], як було зазначено при аналізі глави 1, надає розгорнуте розуміння змісту цивільного законодавства.

Але зазначені положення не належать повною мірою до адміністративних правовідносин, де в основу покладено принцип, що міститься у частині 2 статті 19 Конституції України. Як норма-принцип у цій статті зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У статті 27 [24], у єдиному її пункті 1 наголошується, що порушення законодавства України про інформацію тягне за собою *дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність* згідно із законами України. У цій нормі коректно застосовано юридичну консолідацію Закону з деліктними складовими трудового, цивільного та адміністративного права, а також з кримінальним правом та відповідним галузевим законодавством. Все це зумовлює наявність гіперзв'язку законодавчих актів, що регулюють відносини, пов'язані із даними видами відповідальності. Згідно з чинним законодавством на час проведення дослідження це: Кодекс законів про працю України — визначає основні засади дисциплінарної відповідальності; ЦКУ — визначає основні засади цивільно-правової відповідальності; Кодекс України про адміністративні правопорушення — визначає основні засади адміністративної відповідальності; Кримінальний кодекс України — визначає основні засади кримінальної відповідальності.

Подальший аналіз Закону України «Про інформацію» [24], зокрема пункту 4 статті 30 (йдеться про звільнення від відповідальності), дає можливість стверджувати про гіперзв'язок із Законами України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства». При цьому знову ж таки є посилання, що зазначений перелік не є вичерпним через юридичну форму за змістом — «та іншими».

У Прикінцевих положеннях цього Закону [24] застосовано спеціальний метод консолідації: у пункті 2 наводиться спосіб вирішення можливих колізій щодо застосування положень Закону: до приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти законодавства застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

Закон України про «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року № 3322-ХІІ [190]. Цей Закон визначає *основи державної політики в галузі науково-технічної інформації*, порядок її формування й реалізації в інтересах науково-технічного, економічного та соціального прогресу країни. Мета Закону — створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації. Закон врегульовує правові та економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні й поширенні науково-технічної інформації, а також визначає правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі. Дія Закону поширюється на підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадян, які мають право на одержання, використання та поширення науково-технічної інформації.

У цьому Законі застосовано специфічне формулювання консолідації. Законодавець зазначає, що дія Закону не поширюється на інформацію, яка містить державну та іншу охоронювану законом таємницю. Аналіз цього формулювання свідчить, що Закон має легальну консолідацію із законодавством України про інформацію, котре містить державну та іншу охоронювану законом таємницю у частині обмеження щодо застосування такого законодавства за його чинністю. Ми вважаємо такий підхід методологічною помилкою, адже певна наукова чи науково-технічна інформація може за певних обставин набувати статусу інформації з обмеженим доступом.

У статті 4 цього Закону [190] визначено, що законодавство України у сфері науково-технічної інформації відповідно до Конституції Укра-

їни складається із Закону України «Про інформацію», цього Закону та інших актів законодавства.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР [191]. Цей Закон регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах (далі — система).

У частині 2 статті 4 цього Закону, визначаючи порядок доступу до інформації, що є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, а також наводячи перелік користувачів та їх повноваження стосовно цієї інформації, було застосовано консолідаційне формулювання загально-го змісту — що ці правовідносини «визначаються законодавством». У частині 3 цієї статті наголошується, що у випадках, передбачених законом, доступ до інформації в системі може здійснюватися без дозволу її власника, однак лише в порядку, встановленому законом. Виникає закономірне запитання: а яким законом? Напрошується відповідь, що це повинно бути складовою законодавства про національну безпеку.

У статті 10 цього Закону [191], де визначаються повноваження державних органів у сфері захисту інформації в системах, спостерігається делегування законодавцем своїх повноважень вищому державному органу виконавчої влади — Уряду стосовно того, що вимоги до забезпечення захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої прописана у законі, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Аналіз положень цього Закону свідчить про недостатнє розроблення його консолідації з іншим законодавством, зокрема з інформаційним, встановленням легальних гіперзв'язків у ньому.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI [192]. Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

У статті 2 Закону України «Про доступ до публічної інформації», визначаючи його мету та сферу дії, законодавець робить опосередковану консолідацію з іншим інформаційним законодавством. Так, у пунк-

ті 2 зазначається, що цей Закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом. Виникає питання, чому законодавець не зазначив посилання на конкретний законодавчий акт: Закон України «Про звернення громадян»?

У пункті 3 статті 23 цього Закону [192] при визначенні права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації правотворцем зроблено чітку консолідацію із таким законодавчим актом, як *Кодекс адміністративного судочинства України*.

У Прикінцевих положеннях цього Закону застосовано таку юридичну техніку гіперзв'язку законодавчих актів щодо інформації:

У пункті 2 [192] зазначено, що до приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти державного законодавства застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону. У порядку конструктивної критики можна зауважити, що такий спосіб консолідації є доволі сумнівним. Виникає питання, а як бути у тому випадку, коли новим законодавчим актом законодавець у подібному формулюванні зведе нанівець положення попереднього законодавчого акта?

У пункті 3 [192] визначено норми щодо необхідності внесення змін до таких законодавчих актів України, як: Кодекс України про адміністративні правопорушення; Кримінальний кодекс України; Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»; Закон України «Про контррозвідувальну діяльність»; Закон України «Про авторське право і суміжні права».

У пункті 4 [192] Прикінцевих положень цього Закону парламент делегував Кабінету Міністрів України у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом. Зазначене можна розглядати як форму для наступної консолідації законодавства. Проте слід зауважити, що доречнішим було б розробникам законопроекту при його підготовці зробити попередньо ґрунтовний аналіз законодавства та визначити інші закони, що потребують внесення змін і доповнень, застосовуючи юридичну техніку структуризації прикінцевих та перехідних положень.

Іншою формою консолідації законодавства та підзаконних НПА можна вважати норму із приписом Уряду привести свої норматив-

но-правові акти у відповідність із цим Законом, а також припис забезпечити приведення органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом. Таке формулювання є доречним і може розглядатися як раціональний спосіб консолідації підзаконних НПА у систему правового регулювання суспільних відносин.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР [193]. Цей Закон визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації.

У контексті теми дослідження пропонується звернути увагу на доволі некоректне, на наш погляд, формулювання консолідаційного змісту, яке визначено у частині 2 статті 3 Закону. У ній закріплено, що законодавство про Національну програму інформатизації складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів. Все це свідчить про низький рівень законопроектної роботи.

У статті 9 Закону [193], визначаючи порядок представлення та затвердження Національної програми інформатизації, робиться гіперзв'язок із бюджетним законодавством України: Кабінет Міністрів України щороку разом із проектом Закону України про Державний бюджет України на наступний рік подає на розгляд Верховної Ради України доповідь про стан інформатизації в Україні; завдання Національної програми інформатизації на наступні три роки; програму завдань (робіт) з інформатизації на наступний бюджетний рік із визначенням джерел фінансування. У частині 2 цієї статті підкреслюється, що завдання Національної програми інформатизації на наступні три роки та обсяги їх бюджетного фінансування на наступний рік щороку затверджуються Верховною Радою України.

У статті 15 Закону [193], де зазначено виконавців окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації, є гіперпосилання на Закон України «**Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти**». В окремих статтях Закону правотворцями також застосовуються абстрактні посилання через застосування такого поняття, як «законодавство» чи «закон», що подібно до аналогічних формулювань в інших законах можна розглядати більше як легальну інкорпорацію, ніж консолідацію.

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР [194]. Цим Законом схва-

лено зазначену Концепцію. У Розділі VIII «Механізм формування та виконання програми» законодавець визначає консолідацію Концепції із Законом України «Про Національну програму інформатизації» [193] та іншими нормативно-правовими актами України. Досить невизначеним можна вважати взаємозв'язок цього законодавчого акта із наступним, що пропонується до розгляду.

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V [195]. Цим Законом затверджено Основні засади, що є концептуальною основою для розроблення завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні.

У пункті 2 Закону [195] Кабінету Міністрів України доручено підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законів України, які впливають із цього Закону, а також у шестимісячний термін з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

У розділі II Основних засад, де визначено завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, у підрозділі 1 серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в країні зазначено необхідність удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин.

Важливі положення системної консолідації інформаційного законодавства викладено у розділі III Основних засад. Передусім йдеться про національну політику розвитку інформаційного суспільства в Україні. Законодавчому забезпеченню розвитку інформаційного суспільства присвячено підрозділ 2 цього розділу, де підкреслюється, що з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема **здійснити кодифікацію інформаційного законодавства**.

Як консолідаційну норму пропонується розглядати наступне положення. Законодавцем чітко визначено, що при створенні інформаційного законодавства слід керуватися загальними принципами Конституції України, а також базуватися на принципі гармонізації інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства.

Однак при цьому не було окреслено конкретні методи, способи та засоби. Це положення слід розглядати лише як методологічну настанову для подальшого розвитку інформаційного законодавства.

У цьому законодавчому акті варто звернути увагу на такий спосіб консолідації, який умовно можна назвати *перспективною консолідацією*. Законодавець наголосив, що *з метою реалізації зазначених принципів необхідно підготувати та прийняти Інформаційний кодекс України*, включивши до нього розділи, зокрема про засади електронної торгівлі, охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі авторського права при розміщенні й використанні творів у Інтернеті, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету, комерційну таємницю тощо.

У наступному положенні цього законодавчого акта застосовано таку консолідаційну форму, як опосередковане визначення ознак для певної родової інституційної структуризації законодавства щодо інформації. Законодавцем пропонується підготувати та внести зміни до *законодавства з питань інформатизації*, зокрема з урахуванням вимог щодо: надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету; запровадження електронного документообігу та електронного цифрового підпису, дистанційного навчання, телемедицини, електронних платіжних систем, електронного бізнесу, електронних бірж, аукціонів і депозитаріїв.

Далі у контексті теми дослідження варто розглянути консолідоване законодавство, що визначає публічно-правові основи такої підгалузі у спеціальній частині інформаційного права, як мас-медіа право — право, що формується за об'єктною (предметною) ознакою правовідносин — засобів масової інформації, їх технологічної реалізації та як напряму інформаційної діяльності. Консолідовану структуризацію мас-медіа права на рівні так званої у правовій інформатиці матриці законодавства пропонується розпочати із Закону України «Про інформаційні агентства».

Закон України «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року № 74/95-ВР [196]. Цей Закон відповідно до Конституції

України, інших законів нашої держави та міжнародно-правових документів закріплює правові основи діяльності в Україні інформаційних агентств та їх міжнародного співробітництва.

У статті 1 Закону [196] при визначенні ознак інформаційних агентств здійснено його консолідаційний гіперзв'язок із Законом України «Про інформацію» та легально інкорпорований зв'язок з іншим законодавством наступним чином. Під представництвом інформаційного агентства в Україні у цьому Законі слід розуміти зареєстровану в нашій країні відповідно до чинного законодавства як суб'єкт інформаційної діяльності будь-яку установу (бюро, представництво, корпункт тощо), що представляє державне або недержавне інформаційне агентство, зареєстроване як юридична особа згідно з чинним законодавством відповідної країни, і яке проводить свою діяльність в державі у сфері інформації відповідно до Закону України «Про інформацію» та цього Закону. Тим самим визнається, що стосовно Закону України «Про інформацію» Закон України «Про інформаційні агентства» консолідується як спеціальний інституційний закон четвертого рівня ієрархії систематизації (після Конституції України та кодексів провідних галузей права: цивільного, адміністративного, кримінального).

Зазначений аргумент впливає із аналізу статті 4 цього Закону [196], де визначено розширений склад законодавства про інформаційні агентства. Законодавство України про інформаційні агентства становлять **Конституція України**, **Закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну таємницю»**. Як форма можливої розширеної консолідації у цій статті застосовано таке формулювання, як *«інші законодавчі акти України, міжнародні договори в галузі свободи слова та інформації, ратифіковані Україною»*. В абзаці 4 статті 7 Закону [196] при визначенні статусу і статуту інформаційного агентства законодавцем було визначено інкорпорований гіперзв'язок Закону із положеннями, встановленими актами *законодавства України щодо установчих документів суб'єктів підприємництва*.

У статті 12 Закону [196], де визначаються загальні положення стосовно державної реєстрації інформаційних агентств, зроблено посилання на *закон для державної реєстрації юридичних осіб*. Проте такого Закону в Україні немає. З цього впливає ряд питань: чи це має бути окремий спеціальний закон; чи це має бути визначено в Законі Украї-

ни «Про інформацію»; чи це має бути визначено в господарському законодавстві; чи це має бути визначено якимось іншим чином?

У статті 20 Закону [196] при визначенні правового статусу керівника (директор, генеральний директор, президент та ін.) інформаційного агентства законодавець робить інкорпорований гіперзв'язок цього Закону із законодавством України про працю. Визначаючи правовий статус журналіста інформаційного агентства, у статті 21 Закону [196] зроблено інкорпорований гіперзв'язок із законодавством України про пресу, телебачення і радіомовлення. Отже, законодавець заклав юридичну консолідацію мас-медіа права за інституційними ознаками, що закріплені в іншому спеціальному законодавстві.

Визначаючи підстави відповідальності, у статті 34 Закону [196] було застосовано традиційну абстрактну інкорпоровану консолідацію з деліктним законодавством у такому формулюванні: «Особи, винні у порушенні цього Закону, притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України».

У ряді статей Закону [196] також застосовано поняття абстрактного змісту і категорії щодо посилань на невизначені закони та невизначене за галузевою ознакою «чинне законодавство» і т.п. у контексті положень конкретних статей.

Закон України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 року № 318/97-ВР [197] визначає загальні засади видавничої справи, регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності, розповсюдження видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи. Закон покликаний сприяти національно-культурному розвитку громадян України всіх національностей, утвердженню їх духовності та моралі, доступу членів суспільства до загальнолюдських цінностей, захисту прав та інтересів авторів, видавців, виготовлювачів, розповсюджувачів і споживачів видавничої продукції.

У статті 4 Закону [197] визначено складові законодавства про видавничу справу. Відносини у сфері видавничої справи регулюються Конституцією України, Господарським кодексом України, цим Законом, Законами України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну таємницю», іншими нормативно-правовими актами. Подібно до деяких інших законодавчих актів

у цьому Законі спостерігається змішування змісту законодавства та підзаконних НПА.

Закон України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» від 6 березня 2003 року № 601-IV [198] визначає засади державної підтримки книговидавничої справи в Україні та спрямований на подолання кризи у вітчизняному книговиданні і створення сприятливих умов для його розвитку. Сфера дії цього Закону поширюється на суб'єктів видавничої справи, які провадять свою діяльність відповідно до Закону України «Про видавничу справу». У контексті конструктивної критики цього Закону виникає питання, чому законодавець не консолідував його положення із системоутворювальним законом у даній сфері, щодо якого він посідає нижчий рівень систематизації? Питання залишається без відповіді. У контексті правової інформатики, зокрема у змісті теорії інформації, можна зазначити, що така юридична техніка має більше ознаки кількісного «захарашення» законодавства, аніж його удосконалення чи розвитку.

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР [199]. У Преамбулі Закону йдеться про правові, економічні, організаційні засади державної підтримки засобів масової інформації та соціального захисту журналістів. Як складова частина законодавства України про свободу слова та інформаційну діяльність цей Закон посилює систему правового регулювання в інформаційній сфері.

Застосовуючи **метод проекції** до консолідаційного змісту сутності цього Закону, його можна вважати з'єднувальною ланкою, системоутворювальним елементом правового регулювання суспільних відносин у сфері функціонування ЗМІ. У цьому сенсі варто розглянути останнє формулювання, де зроблено визначення категорії **«законодавство України про свободу слова та інформаційну діяльність»**, складовою якого є цей Закон [199]. Таке формулювання викликає неоднозначну юридичну рефлексію: по-перше, виникає питання, що є якийсь спеціальний закон під такою назвою, по-друге, що такий закон має з'явитися у перспективі, по-третє, що у чинному законодавстві десь визначено інституційні ознаки під такою назвою. Питання залишається відкритим для теоретичного опрацювання цієї проблемної ситуації в окремому дослідженні.

Доволі своєрідно здійснено правотворцем консолідаційний гіперзв'язок цього Закону з іншим законодавством (окремими його статтями) — через поняття і терміни. Так, у статті 1 Закону [199] окреслено розуміння окремих понять, які у ньому застосовуються, і зміст їх визначень, зроблених законодавцем в інших спеціальних законах: а) державна теле- і радіомовна організація (*стаття 12 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»*); б) державне інформаційне агентство (*статті 7 і 8 Закону України «Про інформаційні агентства»*); в) друкований засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади, а видання здійснюється на базі або за участю державної власності та відповідного фінансування з *Державного бюджету України чи бюджету Автономної Республіки Крим* і статутом (програмними цілями) редакції якого передбачається, зокрема, інформування громадян про діяльність цього органу та вищих органів державної влади.

У Законі запропоновано консолідоване визначення спеціального для підгалузі інформаційного права — мас-медіа права такого суб'єкта, як журналіст. Журналіст — це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в *державному класифікаторі професій України*.

Проте при визначенні поняття «журналіст», на наш погляд, законотворцями допущено методологічну помилку: ототожнення змісту засобу з органом (організаційною структурою як особою). У даному випадку можна спостерігати, як семантичні «професіоналізми» «перекочовують» до юридичної термінології. З філологічної і юридичної позицій засіб, спосіб, метод не можна ототожнювати за сутністю як з фізичною, так і з юридичною особою чи громадським утворенням, що не має ознак юридичної особи.

Як вдалу умовно консолідаційну норму за сутністю інкорпорації можна розглядати таке формулювання: «інші поняття і терміни вживаються в цьому Законі в значеннях, визначених законодавством України». Воно більше має ознаки інкорпорації через застосування аналогії закону та аналогії права у розумінні їх як методів-принципів систематизації законодавства.

Визначаючи сферу дії Закону [199], у його статті 2 застосовано спеціальний спосіб консолідаційного формулювання: «Визначені цим Законом норми державної підтримки застосовуються до всіх засобів масової інформації, які діють відповідно до Конституції України, незалежно від їх ідеологічного і політичного спрямування та від форм власності, крім засобів масової інформації, зазначених у частині третій цієї статті». У даному випадку можна говорити про застосування **методики комплексної внутрішньої консолідації норм законодавства із застосуванням посилянь у структурі законодавчого акта**. Тобто, цей метод можна розглядати як складову **методики посилянь (бланкетності) на конкретні норми, що пов'язуються законодавцем за міжінституційними ознаками як зовнішньої (між конкретними нормами різних законодавчих актів), так і внутрішньої (у структурі норм права у різних статтях, частинах статей і т.п. в одному законодавчому акті)**.

Як іншу форму прояву зовнішньої інкорпоративної консолідації можна розглядати формулювання, що «норми цього Закону [199] поширюються також на телерадіоцентри та підприємства поліграфії і зв'язку тією мірою, наскільки вони забезпечують діяльність цих засобів масової інформації».

На рівні Закону [199] визначено, що не застосовуються норми державної підтримки до засобів масової інформації рекламного, еротичного змісту; заснованих за участю юридичних або фізичних осіб, до сфери діяльності яких входять виробництво та постачання паперу, поліграфічного обладнання, технічних засобів мовлення; заснованих в Україні міжнародними організаціями або за участю юридичних чи фізичних осіб інших держав, осіб без громадянства; у яких понад 50 % загального обсягу випуску становлять матеріали зарубіжних засобів масової інформації.

Аналізуючи цю норму, виникає потреба її узгодження із нормами законодавства, де є визначення названих категорій. У даному випадку можна говорити лише про інкорпорацію на доктринальному рівні чи на рівні зворотних зв'язків між окремими нормами різних законодавчих актів.

Як умовну консолідацію слід розглядати положення, що «норми соціального захисту відповідно до цього Закону [199] застосовуються до журналістів і, в межах, визначених його окремими статтями, при-

рівняних до них інших творчих працівників зазначених засобів масової інформації».

Як бланкетну норму, у комплексі із делегуванням повноважень у посиленні, можна розглядати положення, що «забезпечення реалізації норм цього Закону, включаючи визначення порядку регулювання та надання державної підтримки засобам масової інформації, запровадження з цією метою відповідних тарифів і створення сприятливих умов розвитку, методики і порядку регулювання заробітної плати, охорони праці і соціального захисту журналістів, здійснення інших заходів покладається на Кабінет Міністрів України». Проте цю норму можна розглядати як таку, що вступає у правовий конфлікт із положеннями статті 92 Конституції України, де зазначено, що правовідносини щодо ЗМІ регулюються винятково законами України.

У статті 11 Закону [199], визначаючи особливості приватизації у сфері інформаційної діяльності, було зроблено конкретну зовнішню консолідацію: посилання на *Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств»*.

Визначаючи положення щодо охорони праці, у статті 13 Закону [199] зроблено конкретну зовнішню консолідацію: посилання на *Закон України «Про охорону праці»*. У статті 16 Закону [199] зроблено гіперзв'язок із Законами України: *«Про зайнятість населення»*; *«Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему»*; *«Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»*; *«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»*; *«Про зайнятість населення»*. Також методом легальної інкорпорації зазначено, що пенсійне забезпечення працівників засобів масової інформації здійснюється відповідно до принципів та норм, встановлених *пенсійним законодавством України*.

Визначаючи підстави відповідальності за порушення цього Закону [199], в статті 19 доволі вдало застосовано консолідаційного змісту формулювання, що такими є безпосереднє невиконання та порушення його норм, створення перешкод для їх реалізації, а також невиконання і порушення норм, передбачених іншими законодавчими актами, зазначеними в цьому Законі. Такий підхід консолідації, розглядаю-

чи його і як методу, дає змогу в повному обсязі здійснювати захист прав відповідного суб'єкта правовідносин у різних спектрах деліктного права, законодавчо визначених видів відповідальності. На підсилення цієї норми у статті 20 Закону [199], визначаючи положення щодо оскарження неправомірних дій, законодавцем зроблено адресний гіперзв'язок з Цивільним, Цивільно-процесуальним кодексами України та Кодексом України про адміністративні правопорушення. Проте досі у Законі [199] є прогалина: не зроблено гіперзв'язку з Кодексом адміністративного судочинства України. Проте такий зв'язок може здійснюватися у зворотному порядку, від зазначеного Кодексу. Ця прогалина частково компенсується у статті 21 Закону [199], де законодавець застосував формулювання з ознаками аналогії закону у гіперзв'язку з деліктним правом (положення щодо відповідальності за порушення законодавства про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів). Невиконання посадовими особами та іншими працівниками державної влади і органів місцевого самоврядування норм цього Закону, інших законодавчих актів, зазначених у ньому, тягне за собою кримінальну, адміністративну, дисциплінарну або іншу відповідальність відповідно до законодавства України.

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року № 539/97-ВР [200]. У контексті конструктивної критики, розглядаючи зміст цього Закону як основу формування міжгалузевого інституту, слід зазначити, що юридично коректніше його назвати так: *про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації*. Цей Закон відповідно до Конституції України визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у засобах масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію.

Аналіз наукових джерел свідчить, що серед науковців існує полеміка стосовно визначення змісту ЗМІ. Так, А. А. *Письменницький* вважає, що під засобами масової інформації слід розуміти систему організацій з відображення різноманітності суспільних процесів і навколиш-

нього середовища, що створюють, обробляють і доводять до масового споживача інформацію [201, с. 22]. *О. Кравчук* переконаний, що як за-сіб масової інформації слід розглядати юридичну особу, яка здійснює соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації [202, с. 126].

Ми вважаємо такі формулювання ЗМІ методологічними, концептуальними помилками, сформованими під впливом професіоналізму працівників, які видають конкретні ЗМІ. Враховуючи наше концептуальне сприйняття змісту ЗМІ, пропонуємо інтерпретувати розуміння їх сутності, викладені *В. Погорілком* [203, с. 93]. Він зазначає, що успішна, ефективна, постійна і систематична суспільно корисна діяльність працівників, які видають ЗМІ, мас-медіа об'єктивно можлива лише за наявності забезпечення певних соціальних умов, способів їх праці. На діяльність працівників, що видають ЗМІ, як правило, впливає низка факторів, тож, природно, забезпечити нормальну діяльність працівників мас-медіа може лише система гарантій, які дають змогу журналістам, репортерам, аналітикам, редакторам, редакціям бути об'єктивно здатними протистояти негативному впливу на них, перешкодженню, обмеженню, сповільненню їхньої діяльності або суперактивній, проте явно тенденційній, необ'єктивній, непрофесійній, тобто негативній у своїй основі діяльності.

На наш погляд, суб'єктів суспільних відносин не можна ототожнювати із засобами чи методами або способами соціальної комунікації. Стосовно цього методологічною помилкою ми вважаємо також постулат, що головним виконавцем будь-якого процесу масової комунікації є ЗМІ [204, с. 72]. Не ЗМІ налагоджують діалог між суспільством та владою, сприяють пошуку консенсусу у розв'язанні багатьох державних завдань. Це робиться журналістами, репортерами, їхніми творчими колективами, редакторами, редакціями та іншими працівниками — видавцями, речниками конкретних ЗМІ. А самі ЗМІ (газети, журнали, програми, теле- та радіопередачі, Інтернет) є тільки засобами посередництва між людиною, громадянським суспільством і державою, через які гарантуються права, свободи громадян на інформацію, доступ до неї, а також інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади у суспільстві. До ЗМІ слід ставитися як до соціально-комунікативного інструменту. Через них може вестися не тільки ефек-

тивна боротьба з різними негативними соціальними явищами, зокрема злочинністю, ЗМІ можуть бути інструментом і для реалізації загроз безпеці людини, суспільству, державі внаслідок інформаційно-психологічних маніпуляцій, спеціальних інформаційних операцій, агітаційної чи пропагандистської боротьби, інформаційної війни, що спрямовані на формування негативної суспільної думки тощо. Наприклад, ЗМІ можуть застосовуватися організованою злочинністю як приховані комунікаційні канали, що надають можливість, застосовуючи методи стенографії, вільно обмінюватися інструкціями щодо об'єктів здійснення нових злочинів, терористичних актів, схемами та фотозображеннями об'єктів посягань, картами тощо [205, с. 237].

Далі пропонується перейти до консолідації інформаційного законодавства за *критерієм визначення у назві законів технологічних ознак* інформаційної діяльності. До них можна віднести такі, що пов'язані із законодавством про засоби масової інформації.

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року № 2782-XII [206]. У преамбулі цього Закону зазначено, що він створює правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації в Україні, встановлює державні гарантії їх свободи. При цьому законодавець у преамбулі застосовує і зовнішню консолідацію цього Закону з іншим законодавством у формулюванні, що розгляд положень закону повинен здійснюватися відповідно до Конституції України, Закону України «Про інформацію» та інших актів чинного законодавства і ратифікованих Україною міжнародно-правових документів.

На наш погляд, застосування такого способу консолідації є надмірним, оскільки перевантажує обсяг Закону [206] повторами у змісті норм. Преамбула повинна містити чітке визначення предметної сфери правовідносин, для яких Закон буде слугувати основними засадами тощо. У контексті теми дослідження зазначене положення преамбули Закону привертає увагу тим, що законодавець чітко визначив його консолідацію як з Конституцією, так із Законом України «Про інформацію». Тобто легально зазначено функцію Закону України «Про інформацію» як системоутворювального до певної інституції інформаційного законодавства — законодавства про пресу.

Надмірність включення до преамбули консолідаційних ознак у структурі інформаційного законодавства можна аргументувати ще й

положеннями статті 5 Закону [206], де спеціально визначається сутність законодавства про друковані засоби масової інформації. При цьому в статті дублюється положення преамбули Закону, згідно з яким відносини, пов'язані з діяльністю друкованих засобів масової інформації в Україні, регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом та іншими законодавчими актами України. Дія цього Закону поширюється на друковані засоби масової інформації, засновані в Україні, а також на друковані засоби масової інформації інших держав, що розповсюджуються в Україні.

Визначаючи у статті 6 Закону [206] постулат стосовно діяльності друкованих засобів масової інформації, законодавець звертає увагу на консолідаційний зміст положення; діяльність друкованих засобів масової інформації, спрямована на отримання прибутку, є підприємницькою діяльністю у цій сфері і здійснюється на основі цього Закону, **Закону України «Про підприємництво»** та інших актів чинного законодавства України. У цій же статті законодавець встановлює гіперзв'язок і з іншим законодавством, зокрема зауважує, що діяльність друкованих засобів масової інформації у сфері виробництва та розповсюдження реклами здійснюється відповідно до Закону України «**Про рекламу**». Наприкінці зазначеної статті легалізовано гіперзв'язок цього Закону щодо діяльності друкованих засобів масової інформації із **виборчим законодавством**: передвиборна агітація чи політична реклама, що здійснюється під час виборчого процесу або процесу референдуму, провадиться з урахуванням вимог законодавства про вибори та референдуми.

Абстрактні посилення інкорпораційного змісту, зокрема на цивільне та цивільно-процесуальне законодавство, а також через терміни «закон» і «законодавство» здійснено правотворцем у ряді інших статей цього Закону відповідно до юридичної техніки законотворчої діяльності.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-ХІІ [207] згідно з Конституцією України та Законом України «Про інформацію» регулює відносини, що виникають у сфері теле- та радіомовлення на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної й оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорен-

ня суспільних питань. Сфера дії Закону визначена у статті 2 [207] наступним чином:

- «1. Дія цього Закону поширюється на відносини між суб'єктами діяльності в галузі телебачення і радіомовлення незалежно від їхньої форми власності, мети створення, виду статутної діяльності, а також від способу розповсюдження телерадіопрограм та передач, розрахованих на масове приймання споживачами.
2. Стосовно організацій, які знаходяться за межами країни і діють відповідно до законодавства інших держав, цей Закон застосовується виключно в частині регулювання порядку розповсюдження їх програм і передач на території України, якщо інше не передбачається міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Дія цього Закону не поширюється на відносини, що регулюють засади створення і діяльності технологічних телемереж і проводових мереж закритого типу та спеціального призначення, не розрахованих на масове приймання їхніх передач».

Основні складові законодавства про телебачення і радіомовлення визначено у статті 3 Закону [207] таким чином: законодавство України про телебачення і радіомовлення складається з Конституції України, Закону України «Про інформацію», цього Закону, Законів України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» від 18 липня 1997 року № 485/97-ВР [208], «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР [209], «Про телекомунікації», «Про радіочастотний ресурс України», міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Отже, Закон України «Про телебачення і радіомовлення» можна класифікувати як такий, що є системоутворювальним для ряду інших спеціальних законодавчих актів, пов'язаних із телебаченням і радіомовленням.

На прикладі Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» спостерігається реалізація концепції спеціального законотворення в інформаційній сфері за суб'єктною ознакою. За цією концепцією сформовано і Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року № 3475-IV. Його системно-правові ознаки розглянемо у складі законодавства про зв'язок та телекомунікації.

Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280- IV [210] встановлює правову основу діяльності у сфері телекомунікації. Він визначає повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у даній діяльності або користуються телекомунікаційними послугами. Законодавство України про телекомунікації складається з Конституції України, цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в цій сфері (стаття 4 Закону). Сфера дії Закону визначена була у його статті 5 [210] наступним чином:

- «1. Дія цього Закону поширюється на відносини суб'єктів ринку телекомунікації щодо надання та отримання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування.
2. Дія цього Закону не поширюється на телекомунікаційні мережі, що не взаємодіють з телекомунікаційними мережами загального користування, за винятком їх використання в умовах надзвичайної ситуації, надзвичайного та воєнного стану».

Закон України «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 року № 2759-III [211] визначає правові, соціально-економічні та організаційні основи діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, а також регулює відносини між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, операторами поштового зв'язку й користувачами їх послуг.

Ми приєднуємося до позиції тих дослідників, які вважають, що методологічно правильним є визначення змісту і структури законодавства про поштовий зв'язок України у статті 2 Закону [211]: «Відносини у сфері надання послуг поштового зв'язку регулюються Конституцією України, цим та іншими законами України і прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами». Діяльність у сфері надання послуг поштового зв'язку спеціального призначення (фельд'єгерського і спеціального зв'язку) провадиться згідно з законодавством України. На наш погляд, юридично некоректним є віднесення до законодавства прийнятих відповідно до законів інших нормативно-правових актів.

Аналіз законодавства та підзаконних НПА щодо інформаційної сфери суспільства свідчить, що у нашій країні вже накопичено кри-

тичну масу правових норм, де інформація є не тільки провідним предметом (об'єктом) правовідносин у різних інтерпретаціях її змісту та форм, а й опосередкованим предметом інших правовідносин та їх забезпечення.

Звернемо увагу на те, що окремими дослідниками пропонується для підгалузей інформаційного законодавства розробляти та додатково ухвалювати системоутворювальні закони, на зразок Закону України «Про засоби масової інформації України» (наприклад, це пропонує В. А. Залізник [14]). Така позиція базується на думці, що це дасть змогу забезпечити консолідацію всіх мас-медіа правовідносин на законодавчому рівні. Ми вважаємо, що в сучасних умовах розвитку інформаційного законодавства, коли визначена парадигма на його кодифікацію, прийняття додаткових системоутворювальних щодо даної підгалузі законів, спрямованих на легальну консолідацію підгалузей права, подібно до легальної інкорпорації в Збірниках законодавства, є недоцільним. Застосування цього як методу консолідації також є невиправданою витратою людських та інших ресурсів, відволікання їх від кодифікації інформаційного законодавства. Ми поділяємо позицію тих, хто вважає, що сучасний рівень розвитку інформатики, зокрема правової, надає можливість здійснювати інкорпорацію законодавства за галузевою ознакою, не докладаючи значних зусиль. Окремі аспекти інкорпорації інформаційного законодавства містяться у структурних елементах веб-сторінок органів державної влади як складової розвитку електронного урядування.

Також ми критично ставимося до припущень тих дослідників, які вважають за необхідне на законодавчому рівні окремим законодавчим актом визначати концепцію національної (чи державної) інформаційної політики та зведення її винятково до чинників забезпечення свободи слова в країні і зростання ролі ЗМІ в нашій державі. Національна інформаційна політика як складова державної політики, на наш погляд, більш багатогранне, багатоаспектне соціальне явище науки та мистецтва практики державного управління, що інтегрується з національною політикою безпеки України.

У нашій країні *Закон України «Про основи національної безпеки України»* від 19 червня 2003 року № 964-IV [212] відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає **основні засади державної політики**, спрямованої на захист національних ін-

тересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Ми приєднуємося до позиції тих, хто вважає, що розпорощення складових національної політики в окремих законодавчих актах є проявом загрози безпеці людини, суспільства, держави. Практичним втіленням реалізації гуманітарної складової державної інформаційної політики та її концепції ми вважаємо **Закон України «Про захист суспільної моралі»** від 20 листопада 2003 року № 1296-IV [213]. Цей Закон встановлює правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. У статті 3 Закону визначається законодавство щодо захисту суспільної моралі таким чином: правові засади України із захисту моральності у суспільстві становить Конституція України, цей Закон, інші закони та нормативно-правові акти щодо захисту суспільної моралі, загальновизнані норми і принципи міжнародного права й міжнародних договорів України. Сфера дії Закону поширюється на діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування у частині державного регулювання і контролю за обігом продукції сексуального чи еротичного змісту, на діяльність установ та організацій усіх форм власності, юридичних осіб та громадян у сфері обігу відповідної продукції на території України, а також за її межами, якщо суб'єктами праввідносин є громадяни України та юридичні особи, зареєстровані відповідно до чинного законодавства України.

Дія цього Закону [213] не поширюється на виробництво чи розповсюдження документальних матеріалів, художніх творів літератури, мистецтва та культури, які визнані класичним чи світовим мистецтвом, на обіг наукових, науково-популярних, публіцистичних, освітніх матеріалів з питань статі й сексу та виробів сексуального змісту медичного призначення (стаття 4).

У контексті інтегрованих між собою інститутів, що мають консолідований зв'язок із законодавством про інформаційну безпеку як складовою національної безпеки, пропонується звернути увагу на аналіз окремих законодавчих актів, які формуються за суб'єктною ознакою відповідно до певних видів інформаційної діяльності.

Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січня 2002 року № 2919-III [214]. Як зазначено у преамбулі Закону, він регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням,

функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку. Дія Закону [214] поширюється на відносини між суб'єктами Національної системи конфіденційного зв'язку, що виникають у зв'язку з її створенням, функціонуванням, розвитком та використанням (стаття 2 Закону). Зміст законодавства у сфері конфіденційного зв'язку визначено в статті 3 Закону [214] таким чином: «Відносини, пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку, регулюються Конституцією України, Законами України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про телекомунікації», «Про підприємництво», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», цим Законом, іншими законами і нормативно-правовими актами».

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору. Отже, законодавець консолідував законодавство щодо національної системи конфіденційного зв'язку із міжнародним правом, застосувавши засіб, що має ознаки принципів міжнародних відносин — обмежений, функціональний суверенітет у зазначеній сфері правовідносин, ускладнених міжнародним елементом.

При розгляді цього Закону [214] пропонується звернути увагу на недолік методу консолідації при інкорпорації інформаційного законодавства України. У статті 3 Закону серед іншого законодавства зазначено Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах», однак Закон має нову редакцію назви. Для особи, яка не володіє методами консолідації законодавства із застосуванням методів правової інформатики, такий казус може здатися юридичним нонсенсом або недоопрацюванням відповідних органів державної влади. Проте досвідчений юрист здатний повернути цю ситуацію собі на користь, тобто апелювати до положень законодавчого акта, що втратив чинність у новій редакції, але не втратив чинності для зазначеної сфери правовідносин. Даний приклад також свідчить про недолік концепції нарощування кількості фрагментарних спеціальних законодавчих актів у їх системі.

Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року № 3475-

IV [215] відповідно до Конституції України визначає правові основи організації й діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. За сутністю цей Закон консолідується із Законом України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку».

Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ [216]. Враховуючи кількість посилань на нього в інших законодавчих актах, за змістом цей Закон утворює складний комплексний інститут загальної частини інформаційного права, що екстраполюється з інститутом державної інформаційної безпеки у цій частині та консолідується з підгалуззю спеціальної частини інформаційного права: правовим регулюванням діяльності щодо організації інформаційної безпеки. Положення цього інституту безпосередньо та опосередковано екстраполюються на всі інші інститути як загальної, так і особливої та спеціальної частин інформаційного права. Як зазначено у преамбулі Закону [216], він регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Відповідно до статті 2 цього Закону [216] (законодавство України про державну таємницю) відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими нормативно-правовими актами. До такого формулювання норми більш коректною була б така консолідована форма назви статті, як: правове регулювання щодо державної таємниці.

Дія цього Закону [216] поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку надано доступ до державної таємниці (стаття 3 Закону). Таким чином, консолідовано визначено всю інформаційну сферу держави як основний об'єкт цього Закону.

Слід зазначити, що досить системне дослідження інституційних ознак правовідносин, пов'язаних з державною таємницею у контексті такого консолідованого інституту інформаційного права, як адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом, було здійснено *В. Ю. Баскаковим* [220; 277–284].

Системні міжінституційні та міжгалузеві ознаки має *Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»* від 24 грудня 1993 року № 3814-ХІІ [217]. Для уникнення повторів зазначимо, що у цьому Законі також існує ряд консолідацій із іншим законодавством, а також зворотний зв'язок іншого інформаційного законодавства із цим Законом. Це можна розглядати як типові прояви всієї системи законодавства.

Як свідчать дослідження, нині в Україні не існує питання щодо початкових проблем в інформаційній сфері та вирішення їх шляхом нарощування кількості спеціальних галузевих законодавчих актів і підзаконних НПА. Головним завданням у законотворчій діяльності стосовно інформаційної сфери ми вважаємо моніторинг застосування, реалізації чинного законодавства та консолідації його через кодифікацію. При цьому повинна домінувати концепція щодо зменшення кількості спеціальних законів через їх консолідацію у спеціальному галузевому кодексі (Кодексі України про інформацію). Важливою умовою цього підвищення рівня державного нагляду та контроль виконання й дотримання законодавства за активної участі структур громадянського суспільства.

Ми приєднуємося до позиції тих, хто вважає, що практика державного управління визначається не кількістю ухвалених органами державної влади НПА, а якістю їх реалізації, що оцінюється за показниками підвищення рівня життя людини і суспільства в цілому. Зазначене залежать від якості практичного функціонування державних органів, а не їхньої правотворчості, особливо законопроектної творчості органів державної виконавчої влади. Практика свідчить, що законопроекти від органів державної виконавчої влади у більшості випадків спрямовані на звуження прав і свобод людини та громадянина.

Погоджуємося з думкою *Ю. М. Кобзар*, що загалом в Україні створено логічно структуровану систему інформаційного законодавства: рамковий закон «Про інформацію», галузеві закони з окремих видів ЗМІ, спеціальні закони щодо організаційно-правових аспектів діяльнос-

ті аудіовізуальних ЗМІ та окремих сфер інформаційних відносин, закони, що врегульовують правовідносини у суміжних галузях [218, с. 15].

Дослідження правового регулювання різних видів інформаційної діяльності на засадах консолідації дає змогу виокремити основні недоліки, зокрема наявність неузгодженостей, колізій та конкуренції норм права; відсутність ключових правових дефініцій, що застосовуються в текстах законодавчих актів тощо. Крім того, для інформаційного законодавства як публічно-правової основи інформаційного права притаманні постійні інтенсивні зміни, доповнення під впливом нових технологій комунікації. З одного боку, тенденція є позитивною, оскільки відображає зміни в інформаційних відносин, з другого, — ускладнює процес правореалізації. Як слушно зазначає *О. В. Олійник*, «для будь-якої правової системи стабільність — важлива умова ефективності. Безумовно, законодавство повинно вдосконалюватися, особливо в умовах глибоких соціально-економічних реформ. Однак досить часті й не завжди виправдані руйнування та нововведення дезорієнтують громадян і правозастосовувачів, дестабілізують правосвідомість населення, породжують правовий нігілізм» [219, с. 111]. Підтримуючи його позицію, ми вважаємо, що часті зміни в інформаційному законодавстві зумовлені переважно недостатнім рівнем уваги державних діячів, парламентарів, чиновників, політиків, практиків до надбань науки інформаційного права у правотворчості.

Інформаційне законодавство України потребує постійного моніторингу²⁰⁰ щодо практики його застосування з боку науковців з інформаційного права та практиків державного управління. Це зумовлено тим, що інформаційний простір держави являє собою перенасичений ринок послуг з величезними іноземними інвестиціями. При цьому спостерігається тенденція відповідного політичного та ідеологічного спрямування різних інтересів не тільки серед українських суб'єктів суспільних відносин, а й іноземних. Оскільки в Україні це має ознаки окупації інформаційного простору, тож, якщо ситуація зберігатиметься й надалі, то:

- 1) державні мовники, виконуючи специфічні соціальні функції і поставлені в нерівні правила гри ап'рорі, остаточно втратять вплив державотворчого соціального фактора;

²⁰⁰ Концепция мониторинга нормативных правовых актов / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. — М., 2011. — 208 с.

- 2) зарубіжні мас-медіа під ліберальним крилом українського законодавства продовжуватимуть інтегруватися в наше інформаційне поле, лише «скромно» додаючи до своєї назви «в Україні», та займатимуть панівні позиції щодо впливу на суспільну свідомість;
- 3) Україна остаточно втратить інформаційний суверенітет, а це загрожує національній безпеці держави [221, с. 28].

Важливою складовою інформаційного законодавства можна вважати юридичне регулювання з інформаційної безпеки людини, громадянина, суспільства, держави. Окремі законодавчі акти цього інституту ми інкорпоровали при розгляді інших інституціональних положень інформаційного права. Доволі ґрунтовно правове регулювання інформаційної безпеки як інституту інформаційного права розглянуто у працях багатьох дослідників, серед них звернемо увагу на публікації *В. І. Гурковського* та *В. С. Цимбалюка* [222–224]. На їхню думку, специфіка інформаційної безпеки як інституту права визначається в двох аспектах: як чинник загальних організаційно-правових заходів, спрямованих на реалізацію бажаного для особи, суспільства, держави правопорядку при реалізації суспільних відносин щодо інформації (через поняття забезпечення, у тому числі в категоріях «правове забезпечення», «організаційно-правове забезпечення», «організаційно-технічне забезпечення» певної діяльності тощо); та як окремий вид інформаційної діяльності певних суб'єктів інформаційних правовідносин (як визначальної функції, у тому числі в державному управлінні), спрямованої на підтримку, гарантію, запобігання, профілактику, недопущення, усунення, охорону, захист тощо бажаних для суспільного життя співвідношення потреб та інтересів учасників.

При цьому вони аргументовано доводять лінгвістичну і юридичну некоректність застосування у дефініціях змісту інформаційної безпеки поняття «забезпечення» на зразок «забезпечення безпеки» на противагу тим, у кого категорія «забезпечення безпеки» доволі вкоренилася в лексиконі, тих, хто причетний до безпеки як виду діяльності та тих, хто досліджує її як діяльність. Останніми у юридико-когнітивному сенсі ця категорія сприймається як образ, а не як формулювання, що повинно викликати відповідну змістовну рефлексію розуміння. З семантичної точки зору застосування при конструюванні понять, категорій, дефініцій, а також тлумаченні тавтологічних термінів на зразок «забезпечен-

ня безпеки від небезпек», є свідченням зубожіння мови, зокрема понятійного апарату, з перенесенням цього до правознавчої лексики.

Ми приєднуємося до концептуального підходу в інформаційному праві, згідно з яким інститут правового регулювання щодо інформаційної безпеки нібито пронизує як по вертикалі, так і по горизонталі всі суспільні відносини, всі їх напрями, види у сфері інформації. При цьому інформаційна безпека є критерієм реалізації суспільних інформаційних відносин, проявляється у стані їх реалізації у просторі, часі та колі осіб як дискретне за змістом поняття. Тож, враховуючи, що право регулює не стан суспільних відносин, а саме суспільні відносини, що проявляються у динаміці, безпеку у правовому змісті не можна розглядати як стан. Як стан безпека може розглядатися тільки у статистичному, інформаційно-аналітичному змісті, а також як управлінське поняття, що визначається за певними показниками, критеріями як чинник для подальшого адміністрування. Отже, вважаємо некоректним визначати в законодавстві безпеку через стан. На наш погляд, українська мова має величезний понятійний апарат, щоб не калькувати термінологічні конструкції з інших мов. Так, для консолідації норм правовідносин, у тому числі на законодавчому рівні, існує **метод запозичення окремих понять, конструювання категорій з інших мов**. Прикладом застосування цього методу є поява в українській мові таких термінів, як *інформація, інформатика, інформатизація, інформаціологія, інформологія* тощо. Проблема полягає у розумному, дозованому застосуванні цього методу в правознавстві.

Загалом слід зазначити, що серед позитивних тенденцій консолідації НПА в правове регулювання інформаційних відносин в Україні можна назвати їх адекватне законодавче забезпечення шляхом внесення змін, доповнень, нових редакцій законів, а не ухвалення нових системоутворювальних законодавчих актів. При зміні й доповненні нові редакції законів здебільшого спрямовані на узгодження з міжнародними стандартами та законодавством країн ЄС. Так було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» від 23 грудня 2004 року, де в розділі 16 «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» з огляду на положення Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001 року було викладено у новій

редакції ряд статей. Подібне застосовано при ухваленні Закону України «Про захист персональних даних».

На даному етапі дослідження ми розглянули правові засади консолідації основних інституціональних ознак інформаційного законодавства України як галузевої підсистеми в загальній системі законодавства країни. Необхідно зазначити, що схожі недоліки нормативно-правового забезпечення інформаційних відносин наявні також у інших складових інформаційного законодавства (право інтелектуальної власності, бібліотечної справи, архівної справи, кінематографії тощо).

Оскільки інформаційне законодавство є частиною законодавства України, то донині актуальним залишається висловлювання *Ю. С. Шемшученка* стосовно загальних його недоліків, зокрема: 1) безсистемний розвиток; 2) внутрішня суперечливість при регулюванні тих чи інших суспільних відносин; 3) нерегульованість багатьох суспільних відносин; 4) диспропорції у співвідношенні між законами і підзаконними актами на користь останніх; 5) недостатня наукова обґрунтованість, декларативність і безадресність законодавчих актів; 6) відсутність у цих актах механізмів їх реалізації [225, с. 42].

Як підтвердження зазначеного можна навести сприйняття багатьма вітчизняними дослідниками нинішнього стану законодавства в інформаційній сфері. Яскравим прикладом, на наш погляд, є думка *О. А. Баранова*. Він, як і більшість дослідників, вважає, що інформаційному законодавству України притаманні: фрагментарність, неповнота, дублювання та, що найгірше, наявність протиріч в окремих нормативно-правових актах і нормах. Недосконале інформаційне законодавство, що є результатом спонтанності та хаотичності процесу його створення, сьогодні суттєво гальмує розвиток інформаційного суспільства [226, с. 35].

Також наголошує на фрагментарності та ситуаційному підході до формування інформаційного законодавства України *О. Г. Марценюк*. Визначаючи низку проблем інформаційних відносин, він звертає увагу на таке:

- 1) відсутність легальної, чіткої, ієрархічної єдності законів, що викликає суперечливе тлумачення при застосуванні законодавчих норм на практиці;
- 2) оскільки різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, приймалися у різні

часи без узгодження понятійного апарату, вони мають ряд не вельми коректних термінів, що не викликають відповідної інформаційної рефлексії або не мають чіткого визначення змісту. Термінологічні неточності, різне тлумачення полісемічних понять і категорій призводить до їх неоднозначного розуміння і застосування на практиці;

- 3) велика кількість законів і підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює їх пошук, аналіз та узгодження для практичного застосування;
- 4) наявна розбіжність у розумінні структури та складових системи законодавства у сфері інформаційних відносин і підходів до їх формування. Нерідко в окремих законах передбачається застосування норм, закріплених у підзаконних актах. У процесі правозастосування це створює деякими учасниками суспільних відносин колізію норм, ігнорування норм закону на користь норм підзаконного акта;
- 5) нові правові акти у сфері суспільних інформаційних відносин часто не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, що призводить до правового хаосу [227, с. 200].

Тим самим більшість авторів відтворюють і підтверджують за допомогою різної аргументації результати попередніх досліджень, висвітлених у публікаціях українських дослідників *В. М. Бутузова*, *В. Д. Гавловського*, *Р. А. Калюжного*, *М. Я. Швеця*, *В. С. Цимбалюка* та інших [228; 229].

У результаті цього етапу дослідження можна дійти висновку, що загалом в Україні створено досить об'ємну, але недостатньо структуровану, неконсолідовану сукупність інформаційного законодавства, що при відповідній науковій систематизації за певними критеріями та ознаками дає змогу визначити у ньому системні ознаки. В основу консолідації інформаційного законодавства у нашій країні покладено Закон України «Про інформацію». Його положення отримали розвиток у ряді спеціальних законів за окремими юридично структурованими інститутами інформаційного права, видами, напрямками інформаційної діяльності, суб'єктами інформаційних відносин з різними концептуальними підходами юридичної техніки законотворення.

Вирішення проблем систематизації, уніфікації, узгодження, гармонізації, структуризації інформаційного законодавства, підвищен-

ня рівня його оптимальності, ефективності, раціональності, праксеологічності тощо можливе лише із застосуванням відповідних методик, методів, способів, засобів консолідації як основи методології комплексних досліджень.

Слід підкреслити недостатній рівень консолідації науковців щодо визначення єдиної доктрини, концепції, стратегії, тактики, програми та планів діяльності різних складових суспільства, громадських формувань, бізнесу, політиків, спрямованої на підвищення ефективності інформаційного законодавства, консолідації його з іншими галузями законодавства. На доктринальному рівні ми визначаємо, що основою консолідації інформаційного законодавства є Конституція України, яка окреслює основоположні засади та принципи ієрархічної структури інформаційного законодавства, забезпечує його цілісність, системність та узгодженість.

Більшість українських політиків, чиновників та науковців вважають, що можна, сліпо наслідуючи, калькуючи досвід формування інформаційного законодавства інших країн, створити ефективне українське інформаційне законодавство, щоб заявити про уніфікацію, імплементацію, удосконалення і т.п. вітчизняного законодавства. Ми поділяємо позицію тих українських дослідників, які вважають, що зарубіжний досвід слід розглядати через конструктивну критику, з урахуванням того, що він формувався у певному національному просторі та часі, в умовах певної ентропії. Досвід першопрохідників не повинен бути догмою, а лише орієнтиром для подальших консолідованих заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування сфери суспільних відносин щодо інформації, на законодавчому рівні їх відображення. Далі, для прикладу, пропонуємо розглянути окремі конституційно визначені загальні засади як матрицю, що консолідується через компіляцію і цілком адаптується нами до контексту правовідносин в інформаційній сфері як їх загальні **норми-принципи**.

Принцип верховенства прав людини, громадянина в інформаційній сфері суспільства.

Людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека в інформаційній сфері суспільства визнаються в Україні найвищими соціальними цінностями. Інформаційні права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність в інформаційній сфері суспільства. Утвердження й забезпечення інформаційних прав і свобод людини є одним із головних обов'язків держави (за статтею 3 КУ).

Принцип інформаційного суверенітету.

У глобальному інформаційному просторі Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (за статтею 1 КУ). Інформаційний суверенітет України поширюється на всю її територію. Суверенний інформаційний простір України визначається територією в межах існуючого державного кордону, є цілісним і недоторканим (за статтею 2 КУ). Носієм інформаційного суверенітету і єдиним джерелом інформаційного суверенітету влади в Україні є народ. Народ здійснює владу в інформаційному просторі України безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати обсяг та зміст інформаційного суверенітету як складову конституційного ладу в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу в інформаційному просторі України (за статтею 5 КУ).

У розвиток положень зазначеного принципу пропонується також розглянути інші компільовані норми-принципи Конституції України.

Охорона, захист, оборона національного інформаційного суверенітету, його цілісності на території України, підтримка національної інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона національного інформаційного простору України, охорона, захист її інформаційного суверенітету цілісності й недоторканих покладаються на визначені Верховною Радою України у законах органи безпеки, громадського правопорядку, в тому числі Збройні Сили України. Підтримка державної безпеки України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законами.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження інформаційних прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх правомірній діяльності. На території України для підтримки національної інформаційної безпеки заборо-

няється створення і функціонування будь-яких військових формувань, не передбачених законами України. На території України не допускається розташування іноземних військових баз для підтримання національної інформаційної безпеки (за статтею 17 КУ).

Зовнішньополітична діяльність України поряд з іншими її напрямками спрямована на забезпечення її інтересів в глобальному та національному інформаційному просторі, національної інформаційної безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. (за статтею 18 КУ).

Принцип безпеки правового порядку в інформаційній сфері суспільства України.

Правовий порядок в інформаційній сфері України ґрунтується на таких засадах: ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено Конституцією та законами України. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти в інформаційному просторі суспільства лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (за статтею 19 КУ).

Принцип державної мови як складової державного суверенітету.

Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (за статтею 10 КУ).

Принцип співвідношення мовних, культурних та інших духовних потреб та інтересів в інформаційному просторі України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (за статтею 10 КУ).

Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності усіх корінних народів і національних меншин України. (за статтею 11 КУ).

Принцип консолідації національного інформаційного суспільства в глобальному інформаційному просторі.

Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (за статтею 12 КУ).

Принцип розподілу влади в інформаційній сфері суспільства.
Державна влада в інформаційній сфері суспільства України здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади в інформаційному просторі країни здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (за статтею 6 КУ). В Україні визнається і гарантується право місцевого самоврядування щодо регіональних інформаційних просторів згідно з традиціями, звичаями місцевих громад (за статтею 7 КУ).

Принцип верховенства права в інформаційному просторі України.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права в її інформаційному просторі (за статтею 8 КУ).

Принцип законності в інформаційній сфері України.

Конституція України має найвищу юридичну силу в регулюванні інформаційних правовідносин. Закони та інші нормативно-правові акти щодо інформації приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Основного Закону є нормами прямої дії в інформаційному просторі держави. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини, громадянина щодо інформації безпосередньо на підставі Конституції України гарантується державою (за статтею 8 КУ).

Чинні міжнародні договори щодо інформаційної сфери суспільства, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів щодо інформаційної сфери суспільства, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (за статтею 9 КУ).

Принцип національного права власності в інформаційній сфері України.

Інформаційні ресурси, що знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника на національні інформаційні ресурси здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених Конституцією України. Кожний громадянин має право користуватися національними інформаційними ресурсами як об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність на інформаційні ресурси зобов'язує дотримуватися прав на основі співвідношення потреб та інтересів людини, громадянина, держави, міжнародного співтовариства. Власність на інформаційні ресурси не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності на інформацію як ресурс у господарюванні, соціальній спрямованості економіки. Усі суб'єкти права власності на інформацію рівні перед законом (за статтею 13 КУ).

У розвиток положень щодо наповнення змістом принципу національного права власності в інформаційній сфері України пропонується адаптувати положення статті 14 КУ до інформаційної сфери суспільства: визначення такої норми-принципу, як ***інформація, є національним багатством***. Право власності на інформацію гарантується. Всі інформаційні ресурси (державні, суспільні, громадські, особисті тощо) є складовими основних національних багатств, що перебувають під особливою охороною держави. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Принцип плюралізму (багатоманітності) життя в інформаційній сфері суспільства.

Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (за статтею 15 КУ).

До сутності правовідносин в інформаційній сфері суспільства пропонується адаптувати положення статті 16 КУ. Гарантія інформаційної

безпеки в суспільстві, підтримання суспільної інформаційної рівноваги на території України є обов'язком держави.

Зазначений приклад слід розглядати як застосування методики консолідації положень Конституції України методами компіляції та адаптації їх до визначення принципів правовідносин в інформаційній сфері суспільства. Відповідним чином можна провести консолідацію інших конституційних положень у загальній, особливій та спеціальній частинах та інформаційному праві з екстраполяцією на інституційні структурні їх складові на рівні законодавства, у тому числі при розробці проекту Кодексу України про інформацію.

На цьому етапі висвітлення результатів дослідження можна дійти таких висновків.

1. У вітчизняному інформаційному праві як комплексній галузевій науці на основі загальних положень філософії права та теорії права вже накопичилася критична кількість теоретичних розвідок, що дають змогу перейти від інкорпорації до консолідації та кодифікації українського інформаційного законодавства з урахуванням критично опрацьованих наукових і практичних положень зарубіжного й міжнародного досвіду та положень Конституції України.
2. При консолідації інформаційних правовідносин у законодавстві слід керуватися конституційними положеннями щодо визначення ієрархії пріоритетів: прав та обов'язків людини, громадянина, прав суспільства, прав та обов'язків держави, у тому числі з урахуванням стандартів, визначених у міжнародному праві.

4.2 ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ПРОЕКТУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕНЬ КОНСОЛІДАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В українській науці інформаційного права з урахуванням традиційної теорії права визначилася наукова доктрина, згідно з якою консолідація розглядається переважно як наступний після інкорпорації етап, що передуює кодифікації у загальній послідовності систематиза-

ції інформаційного законодавства України. Більшість дослідників вважають це основною концепцією подальшого розвитку інформаційного суспільства. Проте перехід будь-якої країни до інформаційного суспільства вимагає переосмислення, а в окремих випадках — і розроблення нових механізмів регулювання відносин, що виникають між громадянами, їх об'єднаннями та державою [261, с. 13].

Деякі українські політики, парламентарі, ті, хто цікавиться дослідженнями вітчизняних науковців, ініціюють пропозиції та рекомендації на міжнародний рівень, отримуючи міжнародне визнання. Варто зазначити, що дослідження українських науковців були свого часу реалізовані при створенні модельного Інформаційного кодексу для країн СНД [262].

Дослідження доктринальних праць, присвячених підвищенню ефективності вітчизняного інформаційного законодавства, дає змогу виокремити авторські пропозиції, що отримали затримку в часі при реалізації на законодавчому рівні в нашій країні. Ще у 2002 році окремі політики звертали увагу на ряд проблем правового регулювання суспільних інформаційних відносин в Україні. Так, стосовно фрагментарної законотворчості щодо інформаційної сфери суспільних відносин цілком слушно є думка *М. Томенка*. Він зазначає: для того, щоб поновити конституційний статус управління інформаційною сферою, не обов'язково ухвалювати нові закони. Потрібно розпочати з того, щоб повернути конституційний статус тих державних органів, які повинні здійснювати управління інформаційним простором [263, с. 4]. Як продовження думки *М. Томенка* можна звернути увагу на пропозиції *І. Чижа*, який запропонував здійснити серед заходів державної інформаційної політики такі: створити систему, де кожне підприємство, установа та організація інформаційної сфери — незалежно від форми власності, капіталу чи кількості працівників, сфери поширення, способу виробництва інформаційного продукту — мають бути рівними серед рівних; перейти від Концепції державної інформаційної політики та інформаційної безпеки України до системного Інформаційного кодексу; відпрацювання техніко-технологічних параметрів розвитку галузей, особливо телерадіомовлення, вітчизняної поліграфії та інших підсистем; створити єдину інформаційну управлінську загальноукраїнську систему за прикладом «електронного уряду» з реальною відповідальністю посадових осіб за своєчасне, повне та правдиве оновлен-

ня інформації щодо владної діяльності; виробити спеціальну державну програму взаємодії із засобами масової інформації та журналістами з метою опрацювання єдиних підходів до прав журналістів незалежно від видання, його юридичної, майнової, регіональної, політичної й іншої особливості та законодавчого закріплення їхніх обов'язків, відповідальності за моральність публікації [264, с. 21].

Отже, І. Чиж підтримав пропозиції українських науковців, які раніше сформуливали проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин, що була підтримана Урядовою комісією з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади (Протокол № 7 від 6 жовтня 2000 р.). Консолідаційна функція цього проекту полягає у тому, що, визначивши стан правового забезпечення суспільних інформаційних відносин в Україні, було також окреслено доктрину та стратегію (основні засади) реформи інформаційного законодавства при входженні її до інформаційного суспільства через кодифікацію: розроблення Кодексу України про інформацію [265; 266]. Основні положення цієї Концепції законодавчо були реалізовані в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки.

У контексті конструктивної критики проекту зазначеної Концепції зауважимо, що в ній визначаються тільки інкорпорація та кодифікація інформаційного законодавства. Питання консолідації інформаційного законодавства у Концепції прямо не порушено, хоча на необхідність його опосередковано вказано при висвітленні проблем законодавчого регулювання суспільних інформаційних відносин.

Деякі дослідники цілком справедливо звертають увагу на те, що за сучасних досягнень правової інформатики легальне формування Зводу законів України як засобу інкорпорації інформаційного законодавства є анахронізмом. До того ж роботу над створенням Зводу законів потрібно розпочинати лише за стабільних суспільних відносин і, відповідно, стабільного законодавства [267, с. 140]. У протилежному випадку Звід законів втрачає сенс. Можливо, тому в більшості країн відмовилися від легальної інкорпорації через видання зводів законів за галузевою ознакою.

Водночас консолідація законодавства — це не тільки етап його систематизації, а й постійний дискретний процес, діяльність, що складається з декількох взаємопов'язаних стадій. На першій стадії кон-

солідація як прояв законотворчості має ознаки переважно легальної інкорпорації, коли визначаються критерії структуризації, тобто здійснюється вибір її обсягу: повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна тощо. На другій стадії визначається обсяг нормативно-правового матеріалу, що призначений для структуризації, тобто сфера тих НПА, предметом яких є суспільні відносини в галузі інформації чи інформаційної діяльності, чи прав і обов'язків суб'єктів інформаційних відносин тощо. На третій стадії здійснюється дослідження НПА шляхом видалення з тексту окремих статей, пунктів, абзаців, що втратили об'єктивну чинність, застаріли чи, навпаки, включення всіх подальших змін, доповнень з уточненням реквізитів актів, що внесли такі зміни чи доповнення; усунення з тексту тих частин, що не містять нормативних розпоряджень, зробивши позначку про причини відсутності в тексті таких частин тощо. Цей процес постійно здійснюється в Управлінні комп'ютеризованих систем Секретаріату Верховної Ради України, що значно спрощує наукові дослідження та можливість застосування нормативних актів у суспільних відносинах.

На четвертій стадії усі НПА групуються відповідно до предмета регулювання в межах інформаційної проблематики. Цей етап поки що не знайшов практичного цільового втілення у КСІАЗ «Законодавство», тобто, визначаючи цільові рубрики галузей законодавства, не визначено такої, як інформаційне законодавство.

При інкорпорації та консолідації застосовуються подібні засоби, способи, методи, прийоми й правила. Відрізняються вони цілями. Так, у Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин було визначено, що провідними принципами наукового забезпечення правотворчої діяльності щодо систематизації у сфері соціальних інформаційних відносин є: системний та комплексний підходи у вирішенні проблем правотворчості; ґрунтовне фундаментальне й прикладне теоретичне обґрунтування новацій (понять, категорій тощо); демократизм — залучення широкого кола вітчизняних фахівців до обговорення проблем інформаційного законодавства. Ці принципи є спільними як для інкорпорації, так і для консолідації та кодифікації інформаційного законодавства України. Консолідації як окремому етапу чи процесу систематизації, а також як складовій методикі кодифікації інформаційного законодавства, притаманний такий принцип: неприпустимість необґрунтованого копіювання зарубіжного досвіду.

Як свідчать дослідження, у вітчизняній та зарубіжній науці правознавства вважається найбільш ефективним правове регулювання на основі ідеї галузевої кодифікації законодавства. Різні дослідники підкреслюють, що в правовій системі України визначається чітка тенденція до формалізації законодавства у вигляді кодексів. Нині чинними є близько 20 кодифікованих актів, переважна більшість яких має у назві слово «кодекс». Більш того, з'являються різні наукові пропозиції щодо необхідності подальшої систематизації на рівні кодифікації не тільки традиційних галузей законодавства, а й міжгалузевої систематизації [268–270].

Створення консолідованої методології як ряду методик, методів, способів, засобів майбутнього проекту Кодексу України про інформацію здійснюється у складних умовах. Так, у наукових колах спостерігається конфлікт між технократичним і гуманітарним підходами до його створення. Технократи основну увагу приділяють передачі інформації, а гуманітарії — праву на інформацію [271].

Свого часу для забезпечення консолідації зусиль науки й органів державної виконавчої влади було утворено Урядову комісію з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади відповідно до Постанови КМУ від 7 травня 2000 року № 777. У червні того ж року Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України звернувся до Урядової комісії з пропозиціями щодо внесення до проекту Завдань Національної програми інформатизації на 2001 рік пункту про розроблення «Кодексу про інформацію». У подальшому це питання знайшло своє відображення в Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, де була зазначена необхідність кодифікації нормативно-правових актів згідно із системою правового регулювання у сфері інформатизації та розроблення переліку нормативно-правових актів, достатнього для вичерпного регулювання взаємовідносин особи, суспільства та держави у сфері інформатизації [272]. У 2003 році в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 року також було визначено необхідність розроблення не Кодексу України про інформацію, а Інформаційного кодексу України [273]. У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки» від 9 січня 2007 року йдеться вже не про «розроблення», а про підготовку та прийняття Інформа-

ційного кодексу України з визначенням окремих елементів потенційної структури цього НПА.

Досі ані проекту Кодексу України про інформацію, ані проекту Інформаційного кодексу України на розгляд громадськості подано не було. Окремі структурні складові зустрічаються тільки в наукових публікаціях українських дослідників. Інтерес Уряду до кодифікації інформаційного законодавства поки що не визначається: немає інформації про створення відповідної кодифікаційної комісії як консолідуючої державної інституції щодо систематизації інформаційного законодавства між різними органами державної влади, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією НПА, що регулюють інформаційні відносини, зокрема: Міністерства юстиції, Держкомтелерадіо, Міністерства інфраструктури, Міністерства освіти і науки, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України тощо. При цьому чітко не визначено й складу вчених для наукового забезпечення кодифікації інформаційного законодавства, зокрема на рівні підкомісії. Більшість науковців проводять дослідження одноосібно, ініціативно, розрізнено, в рамках окремих напрямів юридичних, політичних наук і науки державного управління чи наук безпекознавства (державної безпеки) тощо.

До важливих кроків щодо цілеспрямованого наукового забезпечення організації кодифікаційної роботи у галузі інформаційного законодавства можна віднести заходи Національної академії правових наук України: за Науково-дослідним центром правової інформатики у 2010 році було закріплено науково-дослідну тему «Методологія кодифікації інформаційного законодавства» (ПК УкрІНТЕІ № 0110U001020). Доволі багато публікацій за інформаційно-правовою проблематикою зібрано (з 2003 року) у фаховому науковому виданні — журналі «Правова інформатика». Нині (з 2011 р.) цим Центром започатковано нове фахове видання — журнал «Інформація і право». Ці заходи повинні сприяти подальшій консолідації наукових досліджень щодо кодифікації інформаційного законодавства в Україні.

Свого часу в Інституті законодавства Верховної Ради України було започатковано реалізацію ідеї визначення кола фахівців-науковців за галузями права. З цією метою видано довідник «Вчені-юристи України» [274]. Проте цей довідник у наступні роки зі змінами і доповненнями не перевидавався. Ініціатива щодо визначення кола науковців-фа-

хівців була підтримана в Науково-дослідному центрі правової інформатики, але частково, при періодичному виданні електронного ресурсу на компакт-диску «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права», у підсистемі «Наукові дослідження в галузі держави і права».

Питання кодифікації інформаційного законодавства України також порушувались на численних конференціях, «круглих столах», конгресах. Розгляд проблем кодифікації інформаційного законодавства України на різноманітних наукових заходах має важливе значення, оскільки учасники висловлюють різні пропозиції до майбутнього проекту Кодексу України про інформацію. У єдності зазначені консолідаційні заходи накопичують критичну масу наукових знань, спрямованих на перспективу практичної законопроектної роботи. Понад 10 років окремі науковці, групи фахівців займаються розробленням Інформаційного кодексу України, чи Кодексу України про інформацію. Проте консолідаційна роль держави в реалізації наукових розроблень помітна слабо.

Найбільша активність щодо розроблення проекту Кодексу України про інформацію спостерігається на рівні наукової громадськості. В. Ф. *Опришко* вважає, що забезпечення участі громадян та їх об'єднань у процесах систематизації законодавства — закономірна форма прояву суверенної народної волі у правотворчості [275, с. 30].

У ході досліджень сформувався важливий консолідований принцип кодифікації інформаційного законодавства — співвідношення прав людини, громадянина із загальносуспільними та загальнодержавними інтересами, а не галузевими інтересами чи інтересами якихось наукових шкіл чи амбіціями окремих вчених або політиків. Нині в Україні існує декілька наукових концепцій щодо кодифікації інформаційного законодавства, а саме:

- проект Інформаційного кодексу України, розробник — Державний комітет телебачення та радіомовлення України за участю представників інших міністерств та комітетів (1998 р.), де пріоритет надається мас-медіа праву. Аналіз структури цього проекту Інформаційного кодексу України подано було за результатами дисертаційного дослідження В. А. *Залізняка* [105];
- проект модельного Інформаційного кодексу, запропонований О. *Барановим*, І. *Жиляєвим*, М. *Родіоновим* та іншими авторами (по суті, цей проект відтворює Концепцію реформування зако-

нодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин в редакції 2000 року тільки на міждержавному рівні як модельного кодексу, але при цьому не враховано, що вітчизняна наука інформаційного права напрацювала нові теоретичні обґрунтування інституційної структуризації для кодифікації інформаційного законодавства);

- проект Концепції кодифікації законодавства України про інформацію, де узгоджено правові положення у комплексі щодо інформаційної сфери суспільних відносин [276].

Останній проект, на наш погляд, найбільш консолідований з наукової точки зору і саме на його основі пропонується подальший розгляд особливостей застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України. До того ж, цей проект Концепції був детально обґрунтований у монографії *В. С. Цимбалюком* [9, с. 315—317]. Новелою кодифікації цього автора є поділ окремих частин на книги. Поділ на особливу та спеціальну частини дає змогу уникати повторень визначення загальних ознак прав і обов'язків у спеціальній частині та здійснити таким чином економію консолідованих формулювань норм правовідносин в окремих статтях тощо.

Дослідження різних проектів кодифікації інформаційного законодавства України в контексті консолідації наукової думки дали змогу дійти висновку про неоднозначне розуміння фахівцями не тільки змісту та структури інформаційного законодавства, а й назви проекту Кодексу, зокрема: Кодекс про інформацію та інформатизацію України, Кодекс України про суспільні інформаційні відносини та інформаційну безпеку, Кодекс України про інформацію, Кодекс про інформаційний суверенітет України, Кодекс про захист інформації в Україні, Кодекс про інформацію та інтелектуальну власність, Інформаційний кодекс України тощо.

Ще наприкінці 1990-х років ХХ століття за результатами досліджень у Науково-дослідному центрі правової інформатики Академії правових наук України із застосуванням КСІАЗ «Законодавство» було визначено, що інформаційне законодавство становить значний масив нормативно-правових актів (понад 260 законів, 295 постанов Верховної Ради, 380 Указів і 90 розпоряджень Президента, 1160 постанов і 210 розпоряджень Кабінету Міністрів, 1500 актів міністерств і відомств тощо). Зазначене зумовлює необхідність консолідації інфор-

маційного законодавства через кодифікацію: створення Кодексу України про інформацію.

Важливу роль у консолідації інформаційного законодавства та формуванні його системних ознак відіграють нині в суспільстві досягнення правової інформатики: комп'ютерних інформаційно-аналітичних систем, у тому числі із застосуванням Інтернету. Тобто кожна заінтересована особа, маючи доступ до автоматизованих баз даних правової інформації, знання, уміння і навички, може самостійно, за заданими критеріями здійснити для власних потреб не тільки інкорпорацію, а й суб'єктивну консолідацію інформаційного законодавства. Водночас легальний статус таких правових КСІАЗ в Україні чітко не визначений. У зв'язку із цим ми підтримуємо позицію тих дослідників, які вважають, що при подальшому розвитку інформаційного законодавства доцільним було б законодавчо закріпити (на першому етапі — внести відповідні доповнення до Закону України «Про інформацію» стосовно правової інформації — про визначення як еталонної її електронної бази — КСІАЗ Верховної Ради України для цілей інформаційної безпеки — «дзеркальні» її відображення основного масиву: електронну базу реєстру нормативних актів, що ведеться Міністерством юстиції, а також електронну базу правової інформації, що ведеться Бібліотекою офіційних документів і Науково-дослідним центром правової інформації Національної академії правових наук України з можливостями доступу до них через Інтернет, та через електронні диски, у рамках інтегрованої підсистеми бібліотеки баз даних і знань в галузі держави та права для інформаційного забезпечення правотворчості, правозастосування, наукової й освітньої діяльності).

На основі наукових досліджень, з метою висловлення **авторського бачення структури проекту Кодексу України про інформацію**, вважаємо за потрібне окреслити наше розуміння концептуальних засад окремих аспектів його формування. Для консолідації різних наукових підходів ми поділяємо позицію тих дослідників, які висувають такі доктринальні положення.

Структурно Кодекс України про інформацію має складатися з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин, а також прикінцевих і перехідних положень. При цьому преамбула та прикінцеві й перехідні положення не визначаються у назві як частини чи розділи, оскільки вони мають специфічну консолідаційну функцію. Преамбула

повинна розкривати загальну, провідну мету (умовно її пропонується визначити як мета-мету) інформаційного законодавства як основ, засад, основних засад. Провідні завдання законодавства про інформацію як прикладні цілі повинні структуруватися в окремій статті Загальної частини. На наш погляд, це має бути перша стаття першого розділу Кодексу, зазначена як: «Розділ 1. Завдання законодавства про інформацію». При цьому консолідовано повинен бути зв'язок з Конституцією України та Цивільним кодексом України. Стосовно останнього слід зауважити, що правовідносини щодо інформації, які виникають на умовах юридичної рівності та незалежності сторін, визначаються цивільним законодавством.

Загальна частина Кодексу України про інформацію має містити, крім вищезазначеного, консолідовані норми щодо засад, які розкривають особливості інформаційного законодавства, пов'язані з іншими галузями законодавства й притаманні усім його інститутам, тобто переважній кількості не тільки норм цієї частини, а й особливої та спеціальної його частин. У разі внесення змін до іншого галузевого законодавства обов'язково одночасно (методом визначення відповідних норм у законопроекті, у перехідних та прикінцевих положеннях) вносити консолідовані зміни в Кодекс України про інформацію.

Щодо особливої частини, то вона консолідовано конкретизує і деталізує загальні положення відповідно до основних інститутів інформаційного законодавства України за суб'єктною ознакою прав та обов'язків основних учасників інформаційних правовідносин, що розвиваються у спеціальній частині з урахуванням специфіки реалізації видів, напрямів діяльності щодо інформації. Визначення положень за суб'єктною ознакою в особливій частині надасть можливість уникнути дублювання подібних норм у статтях спеціальної частини. При цьому методом агрегації і конкретизації щодо інформації повинні чітко бути консолідовані норми Конституції України.

У спеціальній частині пропонується структуризація правових інститутів за об'єктною ознакою: видами чи напрямками інформаційної діяльності. Предметом консолідованої кодифікації у спеціальній частині мають бути такі суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі збиранням, зберіганням, використанням і поширенням інформації з урахуванням технологічної складової їх об'єктивізації. Розділи спеціальної частини формуються на основі виокремлення головних підга-

лузей у доктрині інформаційного права. При цьому варто у рамкових нормах визначати консолідований зв'язок із рядом спеціальних законів та вказувати їх назви.

У прикінцевих і перехідних положеннях обов'язково зазначаються, серед інших атрибутивних положень, законодавчі акти, що втрачають чинність у зв'язку з набуттям чинності цього Кодексу. На першому місці, на наш погляд, повинен бути Закон України «Про інформацію», а потім — інші (положення яких повністю інтегруються в структурі цього Кодексу).

Серед норм прикінцевих і перехідних положень ми вважаємо недоцільним визначати норму стосовно делегування парламентом Кабінету Міністрів України як доручення подання законопроектів щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства у зв'язку з прийняттям Кодексу України про інформацію. При підготовці та поданні проекту цього Кодексу Уряд повинен вже у прикінцевих та перехідних положеннях визначити зміни і доповнення, що підлягають внесенню у чинні законодавчі акти у зв'язку із прийняттям Кодексу як юридичного закону.

Ураховуючи різні пропозиції науковців щодо змістовного наповнення проекту Кодексу України про інформацію відповідними нормами, які являють собою міжнародно-правові стандарти у цій сфері, ми вважаємо, що їх положення повинні консолідуватися методами рецепції, імплементації, уніфікації із обов'язковим зазначенням назви відповідного міжнародного нормативного акта. Винятки з цього можуть бути лише стосовно нормативно-правових положень, що є рецепцією.

У розділі щодо основних положень проекту Кодексу про інформацію має бути стаття, де розкриватиметься зміст окремих понять. Водночас не повинно бути термінів, які є об'єктами та суб'єктами інформаційних правовідносин. Доречним у цій статті буде зазначення понять, що застосовуються у тексті Кодексу, але їх визначення є й у інших законодавчих актах (кодексах, законах). При цьому повинен бути консолідований гіперзв'язок із ними зі вказівкою на конкретний законодавчий акт. Тим самим окреслюється системність законодавства про інформацію з іншими суміжними галузями законодавства як його системними складовими.

Розділ, де визначаються основи правового регулювання, повинен бути присвячений легальному визначенню структури інформа-

ційного законодавства, місцю Кодексу в інформаційному законодавстві, а також структурі, завданням, принципам і сфері дії останнього. У цьому розділі пропонується максимально уникати категорій із низьким рівнем консолідації, на зразок «інше законодавство», «...регулюються чинним законом», тобто без вказівки на відповідний (із назвою) юридичний закон. Стосовно визначення норм, що стосуються функцій органів державної виконавчої влади, то ми вважаємо методологічною помилкою (а точніше — шкідливою, такою, яка становить загрозу національній безпеці) застосування формулювань, пов'язаних із делегуванням повноважень, визначених у Конституції України, за Парламентом. Аналогічне методологічне положення слід застосовувати і до визначення ролі Президента України. При цьому має бути чітко дотримано принцип державного управління: органи виконавчої влади повинні ухвалювати нормативно-правові акти і діяти винятково на виконання положень Кодексу України про інформацію.

У розділі, де будуть визначені об'єкти інформаційних відносин, має зазначатися консолідований зв'язок із специфікою і багатоаспектністю цих об'єктів (інформація, її види, інформаційні ресурси, інформаційна безпека, інформаційні відносини, документ, інформаційна інфраструктура, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, доступ до інформації, режими доступу до інформації, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, державна таємниця, банківська таємниця, персональні дані, персональна інформація (інформація про особу) тощо). При цьому повинна використовуватися практика консолідації законодавства, що була застосована у Законі України «Про інформацію» на постатейному рівні.

У розділі щодо відповідальності за порушення інформаційного законодавства України повинні бути консолідовані норми із відповідними інститутами деліктного права, зазначеними в Цивільному кодексі України, а також Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства, Кримінальному кодексі України.

Слід зазначити, що доволі проблематичним є визначення у спеціальному галузевому законодавстві положень про звільнення від відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Як інформативно-консолідууючу можна розглядати норму щодо вирішення спорів та конфліктів, що виникають в інформаційній сфері відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства

та Господарського процесуального кодексу України. Ми вважаємо методологічною помилкою ініціювання додаткових галузевих норм процесуального змісту кодексів. Так, опитування на умовах конфіденційності різних громадян свідчить, що виокремлення із Цивільного процесуального кодексу України Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства було великою помилкою. Це створює проблеми для громадян України під час захисту їхніх прав та інтересів, особливо у правовідносинах, пов'язаних із державою.

У розділі щодо визначення консолідації норм Кодексу України про інформацію із нормами міжнародного інформаційного права пропонується системне висвітлення положень міжнародного співробітництва в інформаційній сфері, міжнародно-правові засади співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями в інформаційній сфері.

Зрозуміло, що не всі спеціальні закони можуть бути консолідовані у Кодекс методом їх подальшого скасування. Саме в такому випадку Кодекс через формулювання рамкових норм буде виконувати функцію основ щодо реалізації положень спеціальних законів.

4.3 ДОКТРИНА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ, РОЛЬ У СИСТЕМАТИЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Модернізація української державності в останнє десятиліття ХХ та на початку ХХІ століття стала домінантою демократичних перетворень у країні. Такі перетворення передусім супроводжуються створенням належної й ефективної системи інституційних та нормативних гарантій захисту прав людини і громадянина²⁰¹.

У цьому контексті основна проблема України полягає в належному закріпленні напрацювань у безпековій сфері (в т.ч. інформаційної), що розпочинається зі створення відповідних державних механізмів, набуваючи особливого значення для держави, політична і правова системи якої перебувають у процесі трансформації.

²⁰¹ Кравченко О. О. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. О. Кравченко; Ін-т законодавства ВР України. — К., 2011. — 16 с.

Недостатня прогнозованість українського законодавчого процесу зумовлена, насамперед, непослідовністю внутрішньої і зовнішньої політики, відсутністю усвідомленої правлячою елітою національної ідентичності українців. Це знаходить свій подальший вираз у похибках загальнодержавної політики в галузі нормотворення, відсутністю належного обліку наявних науково-теоретичних доктрин, зневажливим ставленням до дотримання концепцій розвитку окремих галузей законодавства, затверджених (прийнятих) під час «володарювання» різних політичних сил.

Як наслідок, попри наявність значної кількості документів, затверджених або прийнятих на найвищому рівні, вони не виконують своєї ролі в забезпеченні стабільності ухвалених на їх основі нормативно-правових актів і узгодженості окремих галузей права. Вважаємо, що найрельєфніше це демонструє саме приклад систематизації інформаційного права, дискусії щодо основних напрямів якої фактично не вщухають протягом останнього десятиріччя. Це зумовлено, насамперед, відсутністю чіткої сталої офіційної доктрини національної інформаційної політики, а також неопрацьованістю наявної Доктрини інформаційної безпеки України, на основних положеннях якої ми зупинимось детальніше далі по тексту.

Зазначимо, що нині роль правової доктрини визнається ключовою у підготовці законів, а також у правозастосовній діяльності при тлумаченні норм права, оскільки саме вона сприяє розробці сутнісно-категоріального апарату юридичної науки, її методології²⁰².

Етимологічний розгляд слова «доктрина» пов'язують походження від латинського *doctrina*, що в перекладі означає вчення, яке в свою чергу походить від латинського дієслова *docere* — вчити²⁰³.

Словники містять різні дефініції поняття «доктрина», наприклад: «доктрина — наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип або нормативна формула»²⁰⁴, або «доктрина — це авторське вчення, сукупність принципів, система

²⁰² Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун.; пер. з рос. — Харків : Консум, 2001. — 656 с.

²⁰³ Етимологічний словник української мови : в 7 т. / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; заг. ред. О. С. Мельничук. — К. : Наукова думка, 2004. — Т. 4. — 652 с. — С. 332.

²⁰⁴ Словник законодавчих і нормативних термінів. Термінологічний словник [авт.-уклад.: І. М. Шопіна, М. І. Іншин]. — К. : Правова єдність, 2008. — 487 с. — С. 298.

теоретичних положень в певній сфері, система поглядів певного вченого чи мислителя»²⁰⁵.

Щодо дефініції терміна «*правова доктрина*», то тут також домінує плюралізм поглядів; у вітчизняній та іноземній науці його розглядають у багатьох значеннях. Відтак, залежно від того, з приводу якого питання чи проблеми використовують термін «*правова доктрина*», змінюється і конкретний його зміст.

Так, американські вчені *Л. Лопакі* і *В. Вероча* зазначають: «можливо, найбільш важлива роль правової доктрини сьогодні постає в тому, щоб укріпити повагу народу до правової системи і рішень, які вона виносить».²⁰⁶

Фінський вчений *Нііло Джааскінен* під правовою доктриною розуміє переважаючі, домінуючі погляди правової наукової спільноти²⁰⁷.

Також, аналізуючи роль доктрини, *Р. Давід* і *К. Жоффре-Спінозі* підкреслюють: «...її роль проявляється в тому, що саме доктрина створює словник і правові поняття, якими користується законодавець. Важлива роль доктрини у встановленні тих методів, за допомогою яких відкривають право і тлумачать закони. Додамо до цього вплив, який доктрина може чинити на самого законодавця. Останній часто лише висловлює ті тенденції, які встановилися в доктрині і сприймає підготовлені нею пропозиції»²⁰⁸. Таким чином, по суті, доктрина має роль теоретичного фундаменту законодавчо-вольової діяльності країни, надаючи законодавцю і термінологічний апарат, і перші розробки в галузі права.

Російський вчений *А. О. Васильєв* зазначає, що коли ми розглядаємо правову доктрину, то йдеться про правову ідеологію як складову частину державної ідеології, а також правової свідомості поряд із правовою психологією²⁰⁹.

²⁰⁵ Тлумачний словник української мови [авт.-уклад. А. О. Івченко]. — К. : Правова єдність, 2006. — 540 с. — С. 347.

²⁰⁶ **LoPucki L. M., Weyrauch W. O.** A Theory of Legal Strategy // Duke Law Journal. — April 2000. — Vol. 49. — No 6. — P. 1442 ; <http://www.law.duke.edu>

²⁰⁷ **Niilo Jaaskinen.** Doctrine as a Source of the International Unification of Law / University of Helsinki. — Finland, 1985. — P. 123—128.

²⁰⁸ **Давид Р.** Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с франц. — М., 1999. — 400 с. — С. 106.

²⁰⁹ **Васильєв А. А.** Правовая доктрина как источник права: вопросы теории и истории : моногр. / А. А. Васильєв. — Барнаул : Изд-во юрид. факультет АлтГУ, 2008. — 188 с. — С. 93.

Міжнародна поліцейська енциклопедія визначає правову доктрину як сукупність (систему) наукових знань про певне правове явище²¹⁰. Підкреслюється, що за відповідних умов правова доктрина може бути розвинута у правову теорію з більшою чи меншою мірою узагальнення.

М. Н. Марченко вказує, що термін «доктрина» вживається у найширшому сенсі: 1) як вчення, філософсько-правова теорія; 2) як думки вчених-юристів з приводу тих чи інших питань, що стосуються сутності й змісту різних юридичних актів, з питань правотворчості та правозастосування; 3) як наукові роботи найавторитетніших дослідників у галузі держави і права; 4) у вигляді коментарів різних кодексів, окремих законів, «анотованих версій» (моделей) різних нормативно-правових актів²¹¹.

Якщо врахувати перехід доктрини на рівень методології, то зрозуміло, що кожна країна має свою систему права, власний набір правового інструментарію. Правова доктрина в кожній з країн має національний характер, що може призвести до незрозумілості її положень вченими, котрі працюють у галузі права виключно своєї країни²¹². Але саме за допомогою доктрини юристи (теоретики та практики) йдуть до однієї мети різними шляхами. Це є вкрай необхідним, оскільки відбувається процес збирання «по дрібничкам» усього того, що потрібно для досягнення єдиної ідеї у праві.

Загалом зміст терміна «правова доктрина» залежить насамперед від того, до якої сфери юридичної науки належить об'єкт дослідження. Саме тому, погоджуючись з М. Мочульською²¹³, до властивостей правової доктрини відносимо те, що вона:

- 1) є віддзеркаленням існуючої правової дійсності;
- 2) повинна відповідати існуючим суспільним відносинам, досягнутому рівню розвитку суспільства;
- 3) характеризується системністю, оскільки охоплює широке коло відносин, які потребують урегулювання, визначаючи найоптимальніший спосіб цього процесу;

²¹⁰ Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемчушенко. — К., 2003. — Т. 1. — 1230 с.

²¹¹ Марченко М. Н. Источники права : [учеб. пособие] / М. Н. Марченко. — М. : Велби; Проспект, 2005. — 760 с.

²¹² Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. — М., 1999. — 600 с. — С. 256—357.

²¹³ Мочульська М. Зародження правової доктрини як юридичного феномена / М. Мочульська : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2384/112/>

- 4) носить загальний характер, який проявляється в тому, що правова доктрина формує спеціально-юридичні категорії, теорії, а також специфічну мову права (мову нормативно-правових актів та ту, якою спілкуються юристи);
- 5) характеризується науковістю, позаяк правова доктрина має наукове підґрунтя, є результатом професійної діяльності науковців-юристів, а не юристів-практиків;
- 6) є стабільною, оскільки наукові погляди, які стають правовою доктриною, формуються упродовж тривалого часу, а процес набуття поглядами доктринального рівня складний та багатоступінний;
- 7) правова доктрина є передумовою створення правових норм, забезпечуючи правотворчий процес своїм понятійним апаратом і методологічним інструментарієм для виявлення суспільних потреб у правовому регулюванні суспільних відносин та формування юридичних конструкцій і правил.

Зазначений перелік ми доповнюємо ще однією властивістю правової доктрини: «вона є однією з форм закріплення/реалізації державної політики органами влади».

Відтак, у широкому розумінні **доктрина інформаційної безпеки** є загальноправовою, спеціально-юридичною матрицею, результатом стратегічного планування, що являє собою концептуальний базис як державної інформаційної політики, так і вітчизняного інформаційного законодавства, оскільки в ній закріплено національні інтереси в інформаційній сфері, основні загрози, напрями державної політики в інформаційній сфері, а також механізми забезпечення безпеки.

Водночас консолідація як процес об'єднання інформаційних норм інкорпорованих збірників і внесення деяких уточнень до них шляхом утворення інформаційних консолідованих актів, безпосередньо пов'язаний із правовою доктриною в інформаційній сфері та має ґрунтуватися на її положеннях. Іншими словами, консолідація інформаційного законодавства повинна здійснюватись шляхом втілення тих ідей та приписів, які прямо вказані у Доктрині, реалізуючи тим самим уніфікаційний механізм модернізації інформаційного законодавства.

Відтак, саме у Доктрині закладено фундаментальні позиції щодо можливостей та загроз, що існують в інформаційній сфері України. Тому зупинимось на ній детальніше.

4.3.1 Доктрина як джерело інформаційного права

Але спочатку викладемо власний теоретичний погляд на призначення **Доктрини як джерела інформаційного права**, використовуючи розроблені В. А. Ліпканом концептуальні положення щодо призначення **Доктрини національної безпеки як джерела права національної безпеки**²¹⁴.

Доктрина як джерело інформаційного права становить собою сукупність офіційних поглядів на мету, функції, принципи та методи забезпечення інформаційної безпеки України в конкретній сфері життєдіяльності.

У процесі моніторингу загроз інформаційній безпеці мають встановлюватися джерела їх походження, можливість настання, характер протікання, можливі наслідки тощо. Для розроблення цих питань і створюється певна система законодавчо закріплених наукових поглядів — доктрина.

Доктрина інформаційної безпеки як документ методологічного (концепція — документ концептуального рівня) слугує основою для:

- формування державної політики інформаційної безпеки України;
- підготовки пропозицій з удосконалення правового, методичного, науково-технічного й організаційного забезпечення інформаційної безпеки України;
- формування напрямів систематизації (інкорпорації, консолідації, кодифікації) інформаційного законодавства;
- розроблення концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України.

Доктрина інформаційної безпеки повинна мати багатосаровий зміст, тому постає необхідність у виокремленні певних компонентів, які мають визначати архітектуру даного документа.

²¹⁴ Ліпкан В.А. Національна безпека України : [навч. посіб.] / В. А. Ліпкан. — [2-е вид.]. — К. : КНТ, 2009. — 576 с.; Ліпкан В.А. Основы права национальной безопасности / В. А. Ліпкан // Публичное и частное право. — 2009. — № 2. — С. 34—46; Ліпкан В. А. Доктрина національної безпеки: проблеми формування / В. А. Ліпкан // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ : зб. наук. праць. — 2003. — № 3. — С. 195—198; Ліпкан В. А. Доктрина недержавного забезпечення національної безпеки України / В. А. Ліпкан // Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. — С. 131—167; Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. — 2-ге вид., доп. і перероб.— К. : Текст, 2008. — 400 с.

Доктрина інформаційної безпеки має включати такі компоненти.

- 1. Логіко-теоретична, філософська або інша основа (методологічна вісь).** Логіко-теоретична основа доктрини інформаційної безпеки пов'язана з іншими формами суспільної свідомості, ідеологією епохи, темпами формування інформаційного суспільства, взаємопроникненням інформаційних просторів, втратою значення державних кордонів. Так, за часів існування СРСР поняття «інформаційна безпека» не існувало через те, кібернетика була занедбана, а утиски свободи слова, відсутність гарантованих державою інформаційних прав і свобод громадян значно гальмували розвиток інформаційних технологій, у тому числі призначених для передачі інформації, формування соціальних мереж. Більш того, за часів існування СРСР і ще тривалий час після його розпаду деякі українські чиновники так і не відмовилися від державоцентристської моделі світорозуміння, не усвідомили об'єктивних реалій формування і розвитку (незалежно від їхньої волі) інформаційного суспільства. Отже, не набули окремого наукового осмислення проблеми інформаційної безпеки особи, суспільства та держави саме як триєдиного симбіотичного організму, де кожен елемент взаємопов'язаний один із одним і чинить корелятивний вплив.
- 2. Виражені у вигляді понятійно-категорійного апарату змістовні** вирішення питань про забезпечення інформаційної безпеки, закономірності розвитку інформаційного простору, інформаційних відносин і інформаційного суспільства в цілому, їх форми та соціальне призначення, принципи побудови; про співвідношення права на доступ до інформації і права на захист персональних даних, баланс забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства і держави.

Змістом Доктрини інформаційної безпеки виступає її понятійно-категорійний апарат, методологічне вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки, завершена система поглядів, основою яких є категорії, які мають базовий і парадигмальний характер саме у цій доктрині. Зміст доктрин має ґрунтуватися на системі логічних доказів і знаходити свій вираз у поняттях, що відображають реальний стан із забезпечення інформаційної безпеки.

До традиційного кола проблем, вирішення яких утворює зміст інформаційної безпеки, належать питання про виникнення та розвиток системи

інформаційної безпеки, її зв'язок із інформаційним суспільством, особою, державою, інформаційними правом, методи, прийоми та способи забезпечення інформаційної безпеки, механізми управління інформаційним простором за різних умов, включаючи дестабілізацію, критичні параметри, порушення гомеостазису та підвищення рівня ентропії тощо.

3. Програмні положення — оцінки стану існуючої системи інформаційної безпеки, її цілі та завдання, принципи функціонування та сталого розвитку, методи забезпечення загального рівня безпеки.

Програмні положення притаманні будь-якій доктрині. Не є винятком і Доктрина інформаційної безпеки. Вони надають їй соціально значущий характер, накладають відбиток на зміст її теоретичної частини та визначають вибір методологічної основи самої доктрини. У програмних положеннях найбільш чітко знаходить свій вираз ідеологічний характер; саме тому Доктрина інформаційної безпеки, виступаючи джерелом інформаційного права, а також права інформаційної безпеки, тісно пов'язана із практикою забезпечення інформаційної безпеки. Програмна частина безпосередньо виражає інтереси особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, її прагнення до найбільш ефективного їх забезпечення. Також вона має включати *оцінки* інформаційної безпеки як системи та *вимоги*, що до неї ставляться.

Програмні положення Доктрини інформаційної безпеки мають виражати *ідеали української нації* щодо збереження та розвитку суверенної, унітарної, правової європейської держави, яка має історію державотворення та розвитку демократичних інститутів, прадавні національні культурні й духовні традиції і стало розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення Українським народом свого невід'ємного права на самовизначення.

Ідеали не завжди досяжні, проте їх шляхетність і неупередженість можуть згуртувати український соціум на шляху побудови сильної, соборної, економічно розвиненої, суверенної України. Ураховуючи цю обставину, варто більш помірковано й виважено ставитися до самих доктрин, до яких висувається не критерій істинності, а здатність виражати інтереси української нації як органічного синтезу титульного етносу та етнічних меншин. Суттєвий вплив на практику здійснюють ті доктрини та ідеї, які ґрунтуються на узагальненні, теоретичному осмисленні досвіду функціонування різних систем національної безпеки розвинених країн.

Програма — об'єднувальний початок доктрини, яка пов'язує в єдине ціле її елементи, надає доктрині монолітності, оскільки поєднання в цілісну систему поглядів, міркувань, суджень та оцінок на інформаційну безпеку відбувається на ґрунті ідеалів, які об'єднують членів суспільства у групи, що прагнуть чинити вплив на право, державу й політику.

Однією з причин ухвалення *Доктрини інформаційної безпеки* є гострота проблем забезпечення інформаційної безпеки, які не можуть бути вирішені за допомогою наявних документів, а також потреба в консолідуючому документі, що стане поштовхом до систематизації інформаційного законодавства, викличе підвищений інтерес громадськості до цих проблем. Зазначимо, що іноді це призводить до незгоди та суперечності поглядів науковців на національні інтереси в інформаційній сфері.

Ураховуючи, що доктрина формується на методологічній основі Стратегії національної безпеки України, вона має більш прикладний і конкретний характер, через що деталізує окреслені в Стратегії положення щодо інформаційної сфери. Із наукової позиції кількість доктрин має бути адекватною кількості сфер життєдіяльності, які окреслив законодавець. Нині відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» законодавець виділив дев'ять найбільш важливих сфер життєдіяльності:

Найбільш важлива сфера життєдіяльності	Назва Доктрини
зовнішньополітична	Доктрина зовнішньополітичної безпеки
державної безпеки	Доктрина державної безпеки
воєнна та безпеки державного кордону України	Доктрина воєнної та безпеки державного кордону (в Україні прийнято Воєнну Доктрину)
внутрішньополітична	Доктрина внутрішньополітичної безпеки
економічна	Доктрина економічної безпеки
соціальна та гуманітарна	Доктрина соціальної та гуманітарної безпеки
науково-технологічна	Доктрина науково-технологічної безпеки
екологічна	Доктрина екологічної безпеки
інформаційна	Доктрина інформаційної безпеки (прийнято)

Отже, фактично з дев'яти необхідних доктрин ухвалено лише дві, які ми виділили в таблиці фоном. Однак замість Доктрини Воєнної безпеки законодавець чомусь ухвалює Воєнну доктрину, слідуючи не-

правильній традиції назв документів. Адже Воєнна доктрина за змістом набагато ширша, оскільки в Доктрині воєнної безпеки розкриваються питання лише воєнної безпеки.

Окрім цього, на наш погляд, доцільно розділити Доктрину воєнної безпеки і Доктрину прикордонної безпеки, адже нині характер загроз зазнав суттєвих змістовних змін. Тож ототожнювати прикордонну безпеку із безпекою воєнною є тривіально неправильно.

Окрім виділених нами доктрин, на наше переконання, мають бути також розроблені наступні в органічному поєднанні зі Стратегією національної безпеки України Доктрини як джерела права національної безпеки:

антитерористична доктрина (включатиме питання протидії тероризму, екстремізму, різним формам радикалізму, сепаратизму, іредентизму, неонацизму тощо);

розвідувальна доктрина;

контррозвідувальна доктрина;

доктрина недержавного забезпечення національної безпеки;

доктрина громадської (суспільної) безпеки;

доктрина особистої безпеки;

доктрина правової безпеки.

Виклад змісту запропонованих нами доктрин виходить за межі предмета дослідження монографії, тому вважаємо викладене постановкою завдання для подальших наукових досліджень у напрямі формування права національної безпеки.

Повертаючись до розгляду нашого основного питання, зауважимо наступне.

Структура Доктрини інформаційної безпеки (далі — ДІБ) має корелювати цілям її створення, в ній мають знайти своє відображення:

- 1) поняття інформаційної безпеки, її місця в системі національної безпеки;
- 2) поняття системи інформаційної безпеки;
- 3) чітке визначення національних інтересів в інформаційній сфері, визначення їх пріоритетності;
- 4) мета, завдання, функції, принципи, методи та напрями функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки;
- 5) обґрунтування функції і структури, основні характеристики, властивості та функціональні можливості системи безпеки в ін-

формаційній сфері за умови забезпечення єдності форми і змісту Доктрини.

Доктрина структурно має складатися з Преамбули, Основної частини і Заклучних (прикінцевих) положень. У свою чергу, Основна частина також має складатися з кількох блоків.

У **першому блоці** доцільно визначити:

- зміст інформаційних правовідносин;
- місце України в глобальному інформаційному просторі;
- рівень розвитку інформаційного суспільства і готовність як ІТ, так і самого суспільства до його розвитку;
- поняття та зміст інформаційної безпеки;
- роль інформаційної функції держави в становлення інформаційного суспільства в Україні.

У **другому блоці** доцільно:

- визначити національні інтереси в інформаційній сфері (особи, суспільства і держави);
- відповідно до окреслених національних інтересів визначити конкретні загрози інформаційній безпеці та джерела їх походження;
- надати характеристику сучасного стану інформаційної безпеки в конкретній сфері життєдіяльності та намітити основні завдання з її забезпечення.

Третій блок присвячується окресленню засад державної політики інформаційної безпеки. У ньому визначають:

- засади державної політики інформаційної безпеки;
- загальні методи забезпечення безпеки;
- особливості забезпечення безпеки у різних сферах інформаційної діяльності;
- міжнародне співробітництво у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- першочергові заходи із реалізації державної політики інформаційної безпеки.

У **четвертому блоці** доцільно окреслити систему забезпечення інформаційної безпеки, передбачивши розкриття таких напрямів:

- зміст системи забезпечення інформаційної безпеки;
- мета, завдання, функції та принципи забезпечення інформаційної безпеки;

- функціональне призначення СЗНБ в інформаційній сфері;
- організаційна структура системи забезпечення інформаційної безпеки.

Доктрина інформаційної безпеки (у вузькому розумінні) — фундаментальний документ, в якому визначено засади державної інформаційної політики, керівні принципи, цільові настанови та напрями забезпечення інформаційної безпеки, окреслено механізм функціонування системи інформаційної безпеки.

Доктрина інформаційної безпеки не може претендувати на наукове передбачення тривалих результатів якісного перетворення інформаційного суспільства і стабілізації інформаційних відносин. Отже, постає завдання щодо окреслення основоположних засад — принципів формування ДІБ. Тож, застосовуючи системний підхід, доцільно виокремлювати **дві групи принципів**:

- 1) *принципи форми* ДІБ, які описують засади формування самого документа;
- 2) *принципи змісту*, які описують засади внутрішнього наповнення даної доктрини, текстуальної, змістовної, світоглядної, ідеологічної і концептуальної складової.

Принципи форми доктрин інформаційної безпеки.

Ієрархічність. ДІБ України формується на виконання положень Стратегії національної безпеки України (СНБ), відтак вона виступає елементом ієрархічної системи нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. З одного боку, вона виступає елементом системи нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері НБУ, з іншого, — основоположним і системоутворювальним документом в інформаційній сфері.

Спадковість. Доктрина розвиває положення СНБ стосовно інформаційної сфери. ДІБ є наслідком усвідомлення необхідності виключення впровадження ззовні в алгоритм управління чужих концепцій розвитку, які не відповідають національним інтересам. ДІБ має забезпечити побудову такої ієрархії нормативно-правових актів в інформаційній сфері, за допомогою якої було б сформовано інформаційний простір української нації і Соборної української держави, що утворить можливості для розвитку України відповідно до власної концепції розвитку.

Несуперечність. Доктрина не може суперечити Конституції України та Стратегії національної безпеки України.

Централізація. ДІБ є системоутворювальним нормативно-правовим актом в інформаційній сфері, на підставі якого формується правовий фундамент реалізації державної інформаційної політики, нормативно-правове поле забезпечення інформаційної безпеки, розкривається зміст національних інтересів в інформаційній сфері.

Історичність та змінність. Доктрина є нормативним актом, що регулює інформаційні правовідносини. Оскільки сам зміст інформаційних відносин передбачає їх динаміку, очевидно, що з часом національні інтереси в інформаційній сфері змінюватимуться (саме це знайшло своє відображення у поданому нами варіанті структури Інформаційного кодексу, де ми передбачили, окрім Загальної та Особливої, ще й Спеціальну частину). Відтак потребуватиме змін і Доктрина інформаційної безпеки. Водночас зміни мають відбуватися з урахуванням прадавніх національних духовних, культурних, світоглядних і правових традицій, непересічних надбань українства.

Комплексність розробки. Стратегічним призначенням ДІБ є забезпечення національної безпеки в цілому. Тож формування ДІБ має відбуватися з урахуванням тієї обставини, що інформаційна безпека є невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки, усього комплексу проблем в усіх сферах життєдіяльності.

Кореляція. ДІБ перебуває на другому щаблі ієрархічної моделі нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки (безпекові відносини). Отже, ДІБ повинна не лише комплексно віддзеркалювати проблеми забезпечення інформаційної безпеки, а й мати пряме співвідношення з іншими доктринами, про які ми зазначали вище (Доктрина воєнної безпеки має враховувати положення Доктрини екологічної безпеки, Доктрина політичної безпеки — Доктрини соціальної та гуманітарної тощо). Оскільки ефективне функціонування, прикладом, системи інформаційної безпеки, та неефективне функціонування системи екологічної безпеки призводить до неефективного функціонування системи забезпечення національної безпеки, постає необхідність в узгодженому формуванні усього доктринального рівня забезпечення національної безпеки. При цьому формування доктрин має відбуватись із застосуванням принципу кореляції, тобто такого виду взаємодії, за якого зміна однієї доктрини обов'язково тягне зміни в

інших. Даний принцип уможливить реалізувати принцип системності та наступності забезпечення національної безпеки.

Системність розробки. Оскільки ДІБ є системоутворювальним нормативним документом в інформаційній сфері, вона має охоплювати усі концептуальні напрями реалізації національних інтересів в інформаційній сфері. Інформаційна сфера повинна розглядатися як система, тобто в зазначеній Доктрині мають бути віддзеркалені всі системні характеристики інформаційної сфери.

Концептуальність. Доктрина слугує концептуальним документом в інформаційній сфері, тобто законодавство у цій сфері формується і розвивається на основі Доктрини інформаційної безпеки. Реалізація першочергових заходів із забезпечення інформаційної безпеки, перерахованих у Доктрині, передбачає видання на її основі законів, указів і розпоряджень Президента, постанов КМУ, нормативних актів відомчого характеру, розроблення відповідних державних програм і планів. Саме тому на ДІБ має бути покладено виконання таких завдань: 1) впровадження української ідеї в глобальний історичний процес; 2) культивування української національної ідеї всередині України; 3) формування системної інформаційної політики, яка включає прогресивні концепції її реалізації і забезпечення безпеки. ДІБ має сформувати правові гарантії захисту українського народу в інформаційному просторі на трьох рівнях: оперативному, тактичному та стратегічному.

На *оперативному рівні* ДІБ має сприяти формуванню української національної ідеї, закласти фундамент для усвідомлення самоідентичності української нації, чіткому розмежуванню свого і чужого, конструктивного та деструктивного. Дані положення мають бути закріплені як в Стратегії національної безпеки, так і в Конституції України.

На *тактичному рівні* має бути сформовано чітку інформаційну політику, обов'язковою складовою якої виступає політика інформаційної безпеки. В рамках останньої потрібно чітко прописати сутність і призначення спеціальних інформаційних та інформаційно-психологічних операцій, характер і зміст інформаційних війн сучасності, особливості протидії і застосування інформаційної зброї тощо.

На *стратегічному рівні* ДІБ створює підґрунтя до формування української національної ідеології. Складовими механізмами даного процесу мають виступати: освіта, ЗМІ, у тому числі Інтернет, особливо соціальні мережі, культура, мистецтво (особливо національний те-

атр, центри народознавства, мистецтвознавства, краєзнавства, українська література).

Конкретизація деяких положень Доктрини на розвиток окремих її положень може здійснюватися у відповідних документах, які затверджує Президент України.

До основних **принципів змісту Доктрини інформаційної безпеки** належать:

- правове забезпечення стійкості концептуальної влади зі зміною правлячих груп;
- формування передумов до розбудови керованого українською державою і українським народом інформаційного простору;
- реалізації (практичної значимості);
- єдності форми та змісту;
- цілеспрямованості;
- модельованості процесів забезпечення інформаційної безпеки держави;
- паралельності розроблення Доктрини інформаційної безпеки України та систематизації інформаційного законодавства.

Директивна лінія усіх доктрин — **найефективніше забезпечення національних інтересів** через підтримання симбіотичного балансу інтересів особи, суспільства і держави.

4.3.2 Характеристика основних положень Доктрини інформаційної безпеки України

Нами вже було викладено теоретичні основи того, якою має бути відповідно до методології націобезпекознавства Доктрина інформаційної безпеки. Тепер проаналізуємо основні положення чинної Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 8 липня 2009 року.

Структурно вона складається з п'яти розділів:

1. Загальні положення.
2. Основні засади інформаційної безпеки України.
3. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки України.
4. Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України.

5. Прикінцеві положення.

Одразу впадає в очі відсутність преамбули, тобто частини, де законодавець пояснює, що це за документ, в чому його призначення, які суспільні відносини ним регулюватимуться.

На відміну від Стратегії національної безпеки України (далі — СНБ) і Закону України «Про основи національної безпеки України» (далі — ЗОНБ) в Доктрині інформаційної безпеки України (далі — ДІБУ) **не надається визначення поняття «доктрина» і не описується призначення документа.**

ПРИЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТА		
СНБ	ЗОНБ	ДІБУ
визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз	визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності	—

Отже, законодавець створив незрозумілу ситуацію, за якої невідомо, що це за документ, яке його призначення та місце в системі безпекового законодавства, значення як джерела права національної безпеки.

Розділ 1 «Загальні положення»

Аналіз змісту **загальних положень** підтверджує нашу думку про те, що автори ДІБУ не до кінця усвідомлюють призначення документа. Адже в цьому розділі йдеться лише про необхідність удосконалення застосування інформаційних технологій, їх важливість для ухвалення управлінських рішень. Єдиним, на наш погляд положенням, що заслуговує на увагу, це положення про те, що інформаційна безпека є невід’ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки.

Як резюме до розділу зазначимо, що завдяки унікальному геополітичному розташуванню України, багатству духовної та історичної спадщини Українського народу, керуючись ідеями розвитку національного самоусвідомлення та цивілізаційної єдності української на-

ції Україна має стати **інформаційно розвиненою державою** (виділено нами. — *Авт.*), повноправним і впливовим учасником європейського життя, посісти гідне місце у глобалізованому світі.

У п'яти абзацах можна зустріти такі інформаціологічні терміни: інформаційний простір, інформаційний вплив, інформаційна інфраструктура, інформаційна складова, інформаційні технології, натомість лише один раз згадується про інформаційну безпеку і зовсім не згадується ані про інформаційну політику, ані про державну політику інформаційної безпеки, ані про інформаційну функцію держави, ані про інформаційні права і свободи людини та громадянина.

Більш того, вживається не правовий термін: *інформаційно розвинена держава*. Замість цього терміна слід було вживати термін «розвинене інформаційне суспільство», адже його розвиток, з одного боку, свідчатиме про активну та дієву реалізацію державою інформаційної функції, гарантування захисту та розвитку інформаційних прав і свобод, з іншого — про реально високий рівень розвитку інформаційних прав і зрілість інформаційних правовідносин у країні.

Текст просякнуто державоцентристською ідеологією, оскільки про інформаційні права та свободи людини взагалі немає жодного слова, а основне призначення даного документа вбачається в тому, що держава має стати повноправним учасником європейського життя і посісти гідне місце у глобалізованому світі.

Такий безвідповідальний підхід авторів до написання тексту ми категорично не підтримуємо. Головна помилка авторів полягає в тому, що вони не відобразили специфіки інформаційної сфери, не наголосили на важливості формування механізмів реального захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина. Адже такі загальні фрази, як: «стати повноправним учасником європейського життя і посісти гідне місце у глобалізованому світі» можуть бути використані в будь-якій доктрині національної безпеки. Більш того, про це вже було сказано в тексті СНБ: «Україна впевнено заявила про своє прагнення посісти належне місце в європейській спільноті».

Резюме до розділу ДІБУ: у розділі не розкрито сутності та призначення документа, текстуально та змістовно не відображено актуальних проблем формування й розвитку інформаційного суспільства глобалізації інформаційних загроз, сутності й призначення інформаційної безпеки.

Розділ 2 «Основні засади інформаційної безпеки України»

Даний розділ вміщує принципи забезпечення інформаційної безпеки України.

По-перше, не зовсім коректно поряд із терміном «засади» вживати термін «основні», адже «не основних», другорядних засад не існує, а копіювати текстуальні помилки із ЗОНБ, де в преамбулі сказано про основні засади, не слід.

По-друге, аналогічна термінологічна помилка спостерігається і в першому абзаці тексту, де визначено, що основною метою (підкреслено нами. — *Авт.*) реалізації положень Доктрини інформаційної безпеки України є створення в Україні розвиненого національного інформаційного простору і захист її інформаційного суверенітету.

Так само як і принципи, мета не може бути не основною, адже мета — головний результат, на який спрямовується діяльність, інші підцілі вже не є метою і становлять собою окремі завдання. Тому більш вдалим є формулювання «головна мета», яке міститься в СНБ.

Не зовсім зрозуміло, про яку мету йдеться: про мету Доктрини чи про мету положень? Більш того, вживання терміна «інформаційний суверенітет», який не пояснено в загальних положеннях і не визначено на легальному рівні — юридично неправильно. Тим більш, що текстуальне превалювання терміна «інформаційний простір» викликає запитання до змісту назви. За такого визначення мети назва документа мала б бути «Доктрина безпечного інформаційного простору в Україні».

Адже передусім ДІБУ має забезпечити певний рівень інформаційної безпеки, який гарантував би реалізацію національних інформаційних прав і свобод людини та громадянина. Тому, на наш погляд, **мета ДІБУ визначена неправильно**.

Далі автори тексту помилково змішують поняття «інформаційної безпеки» і «забезпечення інформаційної безпеки», адже у розділі про засади інформаційної безпеки подають принципи забезпечення інформаційної безпеки.

Згідно з текстом:

забезпечення інформаційної безпеки України має здійснюватися за такими принципами:

- свобода збирання, зберігання, використання та поширення інформації;

- достовірність, повнота та неупередженість інформації;
- обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону;
- гармонізація особистих, суспільних і державних інтересів;
- запобігання правопорушенням в інформаційній сфері;
- економічна доцільність;
- гармонізація українського законодавства в інформаційній сфері з міжнародним;
- пріоритетність національної інформаційної продукції.

СНБ Принципи політики національної безпеки	ЗОНБ Принципи забезпечення національної безпеки	ДІБУ Принципи забезпечення інформаційної безпеки
<ol style="list-style-type: none"> 1) пріоритет прав і свобод людини і громадянина; 2) верховенство права; 3) пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; 4) своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; 5) чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; 6) демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави; 7) залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки; 8) використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки 	<ol style="list-style-type: none"> 1) пріоритет прав і свобод людини і громадянина; 2) верховенство права; 3) пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; 4) своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; 5) чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; 6) демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; 7) використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) свобода збирання, зберігання, використання та поширення інформації; 2) достовірність, повнота та неупередженість інформації; 3) обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону; 4) гармонізація особистих, суспільних і державних інтересів; 5) запобігання правопорушенням в інформаційній сфері; 6) економічна доцільність; 7) гармонізація українського законодавства в інформаційній сфері з міжнародним; 8) пріоритетність національної інформаційної продукції

Аналіз змісту даних принципів дає змогу чітко визначити помилковість і невиправданість їх віднесення до принципів забезпечення ІБ, адже ці принципи становлять принципи державної політики інформаційної безпеки. Так, зокрема, принцип гармонізації особистих, суспільних і державних інтересів жодного стосунку до безпеки не має, адже не всі інтереси забезпечуються механізмами безпеки, натомість увесь спектр інтересів належить до сфери управління державою — політики інформаційної безпеки.

Так само не можна висувати принципом забезпечення ІБ «економічну доцільність», а потім нижче за текстом писати: «Для цього необхідна державна підтримка вітчизняного виробника інформаційної продукції та телекомунікаційного обладнання, національних операторів телекомунікацій, зокрема, шляхом створення нормативно-правових, фінансових, фіскальних та інших передумов для підвищення їх конкурентоспроможності на світовому та національному ринках інформаційних та телекомунікаційних послуг».

Коли аналізуються питання безпеки, то вони мусять корелюватися із національними інтересами, адекватністю загрозам тощо, але аж ніяк не з економічною доцільністю. Тим більш, що відставання в інформаційній інфраструктурі призводить і до відставання в галузях ІТ-технологій, тому первісна суперечливість принципів і подальших положень авторів тексту доктрини очевидна.

Резюме до розділу 2

Зміст принципів не відповідає назві розділу, самі принципи взаємосуперечливі між собою і наступними положеннями.

Розділ 3 «Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки України»

Даний розділ структурно репрезентований з огляду на викладення:

- 1) життєво важливих інтересів в інформаційній сфері (особи, суспільства та держави);
- 2) реальних та потенційних загроз інформаційній безпеці України.

Знову ж таки впадає в очі незрозумілий підхід укладачів проекту до того, які саме інтереси вони виділяють відповідно до об'єктів національної безпеки — особи, суспільства та держави. Натомість загрози викладені відповідно до сфер національної безпеки, виділених у ЗОНБ, причому тільки щодо восьми (у законі їх виділено дев'ять).

Із абсолютно не зрозумілих причин автори, виділяючи загрози інформаційній безпеці, не виділяють дані загрози безпосередньо в інформаційній сфері. Такий гнітючий парадокс викликає не лише подив, а й питання щодо компетентності осіб, які готували текст документа.

По-перше, в національнознавстві усталеним є підхід до поділу національної безпеки на найбільш важливі сфери життєдіяльності. Нині відповідно до ЗОНБ їх дев'ять. Можуть точитися різні дискусії щодо певних назв і доповнень або скорочень, натомість парадигмальним є той факт, що національна безпека становить цілісний екзистенціальний феномен, репрезентований крізь призму її складових — найбільш важливих сфер життєдіяльності.

Проте автори проекту припускаються як мінімум двох прикрих помилок: 1) вони неправильно називають воєнну сферу, адже відповідно до ЗОНБ такої сфери немає. Існує воєнна сфера і сфера безпеки державного кордону; 2) у науці (національнознавство, інформаційне право, право інформаційної безпеки) не існує науково доведеної теорії про те, що кожна сфера національної безпеки складається з таких саме сфер життєдіяльності, як і національна безпека. Тобто екстраполяція таких положень має бути науково доведеною, а не поданою бездоказово в концептуальному документі. Саме зараз доречно пригадати наведені вище слова *В. Опришка* про те, що за цього випадку особистісні амбіції превалюють над інтересами загальнодержавними.

Аналізуючи термінологію, також слід зазначити, що в жодному нормативному акті не визначено поняття «життєво важливі національні інтереси». Адже в статті 1 ЗОНБ визначено поняття **національних інтересів**. Це — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету й єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства та держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Так само некоректно в назві надавати описові ознаки явища «реальні та потенційні загрози». Адже відповідно до тієї ж статті 1 ЗОНБ **загрози національній безпеці** — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Структурно слід було викласти даний розділ за наступним алгоритмом: визначити національні інтереси особи, суспільства та держави в

інформаційній сфері і подати адекватні даним інтересам загрози, які потім мають також співвідноситися із напрямками державної політики інформаційної безпеки.

Ми лишаємо поза увагою як зміст інтересів, так і подані загрози, оскільки їх детальний аналіз має здійснюватись у рамках окремого наукового дослідження.

Резюме до розділу 3:

- 1) повторюється термінологічна помилка, допущена в Законі України «Про основи національної безпеки України», в якому вживається термін «життєво важливі національні інтереси», проте його легальне визначення відсутнє;
- 2) структура розгляду не логічна, складові елементи не співвідносяться один з одним: подані життєво важливі інтереси не збігаються із задекларованими реальними та потенційними загрозами;
- 3) подані загрози вступають у суперечність визначеним в ЗУ «Про основи національної безпеки України» загрозам в інформаційній сфері.

Розділ 4 «Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України»

За текстом зазначено:

«Діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України має бути зосереджена на конструктивному поєднанні діяльності держави, громадянського суспільства і людини за трьома головними напрямками:

інформаційно-психологічному, зокрема щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі задля утвердження загальнолюдських та національних моральних цінностей;

технологічного розвитку, зокрема щодо розбудови та інноваційного оновлення національних інформаційних ресурсів, впровадження новітніх технологій створення, обробки та поширення інформації; захисту інформації, зокрема щодо забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, в тому числі технічного захис-

ту інформації в національних інформаційних ресурсах від кібернетичних атак».

Початок речення одразу суперечить здоровому глузду: розділ має назву «... у сфері інформаційної безпеки», а вже в першому ж реченні зазначено на забезпечення інформаційної безпеки (підкреслено нами. — Авт.).

Позитивним є законодавче визначення трьох окремих структурних напрямів політики інформаційної безпеки:

- 1) інформаційно-психологічний — рівень людини;
- 2) технологічний розвиток — рівень технологій;
- 3) захист інформації — захист безпосередньо інформації.

Така думка щодо необхідності відокремлення діяльності із забезпечення інформаційної безпеки була висловлена нами у книзі «Інформаційна безпека в умовах євроінтеграції», правда, дещо в іншому аспекті.

За сучасних умов, удосконалюючи висловлені думки як в нашій попередній праці, так і викладені в ДІБУ, зміст діяльності із забезпечення інформаційної безпеки має враховувати складність інформаційного середовища і якісних характеристик інформації, тож може бути подано з огляду на такі складові:

- 1) *захист людини* як споживача та виробника інформації (інформаційно-психологічна безпека);
- 2) *захист софту* — захист програмного забезпечення, за допомогою якого здійснюється збирання, зберігання, використання та поширення інформації;
- 3) *захист харда* — захист комп'ютерного обладнання, інформаційної інфраструктури;
- 4) *захист мереж* — нині, коли здебільшого всі об'єднані в соціальні мережі, в яких здійснюється обмін даними, важливого значення набуває розуміння необхідності розгляду як окремого елемента інформаційної безпеки діяльності із забезпечення безпеки інформаційних мереж (у тому числі пірингових);
- 5) *захист технологій* — захист безпосередньо інформаційних технологій забезпечення безпеки.

Щодо змісту заходів та його співвідношення із задекларованими вище загрозами, то наведемо порівняльну таблицю лише з однієї сфери.

ДІБУ	
Зовнішньополітична сфера	
Реальні та потенційні загрози інформаційній сфері	Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України
поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України;	
прояви комп'ютерної злочинності, комп'ютерного тероризму, що загрожують сталому та безпечному функціонуванню національних інформаційно-телекомунікаційних систем;	
зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет;	
	удосконалення інформаційного супроводу державної політики, діяльності українських громадських організацій та суб'єктів підприємницької діяльності за кордоном;
	організаційно-технічне, інформаційне та ресурсне сприяння держави вітчизняним засобам масової інформації, що формують у світовому інформаційному просторі позитивний імідж України;
	посилення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення щодо забезпечення національної безпеки України в разі повноправного її партнерства з державами-членами ЄС та НАТО;
	інтеграція в міжнародні інформаційно-телекомунікаційні системи та організації на засадах рівноправності, економічної доцільності та збереження інформаційного суверенітету;
	гарантування своєчасного виявлення зовнішніх загроз національному інформаційному суверенітету та їх нейтралізації

З наведеної порівняльної таблиці цілком очевидно вбачається невідповідність проголошених напрямів визначеним загрозам.

Для коректності та зрозумілості наших зауважень наведемо порівняльну таблицю аналогічних положень Закону України «Про основи національної безпеки України»:

ЗОНБ Зовнішньополітична сфера	
Загрози національним інтересам і національній безпеці України	Основні напрями державної політики з питань національної безпеки України
посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;	1) створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України; 2) запобігання втручанням у внутрішні справи України і відвернення посягань на її державний суверенітет і територіальну цілісність з боку інших держав
спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав;	3) забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу
воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України;	4) сприяння усуненню конфліктів, насамперед у регіонах, що межують з Україною; 5) участь у міжнародній миротворчій діяльності під егідою ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій у сфері безпеки; 6) участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки
	адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу

Отримані дані (внаслідок аналізу таблиці) уможливають дійти висновку, що тут лише один із напрямів політики з питань безпеки прямо не співвідноситься із жодною загрозою. Натомість щодо решти, то чітко можна простежити кореляцію, вживання уніфікованої термінології, тобто все те, що нечітко презентовано в розділі 4 ДІБУ.

Резюме до розділу 4

Проголошені напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки:

- 1) не відображають структурованості відповідно до об'єктів інформаційної безпеки, визначених у розділі 3;
- 2) не співвідносяться із реальними та потенційними загрозами, висвітленими у розділі 3.

Розділ 5 «Прикінцеві положення»

У Прикінцевих положеннях викладено те, що, на наш погляд, має частково міститися в преамбулі:

«Доктрина інформаційної безпеки України спрямована на забезпечення необхідного рівня інформаційної безпеки України в конкретних умовах даного історичного періоду. Вона є основою для:

- 1) формування державної політики у сфері інформаційної безпеки України;
- 2) розроблення проектів концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України;
- 3) підготовки пропозицій щодо дальшого системного вдосконалення правового, методичного, науково-технічного і організаційного забезпечення інформаційної безпеки України».

Не зовсім зрозумілим є значення терміна «*необхідний рівень*».

Якщо при визначенні мети Стратегії національної безпеки України в тексті документа відбувається конкретизація: «... **такий рівень** національної безпеки, **який би** гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність...», то в тексті ДІБУ цього бракує.

Тому така нечіткість з даним поняттям призводить до головного запитання: **а кому цей рівень необхідний і хто визначає рівень цієї необхідності?**

Стосовно трьох складових і призначення Доктрини, то вони віддзеркалюють наші напрацювання минулих років щодо теоретичного змісту Доктрини, тому сприймаються нами як науково обґрунтовані.

Резюме до розділу 5

Потребують:

- 1) уточнення формулювання призначення і мети Доктрини;
- 2) конкретизації основних напрямів застосування Доктрини;

3) акцентування уваги на системоутворювальному характері Доктрини.

Висновок щодо документа в цілому, мабуть, робити не варто, адже текст ДІБУ написаний не юридичною мовою, в ньому відсутні міжсистемні зв'язки, логіка, він викладений за незрозумілим алгоритмом із порушенням юридичної техніки. Саме тому автори тексту, напевно, прагнули не стільки підготувати концептуальний документ в інформаційній сфері, скільки просто задекларувати, що в Україні існує Доктрина інформаційної безпеки.

Висловлені вище зауваження дають змогу дійти висновку:

У даному варіанті чинна Доктрина інформаційної безпеки України не може бути основою і дороговказом систематизації інформаційного законодавства.

Тому, очевидно, що в перспективі виникає потреба істотного перегляду її основних положень, адже саме доктрина є одним із визначальних і похідних елементів, на підставі яких формується національна система законодавства.

Водночас вважаємо, що в інформаційному суспільстві запорукою ефективності усіх державних процесів є вміле управління інформаційними можливостями і ресурсами, тобто стратегічний підхід. Натомість, ґрунтовних та фундаментальних комплексних досліджень зазначеної проблематики, із залученням кращих вітчизняних та іноземних фахівців, у нашій державі нині майже не ведеться.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки зазначимо, що у монографічному дослідженні надано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні проблем консолідації інформаційного законодавства України з метою підвищення його ефективності.

Наведено теоретичне узагальнення й нове бачення розв'язання наукових задач, зміст яких полягає у комплексному та правовому аналізі консолідації як багатоаспектної, багатофункціональної складової систематизації інформаційного законодавства України та виробленні пропозицій і рекомендацій щодо здійснення даної діяльності, підвищення її наукового рівня й практичної ефективності.

За результатами проведеного дослідження вважаємо за необхідне сформулювати найбільш важливі та практично значущі науково обґрунтовані висновки.

1. В українській науці інформаційного права є достатня кількість теоретично-правових досліджень, які надають можливість сформулювати методологічні та методичні положення щодо консолідації інформаційного законодавства. Натомість конкретних системних досліджень консолідації інформаційного законодавства здійснено не було.
2. Консолідація розглядається не лише як етап, а й як вид у структурі складових систематизації інформаційного законодавства у розумінні безперервного процесу як на науковому, так і на правотворчому та правозастосовному рівнях.
3. Співвідношення консолідації з інкорпорацією та кодифікацією інформаційного законодавства полягає у тому, що вони є взаємозумовленими як етапи, процеси, напрями, методики, методи, способи, засоби, що у своїй органічній єдності утворюють нову якість його систематизації. При цьому вищою формою систематизації є кодифікація.

4. Легальна консолідація, яка здійснюється законодавцем та органами державної виконавчої влади у їх підзаконних нормативно-правових актах, розглядається як універсальний засіб, що надає можливість формувати структурні елементи системи інформаційного законодавства за умови, якщо вона здійснюється з урахуванням наукових здобутків інформаційного права.
5. Консолідація як засіб інституційної структуризації законодавства України щодо інформації дає змогу не тільки удосконалити його як складову системи права, а й робить упорядкованим, а отже, — доступним для розуміння у правозастосуванні та правоосвітній діяльності.
6. Консолідація інформаційного законодавства України і міжнародного інформаційного права як засіб розвитку системи права надає можливість уніфікувати та гармонізувати вітчизняну правову складову суспільних відносин відповідно до міжнародних стандартів, тим самим сприяти інтеграції, входженню країни до глобального інформаційного суспільства, невід'ємним сегментом якого є розвиток інформаційного суспільства нашої країни.
7. Здійснений аналіз законодавства окремих країн дав змогу обґрунтувати положення, що консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах є нагальною проблемою. У різних країнах даний процес відбувається по-різному, різними методами, способами, засобами законодавчої техніки з урахуванням традицій, звичаїв правового регулювання, належності до правової системи. При цьому констатується, що досвід окремих країн в Україні має бути застосований з позиції конструктивної критики, з урахуванням відповідних наукових обґрунтувань і позбавленням комплексу меншовартості деяких українських дослідників, які вважають, що в нашій країні не може бути наукових розроблень світового рівня, а будь-які законодавчі акти — це лише переклад з інших мов із урахуванням законодавства України.
8. Досвід наукових здобутків українських вчених щодо кодифікації інформаційного законодавства вже позитивно був сприйнятий за кордоном, зокрема щодо ініціативи українських парламентарів з розроблення модельного Інформаційного кодексу міжпарламентською асамблеєю СНД.

9. Удосконалення інформаційного законодавства України при його кодифікації, розробленні проекту Кодексу України про інформацію має обов'язково враховувати його консолідацію з іншими галузями вітчизняного права, особливо тими, що вже кодифіковані, передусім із Конституцією України, Цивільним кодексом України та Кримінальним кодексом України. При цьому даний процес не повинен відбуватись без «вторгнення» до їх галузевих структурних складових. Це забезпечить системність інформаційного законодавства, реалізацію його у єдиній структурі.

Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві виступає важливою умовою перспективного його дієвості. Ієрархія правовідносин, визначена у Конституції України, обов'язково має бути консолідована у проект Кодексу України про інформацію.

10. Особливості застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України полягають у тому, що в нашій країні існує значна кількість законодавчих актів, у яких інформація вже сформульована як визначальний предмет правового регулювання. При цьому ініціюються нові законопроекти, що у новій редакції змінюють назву чинних законів. Зважаючи на це, Верховній Раді України пропонується призупинити прийняття нових спеціальних законів щодо інформаційної сфери, а органам центральної виконавчої влади відмовитися від розроблення окремих законопроектів, ініційованих Урядом. На етапі підготовки проекту Кодексу України про інформацію та прийняття його як законодавчого акта варто вносити зміни й доповнення до Закону України «Про інформацію». За своєю природою цей Закон є системоутворювальним для інформаційного законодавства як галузі. Після відповідної апробації у правозастосуванні його положення повинні бути консолідовані у проект Кодексу України про інформацію. Закон України «Про інформацію» має втратити чинність після набрання чинності Кодексу України про інформацію.

Як свідчать результати наших досліджень, в Україні вже сформовано відповідну наукову базу щодо правовідносин в інформаційній сфері, зокрема в умовах формування національного інформаційно-

го суспільства як сегмента глобального інформаційного суспільства. У результаті вивчення великої кількості наукових публікацій стосовно дослідження інформаційних правовідносин сформувалася думка, що більшість вітчизняних дослідників нібито не помічають праць один одного. Вони переважно орієнтуються на російськомовні наукові джерела і мало звертають увагу на наукові публікації дослідників інших країн. Деякі науковці, обґрунтовуючи свій комплекс меншовартості, переносять його на «узагальнення», на кшталт того, що «наша країна значно відстає від розвинених країн у галузі не тільки інформаційних технологій, а й наукового та ефективного законодавчого забезпечення існуючих інформаційних відносин». Стосовно відставання у галузі інформаційних технологій, таке твердження має підстави, проте щодо законодавчого забезпечення суспільних інформаційних відносин можна посперечатись. Можливо, такі висновки зроблено тому, що авторам не відомі праці інших вітчизняних дослідників? Нині слід порушувати питання про недостатність розвитку вітчизняного інформаційного законодавства та наукових знань, про недостатність консолідації зусиль українських науковців, політиків, державних діячів щодо підтримки розвитку інформаційного права в цілому та інформаційного законодавства зокрема.

Здебільшого в юридичній науці виокремлюють два основні підходи до розуміння видів (форм, етапів) систематизації. За першим виокремлюють чотири: інкорпорацію, консолідацію, кодифікацію та облік. За другим — три основні види систематизації: інкорпорацію, консолідацію й кодифікацію. Ми поділяємо позицію другого підходу.

Відтак, консолідацію інформаційного законодавства пропонуємо розглядати не тільки як вид чи етап його систематизації, а й як важливу методику реалізації його інкорпорації та кодифікації.

Отже, з метою подальшого ґрунтовного дослідження пропонується консолідацію інформаційного законодавства розглядати як багатаспектну, багатозначну, багатофункціональну категорію, яку можна сформулювати за універсальним змістом таким чином:

«консолідація інформаційного законодавства — це соціальний процес, що визначається комплексом наукових, організаційних, правових способів, засобів, методів, методик, що в єдності утворюють доктринально сформовану методологію легального формування системи законодавства щодо інформації певними суб'єктами суспільних відносин».

Як свідчать дослідження, після фрагментарного, ситуативного створення інформаційного законодавства країни на стадії його становлення дедалі більшу перевагу науковці надають переходу до парадигми його консолідації на галузевому рівні з наступною кодифікацією, створення проекту Кодексу України про інформацію. За сутністю Кодекс України про інформацію має стати консолідованим законодавчим актом, де визначатимуться основні засади суспільних відносин в інформаційній сфері суспільства.

Дослідження стану правового регулювання інформаційної діяльності свідчить: законодавство щодо інформації доволі розгалужене і постійно піддається інтенсивним змінам та доповненням. З одного боку, така тенденція є позитивною, оскільки відображає усвідомлення необхідності змін в інформаційних відносинах, а з другого, — ускладнює процес прогнозованості правореалізації. Вирішення проблем подальшого удосконалення інформаційного законодавства вбачається у належному ґрунтовному науковому забезпеченні з відповідною фінансовою підтримкою держави.

Проблеми нормативно-правового забезпечення інформаційних відносин у різних країнах хоча й відрізняються в деталях, проте мають і однакові прояви. Зазначене зумовлює консолідацію зусиль держав щодо удосконалення правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства на міждержавному рівні.

На розвиток законодавчого забезпечення суспільних інформаційних відносин в Україні після здобуття незалежності безпосередньо впливає як проголошення нею євроінтеграційних пріоритетів, так і необхідність поглиблення зв'язків із Росією та іншими країнами СНД — тих, що склалися історично, і нових, які формуються під впливом єдиного слов'янського (переважно російськомовного) інформаційного простору. Це зумовлює активізацію державної підтримки наукових розробок щодо законодавчого регулювання суспільних інформаційних відносин в Україні. При цьому створюються науково обґрунтовані можливості удосконалення консолідації національного інформаційного законодавства України, а також можливості переходу її зі становища об'єкта на суб'єкт міжнародного права, що може ініціювати нові пропозиції міжнародному співтовариству у сфері консолідації його зусиль, пов'язаних із правовим регулюванням глобальної інформаційної сфери суспільства як чинника підтримки міжнародної інформаційної безпеки.

Отже, консолідація за образним відображенням нині виступає не стільки етапом, скільки важливою методикою у методології кодифікації законодавства України про інформацію як процесу його систематизації. Правове регулювання суспільних інформаційних відносин через подальшу консолідацію інформаційного законодавства із підзаконними нормативно-правовими актами буде сприяти не тільки удосконаленню правової системи в інформаційній сфері, а й підвищувати її ефективність.

Ми приєднуємося до позиції тих дослідників, які вважають, що системоутворювальний законодавчий акт для інформаційної сфери суспільства повинен мати таку назву: **Кодекс України про інформацію**. Адже вона найбільше за формою семантично консолідується з правилами формування категорій в українській мові, а також чітко розкриває основний об'єкт правовідносин і предмет правового регулювання.

Також ми вважаємо, що при консолідації понятійного апарату правовідносин щодо інформації не слід бездумно «мавпувати» зарубіжний досвід, особливо юридико-граматичні конструкції з російської мови. Для прикладу, російськомовна категорія «Гражданский кодекс» не перекладається українською мовою як «Громадянський кодекс», а згідно з європейськими традиціями — «Цивільний кодекс». Відповідно, галузеве формулювання за граматичною конструкцією російської мови категорії «Інформаційний кодекс» згідно зі стилістикою української мови слід перекладати у формі категорії «Кодекс про інформацію».

Формування консолідованої доктрини щодо системних ознак інформаційного права доречно визначити у преамбулі проекту Кодексу: що за суспільні відносини консолідовано упорядковані в цьому законодавчому акті. Рамки регулювання групи суспільних інформаційних відносин, виокремленої для кодифікації, повинні бути чітко консолідовано визначені, щоб уникнути юридичних колізій, протиріч, невідповідностей з іншими галузями законодавства, де інформація є похідним предметом забезпечення їх реалізації.

Таким чином, однією з виразних тенденцій розвитку сучасного національного й міжнародного інформаційного права є всеосяжний вплив на них процесів глобалізації і міждержавної інтеграції. Під таким впливом проходять перевірку історичним часом традиційно-консервативні та новітні інформаційно-правові доктрини й

принципи, а також механізм та сутність інформаційного регулювання міжнародного співробітництва держав.

У зв'язку з модернізацією держави, появою принципово нових прав, нових інститутів, що гарантують захист прав і свобод, інститут інформаційного права постійно видозмінюється. Так еволюція законодавства позначається на необхідності нормативного удосконалення механізму регулювання інформаційних правовідносин.

Саме тому дане видання є своєрідним синтезом, спробою систематизації набутого, поєднання теорії та практики, демонстрації власних напрацювань і, безперечно, запрошення небайдужих до подальших конструктивних дискусій, які скерували б цю проблему з поля теоретичних обговорень у русло практики.

Відтак, ця монографія заслуговує на увагу з боку не тільки тих, хто тримає в своїх руках важелі, що керують долями планети, а й тих, кого цікавить майбутнє світу, в якому вони живуть. Тут можна перефразувати слова грецького політика Перікла:

«Творити майбутнє можуть не усі, але усі мають знати, яким воно буде».

CONCLUSIONS

Summing up, in monograph granted the new solution of the scientific task which is to clarify the problem of consolidation of information legislation of Ukraine with the purpose to improve its efficiency.

The theoretical generalization and a new vision of solving scientific problems whose content is a complex legal analysis of the consolidation as a multidimensional, multi-functional component of the systematization of information legislation of Ukraine and the formulation of proposals and recommendations for the implementation of this activity, increasing its level and practical efficiency.

By the results of the research we consider necessary to formulate the most important, practically meaningful and scientifically valid conclusions.

1. It is enough theoretical and legal studies that provide an opportunity to form of methodological and methodical provisions, concerning consolidation of information legislation in the Ukrainian science of information law. Instead particular system research of consolidation of information legislation was not implemented.
2. The consolidation is considered not only as a stage, but as a kind of structure components of systematization of information legislation in the sense of a continuous process both on scientific and law-making & law enforcement levels.
3. Ratio of the incorporation with consolidation and codification of information legislation is that they are as interdependent stages, processes, trends, techniques, methods, ways, means, in its organic unity form a new quality of its systematization. Thus the highest form of systematization is codification.
4. Legal consolidation, which is implemented by the legislator and the executive authorities in their subordinate legal acts shall be considered as a versatile tool that allows you to form the building blocks of

information legislation, provided it is carried out based on the scientific achievements of information law.

5. Consolidation as a means of institutional structuring of legislation of Ukraine on information makes it possible not only to improve it as part of the legal system, but also makes it the orderly and therefore — accessible to the understanding in the enforcement and law-educational work.
6. Consolidation of information legislation of Ukraine and the international information law as a means of system of law allows to unify and harmonize the national legal component of social relations in accordance with international standards, thus to promote of integration accession to the the global information society, an essential segment of is the development of information society of our country.
7. The analysis of legislation of some countries made it possible to substantiate the position that the consolidation of information law in modern legal systems is an urgent issue. In different countries, this process takes place in different ways, by different methods, methods, means of legislative techniques based on traditions, customs of legal regulation, belonging to the legal system. At the same time is ascertained that the experience of some countries in Ukraine should be applied from a position of constructive criticism considering the scientific justification and the deprivation of the inferiority complex of some Ukrainian scholars who believe that in our country cannot be scientific researches world-class, and any legislative acts — it is only translation from other languages, taking into account the laws of Ukraine.
8. Experience of the scientific achievements of Ukrainian scientists concerning the codification of information legislation has been positively received abroad, including the initiative of Ukrainian parliamentarians to develop a model code of Information by Interparliamentary Assembly of the CIS.
9. Improvement of information legislation of Ukraine during its codification, elaboration of the Code of Ukraine on the information is necessary to consider its consolidation with other sectors of the domestic law, particularly those that are codified primarily with the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine and the Criminal Code of Ukraine.

The consolidation of the constitutional provisions on the legal informational relations in the legislation is an important condition for the prospects of its effectiveness. The hierarchy of legal relations defined in the Constitution of Ukraine, must be consolidated in the draft Code of Ukraine on information.

10. Features of the application of consolidation in the codification of information legislation in Ukraine lies in the fact that in our country there are a number of legislative acts in which information is already formulated as defining subject of legal regulation. At the same time are initiated new laws that in the new edition alter the name of existing laws. Given this, the Parliament of Ukraine proposed to suspend the acceptance of new special laws on information sphere, and the central executive authorities to abandon the development of specific draft laws, initiated by the Government. At the stage of the draft Code of Ukraine on the information and its adoption as legislative act should make changes and additions to the Law of Ukraine «On Information». The nature of this law is system forming for information legislation as a branch. After appropriating approbation in the enforcement of its provisions should be consolidated into draft Code of Ukraine on information. Law of Ukraine «On Information» shall lose its validity after the entry into force of the Code of Ukraine on information.

According to the results of our research, in Ukraine already formed the corresponding scientific framework for legal relations in the information sector, particularly in conditions of formation of national information society as a segment of the global information society. A result of studying large number of scientific publications relating to research of informational legal relations formed the view that the majority of domestic researchers seem oblivious to each other's works. They are mainly oriented to the Russian scientific sources and pay little attention to the scientific publications of researchers in other countries. Basing their inferiority complex some scholars carry over it to the «generalization», such that «our country is far behind the developed countries in the field of not only information technology, but also a scientific and effective legislative support existing information relationships». Regarding the lag in information technology, this statement has a reason, but is debatable concerning legislative provision of public information relations. Perhaps such conclusions were made because the authors do

not know the works of other domestic researchers? Today should raise the issue of the lack of development of national information legislation and the scientific knowledge, the lack of consolidation of efforts of Ukrainian scholars, politicians, public figures in support of information law in general and in particular of information legislation.

In most cases, in legal science are singled out two main approaches to understanding species (forms, steps) of systematization. Under the first are singled out four dimensions: incorporation, consolidation, codification and accounting. According to the second — three main types of systematization: incorporation, consolidation and codification. The position of the second approach we share.

Therefore, consolidation of information legislation we suggest to consider not only as a form or stage of its organizing, but also as an important method of implementation of its incorporation and codification.

Consequently, to further fundamental research the consolidation of information legislation we propose view as multifaceted, meaningful, multi-category, which can be formulated by universal meaning as follows:

«Consolidation of information legislation — is a social process that is determined by a complex of scientific, organizational, legal ways, means, methods, techniques that in unity form the doctrinally existing methodology of legal formation of legislation on information by certain entities of public relations».

According to researches, after the fragmented, situational creation of information legislation of the country at the stage of its formation, an increasing preference scientists provide the transition to the paradigm of its consolidation at the branch level, followed by codification, the establishment the draft Code of Ukraine on information. According to essence of the Code of Ukraine on information has become a consolidated legislative act, which will determine the basic principles of public relations in the field of information society.

Research of the state of legal regulation of information activities suggests that legislation regarding information rather extensive and constantly exposed to intense amended. On the one hand, this trend is positive, because it reflects the awareness of the need for change in information relationships, and on the other — makes it difficult to predictability of law-implementation. Solving Problems for further improvement of information legislation is seen in the proper scientific approach with appropriate financial support from the state.

Problems of regulatory support of information relations in different countries although different in detail, but also have the same symptoms. The above leads to consolidation of the efforts of legal support for the improvement development of the information society at the international level.

Since independence in Ukraine on development of a legislative provision of public information relations affects both the proclamation of European integration priorities and necessity of deepening relations with Russia and other CIS countries — those that have a strong history, and new ones that are shaped by a single Slavic (mostly Russian-speaking) information space. This causes the activation of state support of scientific developments concerning legislative regulation of public information relations in Ukraine. At the same time creates opportunities for increased science-based national consolidation of information legislation of Ukraine and opportunities to move it from the position of an object on subject of international law that can initiate new proposals to the international community in consolidation of its efforts to related the legal regulation of the global information sphere of society as a factor in maintaining international information security.

So, consolidation in the figurative reflection nowadays considered not so much stage as an important technique in the methodology of the codification legislation of Ukraine on the information as the process of its systematization. The legal regulation of informational public relations through further consolidation of information legislation with bylaws will not only contribute to the improvement of the legal system in the information sphere, but also enhance its effectiveness.

We join to the position of those scholars who believe that the system forming legislative act for the informational sphere of society should have such name: the Code of Ukraine on information. Because it more semantically consolidated under the form with the rules of forming categories in the Ukrainian language, and clearly reveals the main object and the subject legal relations regulation. We also believe that the consolidation of legal relations conceptual apparatus concerning information should not blindly copy foreign experience, especially legal and grammatical constructions in Russian.

Developing the consolidated doctrine regarding systemic features of information law is appropriate to determine in the preamble of of the draft Code: what kind of social relations consolidate ordered in this legislative act. Regulation scope the group of public informational relations, chosen for the codification, should be clearly consolidate defined to avoid the legal colli-

sions, contradictions, inconsistencies with other branches of law where the information is a derivative of collateral for their implementation.

Thus, one of distinct trends of contemporary national and international information law is a comprehensive impact on the processes of globalization and inter-state integration. Under such influence are tested by historical time traditional conservative & newest information and legal doctrines and principles, and the mechanism and nature of informational regulation of international cooperation of states.

The Institute of information law is constantly modified due to modernization of the state, the emergence of fundamentally new rights, new institutions that guarantee protection of the rights and freedoms. So naturally affects the evolution of the need for improvement of the regulatory mechanism of regulation legal informational relations.

Thus, this publication is a peculiar synthesis, an attempt to systematize the acquired experience, a combination of theory and practice, a demonstration of own elaborations and certainly an invitation of concerned persons to further constructive discussions, which will direct this issue from the field of theoretical debates to practical implementation.

Thus, the monograph deserves attention from not only those who hold in their hands the levers that control the fate of the planet, but also those who are interested in the future of world where they live. Here it is possible to paraphrase the words of the Greek politician Pericles:

«To create the future may not everybody, but everyone should know what it will be».

ТЕЗАУРУС

Адаптація законодавства (з англ. — *adaptation*) — означає пристосовувати, переробляти — 1) це процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства країн-моделей; 2) пристосування чинних внутрішньодержавних норм до нових міжнародних зобов'язань держави без внесення будь-яких змін в її законодавство. Термін «адаптація» вживається у ширшому значенні, ніж «наближення законодавств», і охоплює не тільки проведення гармонізації та уніфікації законодавства України з законодавством ЄС, але й здійснення всього комплексу заходів, необхідних для приведення законодавства України у відповідність до вимог нормативно-правових актів ЄС і рецепцію цілого комплексу правових принципів, концепцій, доктрин і понять, що становлять так зване *acquis communautaire*.

Акумуляція нормативно-правових актів — накопичення масиву текстів нормативно-правових актів із питань регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері та інформації про їх прийняття, зміну, припинення, що можуть здійснюватись як у паперовій, так і в електронній та цифровій формах.

Алгоритм формування інформаціологічної парадигми — чітка послідовність дій, спрямованих на формування інформаціологічної парадигми, включає формування наступних еліт: *наукова еліта*, що творить інформаціологічну парадигму: інформаціологія, інформаційне право, інформаційна безпека; *освітянська еліта* — транслятор інформаціологічних знань: навчальні дисципліни з інформаціологічної тематики, що мають бути закріплені для викладання як обов'язкові в усіх ВНЗ гуманітарного профілю; *управлінська еліта* — після отриманих знань на другому рівні, на підставі верифікації парадигм, розроблених на першому рівні, впроваджує її у практичну інформаційну діяльність

Апроксимація законодавства (від лат. *approximatio* — зближення). — 1) процес заміни одних нормативно-правових актів іншими, близькими до вихідного; 2) є максимальним наближенням певних положень національного правового акта до аналогічних положень директиви ЄС. *Approximation*

of law в англійському тексті Договору про заснування Європейського Співтовариства вживається у значенні зближення законодавства держав-членів, а тому справедливо входить до змісту поняття «гармонізація законодавства».

Аудіовізуальні засоби масової інформації — радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис.

Види інкорпорації — 1) за обсягом інкорпорованого нормативного матеріалу: генеральна (повна) та часткова; 2) залежно від характеру розміщення матеріалу: хронологічна та систематична; 3) залежно від суб'єкта інкорпорації чи від юридичної сили збірника: офіційна, неофіційна тощо.

Віднесення інформації до державної таємниці — процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня її секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію — передбачена статтею 47 Закону України «Про інформацію», норма згідно з якою порушення законодавства про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Властивості кодифікаційної діяльності у сфері інформації — 1) у процесі кодифікаційної діяльності, на відміну від поточної правотворчості, здійснюється глибокий перегляд усього чинного інформаційного законодавства та його більш чи менш широке включення до кодифікаційних актів; 2) кодифікація як форма правотворчості використовується для розв'язання перспективних завдань розвитку інформаційного законодавства; 3) при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і ґрунтовний облік тенденцій розвитку інформаційного суспільства й інформаційного простору, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації.

Гармонізація законодавства — (від грецьк. *harmonia*) означає скріплення, злагодженість, структурну узгодженість частин єдиного цілого — 1) самостійний спосіб правової інтеграції поряд із такими способами, як рецепція та уніфікація; дає змогу сформувати правові стандарти в певній сфері правового регулювання, а тому повинен передувати уніфікації права та застосовуватися там і тоді, де та коли відсутня потреба в останній. Необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності

між об'єктами, які гармонізуються. Оскільки єдність у широкому значенні відображає будь-який зв'язок систем, що взаємодіють, перебувають у певному взаємовідношенні, важливою ознакою гармонії є досягнення об'єктами ступеня їхнього узгодження, що забезпечує їхнє існування та функціонування як частини цілого.

Геоінформаційні системи — сучасні комп'ютерні технології, що дають можливість поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо)/

Головне завдання систематизації інформаційного законодавства — створення повноцінної й несуперечливої ієрархічної системи нормативно-правових актів, яка спроможна забезпечити стабільне функціонування та розвиток інформаційного простору, інформаційного суверенітету інформаційної інфраструктури, комплексний і ефективний захист інформаційних прав та інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

Державна політика національної безпеки — передбачає утвердження засад національної єдності задля розбудови демократичної, правої, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно-, техногеннобезпечних умов життєдіяльності суспільства. Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових, передусім інформаційних складових її забезпечення.

Джерела литовсько-руського права — ухвалені державою або визнані нею норми права, що надавали їм офіційного загальнообов'язкового значення. Поділялися на такі види: *правові звичаї*, об'єднані в систему усного звичаєвого права; нормативно-правові акти *писаного світського права*, насамперед привілеї; *релігійно-правові норми* християнського (канонічного права); внутрішні нормативно-правові *договори земського права*; *міжнародно-правові акти*; *судові декрети*. Правовий прецедент не був джерелом литовсько-руського права, проте судово-адміністративними урядовцями у своїй службовій діяльності використовувалася практика судів, яка була не обов'язковою для застосування.

Доктрина інформаційної безпеки (широке розуміння) — загальноправова, спеціально-юридична матриця, результат стратегічного планування,

що являє собою концептуальний базис як державної інформаційної політики, так і вітчизняного інформаційного законодавства, оскільки в ній закріплено національні інтереси в інформаційній сфері, основні загрози, напрями державної політики в інформаційній сфері, а також механізми забезпечення безпеки.

Доктрина інформаційної безпеки (вужьке розуміння) — офіційний методологічний документ (концепція — документ концептуального рівня), в якому визначено засади державної інформаційної політики, керівні принципи, цільові настанови та напрями забезпечення інформаційної безпеки, окреслено механізм функціонування системи інформаційної безпеки. Слугує основою для: формування державної політики інформаційної безпеки України; підготовки пропозицій з удосконалення правового, методичного, науково-технічного й організаційного забезпечення інформаційної безпеки України; формування напрямів систематизації (інкорпорації, консолідації, кодифікації) інформаційного законодавства; розроблення концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України.

Друковані засоби масової інформації — періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним накладом.

Електронна демократія — форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна економіка — форма економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна комерція — форма торгівлі товарами та послугами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що включає всі фінансові та торгові трансакції, які проводяться за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких трансакцій.

Електронна послуга — послуга, надана громадянам та організаціям в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна культура — форма культури, яка передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна освіта — форма отримання освіти, що здобувається з використанням виключно інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронне урядування — форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Електронний уряд — єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання.

Елементи структури права на інформацію — збирання, зберігання, використання, поширення інформації.

Етапи діяльності консолідатора — стадії діяльності особи, що здійснює консолідаційну діяльність: визначити обсяг нормативно-правового матеріалу, який піддається консолідації; проаналізувати кожен документ як об'єкт консолідації; прийняти класифікаційне рішення, до якої галузі права віднести даний нормативний акт або його складову частину; ухвалити рішення про включення цілого нормативного акта до консолідованого збірника законодавства чи про доцільність дроблення акта на складові частини та включення їх до консолідованого збірника нормативно-правових актів; визначити місце даного документа або його складової частини в ієрархічній будові консолідованого збірника; звернути увагу на частини документа і зазначити, які з них можуть бути віднесені до інших галузей права та включені до інших галузевих або міжгалузевих збірників законодавства; визначити, чи має місце повторення гіпотези, диспозиції та санкції у статтях цього нормативного акта та інших документів; вказати на той чи інший нормативний акт або його частини, які втратили свою чинність, і виключити їх зі складу консолідованого збірника нормативно-правового матеріалу.

Етапи інкорпорації інформаційного законодавства: 1) інкорпоратор з'ясовує критерії систематизації, тобто здійснює вибір виду інкорпорації (повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна чи хронологічна). Ураховуючи стан інформаційного законодавства України та правові недоліки правового регулювання інформаційних відносин, найбільш доречним, на нашу думку, є проведення генеральної, предметної та офіційної інкорпорації; 2) визначається обсяг нормативно-правового матеріалу, який потребує інкорпорації, тобто коло тих НПА, предметом яких є суспільні відносини у сфері інформації; 3) слід здійснити дослідження, «очищення» НПА шляхом видалення з тексту окремих статей, пунктів, аб-

заців, що втратили силу, чи, навпаки, внесення всіх подальших змін, доповнень з уточненням реквізитів актів, які внесли такі зміни чи доповнення; усунення з тексту тих частин, які не містять нормативних розпоряджень, з позначок про причини відсутності в тексті цих частин; зібрання відомостей про осіб, які підписали нормативний акт, тощо; 4) усі НПА групуються відповідно до предмета регулювання в межах інформаційної проблематики (ЗМІ, інформаційна безпека тощо) та займають відповідне місце в структурі інкорпораційного збірника.

Етапи кодифікації банківського законодавства — 1) допарламентський етап (уповноваження Комісії із систематизації банківського законодавства на здійснення кодифікаційних робіт; подання пропозицій щодо структури проекту Банківського кодексу України; обговорення поданих пропозицій у відкритому режимі конференцій, симпозиумів тощо; обговорення зауважень та нових пропозицій у тому самому режимі; обговорення структурних елементів проекту Банківського кодексу України; проведення юридичної експертизи проекту Банківського кодексу України; передача проекту Банківського кодексу України на розгляд комітету Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності; остаточне редагування тексту проекту Банківського кодексу України; подання підготовленого проекту Банківського кодексу України на розгляд Верховної Ради України; 2) парламентський етап (процедура розгляду проекту Банківського кодексу України як законопроекту; прийняття проекту Банківського кодексу України шляхом голосування); 3) післяпарламентський етап (підписання Банківського кодексу України Президентом України; опублікування Банківського кодексу України; набрання чинності Банківським кодексом України).

Етапи систематизації інформаційного законодавства — послідовні стадії проведення систематизації. Передбачається три етапи: *інкорпорація законодавства* — визначення ієрархічної системи та структури інформаційного законодавства на рівні правової доктрини; *консолідація законодавства* — виділення в системі законодавства галузі та закріплення її легально у Зводі законів України як розділу — «Інформаційне законодавство»; *кодифікація законодавства* — розроблення і ухвалення Верховною Радою України Кодексу України про інформацію.

Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері — 1) особи: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу; 2) суспільства: збереження і примноження духовних,

культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування й розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства; 3) держави: недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав і міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації й коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Життєво важливі національні інтереси України — права і свободи людини і громадянина; суверенітет України, її територіальна цілісність, недоторканність державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенство права; соборність держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможність держави та економічний добробут населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову; неухильне дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечні умови життєдіяльності, захист навколишнього природного середовища; збереження і розвиток духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійні відносини з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного та рівноправного його члена.

Завдання систематизації джерел литовсько-руського права — вдосконалення діючих привілеїв та упорядкування правових звичаїв, приведення їх до цілковитої внутрішньої узгодженості шляхом створення як єдиних, загальнодержавних збірників нормативних актів: Жалуваної грамоти 1457 року, Судебника Казимира IV 1468 року, так і місцевих Уставних земських грамот.

Загрози інформаційній безпеці — прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації; комп'ютерна злочинність та

комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб і національних інтересів суспільства та держави.

Загрози національній безпеці — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Закон України «Про основи національної безпеки України» — нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України 19 червня 2003 року, який відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Законодавство у сфері інформаційної безпеки України — охоплює: Закони України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січня 2002 року, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 червня 1994 року, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні» від 8 жовтня 1997 року, Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року тощо.

Засоби масової інформації — 1) теле- і радіомовна організація, інформаційне агентство та друкований засіб масової інформації; 2) система організацій із відображення суспільних процесів і навколишнього середовища, які створюють, обробляють і доводять до масового споживача інформацію; 3) юридичні особи, які здійснюють соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації. Поділяються на *аудіовізуальні* та *друковані*.

Зміст доктрини інформаційної безпеки — понятійно-категорійний апарат, методологічне вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки, широка і завершена система поглядів, що ґрунтується на категоріях, які мають базовий і парадигмальний серед фахівців характер саме у цій доктрині. Зміст доктрин має ґрунтуватися на системі логічних доказів і знаходити свій вияв у поняттях, що відображають дійсність із забезпечення інформаційної безпеки.

Значення систематизації Юстиніана — 1) мала забезпечити належне правове регулювання у Візантійській імперії; 2) справила вплив на практично усі європейські правові системи; 3) може слугувати прикладом органі-

зації й успішного проведення у стислі терміни значних за обсягом робіт із систематизації і часткової кодифікації права.

Ідейне підґрунтя систематизації Юстиніана — специфічний візантійський світогляд, який сформувався на основі східноєвропейської (православної) гілки християнства.

Імплементация норм інформаційного права — цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного інформаційного права, зобов'язань.

Інкорпорація — (походить від латинської *incorporation* — включення до складу) — форма систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший наявний нормативний матеріал поєднуються в певному порядку у збірниках без зміни змісту цих актів; 1) вищий вид діяльності з упорядкування видання нормативних актів, за якого шляхом їх зовнішньої обробки та систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання у єдиному збірнику (зібранні) досягається всебічне викладення нормативно-правового матеріалу, що стосується визначеного часу чи визначеної сфери суспільного життя, яка має самостійне значення; 2) об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства; 3) полягає в підготовці й виданні державними та недержавними інституціями чи окремими фахівцями різного роду збірників, що забезпечують доступність і можливість ознайомлення широкого кола громадськості з текстами законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють правові відносини в інформаційній сфері; 4) являє собою лише зовнішню систематизацію; 5) форма систематизації законодавства, яка полягає у зовнішньому впорядкуванні вже наявних НПА без зміни змісту норм права. Інкорпорація відрізняється від кодифікації тим, що остання завжди має офіційний характер.

Інкорпорація законодавства — виражається в повному або частковому об'єднанні в алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку нормативних актів визначеного рівня в різного роду збірники (зібрання). Інкорпорація є винятково зовнішньою обробкою законодавчого матеріалу, обліком і об'єднанням його без зміни тексту самих актів за заздалегідь визначеними ознаками, зокрема: юридична чинність нормативно-правових актів, хронологічна чи алфавітна послідовність, системно-предметний порядок тощо.

Інкорпорація інформаційного законодавства — систематична інкорпорація, під час здійснення якої упорядковуються нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації, усуваються норми, які втратили чинність; покликана упорядкувати законодавство за одним чи кількома критеріями без зміни змісту.

Інкорпорація податкового законодавства — форма систематизації податкового законодавства. Відрізняється деякими особливостями: 1) режим правового регулювання, як і правове регулювання оподаткування, в цілому не змінюється, оскільки постійним залишаються зміст і форма податкових законодавчих норм; 2) мають констатуючий характер, тобто збірки податкового законодавства складаються без зміни текстів актів, які до них входять; 3) у процесі інкорпорації відображаються лише зміни актів, які мають офіційний характер, корекція інкорпораційних збірок здійснюється лише з урахуванням останніх офіційних змін і доповнень; 4) зміни та доповнення до текстів податкових актів повинні обов'язково містити посилення, офіційні реквізити актів, якими внесено відповідні зміни; 5) зміни податкових законодавчих актів стосуються вилучення із текстів актів, об'єднаних у збірку, лише тих частин, які втратили чинність. Хронологічна інкорпорація податкового законодавства виступає найпримітивнішою формою цього виду систематизації податкових законодавчих норм, має лише констатуючий характер та фактично не впливає на зміну законодавства, не усуває проблем при користуванні.

Інституції — слугували для закладення фундаменту юридичної освіти систематизації Юстиніана, згідно з яким вона розглядається не як кодифікація і не як компіляція класичного римського права, а як спроба шляхом систематизації (з відповідною переробкою та модернізацією) класичного римського та чинного візантійського права створити нове — греко-римське право на підґрунті права римського.

Інформатизація — сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Інформатика — наука про автоматизацію інформаційних процесів із застосуванням інформаційно-комунікаційних і комп'ютерно-інформаційних технологій. Широке впровадження досягнень інформатики у різні сфери суспільного життя породило таке соціально-технічне явище, як інформатизація.

Інформаційна безпека — 1) невід’ємна складова кожної зі сфер національної безпеки, водночас — важлива самостійна сфера забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки; 2) безпека інформації (вузьке розуміння), а також як система, що складається з інформаційно-технічної, інформаційно-психологічної безпеки та інформаційної безпеки у сфері прав і свобод (широке розуміння).

Інформаційна ідентичність — різновид наднаціональної ідентичності, заснована на загальноцивілізаційній ментальності найвища форма філософсько-антропологічної репрезентації інформаційно-правового знання, що дає ідеалізоване уявлення про онтологічну сутність, епістемологічний зміст, методологічне значення, аксіологічну цінність, антропологічну спрямованість, праксеологічну природу і телеологічні засади розвитку інформаційної цивілізації і окремого суб’єкта як творчого та дієвого актора в цьому процесі. Виступає своєрідним *простором* інформаційних ідей, інформаційних інтересів, інформаційних цінностей, соціокультурних змістів як відлуння інформаційного розмаїття світу і процесів кіберсоціалізації особистості; *консолідуючим чинником* для формування інформаційної культури, інформаційної свідомості та інформаційної політики, що характеризують інформаційний потенціал держави і створюють необхідні та достатні умови для збереження культурно-історичної та інформаційної самобутності конкретного інформаційного суспільства; *основою* для вироблення ефективної державної інформаційної політики, заснованої на взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства; *зумовлена* об’єктивними тенденціями розвитку міжнародного інформаційного права, права інформаційної безпеки, права інформаційної політики, права інформаційного суспільства тощо за допомогою яких уможливорюється здатність до ефективного правового регулювання міжнародних інформаційних відносин, формуються засади до уніфікованого правозастосування інформаційних норм, виробляються уніфіковані інформаційні патерни.

Інформаційна інтелігенція — інформаційно освічені й інформаційно грамотні люди, тобто ті, хто з величезних масивів інформації уміє відбирати лише корисну, і використовуючи її, набувати інформаційні переваги над іншими, отримуючи суттєві важелі для встановлення контролю над інформаційним та іншими стратегічними просторами.

Інформаційна інфраструктура — сукупність різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних мереж і каналів передачі даних, засобів комунікацій і управління інфор-

маційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування.

Інформаційна послуга — дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами.

Інформаційна технологія — цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Інформаційне законодавство — складна внутрішньо обумовлена єдність законів і підзаконних актів, об'єднаних одним предметом нормативно-правового регулювання (інформаційні відносини), узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на суміжні з ними відносини та своєрідною системністю, зумовленою ієрархією правових норм у сфері інформації.

Інформаційне законодавство спрямовано на забезпечення: 1) дотримання конституційного права кожного «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію» будь-яким законним способом (ст. 34 Конституції України), зокрема знайомитися з документами і матеріалами, що безпосередньо стосуються його прав і свобод; перетворення сучасної української держави на інформаційну; 2) можливість контролю з боку громадян і громадських організацій діяльності органів державної влади; 3) захист авторського права і права майнової власності на інформаційні ресурси, інформаційні технології та засоби їх забезпечення; 4) формування і використання інформаційних ресурсів в умовах рівності всіх форм власності шляхом створення інформаційного ринку і конкурентного середовища, проведення державної антимонопольної політики; 5) відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за порушення під час формування інформаційних ресурсів та їх використання, зокрема персональної відповідальності керівників органів державної влади за якість формування державних інформаційних ресурсів і доступу до них; 6) узгодженість рішень і активне використання єдиного інформаційного простору; тісна інформаційна взаємодія з країнами-членами СНД і активний інформаційний обмін в системі міжнародного співробітництва.

Інформаційне суспільство — 1) суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку; 2) суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комуніка-

ційних технологій; 3) суспільство знань, тобто суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею; 4) глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з другого, — відкриває кожному співсуспільству нові можливості для самоідентифікації.

Інформаційні відносини — 1) однорідна група суспільних відносин, що виникають при поводженні інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів при реалізації кожним суб'єктом інформаційних прав і свобод, а також при виконанні обов'язків органами державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод; 2) інформаційні зв'язки між суб'єктами політичної системи суспільства, держави, що виникають під час одержання, використання, зберігання та споживання інформації; 3) такі відносини, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні документованої або публічно оголошеної інформації про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Інформаційний геоправовий простір — самостійна категорія, яка надає можливість аналізувати та оцінювати всю правову інформаційну реальність в цілому, а не окремі її компоненти: геополітичні, геостратегічні, геоекономічні тощо. Крім того, дане поняття об'єднує всі методи і шляхи, а головне, форми, в яких міститься правова інформація. Водночас інформаційний геоправовий простір складається з національного та міжнародного рівнів.

Інформаційний маргінал — особа, яка перебуває поза межами інформаційного суспільства, що втратила свій інформаційний статус внаслідок унікальності власної соціокультурної ситуації, при переході до глобальної взаємодії в рамках інформаціонального капіталізму, і неспроможності протистояти нав'язуванню та пристосуватися до якісно нової мережної архітектури інституційних структур інформаційного суспільства.

Інформаційний ресурс — систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній області і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети.

Інформаційне правове середовище — 1) сукупність форм, змісту, уявлень, оцінок тощо діючого права у просторовому, часовому вимірах, соціаль-

ному русі, відповідно до дії інформаційного правового простору певного суспільства; 2) охоплює систему юридичних зв'язків і відносин, правових комунікативних установ, правових реалій, обумовлених дією права, що визначає характер, спрямованість та інтенсивність правової активності; 3) системне утворення, центральною ланкою якої є людина, її соціально-правова активність спрямована на сприйняття, здійснення й відтворення правових настанов. Система суспільних зв'язків і відносин, що відображає взаємодію людей у сфері суспільного життя, окресленого правом, є головне, необхідне й суттєве у розумінні інформаційного правового середовища. У цьому значенні інформаційне правове середовище є змінний у просторі й часі процес руху правових зв'язків і відносин.

Інформаційний суверенітет держави — здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави.

Інформаціологія — консолідована наука міждисциплінарного, комплексного змісту про уніфіковане та різнобічне розуміння інформації.

Інформація — будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. *А. Н. Колмогоров* запропонував визначення кількісних ознак інформації як мінімальної довжини (складності) програм, що дає змогу перетворити один об'єкт (дані) на інший — нові дані. *Н. Вінер* розглядав інформацію як специфічну субстанцію, відмінну як від матеріального, так і від ідеального, стверджуючи, що «інформація — це ані матерія, ані енергія».

Кібернетика (від *грецьк.* — мистецтво управляти) — наука про загальні закони отримання, збереження, передавання і розповсюдження інформації у складних управляючих системах. При цьому під управляючими системами розуміються не лише технічні, а й біологічні та соціальні системи. Прикладами складних управляючих систем є нервові системи живих організмів, особливо організм людини, а також апарат управління у суспільстві.

Кодифікаційна діяльність — зумовлений потребами суспільного розвитку та системністю права, здійснюваний на основі певних принципів правотворчий процес із перероблення змісту та форми групи чинних нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання в єдиному кодифікованому акті з метою удосконалення законодавства.

Кодифікація законодавства — була введена у науковий обіг *І. Бентамом*: 1) найвищий рівень систематизації законодавства, який передбачає переосмислення, творче перероблення та вдосконалення усього пра-

вового матеріалу, наявного в державі; сприяє створенню якісної системи законодавства, що позитивно впливає на ефективність правореалізації; 2) вид систематизації нормативних актів, що мають спільний предмет регулювання, який полягає в їх змістовній переробці (усуненні розбіжностей та суперечностей, скасуванні застарілих норм) і створенні зведеного нормативного акта.

Кодифікація інформаційного законодавства — 1) форма систематизації інформаційного законодавства, яка полягає у діяльності компетентних державних органів і спрямована на вдосконалення чинного законодавства з метою усунення прогалин та суперечностей, розроблення нових правових норм, зумовлених потребами суспільного розвитку; 2) найкращий напрям удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. На відміну від інших форм систематизації інформаційного законодавства кодифікація охоплює не тільки зовнішню, а й внутрішню обробку нормативно-правових актів, тобто впорядковується не тільки форма законодавства, а й перероблюється його зміст; 3) форма докорінного перероблення консолідованих актів у сфері інформації, норми яких регулюють інформаційну діяльність, забезпечення узгодження інформаційного законодавства з нормами споріднених галузей права, звільнення інформаційно-нормативного масиву від застарілих норм шляхом прийняття Інформаційного Банківського кодексу України.

Консолідація (з латини — *consolidation* — зміцнення, згуртування, об'єднання) — 1) самостійна форма систематизації, у процесі якої проходить процес об'єднання кількох нормативно-правових актів, що регулюють однакову сферу суспільних відносин, в один збільшений акт, який визнається правотворчим органом в якості нового джерела права, а попередні розрізнені акти втрачають юридичну силу. Консолідація спрямована на підготовку одного або кількох нормативно-правових актів із вузького кола питань шляхом об'єднання в них правових норм, які містяться в раніше виданих нормативних актах. Крім того, консолідація законодавства має лише офіційний характер, оскільки новостворений акт затверджується уповноваженим органом, а всі інші акти, норми яких увійшли до нього, визнаються такими, що втратили силу. Щодо відмінностей з кодифікацією, то консолідація законодавства обмежується лише зовнішньою обробкою, а не внесенням, поряд із тим, ще змін до змісту нормативно-правового акта; 2) це, насамперед, лише зовнішня систематизація і в незначною мірою — внутрішня; 3) є проміжним етапом, з'єднувальною ланкою між інкорпорацією та кодифікацією, чим забезпечується цілісність,

монолітність і послідовність процесу систематизації. Особливу актуальність ця форма систематизації набула у сфері відомчої правотворчості.

Консолідація інформаційного законодавства — проміжна форма систематизації інформаційного законодавства, що проводиться з метою об'єднання інформаційних норм інкорпорованих збірників і внесення деяких уточнень до них шляхом утворення інформаційних консолідованих актів.

Консолідація понятійного апарату сфери інформаційних — процес формування єдиного, на основі консенсусу, понятійного апарату в теорії і практиці інформаційного права, об'єднання його в систему, а також згуртування дослідників і утворення наукових шкіл навколо цього як теоретично-практичної проблеми та напрацювання істинних знань, що втілюватимуться через освіту в повсякденне життя.

Критерії визначення форм удосконалення законодавства — 1) безпосередній (прямий) або опосередкований (непрямий) вплив певних видів юридичної діяльності (юридичних операцій) на якісний стан законодавства; 2) об'єкт удосконалення, в якості якого можуть виступати: а) зміст і форма проектів нормативно-правових актів; б) зміст і форма нормативно-правових актів, які були прийняті, але ще не набрали чинності; в) зміст і форма чинних нормативно-правових актів.

Критерії здійснення інкорпорації законодавства — дата прийняття НПА, алфавітний порядок, предметна ознака (галузі, інститути права та сфери державної діяльності), суб'єкт видання НПА, юридична чинність тощо.

Литовська метрика — Державний архів Великого князівства Литовського XV—XVIII століть. Матеріали Литовської Метрики Великого князівства Литовського, опубліковані в «Актах, относящихся к истории Западной России», «Актах, относящихся к истории Южной и Западной России», «Архиве Юго-Западной России», «Актах, издаваемых Виленской комиссией для разбора древних актов» та інших збірниках старожитніх документів.

Литовський Статут — своєрідне завершення попереднього процесу уніфікації різних правових систем давніх руських земель з національним литовським правом. Замість різноманітного місцевого права: Волинського, Київського тощо вперше утворено загальне «посполите» право для всіх частин Литовської держави. **Литовський Статут є суто українським джерелом права**, оскільки останній свого часу увібрив переважну кількість норм «Руської Правди».

Масова інформація — публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

Мета кодифікації — створення якісних нормативно-правових актів, а в цілому — удосконалення законодавства.

Мета консолідації — усунення множини нормативно-правових актів, дублювання чи колізій правових норм тощо.

Мета консолідації інформаційного законодавства — усунення множини нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інформації завдяки зведенню їх до одного більш великого акта. Специфікою консолідованого акта є те, що він заново приймається компетентним правотворчим органом, має власні офіційні реквізити та замінює нормативні акти, що увійшли до його складу, які, своєю чергою, втрачають чинність цілком або частково.

Мета систематизації інформаційного законодавства — 1) виявлення прогалин і суперечностей у правовому регулюванні відносин в інформаційній сфері; 2) уніфікація норм інформаційного законодавства з нормами інших підгалузей інформаційного права та з нормами інших галузей права під час проведення інкорпорації та консолідації; 3) забезпечення належного інформаційно-правового регулювання відносин у сфері інформації шляхом розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України; 4) створення чіткої структури правового регулювання суспільних відносин між їх суб'єктами щодо інформації, забезпечення співвідношення потреб, інтересів людини, соціальних спільнот і держави; 5) стабілізація правопорядку; 6) приведення нормативно-правового регулювання до форми, яка забезпечує нормальне функціонування суспільного життя; 7) закладення основ для розроблення стратегії формування інформаційного законодавства.

Мета Стратегії національної безпеки України — забезпечити такий рівень національної безпеки, який гарантував би поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Міжнародно-правові стандарти в інформаційній сфері — а) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного інформаційного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва; б) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, які фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що належать до джерел інформаційного права та реалізуються у практиці відповідних міжнародних судових установ.

Напрями державної політики інформаційної безпеки — 1) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживанням службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 2) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 3) забезпечення інформаційного суверенітету України; 4) вдосконалення державного регулювання діяльності інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Напрями державної політики у сфері технічного захисту інформації — 1) удосконалення чинних та створення нових нормативно-правових актів щодо захисту інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, що належить державі; 2) розроблення нормативно-правових актів щодо захисту відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави; 3) удосконалення правових механізмів організаційного забезпечення ТЗІ; 4) удосконалення нормативно-правових актів щодо умов і правил провадження діяльності у сфері ТЗІ; 5) розроблення нормативно-правових актів щодо визначення статусу головної у сфері ТЗІ, головних (базових) за напрямами ТЗІ організацій; 6) удосконалення нормативно-правових актів щодо здійснення контролю за імпортом з метою впровадження в Україні іноземних інформаційних технологій із захистом інформації та засобів забезпечення ТЗІ; 7) розроблення нормативних документів із питань формування та розвитку моделі загроз для інформації; 8) розроблення нормативних документів із питань сертифікації засобів забезпечення ТЗІ та атестації на відповідність вимогам ТЗІ об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту; 9) удосконалення чинних та розроблення нових нормативних документів із питань ТЗІ тощо.

Напрями інкорпорації — 1) розподіл повноважень між суб'єктами інкорпораційної процедури, що передбачає два послідовні етапи: докомісійний та комісійний; 2) вибір критерію, за яким необхідно проводити інкорпорацію; 3) поділ нормативно-правових актів, процедурні аспекти залеж-

но від часу їх ухвалення, упорядкування, утворення підгруп нормативно-правових актів залежно від того, яким органом державної влади акт видано.

Національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам (абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2411-VI (2411-17) від 01.07.2010).

Національні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Неофіційна інкорпорація — вид інкорпорації, здійснюється відомствами, державними або приватними видавництвами, науковими установами, фірмами, окремими особами, суб'єктами, що не мають спеціальних повноважень. Такі збірники законодавства не є джерелом права. За характером розташування матеріалу інкорпорацію можна розділити на хронологічну (за датами видання) та систематичну (за тематичними розділами залежно від змісту — за предметним принципом

Об'єкти інформаційних відносин — документована або публічно оголошена (оприлюднена) інформація про події та явища в галузі політики,

економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Об'єктивні причини кодифікації інформаційного законодавства – 1) наявність численних нормативно-правових актів із регулювання інформаційних правовідносин різної юридичної сили; 2) динамічність інформаційних відносин; неузгодженість зі стандартами Європейського Союзу; 3) декларативність окремих норм через відсутність механізму правореалізації; 4) необхідність системного вирішення проблеми нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

Облік законодавства — діяльність зі збору, збереження та підтримки в контрольному стані, зі створення пошукової системи, яка забезпечує перебування необхідної правової інформації в масиві актів, взятих на облік; облік не усуває і не пом'якшує дефектів чинного законодавства, а є необхідним етапом здійснення кодифікаційної діяльності, технічним засобом, спрямованим на полегшення систематизації.

Обов'язки учасників інформаційних відносин — 1) поважати інформаційні права інших суб'єктів; використовувати інформацію згідно із законом або договором (угодою); 2) забезпечувати дотримання принципів інформаційних відносин; 3) забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою; 4) зберігати інформацію в належному стані протягом встановленого терміну та надавати її іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку; 5) компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Ознаки, спільні для інкорпорації та консолідації — мета їх проведення (упорядкування нормативно-правових актів); об'єднання нормативного матеріалу за певним критерієм.

Ознаки інформаційних правовідносин — 1) виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку з інформацією; 2) визначають державну політику щодо дотримання і захисту інформаційних прав людини; 3) відбивають особливості застосування публічно-правових і цивільно-правових методів правового регулювання; 4) є ідеологічними відносинами — результатом свідомої діяльності людей, спрямованої на формування необхідного суб'єкту управління інформаційного впливу; 5) виникають, припиняються або змінюються, як правило, на основі норм права; 6) мають, зазвичай, багатосторонній характер і є особливою формою взаємного зв'язку між невизначеним колом суб'єктів (соціальні мережі) через їхні права, обов'язки, повноваження і відповідальність; 7) гарантуються державою через механізми реалізації державної інформаційної політики, зокрема

через реалізацію державної політики інформаційної безпеки; 8) мають вольовий характер.

Ознаки інформаційного суспільства — компоненти, які описують інформаційне суспільство: 1) будь-який індивід, група людей, підприємство або організація в будь-якому місці країни й у будь-який час можуть одержати за відповідну плату або без оплати на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку певну інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності та розв'язання як особистих, так і соціально значимих завдань; 2) сучасна інформаційна технологія, що виробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі або організації; 3) розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки прискореного науково-технічного прогресу; 4) автоматизація, роботизація й комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва та управління; 5) радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких стає розширення сфери інформаційної діяльності та послуг.

Ознаки систематизації податкового законодавства — 1) цілеспрямованість діяльності компетентних органів щодо упорядкування законодавчого забезпечення надходжень коштів до публічних фондів у вигляді податків і зборів; 2) діяльність компетентних органів з упорядкування податкових законодавчих норм у винятковій відповідності до їх повноважень; 3) здійснення систематизації податкового законодавства державними органами як у формі реалізації власної компетенції в регулюванні оподаткування, так і при делегуванні таких повноважень державою; 4) проведення систематизації податкового законодавства взаємопов'язаними формами (інкорпорація — внаслідок простого зібрання нормативно-правових актів за часом або предметною ознакою; кодифікація — завдяки переробці й удосконаленню змісту нормативно-правового акта; консолідація — внаслідок одночасного зібрання нормативно-правових актів зі зміною їх змісту), які доповнюють одна одну; 5) оформленням підсумків систематизації податкового законодавства, що зумовлено формою систематизації та передбачає появу збірки нормативно-правових актів, кодексу або зводу законів тощо.

Ознаки, що різнять інкорпорацію і консолідацію — консолідація, на відміну від інкорпорації, передбачає перероблення правового масиву, внаслідок чого в одному НПА можуть міститися правові норми різних нормативних приписів, а також створюється новий консолідований нормативно-правовий акт, який заново ухвалюється правотворчим органом, проходить процедуру затвердження, має власний номер і слугує джерелом права, на яке можна посилалися в процесі правозастосування.

Особливості кодифікації — 1) предметом кодифікаційної обробки є конкретні правові норми й юридичні інститути, незалежно від того, в яких актах вони містилися раніше; 2) систематичний виклад правових норм та інститутів саме і становить завдання кодифікації; 3) у результаті кодифікації укладається не збірник нормативних актів, а новий єдиний зведений правовий акт, який обов'язково затверджується компетентним правотворчим органом.

Особливості систематизації інформаційного законодавства — зумовлюються комплексним характером галузі, відсутністю єдиного методу правового регулювання, специфікою суспільних відносин в інформаційній сфері, наявністю значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють інформаційну діяльність, врегулюванням окремих питань інформаційної діяльності нормами інших галузей права, наявністю значної кількості імперативних норм і застарілих нормативно-правових актів, здійсненою раніше кодифікацією в окремих інформаційних відносинах, значним впливом міжнародного інформаційного законодавства.

Офіційна інкорпорація — діяльність правотворчого органу чи інших компетентних органів щодо видання збірників НПА, норми яких мають загальнообов'язковий характер та становлять офіційні джерела при вирішенні різного роду юридичних питань. Збірник законодавства, який є наслідком інкорпораційної діяльності за власною ініціативою авторів, без спеціальних повноважень правотворчих органів, наукових і навчальних установ. Укладається видавництвами, практичними органами чи окремими фахівцями. Не є офіційним.

Офіційна інкорпорація — це видання збірок і збірників законодавства за дорученням правотворчого органу (органів) спеціально уповноваженими органами (наприклад, Міністерством юстиції), причому правотворчий орган офіційно не затверджує такий збірник, і тому тексти поміщених у ньому актів не набувають офіційного характеру.

Передумови систематизації джерел литовсько-руського права — загальні, об'єктивні економічні, соціальні, а також особливі, конкретні політичні передумови (війна з Тевтонським орденом, боротьба між польською та литовсько-руською шляхтою за Західну Волинь і Східне Поділля, ліквідація Казимиром IV удільних українських князівств тощо), що спонукало створення необхідних нормативно-правових збірників.

Правила законодавчої техніки систематизації литовсько-руського права — 1) упорядники литовсько-руського права уникали суперечностей між правовими нормами рівної юридичної сили; 2) не допускали повторів при укладанні нових правових норм; 3) не посилалися на правові нор-

ми, що втратили чинність; 4) узгоджували нові нормативно-правові акти з раніше ухваленими та звичаєвим правом.

Правове регулювання інформаційних відносин в Україні — здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування відносин, які виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, їх юридичне закріплення, безпека і розвиток засобів масової інформації: друковані та аудіовізуальні ЗМІ.

Правовий моніторинг — цілеспрямована систематична діяльність суб'єктів моніторингу щодо відстеження, обліку, оцінювання та аналізу нормативних правових актів, які регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, з метою їх контролю, прогнозування, планування подальшого розвитку, підвищення ефективності, якості, а також ступеня їх доступності для суб'єктів інформаційних відносин і підвищення правової обізнаності останніх на основі наданих у результаті моніторингу рекомендацій.

Правова основа розроблення та реалізації Стратегії національної безпеки України — Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», інші закони України та міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, які в сукупності визначають засади політики держави у сфері національної безпеки.

Правотворчий процес — 1) порядок здійснення юридично значущих дій, що процесуально оформлені, юридично опосередковані і носять офіційний характер, з підготовки, прийняття й опублікування нормативного акта; організаційно оформлена діяльність держави зі зведення в закон державної волі шляхом виявлення потреб у нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин і створення відповідно до потреб нових правових норм, заміни і скасування чинних.

Предмет систематизації інформаційного законодавства — власне інформаційне законодавство.

Принципи кодифікації інформаційного законодавства — верховенство права, законність, об'єктивність, етапність, безперервність кодифікаційної роботи, відповідність Інформаційного кодексу України нормам інформаційного права та інших галузей права і вимогам юридичної техніки; плановість, системність і систематичність проведення кодифікаційних робіт; наукова обґрунтованість кодифікованих актів; врахування системно-структурних властивостей об'єктивного юридичного права та законодавства; техніко-юридична досконалість кодифікаційних актів; на-

ближення кодифікаційної діяльності в Україні до європейських стандартів, зумовлених особливостями континентальної правової системи.

Принципи наукового забезпечення правотворчої діяльності щодо систематизації — системний та комплексний підходи у вирішенні проблем правотворчості; ретельне фундаментальне й прикладне теоретичне обґрунтування новацій (понять, категорій тощо); залучення широкого кола вітчизняних фахівців до обговорення проблем інформаційного законодавства; неприпустимість необґрунтованого копіювання зарубіжного досвіду; повага та гуманне ставлення до людини, її честі, гідності, репутації; презумпція невинуватості.

Принципи політики національної безпеки — пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень і взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави; залучення громадянського суспільства до процесу вироблення й реалізації політики національної безпеки; використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки.

Принципи систематизації — демократизм, гласність, законність, науковість, системність, плановість.

Принципи формування Доктрини інформаційної безпеки (ДІБ) — основоположні начала, на яких ґрунтується процес формування Доктрини інформаційної безпеки. Виокремлюють дві групи принципів: 1) *форми* ДІБ, які описують засади формування самого документа; 2) *змісту*, які описують засади внутрішнього наповнення даної Доктрини — текстуальної, змістовної, світоглядної, ідеологічної та концептуальної складової.

Причини систематизації Юстиніана — дія низки об'єктивних і суб'єктивних чинників: соціально-економічний стан імперії, який потребував відповідної системи управління та правового забезпечення; необхідність уніфікації правових норм, що діяли у Східній і Західній Римських імперіях, з метою консолідації правосвідомості їхніх мешканців; великодержавницькі прагнення Юстиніана I; особисті уподобання Юстиніана I, його харизматичність, наявність кваліфікованих помічників-правознавців.

Результат інкорпорації — видання збірників законів, інших нормативних актів. Деякі із науковців зазначають ще зібрання законодавства або звід законів.

Результати процесу систематизації — правове регулювання широкого спектра нормативно-правових актів, урахування їх специфіки й особливостей упорядкування; усунення або, принаймні, обмеження дублювання норм різними галузями законодавства; усунення прогалин; подолання колізій у законодавстві; створення умов відповідної юридичної кваліфікації.

Риси кодифікаційної діяльності — 1) кодифікаційна діяльність здійснюється компетентними правотворчими органами держави, а тому має державно-владний, офіційний характер і є різновидом правотворчості; 2) її об'єктом є певна група нормативно-правових приписів, що мають спільний предмет правового регулювання; 3) зумовлена передусім потребами суспільного розвитку і такою властивістю об'єктивного юридичного права, як його системність; 4) змістом цієї діяльності є перероблення форми та змісту нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання в єдиний цілісний комплекс; 5) являє собою процес, який складається з певних послідовних дій (операцій), стадій та етапів; 6) діяльність на основі певних принципів, за допомогою певних засобів, із застосуванням певних правил кодифікації; 7) її результатом є створення кодифікаційних актів, тобто єдиних, внутрішньо узгоджених за змістом і юридично цілісних нормативно-правових актів, які мають юридичну форму зовнішнього виразу (найменування): «закон», «кодекс», «основи законодавства», «положення», «статут» тощо.

Система — органічно пов'язана сукупність елементів, які у своїй єдності утворюють нову якість.

Систематизація — обов'язкове здійснення правової акумуляції, що являє собою відбір і накопичення нормативних правових актів для подальшої обробки засобами систематизації та є невід'ємною складовою процесу її здійснення.

Систематизація інформаційного законодавства — тривала поетапна процедура упорядкування та вдосконалення законів і підзаконних актів, норми яких регламентують діяльність у сфері інформації, способами укладально-технічного або нормотворчого характеру, що передбачає створення єдиних нормативно-правових актів — інкорпорованих збірників і консолідованих актів інформаційного законодавства, а також (у кінцевій перспективі) розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України.

Стадії систематизації — 1) вирішення питання про вид систематизації та форму акта; 2) добір нормативно-правових актів, що підлягають подальшій обробці, визначення підрозділу, який здійснюватиме систематиза-

цію; 3) аналіз відібраних актів, визначення їх юридичної повноцінності; 4) розміщення проаналізованого матеріалу та складання збірників відомчих нормативних актів або створення консолідованого акта.

Стратегія національної безпеки України — один із основоположних документів у сфері національної безпеки, в якому визначаються принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Структура Доктрини інформаційної безпеки — внутрішня будова Доктрини, яка має корелювати цілям її розроблення, у ній мають знайти своє відображення: поняття інформаційної безпеки, її місце в системі національної безпеки; поняття системи інформаційної безпеки; чітке визначення національних інтересів в інформаційній сфері, визначення їх пріоритетності; мета, задачі, функції, принципи, методи та напрями функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки; обґрунтування функцій і структури, основних характеристик, властивостей і функціональних можливостей системи безпеки в інформаційній сфері за умови забезпечення єдності форми й змісту Доктрини.

Структура правового регулювання інформаційних відносин — комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих чинних нормативно-правових приписів, що вміщені в нормативно-правових актах, який виражається в їхній єдності й узгодженості, а також у розподілі залежно від критерію класифікації.

Суб'єкт офіційної інкорпорації — правотворчий орган чи інші компетентні інституції. Якщо інкорпоровані збірники НПА готують інші компетентні органи, то збірник має бути затверджений або іншим способом офіційно схвалений правотворчим органом.

Суб'єкти інформаційних відносин — громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, юридичні особи, держава, інші держави та їх юридичні особи, міжнародні організації тощо.

Суспільно значима інформація — інформація, яка виступає предметом громадського інтересу за умови, що право громадськості знати цю інформацію переважає право власника на її захист.

Технології кодифікаційної діяльності — 1) сукупність засобів і прийомів здійснення кодифікаційних робіт і створення кодифікованих актів; 2) правила застосування таких засобів і прийомів; 3) процес здійснення кодифікації, який складається з певних послідовних дій, стадій, етапів.

Удосконалення законодавства — діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (його змісту та форми)

відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання.

Українське право — система звичаєвих та правових норм, що була створена на основі «Руської Правди», найкращим чином збережена у Литовському Статуті та була поширена на території Лівобережної України до 1842 року, часу введення в дію «Зводу законів Російської імперії».

Уніфікація законодавства — своєрідна наука узагальнення і єднання різних структур механізму правової регламентації, що має двоєдиний характер. Уніфікація є, з одного боку, процесом вироблення загальних норм щодо подібних проблем соціального розвитку, а з другого — техніко-формалізованою обробкою вже прийнятих уніфікованих положень.

Уніфікація юридичних термінів — сукупність прийомів, правил і засобів, за допомогою яких досягаються термінологічна єдність і узгодження чинного законодавства.

Форми вираження процесу уніфікації законодавства — універсалізаційна, інтеграційна і систематизаційна. Ця тріада дає змогу детальніше аналізувати правову сутність регульованих відносин, пізнавати їх зміст і структуру. Уніфікація має суттєве значення в процесі систематизації законодавства, при розробленні різних галузевих і міжгалузевих стандартів, здійсненні ревізійних робіт.

Форми систематизації литовсько-руського права мають два різновиди.

Перша — проста *галузева кодифікація*, характерними рисами якої були зовнішня і внутрішня переробка нормативного матеріалу; ухвалення нових нормативних документів; зміна правових принципів; здійснення кодифікації державними органами; оновлення законодавства, усунення суперечностей, прогалин, приведення до вимог сучасності. Наслідком цього стало ухвалення Жалуваної грамоти 1457 року і Судебника Казимира IV 1468 року; друга — офіційна, *предметна інкорпорація*: зведення нормативних актів, наданих населенню окремих земель, в Уставних земських грамотах у предметному порядку без суттєвої зміни змісту попередніх привілеїв.

Форми систематизації транспортного законодавства — поділяються на головні, до яких належать *кодифікація й інкорпорація*, та другорядні — *облік і консолідація*. Базовими засадами систематизації при цьому є законність, нормативна визначеність процедури, плановість та науковість, відсутність бюрократичних і формальних підходів, узгодженість процесу та змісту, системність, адекватність, стабільність і визначеність меж, форм і суб'єктів, що здійснюють зазначену діяльність.

Форми удосконалення законодавства — 1) обговорення проектів нормативно-правових актів; узгодження проектів нормативно-правових актів; 2) експертиза нормопроектів; 3) підписання законів Президентом України; 4) державна реєстрація підзаконних нормативно-правових актів відповідними органами юстиції; 5) новелізація та ревізія чинних нормативно-правових актів; 6) скасування незаконних чинних нормативно-правових актів; 7) офіційне нормативне тлумачення чинних нормативно-правових актів; 8) припинення чинності неконституційних та незаконних нормативно-правових актів судовими рішеннями; 9) систематизація нормативно-правових актів, у тому числі їх кодифікація.

Функції кодифікації — основні напрями її впливу на чинне законодавство: правотворча, узгоджувальна, фундаментальна, ієрархічна, узагальнювальна, новелізаційна, системоутворювальна, стабілізаційна, оптимізаційна, функція усунення дефектів у законодавстві.

Функції кодифікації банківського законодавства — головні зовнішні прояви сутнісних властивостей кодифікаційної процедури, конкретизовані напрями її суспільно значимого впливу на банківські відносини: 1) *змістові* функції — залежно від виду банківських відносин, на які поширюється вплив процесу кодифікації; 2) *процедурні* функції — залежно від тих завдань, які стоять перед кодифікацією як такою; поділяються на: а) функції, що реалізуються під час проведення процедури кодифікації (законопроектна, економічна, нормотворювальна, деколізіційна, інтегративна, обмежувальна, стимулювальна, наукова, охоронна) та б) наслідкові функції (системна, стабілізаційна, орієнтаційна, навчальна та інтерпретаційна).

Цифрова асиметрія — процеси в інформаційній сфері, за яких збільшення віку людства не супроводжується адекватним значним збільшенням індивідуальної тривалості життя, і з кожним поколінням на людину лягає дедалі більший тягар знань, який вона вже не в змозі засвоїти.

Шляхи підвищення ефективності вітчизняного інформаційного законодавства — проведення широкомасштабної, поступової його систематизації через три основні форми: інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію, розроблення концепції розвитку інформаційного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика) : [моногр.] / В. І. Гурковський. — К. : «Науковий світ». МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, 2010. — 396 с.
2. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. — К. : НІСД, 2010. — 64 с.
3. Цимбалюк В. С. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципові положення) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 3 (15). — С. 40–51.
4. Меленко С. Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Сергій Гаврилович Меленко. — К. : Київський Національний Університет ім. Т. Шевченка, 2002 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dysertaciya.org.ua/disertaciya_1_895.html.
5. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — 2-е вид., випр. і доп. — К. : Головна редакція української енциклопедії, 1985. — 966 с.
6. Тлумачний словник сучасної української мови: Близько 50000 сл. / уклад. І. М. Забіяка. — К. : Арії, 2007. — С. 190.
7. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ України / Людмила Іванівна Чулінда. — К., 2003. — 228 с.
8. Інформаційне суспільство. Дефініції... / В. М. Брижко, А. А. Орехов, О. Н. Гальченко та ін.; під ред. Р. А. Калюжного і М. Я. Швеця. — К. : Інтеграл, 2002. — 220 с.
9. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В. С. Цимбалюк. — К. : Освіта України, 2010. — 388 с.
10. Кононюк А. Е. Информациология. Общая теория информации / А. Е. Кононюк. — К. : Освіта України, 2010. — 476 с.
11. Юзвешин И. И. Информациология или закономерности информационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной / И. И. Юзвешин. — М. : МИИ, 1996. — 215 с.
12. Цимбалюк В. С. Інтеграція кібернетичної та правової методології щодо усвідомлення цивілізаційних аспектів інформаційної культури / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2004. — № 4. — С. 28–34.

13. Беляков К. І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : [моногр.] / К. І. Беляков. — К. : КВІЦ, 2008. — 576 с.
14. Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. А. Залізняк. — К. : НУБПУ, 2011. — 18 с.
15. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика / К. І. Беляков. — К. : КВІЦ, 2006. — 118 с.
16. Цимбалюк О. В. Інформація як об'єкт у правовому регулюванні при формуванні та функціонуванні інформаційного суспільства в Україні. // Інформація та безпека: спеціальний випуск за матеріалами «круглого столу» на тему «Інформаційне суспільство: право — інновації — бізнес» (Київ, КРЦ НАПрН України, 25.02.2011 р.). / О. В. Цимбалюк. — К. : Академпрес. — 2011. — № 1–2 (5–6). — С. 37–39.
17. Цимбалюк О. В. Інформація як об'єкт права в інформаційному суспільстві // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29.10.2011 р.). / О. В. Цимбалюк. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 43–46.
18. Шеннон К. Е. Работы по теории информации и кибернетике / К. Е. Шеннон. — М., 1963 — 718 с.
19. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : [моногр.] / І. В. Арістова; за заг. ред. О. М. Бандурки. — Х. : Ун-т внутрішніх справ, 2000. — 368 с.
20. Колгоморов А. Н. Три подхода к определению понятия «количество информации» / А. Н. Колгоморов // Проблемы передачи информации. — М., 1965. — Вып. 1. — Т. 1.
21. Винер Н. Кибернетика и управление, их связь в животном и машине / Н. Винер — М. : Иностранная литература, 1958. — 418 с.
22. Погорілко В. Ф. Інформація / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1999. — Т. 2. — С. 717.
23. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. : Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. — М. : Юристъ, 1997. — Т. 1. — С. 270.
24. Про інформацію : Закон України від 13 січня 2011 року № 2938-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
25. Лилак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації / Д. Лилак // Право України. — 2001. — № 8. — С. 48–51.
26. Барболин М. П. Основы общей методологии. / М. П. Барболин, В. М. Барболин. — СПб : Петрополис, 2007. — 240 с.
27. Карташов В. А. Система систем. Очерки общей теории и методологии / В. А. Карташов. — М. : Прогресс-Академия, 1995. — 325 с.
28. Цимбалюк В. С. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного, П. В. Мельника. — К. : Знання, 2004. — 274 с.
29. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : [навч. посіб.] / А. І. Марущак. — К. : КНТ, 2007. — 532 с.

30. Калюжний Р. А. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : [моногр.] / Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк та ін.; за заг. ред. М. Я. Швеця, О. Д. Крупчана. — К. : НДЦ правової інформатики АПрНУ, 2002. — 191 с.
31. Правова інформатика: системна інформатизація законотворчої, правозастосовної, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні : [моногр.] / В. М. Брижко, І. А. Вознюк, В. Д. Гавловський та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород : ІВА, 2003. — 168 с.
32. Калюжний Р. А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : [моногр.] / Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, В. Д. Гавловський та ін.; за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. — К. : АДПС України, 2002. — 296 с.
33. Селиванов М. В. Защита права на компьютерную программу (авторско-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Национальный ун-т внутренних дел. — Х., 2002. — 199 с.
34. Красноступ Г. М. Комп'ютерні програми як особливий вид правовідносин в інформаційному та банківському праві / Г. М. Красноступ // Правова інформатика. — 2005. — № 1 (5). — С. 29–35.
35. Машуков В. М. Компьютерное право : [практич. пособ.] / В. М. Машуков. — Львов : Аверс, 1998. — 256 с.
36. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : [моногр.] / В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород : ІВА, 2003. — 240 с.
37. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : [моногр.] / В. Брижко, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. М. Швеця. — К. : НДЦПІ АПрН України, 2005. — 334 с.
38. Голубев В. О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій : [моногр.] / В. О. Голубев, В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк; за заг. ред. докт. юрид. наук Р. А. Калюжного. — Запоріжжя : Просвіта, 2001. — 252 с.
39. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 4 (8). — С. 18–30.
40. Цимбалюк В. С. Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — 2005. — № 11. — С. 176–184.
41. Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — № 11. — С. 73–77.
42. Цимбалюк В. Правова інформатика в діяльності прокуратури України / В. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.
43. Е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець та ін.; за ред. М. Швеця. — К. : НДЦПІ АПрН України, 2006. — 234 с.
44. Виноградова Г. В. Інформаційне право України : [навч. посіб.] / Г. В. Виноградова. — К. : МАУП, 2006. — 114 с.

45. Костецька Т. А. Інформаційне право : [навч. посіб.] / Т. А. Костецька. — К. : КНТЕУ, 2009. — 170 с.
46. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — 2-е вид., переробл. і допов. — К. : Знання, 2009. — 414 с.
47. Копылов В. А. Информационное право : [учеб. пособ.]. — 2-е изд., перераб. и доп. / В. А. Копылов. — М. : Юристъ, 1997. — 472 с.
48. Цимбалюк В. Цивільно-правові джерела інформаційного права / В. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 3 (7). — С. 36–42.
49. Цимбалюк В. Наукові джерела інформаційного права України / В. Цимбалюк // Бюлетень Мініюсту України. — 2007. — № 5. — С. 28–76.
50. Цимбалюк В. С. До методології міжгалузевого взаємозв'язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту) / В. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 1 (17). — С. 35–38.
51. Цимбалюк В. Адміністративно-правові джерела методології інформаційного права (синергетичний та кібернетичний аспекти) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2004. — № 3. — С. 32–37.
52. Проект Концепції кодифікації законодавства України про інформацію // Інформація та безпека. — 2011. — № 1–2. — С. 30–36.
53. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні» 29.10.2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.natsecurity.com.ua>.
54. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143.
55. Залізник В. А. Особливості систематизації інформаційного законодавства України // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 15 квітня 2010 р.). — К. : О. С. Ліпкан, 2010. — 102 с. — С. 48–50.
56. Красноступ Г. М. Нормативно-правові аспекти захисту прав розробників програмного забезпечення, їх місце в системі охорони прав інтелектуальної власності / Г. М. Красноступ // Правова інформатика. — 2004. — № 4. — С. 56–63.
57. Красноступ Г. М. Особливості цивільно-правової системи захисту комп'ютерних програм в Україні / Г. М. Красноступ // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення систем захисту інформації в Україні. — 2004. — № 9. — С. 24–30.
58. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : [наук.-метод. посіб.] / В. М. Брижко, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К. : ТОВ «ПанТот», 2009. — 324 с.
59. Системна інформатизація правоохоронної діяльності : європейські нормативно-правові акти та підходи до упорядкування суспільних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних у правоохоронній діяльності : [посіб.]. Кн. 2. / упоряд.: М. Я. Швець, В. М. Брижко, Б. В. Романюк, В. С. Цимбалюк; за заг. ред. М. Я. Швеця та Б. В. Романюка. — К. : НДЦПІ АПРН України, 2006. — 509 с.

60. Красноступ Г. М. Організаційно-правові аспекти реформування сучасного інформаційного законодавства / Г. М. Красноступ // Право України. — 2005. — № 9. — С. 81–83.
61. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1982. — Т. 2.
62. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / С. Д. Гусарєв, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко. — К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 270 с.
63. Козюбра М. І. Демократія, права і свободи: реальність і ідеологічні міфи / М. І. Козюбра, В. К. Забігайло. — К., 1983. — 104 с.
64. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / О. Ф. Скакун. — Х. : Консул, 2008. — 656 с.
65. Максимов С. І. Проблеми методології сучасного правознавства / С. І. Максимов, М. П. Рабінович, Ю. М. Тодика, І. М. Данишин // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 146–150.
66. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Анатолій Ігорович Граціанов. — К., 2004. — 185 с.
67. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення : [моногр.] — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 220 с.
68. Ющик О. І. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова та ін.; за заг. ред. О. І. Ющика. — К. : Парламентське вид-во, 2007. — 208 с.
69. Калакура В. Я. Кодифікація міжнародного приватного права в країнах Європи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / В. Я. Калакура. — К., 1993. — 17 с.
70. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / Віктор Климович Грищук. — К., 1992. — 438 с.
71. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации : [моногр.] / К. И. Беляков. — К. : Издательство «КВІЦ», 2001. — 301 с.
72. Цимбалюк В. С. Оперативно-розшукова інформатика як напрям наукового забезпечення боротьби з організованою злочинністю / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2004. — № 2. — С. 187–193.
73. Цимбалюк В. С. Правові аспекти створення єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю в Україні / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України. — 2006. — № 14. — С. 193–200.
74. Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 4 (20). — С. 50–54.
75. Конституція України. — К. : Парламентське видавництво, 2011. — 34 с.

76. Марущак А. І. Інформаційне право : регулювання інформаційної діяльності : [навч. посіб.] / А. І. Марущак. — К. : Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. — 344 с.
77. Рождественська О. С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Олена Сергіївна Рождественська. — Х., 2009. — 203 с.
78. Цимбалюк В. С. Суб'єкти інформаційного права та інформаційної діяльності / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2010. — № 3 (27). — С. 29–32.
79. Беляков К. І. «Інформаційна» аксіоматика у праві: проблеми формування / К. І. Беляков // Науковий вісник Юрид. академії МВС України. — 2004. — № 3. — С. 263–268.
80. Інформаційне законодавство України : наук.-практ. коментар / за ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. — К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. — 232 с.
81. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика : [моногр.] / Є. А. Макаренко. — К. : Наша культура і наука, 2000. — 368 с.
81. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : [моногр.] / О. П. Дубас — К. : Генеза, 2004. — 208 с.
82. Цимбалюк В. С. Мас-медіа право в інформаційному суспільстві / В. С. Цимбалюк // Інформація і право. — 2011. — № 1. — С. 30–33.
83. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. — 400 с.
84. Цимбалюк В. С. Інформаційна культура як чинник модернізації державної податкової служби України / В. С. Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2004. — № 3 (25). — С. 58–64.
85. Інформаційна культура : [навч. посіб.] / за заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжно-го. — Ірпінь : НУДПС України, 2007. — 254 с.
86. Цимбалюк В. С. Проблеми визначення категорії «інформаційна безпека підприємницької діяльності» в праві України за умов формування інформаційного суспільства / В. С. Цимбалюк // Малий і середній бізнес. — К. : НДІ Приватного права і підприємництва. — 2003. — № 1–2. — С. 43–54.
87. Цимбалюк В. С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації / В. С. Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2004. — № 4 (26). — С. 135–141.
88. Цимбалюк В. С. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: визначення сутності та змісту поняття за умов входження України до інформаційного суспільства (глобальної кіберцивілізації) / В. С. Цимбалюк // Підприємництво, господарство, право. — 2004. — № 3. — С. 88–91.
89. Цимбалюк В. С. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України / В. С. Цимбалюк // Бюлетень Мін'юсту України. — 2007. — № 8. — С. 45–53.
90. Цимбалюк В. С. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2010. — № 1 (25). — С. 23–29.
91. Цимбалюк В. С. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті / В. С. Цимбалюк // Правове, нормативне

- та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. — 2004. — № 8. — С. 30–33.
92. Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. — 384 с.
93. Харченко Л. С. Інформаційна безпека України : [глосарій] / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. А. Калюжного. — К.: Текст, 2004. — 180 с.
94. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, О. О. Яковенко. — К.: Текст, 2006. — 256 с.
95. Бутузов В. М. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку : [наук.-практ. коментар] / В. М. Бутузов, С. Л. Остапець, В. П. Шеломенцев. — К.: Друкарня МВС України, 2005. — 86 с.
96. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : [навч. посіб.] / О. К. Юдін, В. М. Богуш — Х.: Консул, 2005. — 576 с.
97. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : [моногр.] / Б. А. Кормич. — Одеса : Юридична література, 2003. — 472 с.
98. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : [навч. посіб.] / Б. А. Кормич. — К.: Кондор, 2004. — 384 с.
99. Гуз А. М. Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу : [навч. посіб.] / А. М. Гуз. — К.: КНТ, 2007. — 260 с.
100. Сідак В. С. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС : [навч. посіб.] / В. С. Сідак, В. Ю. Артемов. — К.: КНТ, 2007. — 160 с.
101. Ярочкин В. И. Словарь терминов и определений по безопасности и защите информации / В. И. Ярочкин, Т. А. Шевцова. — М.: Ось-89, 1996. — 86 с.
102. Приходько А. Я. Словарь-справочник по информационной безопасности / А. Я. Приходько. — М., 2001. — 124 с. — (Серия: Информационная безопасность).
103. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство / В. Н. Лопатин. — СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России; Фонд «Университет», 2000. — 428 с.
104. Рекомендації міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства» // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 150–154.
105. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Віталій Анатолійович Залізник. — К.: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2011. — 210 с.
106. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. — Х.: ФОЛІО, 2002. — 296 с.
107. Теорія управління в органах внутрішніх справ : [навч. посіб.] / за ред. В. А. Ліпкана. — К.: КНТ, 2007. — 884 с.
108. Козлов В. А. Вопросы теории эффективности правовой нормы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В. А. Козлов. — Л., 1976. — 22 с.

109. Кудрявцев В. Н. Эффективность правовых норм / В. Н. Кудрявцев, В. И. Никитинский, И. С. Самощенко, В. В. Глазырин. — М. : Юрид. лит., 1980. — 280 с.
110. Малько А. В. Эффективность правового регулирования / А. В. Малько // Правоведение. — 1990. — № 6. — С. 61–67.
111. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства / С. В. Поленина. — М., 1993. — 152 с.
112. Керимов Д. А. Кодификация и законодательная техника / Д. А. Керимов. — М. : Госюриздат, 1962. — 104 с.
113. Иодковский А. Н. Вопросы кодификации законодательства : дис ... канд. юрид. наук / А. Н. Иодковский. — М., 1948. — 189 с.
114. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України / В. Ф. Опришко // Право України. — К., 1999. — № 12. — С. 5–30.
115. Спиридонов Л. И. Теория государства и права : [учеб.]. — М. : Фирма Гардарика, 1996. — 304 с.
116. Теория государства и права / под ред. С. С. Алексеева. — М. : Юрид. лит., 1985. — 480 с.
117. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. — К., 1994. — 236 с.
118. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / за заг. ред. професора Р. А. Ромашова, Н. М. Пархоменко. — К. : КНТ, 2007. — 216 с.
119. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрайт-М, 2001. — 346 с.
120. Погорелов Є. В. Кодифікація і її функції як форми систематизації й удосконалення законодавства / Є. В. Погорелов // Вісник Запорізького Юридичного інституту. — Запоріжжя, 2000. — № 1. — С. 28–34.
121. Коталейчук С. П. Теорія держави та права : [навч. посіб. для підг. до держ. іспитів] / С. П. Коталейчук. — К. : КНТ, 2009. — 320 с.
122. Проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» та додаткові матеріали до нього // Офіційний сайт Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [hppt://www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
123. Анахасян Р. Л. Проблемы инкорпорации нормативно-правовых актов России : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 — теория и история права и государства; история правовых учений / Роберт Левикович Анахасян. — Сочи : Сочинский государственный университет туризма и курортного дела, 2009. — 208 с.
124. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк; за ред. Л. О. Пустовіт. — К. : Довіра, 2000. — 1018 с.
125. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. — 2-е вид., перероб і доп. — К. : Головна редакція УРЕ, 1983. — 871 с.
126. Ліпкан В. А. Міждисциплінарний підхід до формування національної безпеки / В. А. Ліпкан // Право України. — 2005. — № 1. — С. 94–99.
127. Усенко И. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / И. Б. Усенко. — К. : Наук. думка, 1989. — 118 с.

128. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс : [підруч.] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком-Інтер, 2006 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1805.htm
129. Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права. — К. : НДЦПІ НАПр України, 2012. — лютий : [Електронний ресурс на DVD].
130. Законодавство України // Офіційний сайт Верховної Ради України. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
131. Офіційне Інтернет-представництво Президента України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
132. Конституція України та проблеми систематизації законодавства : [зб. наук. праць]. — К., 1999. — Вип. 5. — 366 с.
133. Общая теория права : [учеб. для юрид. вузов]. / под ред. А. С. Пиголкина. — М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1997. — 384 с.
134. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Олександр Янович Рогач. — Ужгород : Ужгородський національний ун-т, 2003. — 209 с.
135. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3-х т. — 2-е изд. / отв. ред. проф. М. Н. Марченко. — Т. 2. — М. : ИКД «Зерцало-М», 2001. — 528 с.
136. Керимов Д. А. Законодательная деятельность Советского государства. — М. : Госюриздат, 1955. — 246 с.
137. Керимов Д. А. Культура и техника законодательства / Д. А. Керимов. — М., 1991. — 160 с.
138. Рогач О. Я. Историчні аспекти поняття кодифікації / О. Я. Рогач // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. праць]. — Чернівці, 2001. — С. 30. — (Вип. 125: Правознавство).
139. Люблинський П. И. Кодификация / П. И. Люблинский // Энциклопедический словарь Русского библиографического института — Спб., 1913. — Т. 24. — 640 с.
140. Дембо Л. И. Проблемы кодификации советского права / Л. И. Дембо // Вестник ЛГУ. — 1947. — № 4. — С. 80–81.
141. Шебанов А. Ф. Некоторые вопросы теории нормативных актов в связи с систематизацией союзного законодательства / А. Ф. Шебанов // Советское государство и право. — 1960. — № 7.
142. Суходрев В. Н. О некоторых вопросах теории и практики систематизации советского законодательства / В. Н. Суходрев // Советское государство и право. — 1960. — № 8. — С. 91–102.
143. Бурчак Ф. Г. Роль і значення кодифікації законодавства в розбудові правової системи України / Ф. Г. Бурчак // Українське право. — 1994. — № 1. — С. 12–16.
144. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Анатолій Ігорович Граціанов. — К., 2004. — 185 с.
145. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загально-теоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Євген Валентинович Погорелов. — Х., 2000. — 166 с.
146. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В. Авер'янов // Право України. — 2006. — № 5. — С. 11–17.

147. Лазарев В. В. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / В. В. Лазарев, С. В. Липень. — М. : Спарк, 2004. — 528 с.
148. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання-Прес, 2002. — 295 с.
149. Теория государства и права : [курс лекцій] / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. — М. : Юристъ, 1997. — 672 с.
150. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К., 1974. — 775 с.
151. Ковальський В. Охоронна функція держави як система / В. Ковальський // Юридична Україна. — 2003. — № 11. — С. 26–30.
152. Чернавский Д. С. Синергетика и информация (динамическая теория информации) / Д. С. Чернавский. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 288 с.
153. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / Ю. Є. Максименко. — К., 2007. — 20 с.
154. Максимов С. І. Проблеми методології сучасного правознавства / С. І. Максимов, М. П. Рабінович, Ю. М. Тодика, І. М. Данишин // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 146–150.
155. Основы научных исследований : [учеб. пособ.] / под ред. А. А. Лудченко. — К. : Знання, 2000. — 114 с.
156. Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
157. Про інформацію : Закон України від 13 січня 2011 року № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 313.
158. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики) : [моногр.] / О. В. Скрипнюк, М. О. Теплюк, О. І. Ющик. — К. : Атіка-Н, 2010. — 92 с.
159. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
160. Цимбалюк В. С. Організація та координація боротьби з організованою транскордонною кіберзлочинністю / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2003. — № 2. — С. 26–30.
161. Сіренко В. Ф. Законодавство і закон : Методологічні підходи до визначення ефективності законодавства / В. Ф. Сіренко, О. І. Ющик // Вісник Академії правових наук України. — 1994. — № 2. — С. 13–22.
162. Цимбалюк В. С. Цивільно-правові джерела інформаційного права / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 3 (7). — С. 36–42.
163. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : [моногр.] / В. А. Ліпкан. — К. : Текст, 2008. — 440 с.
164. Швець М. Я. До питання визначення терміна «правова інформатика» / М. Я. Швець // Правова інформатика. — 2004. — № 2. — С. 89.

165. Новицька Н. Б. Окремі питання щодо формування правової інформатики як науки та навчальної дисципліни / Н. Б. Новицька // *Правова інформатика*. — 2004. — № 4. — С. 34–38.
166. Цимбалюк В. С. Інформатика як об'єкт правовідносин. / В. С. Цимбалюк // *Інформація і право*. — 2012. — № 1 (4). — С. 108–112.
167. Швець М. Я. *Правова інформатика*. / М. Я. Швець // *Правова інформатика*. — 2008. — № 2 (18). — С. 98.
168. Про зміну паспорта спеціальності : Постанова Президії вищої атестаційної комісії України від 21.05.2003 р. № 26–11/5 // Система баз даних і знань у галузі держави і права. — К. : Бібліотека офіційних документів, 2011. — листопад. : [Електронний ресурс на DVD].
169. Мельник П. В. Щодо проблем правової інформатики у фінансовій сфері. / П. В. Мельник, В. М. Попович, В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2004. — № 2. — С. 11–15.
170. Мельник П. Становлення фінансово-правової інформатики у сфері оподаткування / П. Мельник, В. Попович, В. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2004. — № 3. — С. 7–15.
171. Швець М. Проблеми взаємовідношення правової інформатики та інформаційної безпеки / М. Швець, О. Гладківська, В. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2006. — № 1 (9). — С. 3–9.
172. Про затвердження паспортів спеціальностей : Постанова Президії вищої атестаційної комісії України від 08.10.2008 р. № 45–06/7.
173. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-метод. посіб. / В. М. Брижко, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К. : ТОВ «ПанТот», 2009. — 324 с.
174. Швець М. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / М. Швець, Р. Калужний, В. Цимбалюк, В. Гавловський // *Право України*. — 2001. — № 7 — С. 88–81.
175. Гавловський В. Удосконалення інформаційного законодавства як засіб оптимізації протидії комп'ютерній злочинності / В. Гавловський, В. Цимбалюк, М. Гуцалюк // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. — 2001. — № 3. — С. 20–24.
176. Колпак Р. Поступ України до інформаційного суспільства (організаційно-правовий аспект) / Р. Колпак, В. Цимбалюк, В. Гриценко, В. Гавловський // *Науковий вісник : зб. наук. праць*. — 2001. — № 3 (13). — С. 184–187.
177. Гриценко В. Організаційно-правові питання формування державної інформаційної політики в Україні / В. Гриценко, В. Цимбалюк, В. Гавловський // *Науковий вісник : зб. наук. праць Академії державної податкової служби України*. — 2002. — № 3 (17). — С. 177–182.
178. Шкарупа В. Застосування положень права щодо формування основ теорії інформаційного права / В. Шкарупа, В. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2006. — № 3 (11). — С. 44–51.
179. Красноступ Г. Проблема визначення об'єкта та предмета інформаційного права / Г. М. Красноступ // *Право України*. — 2007. — № 5. — С. 125–127.

180. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : [моногр.] / В. С. Цимбалюк. — К. : Освіта України, 2011. — 426 с.
181. Правова інформатика : [підруч.] — 2-ге вид., доп. та перероб. / за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсеєва та М. Швеця. — К. : ТОВ «Панот», 2007. — 524 с.
182. КСІАЗ «Система баз даних і знань в галузі держави і права». Періодичне видання. — К. : Бібліотека офіційних документів, 2011. — листопад. : [Електронний ресурс на DVD].
183. Правова інформатика: [підруч.] : у 2-х т. — К. : Парлам. вид-во, 2004. — Т. 1. — 416 с.
184. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України // Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі: Проблеми науки, практики і освіти : зб. наук. праць VIII Міжнарод. наук.-практ. конфер. / В. А. Ліпкан. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. — Ч. 2. — С. 443–453.
185. Красноступ Г.М. Правове регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм (у контексті інформаційного права) / Г. М. Красноступ // Правова інформатика. — 2005. — № 3 (7). — С. 79–87.
186. Красноступ Г. М. Комп'ютерна програма як об'єкт нематеріальних активів в оцінці інтелектуальної власності / Г. М. Красноступ // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби (економіка і право). — 2005. — № 3 (30). — С. 207–214.
187. Красноступ Г. М. Комп'ютерна програма як об'єкт інформаційних правовідносин / Г. М. Красноступ // Право України. — 2005. — № 8. — С. 114–118.
188. Красноступ Г.М. Сучасний стан та перспективи розвитку державної політики в сфері свободи слова та інформації // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2006. — № 11. — С. 152–156.
189. Про мови в Українській РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 жовтня 1989 року № 8312–11 // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1989. — Дод. до № 45. — Ст. 631.
190. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1993. — № 33. — Ст. 345.
191. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР (в редакції Закону від 31.05.2005 № 2594-IV) // ВВР. — 2005. — № 26. — Ст. 347.
192. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
193. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // ВВР. — 1998. — № 27–28. — Ст. 181.
194. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року. — № 75/98-ВР // ВВР. — 1998. — № 27–28. — Ст. 182.
195. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V // ВВР. — 2007. — № 12. — Ст. 102.

196. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 року № 74/95-ВР // ВВР. — 1995. — № 13. — Ст. 83.
197. Про видавничу справу : Закон України від 5 червня 1997 року № 318/97-ВР // ВВР. — 1997. — № 32. — Ст. 206.
198. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні : Закон України від 6 березня 2003 року № 601-IV // ВВР. — 2003. — № 24. — Ст. 162.
199. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР // ВВР. — 1997. — № 50. — Ст. 302.
200. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року № 539/97-ВР // ВВР. — 1997. — № 49. — Ст. 299.
201. Письменницький А. А. Взаимодействие государства и средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. А. Письменницький. — Х., 1997. — 194 с.
202. Кравчук О. Поняття та правовий статус засобів масової інформації в Україні / О. Кравчук // Право України. — 2005. — № 5. — С. 125–128.
203. Погорілко В. «ЗМІ формує, плекає, створює, творить і гарантує, охороняє суспільство!» / В. Погорілко // Суспільство, ЗМІ, держава : вектори взаємодії : Матеріали Всеукраїнської наради керівників державних і комунальних засобів масової інформації. — К. : Державний комітет телебачення і радіомовлення України; НДІ засобів масової інформації, 2004. — 192 с.
204. Фінклер Ю. Е. Особливості функціонування друкованих засобів масової інформації в сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ю. Е. Фінклер. — К., 1998. — 201 с.
205. Стеценко Ю. В. Засоби масової інформації — відкриті носії прихованих повідомлень членів організованих злочинних груп і терористичних організацій / Ю. В. Стеценко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. / голов. ред. С. В. Ківалов; відп. вик. В. М. Дрьомін. — Одеса : Фенікс, 2004. — Вип. 21. — С. 236–242.
206. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII // ВВР. — 1993. — № 1. — Ст. 1.
207. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII // ВВР. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
208. Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України : Закон України від 18 липня 1997 року № 485/97-ВР // ВВР. — 1997. — № 45. — Ст. 284.
209. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення : Закон України від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР // ВВР. — 1997. — № 48. — Ст. 296.
210. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV // ВВР. — 2004. — № 12. — Ст. 155.
211. Про поштовий зв'язок : Закон України від 4 жовтня 2001 року № 2759-III // ВВР. — 2002. — № 6. — Ст. 39.
212. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // ВВР. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

213. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 14. — Ст. 192.
214. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10 січня 2002 року № 2919-III // ВВР. — 2002. — № 15. — Ст. 103.
215. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV // ВВР. — 2006. — № 30. — Ст. 258.
216. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 16. — Ст. 93.
217. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 року № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 15. — Ст. 86.
218. Кобзар Ю. М. Основні напрями та проблеми розвитку нормативно-правової бази інформаційної діяльності : результати роботи парламенту третього скликання / Кобзар Ю. М. // Статистика України. — 2002. — № 3. — С. 14–17.
219. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Олег Вікторович Олійник. — К., 2006. — 194 с.
220. Баскаков В. Ю. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. — К. : НУБ-ПУ, 2012. — 20 с.
221. Набруско В. Національна радіокомпанія України у контексті взаємовідносин влади, засобів масової інформації та суспільства / В. Набруско // Суспільство, ЗМІ, держава : вектори взаємодії : [матеріали Всеукраїнської наради керівників державних і комунальних засобів масової інформації]. — К. : Державний комітет телебачення і радіомовлення України; НДІ засобів масової інформації, 2004. — 192 с.
222. Gurkovskyy V. Information security in the modern world as the object law object of public administration (methodological aspect) / V. Gurkovskyy, V. Tsybalyuk. // Proceedings the fourth world congress «Aviation in the XXI-st century». / «Safety in aviation and space technologies». September 21–23, 2010. — P. 82.11–82.13.
223. Цимбалюк В. С. Окремі питання інформаційної безпеки в авіації (правовий аспект) // «АВІА-2009». Т. III. Матеріали ІХ Міжнародної науково-технічної конференції 21–23 вересня 2009 року, НАУ / В. С. Цимбалюк. — К. : НАУ, 2009. — С. 26–25.
224. Цимбалюк В. С. Визначення інформаційної безпеки як складової авіаційної безпеки (організаційно-правовий аспект) // Особливості розвитку правової держави в умовах активізації Євроінтеграційних процесів: проблеми теорії і практики : [матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ; НАУ, 18 лютого 2010 р.] / В. С. Цимбалюк. — К. : Університет «Україна», 2010. — С. 101— 102.
225. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України / Ю. С. Шемшученко // Концепція розвитку законодавства України : [матеріали наук.-практ. конф.] / за ред. В. Ф. Опришка. — К., 1996. — С. 42.

226. Парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : [матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 21 вересня 2005 року] / ред. кол. М. К. Родіонов. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — 175 с.
227. Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Олександр Геннадійович Марценюк. — К., 2009. — 266 с.
228. Цимбалюк В. С. Щодо проблем боротьби із злочинами, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. — К. : НДІ «Проблем людини», 1998. — С. 148–154.
229. Бутузов В. М. Протидія злочинності у сфері високих технологій / В. М. Бутузов, В. С. Цимбалюк, М. В. Гуцалюк // Міліція України. — 2002. — № 9. — С. 20–21.
230. Конституційне право України : [підручн.]; за ред. В. Ф. Погорілка. — К. : Наук. думка, 2000. — 584 с.
231. Міжнародне приватне право / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 416 с.
232. Международное публичное право : в 2-х т.; пер. с фр. / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Ален Пелле. — К. : Сфера, 2000.
233. Цимбалюк В. С. Структуризація міжнародного інформаційного права у правознавстві / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2009. — № 2 (22). — С. 25–30.
234. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дис. ... д-ра політич. наук : спец. 23.00.04 / Євгенія Анатоліївна Макаренко. — К., 2003. — 475 с.
235. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. — 2-е вид., доп. і перероб. — К. : Текст, 2008. — 400 с.
236. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, О. О. Яковенко. — К. : Текст, 2006. — 256 с.
237. Геополітика і національна безпека : Словник термінів / уклад. Г. П. Ситник, В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжаєва. — К. : НАДУ, 2005. — 232 с.
238. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів: у 6 т.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. — Т. 5: Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. — К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. — 328 с. — Т. 6: Міжнародні угоди України в інформаційній сфері. — К. : ТОВ «Юридична думка», 2005. — 160 с.
239. Загальна Декларація прав людини : Прийнята ООН 10 грудня 1948 року. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg995_043
240. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
241. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
242. Марценюк О. Етапи розвитку інформаційного законодавства: міжнародний та національний аспект / О. Марценюк // Право України. — 2007. — № 7. — С. 120–124.

243. White Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.
244. Система баз даних і знань у галузі держави і права. — К. : Бібліотека офіційних документів. — 2011. — грудень : [Електронний ресурс на DVD].
245. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект) : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 23.00.01 / Олег Олександрович Григор. — Л., 2003. — 229 с.
246. Recommendations to the European Council. Europe and the global information society : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ispo.cec.be/infosoc>
247. Хартия глобального информационного общества, 22 июля 2000 г. // Дипломатический вестник — 2000. — № 8. — С. 51–56.
248. Декларация принципов Построение информационного общества — глобальная задача в новом тысячелетии. Женева 10–12 декабря 2003 года // Международные нормативные акты ЮНЕСКО. — М., 2005. — С. 106–109.
249. Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
250. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України // Відомості Верховної Ради. — 2006. — № 5–6. — Ст. 71.
251. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листопада 1950 року) // Система баз даних і знань у галузі держави і права. — К. : Бібліотека офіційних документів, 2011. — листопад : [Електронний ресурс на DVD].
252. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : Закон України від 6 липня 2010 року № 2438-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 46. — Ст. 542 .
253. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 34. — Ст. 481.
254. Кушакова Н. В. Конституційне право на інформацію в Україні (порівняльний аналіз) : дис. ... канд... юрид. наук : спец. 12.00.02 / Наталія Вадимівна Кушакова. — К., 2003. — 243 с.
255. Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Олена Іванівна Бугера. — К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2006. — С. 42.
256. Кодекс етики і професійної поведінки Асоціації з обчислювальної техніки (ACM), від 16.10.1992 року : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.acm.org/about/code-of-ethics>.
257. Gabon Code de la communication audiovisuelle, cinématographique et écrite (Loi n°07/2001) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.droit-afrique.com/images/textes/Gabon/Gabon%20-%20Code%20de%20la%20communication.pdf>

258. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. — 400 с.
259. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : у 6 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. — Т. 4: Інформаційне законодавство країн Європи і Азії. — К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. — 384 с.
260. Гевлич В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних : міжнародно-правовий аспект / В. Гевлич, В. Селіванов // Право України. — 2006. — № 1. — С. 9–15.
261. Нестеренко О. В. Право на доступ до інформації в Україні : конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. В. Нестеренко. — Х., 2008. — 20 с.
262. О проекте модельного Информационного кодекса для государств — участников СНГ : Постановление постоянной комиссии по культуре, информатике, туризму и спорту Межпарламентской ассамблеи Государств — участников Содружества Независимых Государств от 17.06.2011 № 2.
263. Томенко М. Почерк невидимой руки / М. Томенко // Віче. — 2002. — № 12. — С. 3–5.
264. Чиж І. Перше і головне завдання — невідкладно сформулювати і нормативно оформити парадигму розвитку інформаційної сфери / І. Чиж // Віче. — 2002. — № 4. — С. 18–22.
265. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/lawproj/art519.html>
266. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин // Правова інформатика. — 2007. — № 4 (16). — С. 80–87 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bod.kiev.ua/jurnal/16_12.htm
267. Бабаєв В. К. Общая теория права : [курс лекций] / под ред. В. К. Бабаева. — Н. Новгород, 1993. — 337 с.
268. Доненко В. Систематизація законодавства про дорожній рух: її перспективи / В. Доненко // Право України. — 2001. — № 3. — С. 42–44.
269. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність / О. Підпригора // Право України. — 2000. — № 3. — С. 13–21.
270. Труш І. Систематизація законодавства і підприємництво / І. Труш // Право України. — 2000. — № 11. — С. 91–92.
271. Потреба часу — створення Інформаційного кодексу України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id
272. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 14 вересня 2000 року : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua/action>.
273. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 року : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua>.
274. Вчені-юристи України : Довідник. — К.: Інститут законодавства України, 1998. — 610 с.

275. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України / В. Ф. Опришко // Право України. — К., 1999. — № 12. — С. 5–30.
276. Концепція кодифікації законодавства України про інформацію // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : Матеріали міжнародної наук.-практ. конференції «Інформаційні технології в глобальному управлінні» (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. — С. 73–91.
277. Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 126–128.
278. Баскаков В. Інформація з обмеженим доступом: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127.
279. Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Баскаков // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269.
280. Баскаков В. Ю. Поняття та зміст інформації з обмеженим доступом / В. Ю. Баскаков // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 7–14.
281. Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 59–61.
282. Баскаков В. Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки / В. Баскаков // Актуальні проблеми державотворення : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 28 червня 2011 р.) — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 47–49.
283. Баскаков В. Ю. Захист інформації з обмеженим доступом у контексті міжнародної інформаційної безпеки: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 55–59.
284. Баскаков В. Ю. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. Ю. Баскаков. — К. : НУБ-ПУ. — 193 с.
285. Кашпур В. Державно-правове регулювання соціальних інформаційних відносин (укр. і англ. мова) / В. Кашпур, В. Цимбалюк, В. Гавловський // Українське право. — 1998. — № 1. — С. 173–176.
286. Красноступ Г. М. Питання відповідальності за поширення недостовірної інформації, отриманої в мережі Інтернет / Г. М. Красноступ, М. Д. Красноступ // Правова інформатика. — 2006. — № 11. — С. 152–156.
287. Цимбалюк І. В. Небанківські електронні платіжні системи у структурі інформаційних правовідносин / І. В. Цимбалюк // Інформація і право. — 2011. — № 3. — С. 70–76.
288. Цимбалюк І. В. Небанківські електронні платіжні системи як інститут у структурі інформаційних правовідносин // І. В. Цимбалюк // Інформаційні технології в глобальному управлінні: матеріали міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 29 жовтня, 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 67–73.

289. Дімчогло М. І. Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // *Правова інформатика*. — 2012. — № 1 (33). — С. 15–24.
290. Дімчогло М. І. Онови теорії консолідації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // *Підприємництво, господарство і право*. — 2012. — № 5. — С. 41–46.
291. Дімчогло М. І. Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві / М. І. Дімчогло // *Підприємництво, господарство і право*. — 2012. — № 6. — С. 39–42.
292. Дімчогло М. І. Окремі принципи інформаційних правовідносин : матеріали конференції «Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах». — К. : О. С. Ліпкан, 2011. — С. 59–61.
293. Дімчогло М. І. Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні». — К. : О. С. Ліпкан, 2011. — С. 36–37.
294. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн) : матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності». — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — С. 23–27.
295. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» / М. І. Дімчогло. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — С. 22–24.
296. Ушаков А. А. Важнейшие кодификационные работы на первой фазе развития Советского государства. : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А. А. Ушаков. — Ленинград, 1953. — 23 с.
297. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. — Т. 2: Д-Й. — К. : «Українська енциклопедія», 1999. — 744 с.
298. Научная сессия, посвящённая теоретическим вопросам систематизации советского законодательства : тезисы докладов и сообщений. — М. : Красная звезда; Всесоюзный инст-т юрид. наук, 1961. — 70 с.
299. Теоретические вопросы систематизации советского законодательства / под ред. С. Н. Братуся, И. С. Самощенко. — М. : Государственное издательство юридической литературы, 1962. — 575 с.
300. Симорот З. К. Проблемы кодификации законодательства Союза ССР и союзных республик о труде / З. К. Симорот, Е. А. Монастырский. — К., 1977. — 300 с.
301. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : [навч. посіб.] / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. — К. : КНТ, 2006. — 280 с.

КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці наукової школи Ліпкана В. А. з інформаційної тематики

1. **Ліпкан В. А.** Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.
2. **Ліпкан В. А.** Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг : [Монографія] / В. А. Ліпкан, М. Ю. Довгань / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.
3. **Ліпкан В. А.** Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми [монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 376 с.
4. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.
5. **Ліпкан В. А.** Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [Навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.
6. **Ліпкан В. А.** Інформаційна безпека України : [Глосарій] / В. А. Ліпкан, Л. С. Харченко, О. В. Логінов. — К.: Текст, 2004. — 136 с.
7. **Шепета О. В.** Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : [монографія] / О. В. Шепета. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 296 с.
8. **Баскаков В.** Адміністративно-правовий режим захисту інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Інформаційні технології в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–51.
9. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Баскаков, В. Ліпкан // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269. (здобувачу належить визначення інформації з обмеженим доступом)
10. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 59–61.

11. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 126–128.
12. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127.
13. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки / В. Баскаков // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–49.
14. **Баскаков В.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 64–66. (здобувачу належать інформаційно-правові дефініції понять, висвітлених в публікації).
15. **Баскаков В. Ю.** Захист інформації з обмеженим доступом у контексті міжнародної інформаційної безпеки : аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 грудня, 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 55–59.
16. **Баскаков В. Ю.** Поняття та зміст інформації з обмеженим доступом / В. Ю. Баскаков // Правова інформатика. — 2012. — № 33(1). — С. 7–14.
17. **Дімчогло М. І.** Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / М. І. Дімчогло // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 36–37.
18. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн) / М. І. Дімчогло // Правові та політичні проблеми сучасності. — К., 2012. — С. 23–27.
19. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с.
20. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / М. І. Дімчогло // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 22–24.
21. **Дімчогло М. І.** Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 15–24.
22. **Дімчогло М. І.** Окремі принципи інформаційних правовідносин / М. І. Дімчогло // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 59–61.
23. **Дімчогло М. І.** Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 39–42.

24. **Дімчогло М. І.** Основи теорії консолідації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 41–46.
25. **Залізник В. А.** Інформаційна безпека як інститут інформаційного права України / В. А. Залізник // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2010. — С. 46–48.
26. **Залізник В. А.** Міжнародно-правове регулювання права на інформацію / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 69–72.
27. **Залізник В. А.** Особливості систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 48–50.
28. **Залізник В. А.** Правова свідомість в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні / В. А. Залізник // Розвиток правової свідомості сучасного суспільства : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. — Тернопіль, 2009. — С. 73–75.
29. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143.
30. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В. А. Залізник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.
31. **Залізник В. А.** Системний підхід при дослідженні систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Філософські, методологічні і психологічні проблеми права : тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ, 23 квіт. 2010 р.) / [ред. кол. : В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін.]. — К., 2010. — С. 56–57.
32. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства України : методологічні засади / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 59–61.
33. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства: стан та перспективи / В. А. Залізник // Національні проблеми юридичної науки. — Хмельницький, 2009. — Вип. 4. — С. 63–64.
34. **Капінус Л.І.** Право людини та громадянина на інформацію: плани та реальність / Л.І. Капінус // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, м. Харків, 12–13 квітня 2012 року. — у 4-х томах. — Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. — Т. 2. — С. 44–46.
35. **Капінус Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України / Л.І. Капінус // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, м. Запоріжжя: у 2-х частинах. — Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Стина», 2012. — Ч. 2. — С. 35–38.

36. **Капінус Л.І.** Проблеми визначення поняття права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2012. — С. 27–30.
37. **Капінус Л.І.** Інформаційний тероризм та дотримання права людини та громадянина на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали міжнародної матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 15 липня, 2012 р.). — К.: ФОП Ліпкан О.С., 2012. — С. 14–17.
38. **Капінус Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України [Текст] / Л. Капінус // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 7. — С. 59–62.
39. **Капінус Л.І.** Содержание права человека и гражданина на доступ к информации / Л.И. Капинус // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013. — С. 57–61.
40. **Ліпкан В. А.** Основы права национальной безопасности // Публичное и частное право. — 2009. — № 2. — С. 34–46.
41. **Ліпкан В. А.** Правовий статус РНБОУ у сфері національної безпеки України // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 4–8.
42. **Ліпкан В.А.** Проблеми формування інституту безпекового омбудсмена в контексті розбудови правової держави в Україні // Право України. — 2010. — № 7. — С. 70–80.
43. **Ліпкан В.А.** Безпековий омбудсмен: проблеми формування нового інституту // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю.І.Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 114–117 (204 с.)
44. **Ліпкан В.А.** Біла книга: суть та призначення // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково-практичного семінару / ред. колегія : В.К.Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. —С. 19–21.
45. **Ліпкан В. А.** Контрольне право як атрибутивний елемент української системи права // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 7–10.
46. **Ліпкан В. А.** Теоретична концепція Білої книги // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 80–83.
47. **Ліпкан В. А., Троханенко І. І.** Щодо необхідності реформування системи державного контролю за діяльністю міліції // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 38–41.
48. **Ліпкан В. А.** Засади формування поліції в Україні // Реформування районного органу внутрішніх справ : матеріали круглого столу (Київ, 26 травня 2011 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2011. — С. 24–28.
49. **Ліпкан В.** Мультикультуралізм и толерантность: грани соотношения / Владимир Липкан // Формирование толерантного сознания в обществе: Материалы VII международного антитеррористического форума. — К. : Издательство «Киевская правда». — 2011. — С. 92–100.

50. **Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є.** Права і свободи людини і громадянина в інформаційній сфері в умовах проведення конституційної реформи в Україні // Конституція України : зміни чи нова редакція : матеріали круглого столу, присвяченого 15-й річниці прийняття Конституції України : спец. Вип., 24 червня 2011 р. / редкол. : В. В. Коваленко (голов. ред.). — та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 196 с., с. 91–101.
51. **Ліпкан В.** Інтереси держави: інтегральна категорія безпекознавства і державознавства // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 7–9.
52. **Ліпкан В., Максименко Ю.** Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11.
53. **Ліпкан В. А.** Інформаційні війна як засіб сучасних інформаційних стратегій // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29 жовтня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
54. **Ліпкан В. А.** Безпековий вимір Стратегії національної безпеки США // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
55. **Ліпкан В. А., Максименко Ю.Є.** Інформаційні права і свободи людини та громадянина // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 9. — С. 64–68.
56. **Ліпкан В., Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269.
57. **Ліпкан В. А., Рижов І. М.** Врегулювання кризових ситуацій соціального характеру в контексті профілактики тероризму // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 10. — С. 131–135.
58. **Ліпкан В. А.** Підходи до аксіології національної безпеки / В. А. Ліпкан // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2012. — С. 8–11.
59. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 7–11.
60. **Липкан В.** Ренессанс безопасности. Негосударственная система безопасности как атрибут государства / Владимир Липкан, Игорь Бондаренко // Российские вести. — 11 февраля 2013. — № 3–4(2107–2108). — С. 2.
61. **Ліпкан В. А.** Підвалини формування нової концепції права в контексті протидії екстремізму / В. А. Ліпкан, А. М. Лобода // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 86–87.

62. **Ліпкан В. А.** Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // *Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності»* (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46–48.
63. **Липкан В. А.** Национальная безопасность и негосударственная система безопасности // *Угроза международной стабильности : аспекты проблемы.* — Европейский Центр Изобразительных искусств, Братислава, 2013. — С. 90–93. (312 с.)
64. **Ліпкан В. А.** Поняття держави в контексті діяльності УДО України / В. А. Ліпкан, О. О. Ткаченко // *Наше право.* — 2013. — № 2. — С. 16–21.
65. **Логінов О. В.** Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 20 с.
66. **Логінов О. В.** Деякі аспекти інформаційного забезпечення діяльності Уряду України / О. В. Логінов // *Сучасні проблеми управління : зб. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. конф. / [уклад. Б. В. Новиков, І. І. Федорова та ін.].* — К., 2003. — Ч. 1. — С. 127–130.
67. **Логінов О. В.** Гносеологічний аспект управління інформаційною безпекою України / О. В. Логінов // *Науковий вісник Юридичної академії МВС України.* — Дніпропетровськ, 2004. — № 2. — С. 153–161.
68. **Логінов О. В.** Інформаційна безпека: потребнісний та гносеологічний підходи / О. В. Логінов // *Забезпечення прав людини та громадянина в умовах реформування політичної та правової системи України : тези доп. наук.-практ. конференції / НАВС.* — К., 2004. — С. 253–256.
69. **Логінов О. В.** Класифікація загроз та небезпек інформаційній безпеці системи органів державного управління України / О. В. Логінов // *Міліція України : наук.-практ. зб.* — 2004. — № 8. — С. 12–16.
70. **Логінов О. В.** Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в контексті формування системи державного управління / О. В. Логінов // *Науковий вісник Юридичної академії МВС України.* — Дніпропетровськ, 2003. — № 3. — С. 199–205.
71. **Максименко Ю. Є.** Міжнародно-правові та європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки України / Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 6 грудня 2005 р.) / Київський націон. ун-т внутр. справ.* — К.: Текст, 2005. — 206 с. — С. 58–66.
72. **Максименко Ю. Є.** Актуальні проблеми боротьби з інформаційним тероризмом // *Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених.* — 2004. — № 31. — С. 10–12.
73. **Максименко Ю. Є.** Входження до глобального інформаційного простору: проблеми та перспективи // *Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції сту-*

- дентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19–20 травня 2005 р. / За ред. В.Й. Лажніка і В.С. Федонюка. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. — 510 с. — С. 161–163.
74. **Максименко Ю. Є.** Деякі аспекти визначення поняття національної безпеки // Науковий вісник Юридичної академії МВС. — 2004. — № 3. — С. 77–81.
  75. **Максименко Ю. Є.** Діяльність Київського національного університету внутрішніх справ у сфері підготовки фахівців із інформаційної безпеки України // Проблеми національної і міжнародної безпеки / Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2007 р.) / Київський нац. університет внутр. справ. — К.: Текст, Щорічник, — № 2. — 2007. — 146 с. — С. 138–145.
  76. **Максименко Ю. Є.** Європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 18–19 травня 2006 р. у 2-х томах (уклад. В.Й. Лажніка, С.В. Федонюка). — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006.– 468 с. — С. 108–110.
  77. **Максименко Ю. Є.** Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ординський. — Львів, 2006. — Вип. 3. — С. 176–183.
  78. **Максименко Ю. Є.** Побудова інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. — Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. — 487 с. — С. 71–73.
  79. **Максименко Ю. Є.** Проблеми правового забезпечення інформаційної безпеки України // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. — С. 131–134.
  80. **Максименко Ю. Є.** Роль Національної академії внутрішніх справ України в підготовці кадрів по забезпеченню національної безпеки України в інформаційній сфері // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. — 2004. — № 3. — С. 84–90.
  81. **Максименко Ю. Є.** Стан нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2006. — № 34. — С. 38–45.
  82. **Максименко Ю. Є.** Сучасні проблеми криміналізації інформаційної сфери // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. / Голов.ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. — Одеса: ПП «Фенікс». — 2005. — Вип.26. — С. 294–299.
  83. **Максименко Ю. Є.** Удосконалення нормативно-правових засад забезпечення безпеки в мережі INTERNET // Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків, 11–12 квітня 2006 р.: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2006. — 274 с. — С. 241–243.
  84. **Максименко Ю. Є.** Визначення поняття інформаційної безпеки з позицій діяльнісного підходу // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 32. — С. 16–19.

85. **Матвієнко П. Є.** Аналіз сучасного етапу розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні / П. Є. Матвієнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С.85–88.
86. **Матвієнко П. Є.** Доцільність боротьби засобами адміністративного примусу з посяганнями на встановлений порядок обігу інформації, що становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Держава і право. — 2009. — № 46. — С.273–276.
87. **Матвієнко П. Є.** Місце та роль адміністративної відповідальності у системі заходів охорони прав на комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення». — Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 115–116.
88. **Матвієнко П. Є.** Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція : теорія і практика. — 2009. — № 12. — С.41–45.
89. **Матвієнко П. Є.** Основні напрями удосконалення системи захисту інформації, яка становить комерційну таємницю для суб'єкта господарювання / П. Є. Матвієнко // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 99–102.
90. **Матвієнко П. Є.** Технічний захист інформації у процесі підготовки кадрів для органів внутрішніх справ / П. Є. Матвієнко // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих науковців, м. Запоріжжя, 9–10 квітня, 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. — Запоріжжя : КПУ, 2009. — Т. 4. — С. 3–4.
91. **Матвієнко П. Є.** Формування переліку інформації суб'єкта господарювання, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Адвокат. — 2009. — № 5. — С.36–38.
92. **Стоєцький О. В.** Адміністративна відповідальність за порушення у сфері інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ О. В. Стоєцький ; Запорізький. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.
93. **Стоєцький О. В.** Основні недоліки адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки України / О. В. Стоєцький // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теорет. конференції. — К., 2009. — 204 с.
94. **Стоєцький О. В.** Характеристика складу адміністративного правопорушення за порушення законодавства про державну таємницю / О. В. Стоєцький // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матері-

- али науково-практичної конференції, (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 94–96.
95. **Стоєцький О.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 64–66.
  96. **Стоєцький О. В.** Адміністративно-правовий статус Президента України як суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез між нар. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення. — С. 191–193.
  97. **Стоєцький О. В.** Реалізація адміністративно-правових норм у сфері забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Адвокат. — 2008. — № 12. — С. 36–39.
  98. **Стоєцький О. В.** Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України: адміністративно-правові засади / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 11. — С. 161–164.
  99. **Стоєцький О. В.** Характеристика інформаційної безпеки як складової інформаційної сфери / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 72–75.
  100. **Татарникова К. Г.** Кодифікація законодавства України про інформацію: підходи до формування теорії інформаційного права / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 35–38.
  101. **Татарникова К. Г.** Методологічні підходи до кодифікації законодавства України про інформацію / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 99–101.
  102. **Татарникова К. Г.** Концепт комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Юридичний вісник. — 2013. — № 3 (28). — С. 69–73.
  103. **Татарникова К. Г.** Концепт фрагментарної галузевої кодифікації законодавства про інформацію: методологія визначення / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 9. — С. 53–55.
  104. **Татарникова К. Г.** Отдельные предложения по решению ряда научных и практических проблем, связанных с кодификацией информационного законодательства / К. Г. Татарникова // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013.
  105. **Татарникова К. Г.** Тенденції розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних / К. Г. Татарникова // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.) : тези допов. — К., 2011. — С. 65–66.
  106. **Татарникова К. Г.** Деякі аспекти методології кодифікації інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Правові та політичні проблеми сучасності :

- наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 38–40.
107. **Татарникова К. Г.** Кодифікація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. Г. Татарникова // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 липня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 17–21.
  108. **Татарникова К. Г.** Щодо змісту поняття Кодифікація інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 18–19 лютого 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — Вип. 20. — Т. 1. — С. 165–168.
  109. **Татарникова К. Г.** Гносеологічний аспект розвитку теорії інформаційного права у контексті протидії екстремізму та тероризму / К. Г. Татарникова // Навчально-наукове видання «Імперативи розвитку цивілізації». — 2013. — Вип. № 1. — С. 65–69.
  110. **Татарникова К. Г.** Засади комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 16–17 лютого 2013 р.) : тези допов. — К., 2013. — Вип. 21. — Т. 1. — С. 226–229.
  111. **Череповський К. П.** Гносеологічні аспекти розуміння інформаційного права / К. П. Череповський // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 96–100.
  112. **Череповський К. П.** Елементи структуризації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 40–44.
  113. **Череповський К. П.** Інкorporація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / К. П. Череповський ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.
  114. **Череповський К. П.** Інкorporація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. П. Череповський // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 12–14.
  115. **Череповський К. П.** Інкorporація як етап до кодифікації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 47–49.
  116. **Череповський К. П.** Інкorporація як складова систематизації інформаційного законодавства України / К. П. Череповський // Вісник Запорізького національного університету. — Запоріжжя, 2012. — № 2, ч. II. — С. 177–182.
  117. **Череповський К. П.** Окремі питання інкorporації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 68–76.
  118. **Череповський К. П.** Щодо наукової розробленості інкorporації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Національна і міжнародна безпека в

- сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 69–71.
119. **Шепета Е. В.** Основные факторы, снижающие темпы развития системы технической защиты информации Украины / Е. В. Шепета // Преемственность и новации в юридической науке : материалы конф. адъюнктов и соискателей / [отв. за вып. С. М. Андреев] ; Омск. Акад. МВД России. — Омск, 2009. — Вып. 5. — С. 226–228.
  120. **Шепета О. В.** Адміністративно-правої засади технічного захисту інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ О. В. Шепета ; Нац. ун-т держ. податк. Служби України. — Ірпінь, 2011. — 25 с.
  121. **Шепета О. В.** Захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах / О. В. Шепета // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теор. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 186–188.
  122. **Шепета О. В.** Напрями удосконалення державної політики у сфері технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. — 2010. — № 4. — С. 42–46.
  123. **Шепета О. В.** Нормативне регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — № 46. — С. 283–288.
  124. **Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації України / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 56–58.
  125. **Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 224–225.
  126. **Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці та технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 4. — С. 34–36.
  127. **Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці й технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 берез. 2010 р.) / Нац. акад. СБ України. — К., 2010. — С. 128–133.
  128. **Шепета О. В.** Принципи взаємодії суб'єктів технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (м. Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 50–53.
  129. **Шепета О. В.** Роль та місце законів у системі нормативного регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.): у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2. — С. 218–219.

130. **Шепета О. В.** Удосконалення інформаційного законодавства України в контексті протидії екстремізму та тероризму / О. В. Шепета // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 67–69.

Систематизація законодавства

1. **Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання** : моногр. / Д. М. Лук'янець. — Суми : Унів. кн., 2006. — 367 с.
2. **Актуальні проблеми систематизації адміністративного законодавства України** / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Д. М. Лук'янець та ін. // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 235–245.
3. **Актуальні проблеми систематизації законодавства в сфері забезпечення прав національних меншин в Україні** / Ю. О. Волошин // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 176–188.
4. **Актуальні проблеми систематизації законодавства України з питань державної служби** / В. Л. Коваленко // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 267–278.
5. **Актуальні проблеми систематизації інформаційного законодавства України** / Т. А. Костецька // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 188–196.
6. **Загальнотеоретичні проблеми систематизації транспортного законодавства** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є. В. Довженко ; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2011. — 20 с.
7. **Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України** / В. Опришко // Право України. — 1999. — № 12. — С. 25–30.
8. **Закон і підприємець (проблеми правового регулювання підприємницьких відносин та систематизації законодавства України про підприємництво)** / ред. В. М. Селіванов ; Ін-т приват. права і підприємництва АПН України, Донец. ін-т підприємництва. — К.; Донецьк, 1998. — 183 с.
9. **Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку** : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 27–31 січ. 2009 р., Косів. Вип. 10 / ред. Ю. С. Шемшученко; Київ. ун-т права НАН України. — К., 2009. — 456 с.
10. **Збірник тез лекцій з питань нормпроекування** / Ж. П. Докторова, Н. А. Железняк, П. М. Кондик та ін. ; М-во юстиції України, Центр прав. реформи і законопроект. робіт. — К., 2005. — 160 с.
11. **Конституційні основи розвитку законодавства України** : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / В. Ф. Опришко, І. Ю. Онопчук ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 130 с.
12. **Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин** : моногр. / В. М. Брижко; Н.-д. центр прав. інформатики Акад. прав. наук України. — К. : ПанТот, 2009. — 415 с.
13. **Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві** : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. І. Кисіль ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2001. — 39 с.

14. **Організаційні та правові засади регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Г. М. Красноступ; Нац. ун-т держ. подат. служби України. — Ірпінь, 2009. — 19 с.
15. **Органічні закони в системі законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. М. Кириченко; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2009. — 19 с.
16. **Основні шляхи систематизації конституційного законодавства як провідної галузі національного законодавства України** / Н. М. Макошій // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2001. — Вип. 11. — С. 132–137.
17. **Офіційне тлумачення закону** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. М. Михайлович; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003. — 19 с.
18. **Питання систематизації законодавства в Україні (за матеріалами міжнародної конференції)** / А. Полешко // Право України. — 1999. — № 12. — С. 30.
19. **Питання систематизації законодавства про контроль у галузі ядерної та радіаційної безпеки** / А. Л. Деркач // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2006. — Вип. 32. — С. 376–382.
20. **Податково-правовий компроміс інтересів платника податків і держави** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. А. Вдовічен; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». — К., 2011. — 20 с.
21. **Поняття, зміст, сутність та види систематизації законодавства** / О. В. Зайчук // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 8–13.
22. **Правова система України: історія, стан та перспективи** : у 5 т. Т. 4. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, В. І. Семчик, О. О. Погрібний та ін. ; Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2008. — 479 с.
23. **Правова система України: історія, стан та перспективи** : у 5 т. Т. 3. Цивільно-правові науки. Приватне право / Н. С. Кузнєцова, М. М. Сібільов, Я. М. Шевченко та ін. ; Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2008. — 639 с.
24. **Правові проблеми систематизації законодавства, яке регулює діяльність кооперативів** / І.М. Кучеренко // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2004. — Вип. 15. — С. 183–193.
25. **Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення** : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 груд. 2006 р., Сімферополь—Ялта : у 2-х ч. Ч. 1 / ред. О. М. Бандурка; Крим. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ, Київ. міжнар. ун-т. — Сімферополь, 2006. — 174 с.
26. **Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення** : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7–8 груд. 2006 р., Сімферополь—Ялта : у 2-х ч. Ч. 2 / ред. О. М. Бандурка; Крим. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ, Київ. міжнар. ун-т. — Сімферополь, 2006. — 320 с.
27. **Проблеми систематизації приватного права України та Європи** : моногр. / А. С. Довгерт, Р. О. Стефанчук, Ю. В. Білоусов та ін. ; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К., 2009. — 204 с.
28. **Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України** : моногр. / В. С. Зеленський, В. П. Ємельянов, В. Я. На-

- стюк та ін. ; Акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності, Служба безпеки України, Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки. — Х. : Право, 2008. — 96 с.
29. **Проблемні питання впливу кодифікації та систематизації аграрного законодавства на динамізм процесів у сфері АПК** / А. Бейкун // Право України. — 1998. — № 11. — С. 42–46.
  30. **Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. С. Лисенкова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2001. — 17 с.
  31. **Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід)** : моногр. / Є. П. Євграфова. — К. : КНТ, 2007. — 184 с.
  32. **Система трудового права України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. І. Жолнович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2008. — 16 с.
  33. **Система фінансового права України в умовах переходу до ринкової економіки** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. М. Вишневецький; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2001. — 22 с.
  34. **Систематизація банківського законодавства України — крок на шляху побудови правової держави** / Я. О. Лочман // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2001. — Вип. 12. — С. 659–667.
  35. **Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Селезньова; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2009. — 20 с.
  36. **Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики** : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., жовт. 1999 р. / ред. В. Ф. Опришко; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 1999. — 599 с.
  37. **Систематизація законодавства і підприємництво** / І. Труш // Право України. — 2000. — № 11. — С. 91–92.
  38. **Систематизація законодавства та суди адміністративної юстиції** / В. Стефанюк // Право України. — 1999. — № 11. — С. 3–7.
  39. **Систематизація законодавства України про дорожній рух: її перспективи** / В. Доненко // Право України. — 2001. — № 3. — С. 42–44.
  40. **Систематизація законодавства України: проблеми і перспективи** / В. П. Нагребельний // Держава і право. юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 21. — С. 5–8.
  41. **Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення** / В. Ф. Сіренко, Н. М. Пархоменко, С. В. Бобровник та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. ун-т права. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 217 с.
  42. **Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення** / В. Ф. Сіренко, Н. М. Пархоменко, С. В. Бобровник та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. ун-т права. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 217 с.
  43. **Систематизація законодавства як гносеологічний процес** / А. Козловський // Право України. — 2000. — № 2. — С. 49–51.

44. **Систематизація інвестиційного законодавства України: проблеми та перспективи** / В. П. Нагребельний // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 245–251.
45. **Систематизація інформаційного законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. А. Залізник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.
46. **Систематизація податкового законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Сарана; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2010. — 18 с.
47. **Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика** : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / В. В. Гончаренко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 35 с.
48. **Формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики)** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Є. П. Євграфова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2005. — 21 с.

Розвиток, еволюція, модернізація та реформування законодавства

1. **Актуальні проблеми модернізації інноваційного законодавства України** : матеріали наук.-практ. конф., 28 жовт. 2010 р., Харків / ред.: Ю. П. Битяк; І. В. Яковюк; Г. В. Чапала ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, НДІ прав. забезп. інновац. розв., Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2010. — 156 с.
2. **Еволюція спадкового права в Україні (історично-правовий аспект)** : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / О. І. Нелін; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 39 с.
3. **Загальні аспекти реформування мусульманського шлюбно-сімейного права у контексті визнання правового статусу особи в державах ісламської традиції** / М. В. Лубська // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Філософія. Культурологія. — 2010. — № 2. — С. 126–129.
4. **Інформаційному суспільству України інформаційне законодавство (щодо питань реформування законодавства у сфері суспільних інформаційних відносин)** / Р. Калюжний, В. Гавловський, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк // Прав., нормат. та метрол. забезп. системи захисту інформації в Україні : наук.-техн. зб. — 2001. — Вип. 2. — С. 7–11.
5. **Концепція модернізації господарського законодавства: вдосконалення чинного Господарського кодексу України чи прийняття Закону «Про основні засади господарської діяльності»** : зб. тез «круглого столу», провед. Ін-том законодавства ВР України при підтримці Міжнар. гуманіт. ун-ту, за участю представників Міжнар. асоц. госп. права, Одес. нац. юрид. акад., Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова та юрид. громадськості м. Одеси, 13 жовт. 2008 р., Одеса / уклад. О.В. Обод ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 62 с.
6. **Проблеми вдосконалення законодавства з вирішення індивідуальних трудових спорів комісією з трудових спорів (КТС)** / Д. В. Шевченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2010. — Вип. 50. — С. 419–425.

7. **Розвиток аграрного законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / І. В. Духневич; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2011. — 19 с.
8. **Розвиток і кодифікація земельного законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. М. Пашенко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2001. — 20 с.
9. **Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми право реалізації** : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Д. М. Лук'янець ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — Д., 2007. — 35 с.

Кодифікація законодавства

1. **Актуальні проблеми кодифікації у трудовому праві** : Матеріали наук.-практ. конф., 25 трав. 2006 р., Київ / ред. В. Л. Костюк ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». — К. : Стило, 2006. — 84 с.
2. **Деякі проблеми теорії цивільно-правової відповідальності в контексті кодифікації цивільного законодавства України** / І. С. Канзафарова // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 362–366.
3. **До питання кодифікації законодавства в сфері містобудування** / І. О. Ізарова // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2010. — Вип. 47. — С. 354–360.
4. **Ефективність дії норм міжнародного гуманітарного права в їх еволюційному розвитку** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. І. Дяченко ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2003. — 16 с.
5. **Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект)** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Є. В. Погорелов ; Ун-т внутр. справ. — Х., 2000. — 18 с.
6. **Кодифікаційні акти в системі законодавства України** / О. Я. Рогач, Ю. М. Бицага. — Ужгород : Ліра, 2005. — 124 с.
7. **Кодифікаційні акти в системі законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. Я. Рогач ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2003. — 19 с.
8. **Кодифікація адміністративного законодавства як основа реформування публічної влади в Україні** / С. В. Петков // Держава та регіони. — 2010. — Вип. 2. — С. 100–103. — (Сер.: Право).
9. **Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. О. Федоров ; Нац. акад. податк. служби України. — Ірпінь, 2006. — 21 с.
10. **Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: деякі аспекти запозичення зарубіжного досвіду** / І. Федоров // Право України. — 2005. — № 12. — С. 83–86.
11. **Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України** : моногр. / І. О. Федоров ; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. — Запоріжжя : ТОВ ВПО «Запоріжжя», 2006. — 144 с.

12. **Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: оновлені напрями дослідження** / І. О. Федоров // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2005. — Вип. 30. — С. 333–336.
13. **Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України**: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. С. Астахов ; Запоріз. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 17 с.
14. **Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України** : моногр. / Т. О. Коломоець, Д. С. Астахов ; ДВНЗ «Запоріз. нац. ун-т» МОНМС України. — Запоріжжя, 2011. — 230 с.
15. **Кодифікація законодавства про місцеве самоврядування: теоретичні питання** / В. Тарасюк // Право України. — 2000. — № 11. — С. 71–74.
16. **Кодифікація законодавства України про авторське право і суміжні права (проблемні моменти)** / О. Підпригора // Право України. — 1999. — № 3. — С. 39–42.
17. **Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види** : моногр. / Є. А. Гетьман ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. — Х. : Право, 2012. — 192 с.
18. **Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є. А. Гетьман ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2010. — 20 с.
19. **Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка** : моногр. / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова та ін. — К. : Парлам. вид-во, 2007. — 206 с.
20. **Кодифікація інвестиційного законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. В. Кудрявцева ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2010. — 20 с.
21. **Кодифікація приватного (цивільного) права України** / А. С. Довгерт, О. А. Підпригора, Д. В. Боброва та ін. / ред. А. С. Довгерт. — К. : Укр. центр правн. студій, 2000. — 336 с.
22. **Кодифікація та інкорпорація фінансового законодавства** / Т. М. Ямненко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 17. — С. 286–291.
23. **Кодифікація трудового законодавства України** : моногр. / Н. М. Хуторян, О. Я. Лаврів, С. В. Вишновецька та ін. / ред. М. І. Іншин ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Х. : ФІНН, 2009. — 431 с.
24. **Кодифікація трудового законодавства України: стан та перспективи**: Матеріали наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 25–6 черв. 2004 р. / ред. В. С. Венедиктов ; Укр. асоц. фахівців труд. права, Нац. ун-т внутр. справ, ВАТ «Запоріжсталь». — Х., 2004. — 338 с.
25. **Концептуальні підходи до кодифікації трудового законодавства України** / В. С. Венедиктов // Право і безпека. — 2002. — № 2. — С. 9–12.
26. **Особливості кодифікації податкового законодавства України та проблеми його подальшого вдосконалення** / В. С. Лісовська // Юрид. вісн. Повітр. і косм. право: Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. — 2011. — № 2. — С. 67–70.

27. **Принципи кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України** / Т. Коломоєць, І. Федоров // Право України. — 2006. — № 6. — С. 14–18.
28. **Принципи та цілі кодифікації трудового законодавства України** / Н. М. Хуторян // Правова держава: щорічник наук. пр. — 2010. — Вип. 21. — С. 273–278.
29. **Проблема кодифікації адміністративного законодавства України: історичний досвід** / Ю. Вовк // Право України. — 2003. — № 12. — С. 120–122.
30. **Проблема кодифікації земельного законодавства України** / П. Ф. Кулинич // Правова держава: щорічник наук. пр. — 2009. — Вип. 20. — С. 396–403.
31. **Проблеми кодифікації законодавства України** : Тези доп. і наук. повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 14 трав. 2003 р.) / ред.: В. П. Нагребельний; Н. М. Пархоменко; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2003. — 227 с.
32. **Проблеми кодифікації земельного законодавства України: тенденції і перспективи** / В. Носік // Право України. — 2006. — № 11. — С. 94–98.
33. **Проблеми кодифікації податкового законодавства України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д.О. Білінський; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — 20 с.
34. **Проблеми кодифікації трудового законодавства України** / Н. М. Хуторян // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2004. — Вип. 15. — С. 175–182.
35. **Проблеми розвитку і кодифікації аграрного законодавства України** / В. І. Семчик // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 287–297.
36. **Проблемні питання впливу кодифікації та систематизації аграрного законодавства на динамізм процесів у сфері АПК** / А. Бейкун // Право України. — 1998. — № 11. — С. 42–46.
37. **Розвиток і перспективи кодифікації цивільного законодавства в Україні** / Я. Шевченко // Право України. — 2000. — № 2. — С. 66–69.
38. **Теоретичні засади кодифікації законодавства** / І. В. Борщевський // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 37. — С. 31–36.
39. **Функції як важлива складова механізму кодифікації вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства України** / Т. Коломоєць, Л. Кузенко // Право України. — 2007. — № 3. — С. 21–23

Інкорпорація та консолідація законодавства

1. **Інкорпорація банківського законодавства: теоретичний аналіз і порядок її проведення в Україні** / О. М. Селезньова // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 40. — С. 364–370.
2. **Інкорпорація як вид систематизації законодавства** / А. І. Граціанов // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 17. — С. 6–11.
3. **Кодифікація та інкорпорація фінансового законодавства** / Т. М. Ямненко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 17. — С. 286–291.

4. **Консолідація як форма упорядкування законодавства** / А. І. Граціанов // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2001. — Вип. 12. — С. 11–13.
5. **Природа, сутність та класифікація інкорпорації — форми систематизації законодавства** / І. В. Борщевський // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 38. — С. 57–62.
6. **Теоретичні засади інкорпорації як форми систематизації законодавства України** / С. М. Легуша // Правова держава : Щорічник наук. пр. — 2005. — Вип. 16. — С. 149–156.

Уніфікація та гармонізація законодавства

1. **Гармонізація податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К. В. Яценко ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2005. — 20 с.
2. **До питання про уніфікацію законодавства** / Т. Кравченко // Право України. — 2006. — № 4. — С. 131–137.
3. **Європейський ордер на арешт як форма уніфікації кримінального права між державами-членами Європейського Союзу** / Т. О. Пшевлочька // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 39. — С. 620–627.
4. **Колізійні питання усиновлення та їх уніфікація в актах Гаазької конференції з міжнародного приватного права** / В. В. Попко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2006. — Вип. 31. — С. 460–466.
5. **Концепція природи людини у римській юриспруденції: античні витоки уніфікації європейського права** / С. П. Рабінович // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 40. — С. 27–33.
6. **Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрями трансформації)** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Р. М. Бірюков ; Міжнар. гуманіт. ун-т. — О., 2011. — 20 с.
7. **Особливості поняття, структури, змісту та форми інтерпретаційних актів** / А. В. Зубенко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 51. — С. 89–94.
8. **Особливості уніфікації корпоративних актів** / М. О. Томашевська // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 26. — С. 78–84.
9. **Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. І. Граціанов ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — 18 с.
10. **Розв'язання проблем гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу як передумова інтеграції України до європейських співтовариств** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. А. Куровська ; Ін-т законодавства Верховн. Ради України. — К., 2007. — 18 с.
11. **Судова гносеологія: проблеми методології та практики** : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / І. І. Котюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2008. — 37 с.

12. **Сучасні уніфікаційні процеси в Європі у контексті міжнародного приватного права** / Е. М. Грамацький // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 51. — С. 580–584.
13. **Технологія судової правотворчості: загальнотеоретична характеристика** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. В. Стецик; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2011. — 16 с.
14. **Уніфікація договірного права у контексті загальних тенденцій розвитку світової економіки** / М. Оніщук, О. Сухоруков // Право України. — 2005. — № 2. — С. 4–7.
15. **Уніфікація міжнародного приватного права в Європейському Союзі** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. В. Руденко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — 18 с.
16. **Уніфікація міжнародного приватного права в ЄС** : моногр. / О. В. Руденко; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці : Рута, 2009. — 248 с.
17. **Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. В. Попко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 18 с.
18. **Уніфікація норм про міжнародний вексельний обіг в Конвенції ООН 1988 року про міжнародні переказні та міжнародні прості векселі** / Ю. С. Козачук // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2009. — № 46. — С. 370–376.
19. **Уніфікація норм трудового права в рамках ЄС** / О. Руденко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 20. — С. 448–453.
20. **Уніфікація право- та дієздатності юридичних осіб у міжнародному приватному праві** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. П. Юніна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2011. — 20 с.
21. **Уніфікація правового регулювання умов зовнішньоекономічних контрактів у міжнародному приватному праві** : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. К. Порфір'єва; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2000. — 20 с.
22. **Уніфікація цивільного процесуального права в Європейському Союзі** / Р. Ю. Ханік-Посполітак // Наук. зап. НаУКМА. — 2005. — Т. 38. — С. 70–72. — (Сер.: Юрид. науки).
23. **Уніфікація юридичних процедур як актуальна проблема сучасного розвитку законодавства України про вибори та референдуми** / М. І. Ставнійчук // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 21. — С. 140–144.

О ТОРЖЕСТВЕ НАУКИ НАД ТЬМОЙ НЕВЕЖД И НЕУЧЕЙ

Наука — яркое искусство,
Её затмить порой нельзя,
Однако мелкое паскудство
Всегда сквернит, чернит — себя.

Творцы идей добры излишне:
Им нету дела до интриг,
Хотя быть может и не лишне:
Всё обернуться может вмиг.

Пока творишь, идеей оживленный,
Не замечаешь ничего —
Ты, словно заново рожденный,
Ведь ты вершишь всегда добро.

Добра науки свет нетленный,
Он окрыляет и дает парить,
Всегда природно вдохновенный
На крыльях счастья в мире жить.

Тот плод научный, величавый,
Коим гордиться можешь ты,
Такой прекрасный, грандиозный
Ведь в нем весь сок — твои мечты.

Мечты о свете знаний и добра,
Мечта о справедливости восхода,
Ведь путь науки — путь добра,
Наука — есть природа Бога.

Научный путь тернист, но сладок,
Его приятный нежный вкус,
Подобно утренней росинке:
Незабываем, свеж, не пуст.

Творенье есть божественный процесс,
Не всем природою дано его понять,
Вот почему не каждый в мире сём творец,
И умный человек способен это воспринять.

Однако, есть предел мечтаний,
А есть порог невежества и дури,
И если первое — частица мирозданья,
То дурь бурбонов хуже бури.

Она, как смерч, сметает на пути:
Мечтанья, радости творенье, счастье,
Не разбирая, что и как снести,
Она сама низвергнута к ненастьям.

Изгои творчества, не ведая, всё гадят,
Саднят умы невежеством своим.
Профаны, вы — шакалов стая,
Ваш путь — идти всегда в тени.

Из тени шавкам легче тявкать,
Поджав хвосты, потом к хозяину бежать.
Уделов глупцов — чужие сопли чавкать,
От лицемерного восторга всем дрожать.

Кошунство подлецов, ваклахов, фарисеев
Сокрыть личиною добра хотят.
Их правда — ложь плебеев,
Шайтана из души им не изгнать.

Я верю в силу торжества науки
В могущество людей — творцов добра,
Искатель знаний — победитель скуки,
Наукою пленен я навсегда.

*Владимир Липкан,
01 июня 2013 г.*

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Адаптація законодавства 198, 199, 318, 334
- Акумуляція нормативно-правових актів 160, 334, 357
- Алгоритм 33, 94, 104, 308, 317, 323, 337
- Алгоритм формування інформаціологічної парадигми 45, 47, 52, 101, 240, 334, 378
- Апроксимація законодавства 51, 167, 197, 198, 202, 334
- Аудіовізуальні засоби масової інформації 176, 299, 224, 272, 335, 341, 349, 355
- Види інкорпорації 155, 181, 237, 335, 338, 339, 343, 346, 352, 354, 358, 360
- Віднесення інформації до державної таємниці 31, 82, 87, 89, 91, 172, 180, 205, 209, 215, 249, 255, 256, 269, 270, 271, 293, 336, 341, 375, 392
- Відповідальність за порушення законодавства про інформацію 64, 65, 69, 71, 77, 84–89, 234, 248, 293, 336, 345, 380, 383, 389, 390
- Властивості кодифікаційної діяльності у сфері інформації 152, 335
- Гармонізація законодавства 24, 25, 110, 177, 181, 182, 196–201, 311, 312, 334, 335, 400
- Геоінформаційні системи 336
- Глобалізація 29, 50, 80, 96, 100, 101, 178, 221, 310, 326
- Головне завдання систематизації інформаційного 336, 340
- Громадянське суспільство 20, 29, 60, 84, 101, 114, 131, 184, 208, 237, 262, 271, 312, 315, 340, 356
- Державна інформаційна політика 164, 173, 363
- Державна політика національної безпеки 17, 19, 56–60, 71–76, 100, 122, 130, 159, 181, 184, 217, 234, 239, 244, 250, 267–270, 278, 299, 301–318, 336, 341, 350–358, 366, 372, 379, 386
- Джерела литовсько-руського права 336, 340, 355, 359
- Доктрина 295, 296, 297

- Доктрина інформаційної безпеки (вужке розуміння) 9, 49, 72, 76, 81, 100, 169, 172, 229, 337
- Доктрина інформаційної безпеки (широке розуміння) 297, 298, 336
- Друковані засоби масової інформації 45, 124, 171, 249, 255, 258, 263, 264, 337, 341, 355, 374
- Електронна демократія 205, 337
- Електронна економіка 208, 337
- Електронна комерція 190, 191, 193, 206, 337
- Електронна культура 337
- Електронна освіта 338
- Електронна послуга 254, 337
- Електронне урядування 267, 338
- Електронний уряд 283, 338
- Елементи структури права на інформацію 68, 69, 338
- Етапи діяльності консолідатора 321, 338
- Етапи інкорпорації інформаційного законодавства 8, 124, 338
- Етапи кодифікації банківського законодавства 132, 182, 282, 342
- Етапи систематизація інформаційного законодавства 40, 100, 104, 122, 136, 239, 339
- Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері 37, 62, 313, 339, 340, 351
- Життєво важливі національні інтереси України 72–75, 314, 315, 340
- Завдання систематизації джерел литовсько-руського права 336, 340, 356, 359
- Загрози інформаційній безпеці 74, 75, 81, 87, 180, 299, 302, 313, 314, 316, 317, 340, 351
- Загрози національній безпеці 103, 122, 130, 147, 293, 341, 351
- Закон України «Про основи національної безпеки України» 58, 71, 234, 267, 302, 309, 315, 318, 341, 355, 375
- Законодавство у сфері інформаційної безпеки України 37, 51, 53–56, 59, 62–72, 88, 341
- Засоби масової інформації 19, 50, 171, 172, 185, 249, 255, 263–267, 317, 335 337, 341, 374
- Зміст доктрини інформаційної безпеки 9, 72, 76, 100, 169, 295, 300, 301, 307, 308, 311, 341
- Значення систематизації Юстиніана 341, 342, 343, 357
- Ідейне підґрунтя систематизації Юстиніана 342
- Інформаційний суверенітет держави 76, 97, 101, 161, 170, 181, 210, 273, 278, 289, 311, 317, 336, 346, 350

- Імплементация норм
інформаційного права 197, 198,
342
- Інкорпорація законодавства 339,
343
- Інкорпорація інформаційного
законодавства 8, 153, 343, 391
- Інкорпорація податкового
законодавства 343
- Інкорпорація 8, 10, 108, 119–123,
151, 153–155, 284, 339, 342, 343,
352, 354, 355, 360, 391, 398, 400
- Інституції 131, 263, 287, 343, 358
- Інформатизація 34, 182, 201, 274,
343, 363, 364, 365
- Інформатика 34, 37, 38, 41, 46, 66,
92, 162, 197, 201, 203, 213, 274,
287, 343, 362, 364–368, 372, 373,
379, 380, 383, 391
- Інформаційна безпека 9, 25, 60,
70–73, 87, 88, 101, 180, 201, 202,
214, 274, 293, 297, 306, 308, 309,
313, 316, 334, 339, 344, 364, 367,
368, 373, 410
- Інформаційна держава 310
- Інформаційна ідентичність 80
- Інформаційна інтелігенція 99, 344
- Інформаційна інфраструктура
159, 293, 310, 344
- Інформаційна послуга 344
- Інформаційна сфера 44, 49, 50,
307
- Інформаційна технологія 293, 310,
344, 353
- Інформаційне законодавство 20,
44, 63, 135, 137, 143, 147, 161,
162, 166, 169, 201, 211–214, 239,
- 244, 275, 277, 285, 289, 339, 344,
367, 372, 376, 378, 396
- Інформаційне правове
середовище 8, 145, 145, 146, 346
- Інформаційне середовище 49, 209
- Інформаційне суспільство 24, 100,
163, 154, 187, 194, 212, 217, 310,
346, 353, 362, 363
- Інформаційний геоправовий
простір 345, 346
- Інформаційний маргінал 99, 346
- Інформаційний простір 49, 50,
76, 101, 144 – 146, 272, 278, 305,
310, 311, 341
- Інформаційний процес 81, 97,
160, 161, 163–165, 343, 344, 345
- Інформаційний ресурс 166, 346
- Інформаційний розвиток 191,
217, 336, 355, 367
- Інформаційні відносини 97, 99,
120, 149, 159, 162–168, 169, 171,
201, 205, 287, 289, 293, 344, 345
- Інформаційні правовідносини 23,
25, 49, 163, 165, 166, 222, 243,
306
- Інформаційні технології 19, 37,
66, 293, 310, 344, 373, 379, 380,
382, 385, 386, 391
- Інформаційно-комунікаційні
технології 19, 293
- Інформаціологія 33, 34, 101, 274,
334, 346
- Інформація 20, 24, 33–35, 39, 43,
45, 62, 92, 93, 108, 138, 144, 159,
165, 166, 183, 201, 203, 204, 212,
215, 231, 243, 246, 247, 249, 267,

- 274, 275, 281, 287, 293, 323, 326,
346, 349, 352, 359, 363, 365, 367,
372, 378–380, 383
- Кодекс України про інформацію
48, 49, 79, 289, 290, 291, 325, 326
- Кібернетика 213, 300, 347
- Кодифікаційна діяльність 347,
357, 371, 397
- Кодифікація законодавства 10,
117, 128, 151, 339, 347, 366, 390,
397, 398
- Кодифікація інформаційного
законодавства 8, 45, 133, 149,
284, 347, 391
- Консолідація інформаційного
законодавства 8, 9, 23, 30, 32,
104, 107, 195, 202, 298, 322, 324,
348, 380, 383
- Консолідація понятійного
апарату сфери інформаційних
27, 32, 144, 181, 326, 348
- Консолідація 5, 9, 21, 23, 30, 31,
32, 38, 41, 43, 107, 108, 109, 118,
124–126, 133, 135, 137, 143, 175,
178, 189, 194, 203, 229, 237, 240,
242, 244, 282, 284, 298, 321–324,
326, 347, 348, 354, 360, 362, 380,
383, 399
- Критерії визначення форм
удосконалення законодавства
82, 102, 124, 348
- Критерії здійснення інкорпорації
законодавства 348
- Литовська метрика 348, 349
- Литовський Статут 349
- Масова інформація 349
- Мета кодифікації 349
- Мета консолідації
інформаційного законодавства
349
- Мета консолідації 349
- Мета систематизації
інформаційного законодавства
349
- Мета Стратегії національної
безпеки України 350
- Методологія 8, 27, 59, 132, 133,
239, 240, 287, 297, 362, 364, 366,
390, 398, 398
- Мережа 87, 186, 187, 266
- Напрями державної політики
інформаційної безпеки 350
- Напрями державної політики
у сфері технічного захисту
інформації 350
- Напрями інкорпорації 351
- Наукова школа 16, 46, 51, 55, 71,
84, 85, 90, 91, 381
- Національна безпека 60, 72, 73,
299, 314, 351, 368, 376
- Національні інтереси 72–75, 218,
298, 302, 304, 306, 313, 314, 315,
337, 340, 352
- Неофіційна інкорпорація 155, 352
- Об'єкти інформаційних відносин
168, 293, 352
- Об'єктивні причини кодифікації
інформаційного законодавства
352
- Облік законодавства 352

- Обов'язки учасників інформаційних відносин 352
- Ознаки інформаційних правовідносин 353
- Ознаки інформаційного суспільства 353
- Ознаки систематизації податкового законодавства 353
- Ознаки, спільні для інкорпорації та консолідації 353
- Ознаки, що різнять інкорпорацію і консолідацію 354
- Особливості кодифікації 152, 323
- Особливості систематизації інформаційного законодавства 354, 365, 384
- Офіційна інкорпорація 121, 155, 352, 355
- Офіційна інкорпорація 355
- Правова доктрина 296, 297, 298
- Правова ідеологія 167, 296
- Передумови систематизації джерел литовсько-руського права 355
- Політика інформаційної безпеки 313
- Правила законодавчої техніки систематизації литовсько-руського права 355
- Правова основа розроблення та реалізації Стратегії національної безпеки України 355
- Правове регулювання інформаційних відносин в Україні 274, 355
- Правовий моніторинг 355
- Правотворчий процес 115, 298, 347, 355
- Предмет систематизації інформаційного законодавства 356
- Принципи забезпечення інформаційної безпеки 312
- Принципи кодифікації інформаційного законодавства 356
- Принципи наукового забезпечення правотворчої діяльності щодо систематизації 356
- Принципи політики національної безпеки 312, 356
- Принципи систематизації 356
- Принципи змісту Доктрини інформаційної безпеки 308
- Принципи форми Доктрини інформаційної безпеки 305, 306, 307, 308
- Принципи формування Доктрини інформаційної безпеки 356
- Причини систематизації Юстиніана 357
- Результат інкорпорації 120, 357
- Результати процесу систематизації 288, 326, 357
- Риси кодифікаційної діяльності 357
- Розвиток інформаційного суспільства 19, 51, 53, 98, 184, 275, 322, 340

- Система 22, 31, 34, 36, 45, 48, 59, 63, 70, 75, 83, 88, 221, 231, 234, 250, 262, 269, 295, 296, 299, 300, 307, 318, 320, 322, 341, 344, 346, 347, 357, 359, 363, 371, 372, 373, 377, 380, 383, 388, 392, 394, 395, 400
- Систематизація інформаційного законодавства 8, 36, 37, 54, 73, 106, 120, 148, 149, 165, 339, 358, 363, 366, 368, 382, 384, 386, 392
- Систематизація 33, 40, 112, 114, 117, 118–120, 173, 203, 348, 357, 366, 395, 396
- Стадії систематизації 358
- Стратегія національної безпеки України 54, 58, 255, 302–305, 307, 309, 319, 349, 352
- Структура Доктрини інформаційної безпеки 303, 358
- Структура правового регулювання інформаційних відносин 9, 157, 167, 172, 358
- Суб'єкт офіційної інкорпорації 358
- Суб'єкти інформаційних відносин 359
- Суспільно значима інформація 359
- Технології кодифікаційної діяльності 359
- Удосконалення законодавства 91, 111, 113, 253, 347 – 349, 359, 360, 369
- Українське право 59, 359, 370, 380
- Уніфікація законодавства 359
- Уніфікація юридичних термінів 359
- Форми вираження процесу уніфікації законодавства 359
- Форми систематизації литовсько-руського права мають два різновиди 359
- Форми систематизації транспортного законодавства 360
- Форми удосконалення законодавства 360
- Функції кодифікації банківського законодавства 360
- Функції кодифікації 360
- Цифрова асиметрія 99, 360
- Шляхи підвищення ефективності вітчизняного інформаційного законодавства 361

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Арістова І. В. 164
- Баскаков В. Ю. 21, 46, 271, 375,
379, 380, 382, 383
- Бачило І. Л. 162–165
- Богущ В. М. 71, 77, 368
- Бутузов В. М. 71, 276, 368, 376
- Гавловський В. Д. 162, 276, 363–
365, 372, 376, 380, 396
- Гаврилов О. А. 164, 167, 362
- Горбулін В. П. 58
- Граціанов А. І. 21, 42, 129, 152,
366, 389, 399, 400
- Грищук В. К. 44, 366
- Гурковський В. І. 21, 60, 362
- Гусарев С. Д. 22, 42, 366, 406
- Дімчогло М. І. 4, 6, 9, 380, 383
- Дубас О. П. 60, 367
- Залізник В. А. 30, 40, 44, 46, 73, 105,
165, 170–172, 201, 267, 288, 363,
365, 368, 381, 383, 395
- Іодковський А. М. 112
- Калюжний Р. А. 5, 21, 162, 163,
276, 362–367, 369, 372, 396, 405,
406
- Капінус Л. І. 21, 37, 384, 385
- Кір'ян В. О. 66, 98, 100–102
- Козюбра М. І. 42, 366
- Колос В. В. 63, 367, 378
- Копилов В. А. 39, 162, 163
- Кормич Б. А. 21, 71, 368, 387
- Красноступ Г. М. 21, 364, 367, 366,
373, 380, 394
- Кудрявцева С. П. 63, 367, 369, 373,
398
- Кучма Л. Д. 57, 58
- Ліпкан В. А. 4, 9, 18, 21, 30, 37, 46,
50, 51, 53–56, 60, 66, 71–73, 75,
81, 84, 91, 105, 122, 165, 171,
181, 201, 227, 239, 299, 368–370,
372, 373, 376, 381, 382, 385, 387,
404, 407, 408
- Лопатін В. М. 78
- Макаренко Є. А. 21, 61, 62, 200,
211, 215, 217, 367, 376

- Максименко Ю. Є. 21, 37, 56, 60, 72, 75, 105, 198, 371, 381, 382, 386–388
Матвієнко П. Є. 21, 46, 389
Меленко С. Г. 22, 31, 362
- Новицька Н. Б. 372
Новицький А. М. 5, 21, 97, 166, 202, 405
- Рабінович П. М. 22, 42, 366, 369, 371
- Семіколенов В. М. 96
Скакун О. Ф. 42, 132, 154, 366
Сопілко І. М. 21, 404
Стоєцький О. В. 84, 86, 383, 389, 390
- Тунік А. В. 21, 91–95
- Цимбалюк В. С. 21, 34, 38, 39, 44–47, 49, 51–56, 58, 63, 70, 112, 162, 163, 179, 182, 203–207, 209, 213, 273, 276, 289, 362, 367, 368, 371–373, 375, 376, 380, 396, 405
- Череповський К. П. 21, 46, 391
Чулінда Л. І. 362
Чуприна О. В. 64, 66, 69
- Швець М. Я. 5, 21, 114, 164, 203–207, 213, 364–366, 372
Шемшученко Ю. С. 22, 197, 363, 368, 376, 393, 395
Шеннон К. 34, 37, 363
Шепета О. В. 21, 80, 84, 382, 392, 393
- Юдін О. К. 71, 77, 368
- Ялі М. Х. 80
Яхно О. М. 79, 97

СЛОВА ДЯКИ

Хочемо висловити слова щирої дяки тим, хто своїми змістовними порадами, неординарними думками, конструктивними рекомендаціями, організаційною підтримкою сприяли проведенню досліджень, результатом яких і стало видання цієї книжки.

Передусім хочемо щиро подякувати своїм батькам: *Ліпкан Галині Федорівні*, своїй дружині — *Ліпкан Олені Сергіївні*, чоловіку — *Дімчогло Івану Пантелійовичу* та сину *Дімчогло Андрію* за їх довготерпіння та всіляке сприяння творчій атмосфері, що й стало запорукою нашого натхнення.

Особливу подяку автори висловлюють секретареві спеціалізованої вченої ради К 26.062.16 у Національному авіаційному університеті *Ірині Миколаївні Сопілко*.

Щиро вдячні шановним опонентам: докторові економічних наук, професору, *Швецю Миколі Яковичу*, докторові юридичних наук, старшому науковому співробітнику *Новицькому Андрію Миколайовичу*, докторові юридичних наук, старшому науковому співробітнику *Цимбалюку Віталію Степановичу*.

Під час захисту нами було отримано чимало конструктивних порад від членів спеціалізованої вченої ради, зокрема: *Назарова Віктора Володимировича*, *Колпакова Валерія Костянтиновича*, *Кузьменко Оксани Володимирівни*, *Гусарева Станіслава Дмитровича*, *Тихомирова Олександра Дионісовича*, *Бородіна Івана Лук'яновича*, *Гончарука Степана Тихоновича* та інших.

Слова подяки також висловлюємо голові спеціалізованої вченої ради К 26.062.16 у Національному авіаційному університеті, доктору юридичних наук, професору *Ростиславу Андрійовичу Калюжному* за підтримку теми дослідження і чітке проведення захисту.

Вихід цієї праці став можливий, завдячуючи ґрунтовній підтримці наукових колективів Глобальної Організації Союзницького

Лідерства, Академії безпеки відкритого суспільства, Академії наук вищої освіти України, а також видавця — *Олени Сергіївни Липкан*.

Величезне спасибі за активну підтримку та дієву допомогу у підготовці видання, за інформативно місткі, неординарні поради з теоретико-методологічних і практичних аспектів роботи та конкретні методичні рекомендації з відбору матеріалу й поліпшення якості його викладення, за розуміння і моральне стимулювання фахівцям:

- 1) Національної академії правових наук України — *Олександрю Васильовичу Скрипнюку*, начальнику відділу міжнародних наукових зв'язків, доктору юридичних наук, професору, академіку НАПрН України;
- 2) Верховної Ради України — *Григорію Олександровичу Усатому*, Головному науковому консультанту Комітету законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, кандидату юридичних наук, старшому науковому співробітнику;
- 3) Кабінету Міністрів України — *Олександрю Євгеновичу Бухтатому*, Головному спеціалістові Департаменту фахової експертизи Секретаріату Кабінету Міністрів України, кандидату наук з державного управління;
- 4) Запорізького національного університету — *Тетяні Олександрівні Коломоєць*, декану юридичного факультету, доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України;
- 5) Львівського державного університету внутрішніх справ — *Коваліву Мирославу Володимировичу*, завідувачу кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, кандидату юридичних наук, професору;
- 6) Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» — *Басаю Віктору Давидовичу*, декану, доктору юридичних наук, професору, академіку Академії наук вищої освіти України;
- 7) Маріупольського державного університету — *Юрію Олексійовичу Волошину*, професору кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, доктору юридичних наук;
- 8) ТОВ «Універсал» — *Олександрю Володимировичу Логінову*, начальникові юридичного відділу, кандидату юридичних наук, доценту.

Від себе особисто (*Ліпкан В. А.*) хочу низько вклонитися моїм вчителям.

Ушанувати світлу пам'ять свого батька *Анатолія Миколайовича Ліпкана*, який натхненно вкладав у мене свою любов, загартував мій непереборний дух до перемог, сформував незламний характер, дав мені шлях у житті, спрямував мою життєву енергію на досягнення шляхетних цілей.

Красно вдячний своїй першій вчительці *Катерині Іванівні Сидоренко*, яка підтримувала мене з перших років навчання, привчала до самостійного осягнення навколишнього середовища, готувала до майбутніх перемог і невдач і в цілому сприяла становленню мене як особи з чітко сформованою громадянською позицією.

Шаную світлу пам'ять *Сергія Михайловича Штефана*, який після мого закінчення з золотою медаллю спеціалізованої фізико-математичної школи № 173 м. Києва зумів прищепити мені *любов до права*, спонукав до глибшого розуміння його сутності і призначення у сучасному буремному світі.

Слова дяки хочу сказати *Юрію Валер'яновичу Александрову*, який розпалив жаринку *любві вже до юридичної науки*, надав можливість повірити у власні сили та навернув мене до перших маленьких успіхів — у 1995 році, саме під його керівництвом, я виборов перемогу на Всеукраїнському конкурсі наукових робіт, який проводила Українська правничка фундація, отримавши премію імені Володимира Суміна.

Хочу згадати добрими словами людину, яка після мого закінчення з відзнакою Національної академії внутрішніх справ України відкрила мені двері до тернистого *шляху науки* — керівника кандидатської дисертації — *Володимира Івановича Антипова*, який був джерелом життєдайної сили і наснаги, еталоном наукового керівника та особистості. Саме він прищепив мені навички до копіткої аналітичної праці, навчив ефективно працювати з матеріалом, наполегливо рухатись вперед, постійно вчитись.

Особлива дяка своєму науковому консультанту з докторської дисертації — *Василію Івановичу Шакуну* — порядність, мудрість, поміркованість і принципова наукова позиція якого сприяли моєму становленню як доктора юридичних наук і вченого, здат-

ного самостійно формувати наукові школи, пропагуючи науковий стиль мислення і буття, а також епістемологічні спільноти.

Від себе особисто (*Дімчогло М. І.*) Низький уклін та світла пам'ять моїм батькам *Івану Анікійовичу Побиви* та *Людмилі Федосіївні Побиви*, які, народивши семерих дітей, доклали зусиль, щоб надати всім гідну освіту. Саме мати першою помітила мої здібності та усіяко допомагала їх розвинути. Ця неповторна українська жінка, талановитий та поміркований педагог від природи виховувала мене в повазі до сумлінної праці, прищеплювала любов до навчання, а також завжди підтримувала мене на тернистому шляху розвитку моєї особистості.

Особлива дяка моїм сестрам, які у будь-який час приходили мені на допомогу, що й дало мені можливість займатися наукою та підвищенням професійного росту.

Хочу подякувати моєму керівникові кандидатської дисертації *Володимиру Анатолійовичу Ліпкану* за його професіоналізм, невтомну копітку працю, щоденну підтримку та допомогу в підготовці дисертації й виданні монографії.

Світла пам'ять та велика вдячність моїм першим вчителям юридичної науки та практики: доктору юридичних наук, професору Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка *Грацієлі Василівні Пронській*, адвокатам Херсонської обласної колегії адвокатів *Миколі Олександровичу Фядіну*, *Андрію Євгеновичу Коваленку*, *Галині Зинов'ївні Ромадіній* та *Олександрі Миколаївні Грицак*, які допомогли мені глибоко оволодіти юридичною наукою, завжди підтримували моє прагнення до самовдосконалення та професійного росту. Саме їх професійний, духовний та інтелектуальний потенціал слугував взірцем для мене.

Красно вдячна моєму вчителю-практику *Борису Овсійовичу Подольському*, чий життєвий досвід, конструктивна критика і підтримка, непохитна віра в мене сприяли формуванню правильних життєвих орієнтирів, подоланню інерції, сприйняттю нових форм і методів роботи, підвищенню рівня професійної майстерності, принциповості, відданості справі.

Спасибі усім нашим Вчителям, ми щиросердно вдячні і завжди пам'ятатимемо та цінуватимемо Вашу віру в кожного з нас.

Дякуємо усім, хто щиро підтримує нас.

Наукове видання

**Ліпкан Володимир Анатолійович
Дімчогло Марина Іванівна**

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Монографія

Керівник проекту **В. А. Ліпкан**
Художній редактор *О. Г. Новіков*
Літературний редактор *Н. І. Гриценко*
Науковий редактор *М. Я. Швець*
Випускаючий редактор *О. О. Машкова*
Коректор *О. С. Ліпкан*
Дизайн обкладинки: *В. А. Ліпкан*
Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*
Відповідальний за випуск *І. Михайленко*

Підписано до друку 17.01.2014 р. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 33,8.
Наклад 500 прим. Зам. № 14-101.

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна
03126, Київ, вул. М. Донця, 23, б, кв. 33
Тел. +38 098 00.77.888, факс: +38 044 4040.483
E-mail: book@market-ua.com, сайт: www.book.market-ua.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.

Виготівник ТОВ «Дорадо-Друк»
09000, м.Сквира, вул. Щорса, 7
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2600 від 01.09.2006 р.